J. ØSTRUP

SKIFTENDE HORIZONTER

SKILDRINGER OG IAGTTAGELSER FRA ET RIDT GENNEM ØRKENEN OG LILLE-ASIEN

KJØBENHAVN GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SØN) Trykt hos J. Jørgensen & Co. (M. A. Hannover) 1894

Förord till den elektroniska utgåvan

Fortale. Ly en række skildringer, som jeg her forelægger fra mit ophold i Ægypten, Syrien og Lille-Asien i årene 1891 —93, må ikke opfattes som nogen egenlig rejsebeskrivelse, noget, der vist også vil fremgå af hele deres anlæg. Jeg tilstår, at jeg aldrig har formået at afvinde beskrivelser af rejser i deres bogstavelige forstand nogen interesse, og hvad Heine siger om italienske reisebeskrivelser, at det at læse dem er noget af det kedeligste i verden (maske med undtagelse af det at skrive dem), kan man for min skyld gærne give en videre udstrækning ved at tåge andre lande med. Jeg har derfor stræbt ikke så meget at give, hvad jeg har set, som derimod, hvad jeg har hørt; thi netop på dette punkt ligger efter min mening forskellen mellem den rejsende forsker og den ligefremme turist. Hvad jeg søgte, var først og fremmest menneskene selv; at leve sammen med dem for at lære deres kulturhistoriske standpunkt at kende og tale med dem for at lære deres tanker at kende var min væsenligste opgave. Og når jeg så sammenholdt mine resultater dels med andre rejsendes og dels med de historiske overleveringer fra tidligere perioder, kunde jeg håbe efter at have opnået kendskabet til, hvad der nu existerer, også at opna forståelsen af, hvorledes det var opstået;og på denne måde kom de historiske og geografiske data også til at få en om end underordnet plads i min bog. Den møder som en følge deraf ikke frem med et aldeles regelbundet anlæg, hvad jeg også har søgt at antyde i dens titel. Jeg har undladt at give en beskrivelse af Ægypten; dette land vil være så bekendt fra de mange dygtige skildringer, der foreligge, at jeg ikke har troet mig i stand til at byde noget nyt. Kun ved enkelte lejligheder er jeg kommen ind på ægyptiske forhold, for så vidt de give et fyldigere og anskueligere billede end tilsvarende fenomener i Syrien eller Lille-Asien. Derimod har jeg udførligt dvælet ved mit ophold blandt beduinerne, fordi jeg her tror virkelig at bringe noget nyt som supplement til de få skildringer af denne mærkelige nation og dens livsvilkår, som hidtil ere fremkomne. Hvad man oplever paa rejser, er selvfølgelig i høj grad afhængig af tilfældigheder ; en enkelt rejsendes oplevelser og iagttagelser kunne naturligvis derfor ingen almen gyldighed have og ikke tjene som grundlag for en udtømmende beskrivelse af en nation og dens liv. Dog tror jeg at kunne sige, at ikke mange af de betydeligere fenomener i de nuværende orientalske forhold og samfundstilstande ere undgåede min opmærksomhed, og jeg håber derfor, at min bog skulde kunne tjene som bidrag til kendskaben om det gamle og dog så unge, velbekendte og dog så skjulte Østerland, og at mine læsere må føle og forstå en del af den begejstring og den kærlighed, som har knyttet mig til disse vidunderlige egne. 20de august 1894. Fremad, min hest, over flod, over fjæld, thi lykken den modige følger; stol på din rytter som han på sit held, fremad hver dag fra gry til kvæld, til vi stanser ved Bosporus' bølger.

Trofast fulgte Du mig, når det gjaldt, hvor viljen blev hærdet som stålet; trofast følge Du nu overalt, og enten vort togt bliver rigt eller skralt, — sammen nå vi vel målet.

Fremad, er vejen end lang og tung; ej vi viger for vold eller våben; ladt er min riffel og fyldt min pung, stærk er min hest og jeg selv er ung, — og verden ligger mig åben.

Det var en af de sidste dage i april 1893, da jeg red frem ad vejen, der fra Beirut fører mod nord op over Libanons højder. Jeg var netop dagen i forvejen kommen tilbage til Middelhavets kyst efter at have fuldendt en to måneders rejse i de nordlige egne af den indre, arabiske ørken, for mig lå planen til et ridt gennem Syrien og Lilleasien, og alt dette i forbindelse med den følelse af frihed, som jeg i nuet kunde glæde mig over, fik mine tanker til at vugge sig i de forskelligste stemninger, indtil de formede sig i de udtryk, som jeg har stillet i spidsen for hele2 v min skildring. Det var, medens jeg red frem i den solklare morgen, en af de få timer, hvor man som Faust vilde ønske at kunne sige til øjeblikket: Verweile doch, Du bist so schon. Det måtte også være et mærkeligt menneske, for hvem ikke de ydre omgivelser, hvori jeg netop befandt mig, endog for sig alene vilde være nok til at frembringe en sådan stemning, selv om ikke stærke minder og vide forhåbninger samtidig kom til. Vidunderligt lå landskabet for mig i den strålende morgen belysning med dets orientalske farver, medens hver omdrejning af den bugtede vej bragte nye udsigter, stadig skiftende og stadig skønnere. Nede tilvenstre lå Middelhavets blanke, mørkeblå flade, hvor enkelte bådes hvide, solbeskinnede sejl hist og her brød ensformigheden, oppe tilhøjre strakte Libanons snetoppe sig i uregelmæssige kamme, og foran og bagved mig snoede vejen sig som en hvid kæmpesnog mellem de grønne terrasser og de hvide huse med de røde tåge. Stærke og friske vare farverne, og de forstærkedes yderligere af det glitrende solskin; det var Libanon i den smukkeste skikkelse, jeg har set, fuldt ud sit glorieomstrålede navn værdig som Sulamiths hjemstavn, målet for alle den kongelige digters længsler og drømme. — — Det er således overalt i Orienten og da særlig i Syrien, at ethvert sted, hvor man færdes, enhver genstand, man ser for sig, kalder en forestillingsrække frem fra forskellige perioder, forskellige sider af menneskelivets udvikling; jorden er her som oversået med minder, ikke af en enkelt art, men så brogede og forskelligartede som de folkeslag, hvis generationer have afløst hverandre her. På disse steder færdedes de ægyptiske konger under deres tog mod Assyrer og Hethiter, og her fældede kong Hiram de mægtige cedre til templet i Jerusalem; i disse bjærgdale byggede korsfarerne deres befæstede lejre, og mellem disse fjælde forkyndte Drusernes høvdinger deres hemmeligheds fulde lære, medens man hist og her bevarede mystiske rester af3 svundne årtusinders stjærnedyrkelse og soltilbedelse; her tumlede emirerne sig i dette århundredes begyndelse i deres heltemodige, men unyttige kamp for friheden på bjærgene — og her skal om kort tid jærnbanens fløjt mellem fjældene vidne om, at alt hint nu kun tilhører fortiden. Det er netop dette punkt, der adskiller Orienten som rejse land fra alle andre egne; der er mange steder, hvor man kan opleve noget, og for de flestes vedkommende mere og på en lettere måde end i Orienten, fordi der her til at færdes frit kræves så specielle forudsætninger som kendskab til landets sprog og lignende, som kun de færreste er i besiddelse af, men der er vistnok få steder, hvor man erindrer så meget. Jeg har også selv været på klassisk jordbund, men ikke en gang i Athen har jeg følt mine tanker sat i bevægelse i så mange retninger som i Damaskus eller Palmyra; det er her ikke en enkelt kultur, der træder os i møde, det er alle menneskeslægtens tidsaldre, man forfølger fra patriarkernes oldtid gennem kalifernes middel alder og ned til vor egen samtid; på det ene sted har den ene periode, på et andet en anden sat sit væsentligste præg, og når man færdes i Orienten, skifter derfor hver dag ikke blot den geografiske, men ogsaa den historiske horizont. Under disse betragtninger nåede jeg efter et par timers ridt til mit foreløbige bestemmelsessted; mit mål var nemlig en lille landsby oppe i bjærgene, ved navn Brumana, hvor en entreprenant Europæer havde fundet en vidunderlig plet til anlæggelse af et sommerhotel ; dets eneste gæst var for øjeblikket — det var nemlig førend sæsonens begyndelse — en dansk maler, en gammel ven fra Kairo, hvem jeg havde lovet at besøge, inden jeg endelig forlod Beirut for at begive mig videre nordpå. Jeg havde først efter min tilbagekomst fra ørkenen fået at vide, at han allerede var kommen, og havde derfor besluttet at overraske ham med et lille besøg. Modtagelsen blev ligeså hjærtelig som overraskelsen var fuldkommen. Maleren havde endnu troet mig langt inde på4 den anden side af Palmyra og blev derfor meget forbauset ved allerede at finde mig her med min grå hingst, min trofaste følge svend fra ørkenen. Først da han havde beundret

denne og udtalt sig om min mærkelige, kombinerede dragt, der var halvt europæisk og halvt arabisk, kunde jeg komme af hesten, og et øjeblik efter sad vi sammen på hotellets veranda og lod gensidig det ene spørgsmål følge efter det andet om forhold i Kairo, om nyheder fra hjemmet, om bekendte fra Ægypten osv. Efter aftensbordet tog vi atter plads udenfor, og da cigaretten var tændt og en bred kande med den fyldige vino d'oro, der stammer fra Libanons terrasser, var sat frem, fortsattes samtalen. Så sagde maleren på en gang: »Hør, nu kunde Du tåge og fortælle mig om dit ophold i Damaskus, om din rejse gennem ørkenen, og om alt, hvad Du har set og oplevet ; giv mig en sammenhængende skildring deraf, baade af mennesker og forhold. « Jeg erklærede mig villig dertil og begyndte at fortælle. Det ene minde dukkede frem efter det andet og føjede sig efter haanden sammen, og det vårede timer, førend jeg blev færdig med min fortælling. Det er denne række skildringer fra hin aften på Libanon, som jeg med forskellige tilføjelser her genkalder for læseren; således som jeg sad og fortalte dem den nat, medens det bløde månelys kastede sig over bjærgenes bølgende forma tioner og over Middelhavets mørke flade, således skal jeg her forsøge atter at fortælle dem: »Du har jo aldrig været i Damaskus, men selv om Du ikke kommer så langt, må Du en gang se at få gennemrejst vejen, der fører dertil. En smukkere vej skal man vistnok lede længe efter, som den med sine dristige slyngninger hæver sig op over Libanon til en højde af omtrent 5000 fod, ved hvilket anlæg diligencen sættes istand til at tilbagelægge vejen fra Beirut ind til Damaskus på 14 timer. Hele anlæget er ikke så gammelt; det er ikke mere end tredive år siden, at det endnu vårede fire5 dage at komme fra den ene af de to byer til den anden, og, først efter den store kristenmassakre i året 1860 blev vejarbejdet fuldendt, idet det franske armekorps fik den sikkerhed tilvejebragt som var en nødvendig betingelse for, at man i det hele taget kunde færdes. Den gang blev nemlig Libanon gjort til en selv stændig provins , og for at Druserne eller Muhammedanerne nu ikke på ny skulde gøre gale streger, blev det af de europæiske magter vedtaget, at pashaen i Libanon skulde være en kristen, og han fik en særlig uniformeret milits til sin rådighed. Nu ere forholdene fortræffelige ; det er således allerede ti år siden, at diligencen sidste gang blev udplyndret, men dog ere de indfødte alene og om natten aldrig rigtig glade ved til værelsen; jeg husker, at da jeg den første sommer, jeg var i Damaskus, en gang red .alene til Beirut på to nætter, svor en stor del af mine indfødte venner på, at jeg aldrig ville komme levende derhen. Forresten vil jeg heller ikke selv råde til at rejse over Libanon om natten, men det er af en ganske anden grund, nemlig fordi man derved går glip af den glimrende udsigt deroppe. Bedst tåger den sig egenlig ud, når man kommer inde fra landsiden og på en gang kommer over det sidste bakkestrøg op til det højeste punkt, hvor et umådeligt panorama på en gang frembyder sig. Lange uregelmæssige dale med bratte vægge og med frodig vegetation i bunden gennemskære bjærgryggene , stadig sænkende sig mere eller mindre jævnt ned mod vest; også selve skråningerne ere for en stor del tagne ind til dyrkning af den flittige befolkning. Libanon er væsenlig beboet af Maroniterne, en kristen sekt, samt af Druserne, der til for få årtier siden vare både de kristnes og Tyrkernes skræk. Den franske vej fra Beirut til Damaskus løber fra Libanon ned over en bred dal og op på den anden side over Anti libamis' vilde, forrevne fjælde, men uden at berøre de punkter i omegnen, der drage både maleren, historikeren og7 turisten. Derfor valgte jeg sidste gang også den anden rute, som længere mod nord fører til cedrene og til Baalbek. Af disse mægtige træer er der kun få tilbage. Ligesom vesterlandets civilisation rydder de kulturhistoriske ejendommelig heder bort, forandrer den også naturen og røver dens prydelser; nu er det ikke mere som på kong Salomons tider, da alle Libanons skråninger smykkedes med disse træers vældige kroner, Cedrene på Libanon da kong Hirams folk lod øxen klinge mellem fjældene og da lange rækker af oxer trak stammerne ned til kysten, hvorfra de foinikiske skibe førte dem af sted til Jaffa; nu står der på et enkelt sted, omtrent midt oppe mellem Beirut og Tripolis, en lille lund på et par hundrede træer, en naturhistorisk mærk værdighed i nutidens Syrien, fredet for kuriositetens skyld som kæmpetræerne i Yellowstoneparken eller som bisonoxerne i Polen.8 Det er med denne vegetation som med alt andet i Orienten, selv det levende afvindes der kun interesse som rester af noget fortidigt; hvad enten det er de voxende cedre på bjærgene eller Baalbeks søjlerækker nede i dalen, alt peger i samme retning, kun er det forskellige perioder, hvis minder således på hvert sted drages frem. Særlig mærkelige ere derfor de steder som netop Baalbek, hvor flere kulturperioder have afløst hverandre og alle efterladt tydelige spor. Baalbek er en af de mange byer, som i oldtiden hædredes med navnet Heliopolis, solens by, og over hele stedet hviler der endnu ligesom en stråleglans fra hine tider. Få steder har den antike arkitektur i den grad mægtet at forene det harmoniske og det kolossale som

netop ved templerne i Baalbek, hvis skinnende søjlerækker allerede langt bort fra knejse over de frodige olivenlunde, der omgive den nuværende by. Så godt som alle templerne ligge samlede på det gamle citadel, der på den ene side flankeres af en såkaldt kyklopisk mur, hvis gigan tiske konstruktioner bringe nutidens arkæologer og ingeniører til at fortvivle. Muren er således bygget, at den forneden er sammensat af mindre kvadersten, medens de overliggende rækker etterhånden voxe i dimensioner, indtil man midt oppe på muren i en højde af nogle og tyve fod finder blokke på over halv tredsinstyve fods længde, således at hele muren fra det ene hjørne til det andet kun indeholder tre sten i denne række. Man har diskuteret meget om , hvorledes det i oldtiden overhovedet har været muligt at udføre disse kolossale arbejder, som nutidens teknikere med alle deres hjælpemidler knap kunne magte; man så jo således, hvor stor besvær det i Paris voldte at få rejst obelisken på Concordepladsen, medens de gamle Ægyptere have opstillet slige monumenter i hobetal. Jeg husker, at jeg på min vej gennem Lilleasien i Kiutahia traf en hollandsk ingeniør, med hvem jeg netop kom ud for at bese nogle gamle romerske ruiner, og som udtalte sig meget interessant om dette spørgsmål. X)et er urigtigt at tro, at man i oldtiden har anvendt nu ukendtem9 midler, derimod maa man forudsætte, at oldtidens teknikere have kunnet anvende disse simple midler, væsenlig reb og løftestænger, på andre måder; således tænkte han, at man for at hæve store byrder blandt andet har tyet til at væde tovene og derved bevirke en sammentrækning, et kunstgreb, som man jo også kender fra fortællingen om , hvorledes man rejste obelisken på Peterspladsen i Rom. Ganske vist mister et tov ved at gøres vådt omtrent en fjerdedel af sin modstandsævne, men dette tab kunde jo let opvejes ved anvendelsen af et så meget større antal tove. En anden kraft, som min ven ingeniøren mente, at oldtidens bygmestre havde anvendt, er den, som vi i mindre stil kende fra spændingen af en sav, og som fremkommer ved snoningen af et tov; som man ved, er resultatet af denne spænding meget stærk i forhold til den kraft, hvormed den er tilvejebragt, og det synes virkelig rimeligt, at man har anvendt denne mekaniske kraft i større målestok end nu til dags. Med vished få vi imidlertid aldrig noget at vide herom, og netop derfor gøre disse kæmpemæssige oldtidslevninger et så meget stærkere indtryk. Og når man så kommer op på citadellet selv og træder ind i det gamle soltempel, beundrer man den sikre kunst, hvormed disse mægtige former ere tvungne ind under en fælles harmonis love. Ruinerne af soltemplet og af Jupiter templet stamme ikke fra den antike kunsts bedste tider, og dog er der få steder, hvor oldtidens bygningskunst" gør en så mægtig virkning som netop her; alt ligger her koncentreret på et sted og i en forholdsvis velbevaret skikkelse, og modsætningen til den moderne Tyrkerbys omgivelser er så stærk, at jeg ikke en gang på Parthenon har følt mig i den grad betaget af hele den ensidige og helstøbte kraftfylde, som karakteriserer den antike arkitektur. Og mærkelig er det, at så meget er bleven bevaret; thi få byer have været skuepladsen for så mange kampe som netop Baalbek, denne idylliske plet ved Orontesflodens klare udspring, som af naturen syntes bestemt til et jordisk paradis. Her10 kæmpede en bysantisk garnison den sidste fortvivlede kamp med de fremtrængende Arabere, og her lå kalifernes forposter i stadige skærmysler med fjendlige beduiner; på Omajadernes tid var Baalbek endnu en betydelig by, og de ældste arabiske digtere som Amr ibn Kulthum vide med stolthed at berette om deres togter til det vinrige Baalbek. Og senere, da Drusernes sekt dannes, bliver byen residensen for disses emirer og et tvistens æble, først mellem Drusernes fyrsteslægter indbyrdes og senere mellem dem og de tyrkiske pasha'er, indtil disse sejre og Baalbek, solens by, bliver et fattigt hul, der ikke har bevaret anden glans end den, det låner fra sin store fortid. Vi færdedes en hel dag rundt mellem citadellets murrester og søjlerækker, bevæbnede med lange stokke af hensyn til de store slanger, som have deres tilhold her i de mange huller mellem stenbunkerne, og først mørket kaldte os ned til det hotel, som en driftig Græker har opslået her midt på det gamle Koilesyriens slette. Der traf vi en gammel Araber, en af Baalbeks ældste indbyggere , der i sin tid under kong Milans ophold havde været dennes cicerone og siden bestandig opvartede alle fremmede med fortællinger om, hvor storartede foræringer kongen af Serbien havde spenderet, og hvilken herlig mand han havde været. Hvad der imidlertid interesserede mig ulige mere end denne panegyrik over Serbiens exkonge var min opdagelse af, at denne gamle Araber tillige sad inde med et rigt fond af gamle traditioner om Baalbek. Så vidste jeg, hvad jeg havde at gøre: strax begyndte jeg på kraft at rose kong Milan, og da den gamle derved var sat i godt humør, lod jeg bringe kaffe, og så begyndte han at fortælle. Det var mangt og meget, han havde at fremføre, både fra oldtiden og mere moderne perioder; han vidste godt, at Baalbek i gamle dage havde heddet solens by, og således kaldtes den, fordi dens indbyggere dyrkede solen; men så sendte

Allah profeten Elias for her at forkynde den eneste, sande religion (thi Islam existerede jo allerede før profeten Muhammeds tid, lige fra11 evighed af, men blev kun bekendt for de enkelte udvalgte, førend tidens fylde kom til en almindelig åbenbarelse), en legende, som min hjemmelsmand med Arabernes sædvanlige, lokal patriotiske iver udlagde som en stor ære for hans fødeby. De drusiske emirers palads i Beteddin i Libanon. Endvidere vidste han at fortælle om de tapre Druserfyrster, som her havde haft deres residens, og om deres kampe med Tyrkerne. Druserne have bestandig i lige så høj grad været12 Arabernes fjender som de osmaniske pashaers, men nu da deres magt er brudt, have Araberne i deres nationalhad til den fremmede tyrkiske race taget Druserne til indtægt for sig, og de drusiske emirer ere blevne fælles arabiske nationalhelte. Særlig mindes emir Selman, der levede i begyndelsen af dette århundrede, og som endnu for Libanons beboere står som indbegrebet af alle mandlige fuldkommenheder; det var ham, der, når han red ud, kunde lægge en kobberskilling mellem sit knæ og sadelens sidestykke, og når han kom tilbage, sad den der endnu på samme sted, så støt sad han til hest. Det var hans slægt, som byggede de store paladser i Libanons småstæder, paladser, der nu ere styrtede sammen ligesom de dynastier, der rejste dem. Jeg har engang i Damaskus truffet en droskekusk, emir Tahir, der i en sidelinje nedstammede fra denne Selman, og i militsen i Libanon, der står under den kristne guvernørs komando, vil man finde flere emirer tjenestegørende som menige soldater på de steder, hvor deres forfedre herskede som fyrster. Nu have Druserne kun politisk betydning i Hauran, landskabet syd for Damaskus og øst for Jordan og det røde hav, hvor de geogra fiske forhold støtte opretholdelsen af deres selvstændighed. Selv har jeg kun haft lejlighed til at være sammen med Drusere enkeltvis, og de anstrængelser, som jeg har gjort for at få noget rigtigt at vide om deres religion, have været ligeså frugtesløse som tidligere rejsendes. Så mærkeligt det end lyder, den drusiske sekts religion er indtil dato for en stor del en uopklaret hemmelighed. Det, som man ved med sikkerhed, er, at denne lære skriver sig fra den vanvittige ægyptiske kalif, Hakim biamrillah (996— 102 1), der lod sig udråbe som en personifikation af Gud. Denne theori blev grebet af en vis Hamza ibn Ali, der uddannede den til et helt system, og skaffede den udbredelse i Syrien. I følge Drusernes lære har guddommen fra tid til anden taget bolig i menneskelige væsner og sidst i kalifen Hakim, som var den mest fuldkomne. Alt, hvad tidligere religionsstiftere have lært, både Moses, Jesus og13 Muhammed, er kun allegoriske hentydninger til den senere kommende lære, og må derfor ikke betragtes som endeligt afsluttede systemer. Før verdens undergang skal kalifen Hakim komme tilbage og en frygtelig straf ramme alle dem, der have stillet sig vrangvilligt mod den drusiske lære. Dette er imidlertid kun de store hovedtræk, og klarhed over ethikens eller dogmatikens detailler har man endnu ikke nået til, fordi Drusernes sheiker bevare deres religiøse tro Drusere bag en hemmelighedsfuldhed, man ikke kan gennemtrænge. Efter de forsøg, der er gjort, synes det endog, som om de fleste menige Drusere selv ikke vide besked med religionens dybeste sandheder, og at dette er noget, som de indviede sheikers snævrere kreds forbeholder sig selv. Man ved, at Druserne have bøger, men det er endnu kun lykkedes at få fat på mindre dele af disse; thi denne sekts bekendere ved bestandig på forskellig made at undgå de europæiske lærdes efterstræbelser. Jeg har14 senere i Mersina truffet en mand, der interesserede sig særlig for disse underlige religioner og spor af gammelt hedenskab, som findes rundt om i Syrien, og han fortalte en i denne retning betegnende episode. En ven af ham, som drev de samme forskninger, var bleven meget intim ven med en drusisk sheik og håbede nu at have fundet en kilde til at skaffe sig kundskab om den mystiske religion; han besluttede sig da til at bede om lov til at overvære deres natlige ceremonier, og til hans store for bauselse blev dette strax tilstået; han kom til stede og fandt en kreds af ældre sheiker, der stadig sad og mumlede en række uforståelige bønner, og midt imellem dem bemærkede han en opslået bog. Han vovede at bede om lov til at få denne bog at se, og heller ikke dette var der noget i vejen for, hvad der undrede ham endnu mere efter alt, hvad han havde hørt om Drusernes afsluttethed. Men størst blev dog hans forbauselse, da han tog bogen og så, at det var en oversættelse af biblen på arabisk, trykt i Beirut: Det hele havde været en mystifikation, et forsøg fra sheikens side på at bilde ham noget ind, og således paa den ene side bevare religionens hemmeligheder og på den anden side opretholde venskabet. Noget lignende har jeg også selv erfaret med de enkelte Drusere, som jeg har truffet, når de for kortere tid indfandt sig i Damaskus. Man vil aldrig besvare en anmodning om en oplysning med et direkte afslag, men er det noget, man virkelig vil skjule, laver man på stående fod en historie, som så serveres med en utrolig suffisance. Det er forøvrigt det samme, som i det daglige liv også meget ofte kommer for med Orientaleren i almindelighed; han

anser det altid for en slags uhøflighed mod spørgeren ikke at vide besked med noget, hvad enten det nu er, fordi han ikke kan eller fordi han ikke vil svare, og hjælper sig derfor hellere med en bevidst løgn, i reglen i retning af, hvad han antager for kærkomment at høre for den spørgende. Hvor ofte er det ikke hændet mig, når jeg under mit ridt har spurgt en eller anden: »Er der ikke en lille times vej til den næste15 station?«, at jeg så fik svaret: »Jo, effendi, en ganske lille time, snarere en god halv time med en så prægtig hest som din;« når jeg så kom til den næste, jeg mødte, og sagde: »Her er vel mindst to timers ridt til næste station?« så kunde jeg være sikker på, at han sagde: »Ja, effendi, der er vel snarere halv tredie.« — Omtrent sådan gik det også hin aften med min gamle sagn fortæller i Baalbek, da jeg vilde høre, om han også kunde berette noget om Druserne og om deres religion. Selvfølgelig var han strax færdig til at diske op med en hel mængde, men da jeg sagde til ham: »Hør, det er jo noget, Du selv sidder og laver, « var han også ærlig nok til at tilstå det. I det hele taget må man her altid være på sin post overfor Orientaleren; hvor mange misforståelser have ikke sneget sig ind i europæiske fremstillinger, blot fordi vedkommende rejsende har troet på det ærlige ansigt, som Østerlænderen altid forstår at sætte op, netop når han lyver allerværst. Da jeg således ikke kunde få mere at vide om Druserne den gang, forlod jeg Baalbek og i selskab med en ung Tysker, der netop havde gjort en udflugt til denne by, red jeg til Damaskus, hvor jeg allerede havde tilbragt størstedelen af sommeren 1892, og som jeg i en meget stærk grad længtes tilbage til. Det var forøvrigt lige ved at gå galt på vejen; vi vilde for en afvexlings skyld ikke vende tilbage til chausseen, men ride ad en anden vej over en stor landsby Zebdåni, tildels også fordi denne rute var kortere. Ingen af os havde imidlertid før været på dette terræn, og da vi kom et par mil fra Baalbek, løb vejen eller rettere stien lige ned i en stor stenmark; vi red så frem på lykke og fromme og kom sent om aftenen, ikke til Zebdåni, men til en lille landsby, en to tre mil derfra. Vi forsøgte på at få husly der, men bønderne, som ikke syntes rigtig glade ved at få fremmede, anvendte det sædvanlige kneb og forklarede, at de vilde da så gærne tåge imod os, men det var kun småt bevendt med, hvad de kunde byde os; hvis vi derimod vilde16 ride over fjældet, ved hvis fod landsbyen lå, og ned på den anden side, vilde vi træffe en større landsby med mange velhavende huse, hvor vi kunde have det meget bedre; det var et ganske lille stykke vej, højst en ti minutters ridt. Nå, vi havde jo ikke andet at gøre end at håbe, at det var rigtigt, Bønder fra Libanon. hvad manden sagde; vi travede afsted, og efter en halv times tid kom vi op på bjerget. Men nu var det bleven fuldstændig mørkt, der var ikke det mindste lys eller andet spor af en by at se nede på den anden side, og fjældet syntes at gå næsten lodret ned; der måtte naturligvis være en "eller anden klippesti, men i mørket var det umuligt at finde den. Vi tog da og skød17 vore revolvere af i håb om, at knaldet skulde lede folk hid, som kunde bringe os på den rette vej, men det hjalp ikke mere end, når en skrædder banker på hos en student sidst i måneden. Enten man nu ikke vilde eller ikke kunde høre, nok er det, at der ikke kom en sjæl, og da vi havde stået og betænkt os lidt, var der ikke andet for end at vende tilbage til den landsby, vi lige vare komne fra, og hvis bønder ved vor tilbagekomst så om mulig endnu mere gnavne ud end første gang. Tilsidst lykkedes det mig at få banket en mand op, ved hvis hus vi ikke før havde prøvet vor lykke, og ved at bilde ham ind, at vi kom fra Omar effendi, herredsfogden i Baalbek, fik vi ham bevæget til at modtage os. Efter at have sovet den nat, såmeget som lopperne undte os, og til morgenmaden delikateret os med umodne vindruer og sur mælk , en opgave, hvortil der hører et godt humør og en endnu bedre mave, satte vi på ny kursen mod fjældet, og da vi vare komne op på toppen, fandt vi rigtig stien, hvor netop kvinderne færdedes med deres æsler for at hente vand fra en kilde i dalen nede på den anden side. Det var ikke så underligt, at vi ikke havde kunne finde den om aftenen, thi den slyngede sig ned på et omtrent lodret affaldende sted; jeg lovede også mig selv, da jeg lykkelig og vel var kommen ned, at den vej skulde jeg aldrig komme mere på med hest; før vil jeg dømmes til at ride ned ad slangegangen på Frelsers kirketårn. Op på formiddagen nåede vi Zebdåni, hvor der ikke hændte andet mærkeligt, end at medens vi sad i khanen (d : kroen) og spiste frokost, hørte vi på en gang folkene bagved os skrige: hajja, hajja (o : en slange, en slange) og fare fra hverandre i stor forfær deise. Det var en temmelig velvoxen slange, der var dumpet ned fra et hul i taget og som nu lå og ringlede sig, der, øjensynlig lige så ulykkelig som de folk, hvem den så uventet havde forstyrret. Jeg fik hurtig ende på den med en revolverkugle, og da vi målte den, fandt vi, at dens længde udgjorde omtrent to meter. J. Østrup. 218 Disse slanger, som findes i Antilibanus, ere forøvrigt ikke giftige, ligesom i det hele taget denne egn af Syrien er i en sjælden grad fri for glubende dyr; ganske vist siges det, at der er pantere i visse egne mellem bjærgene, men

skønt jeg har truffet mange, hvis brødre, fættere og fætteres venner have iagt taget disse dyr endog på nært hold, har jeg aldrig talt med nogen, der kunde rose sig af selv at have mødt et eneste; en gang under mit tørste ophold i Damaskus var jeg endog så letsindig at lade mig forlede af rygtet om, at der var fundet panterspor et sted nogle mile fra byen, og drog af sted med et par europæiske venner ; vi flakkede om et par dage, væbnede til tænderne, men hele jagtbyttet på denne farlige udfiugt blev to harer og en ravn. Sikkert er det imidlertid, at landet i tidligere tider har været en hyppig tumleplads for flere slags rovdyr, man behøver blot at minde om skildringen i Salomons højsang (VI, 3), hvor Bjærgparti i Libanon19 digteren kalder sin elskede hid fra Libanon og siger, at hun skal skue ned fra Shenirs top og fra Hermons bjærge, hvor løver og pantere hulerne værge. Efter at vi havde imponeret Zebdånis beboere ved denne heltegærning med at slå slangen ihjel, brød vi op og kom snart til kilderne af floden Barada, denne vidunderlige lille flod, der slynger sig som en sølvring om ædelstenen Damaskus, og som i oldtiden med rette førte det klingende navn, »den gyldne strøm« (Khrysorrhoas). Man følger dens rappe små bølger og er snart efter inde mellem de vidunderlige haver, midt imellem hvilke Damaskus skjuler sig. Ejendommelig for denne stad er det, at fra hvilken side man end kommer til den, er landet goldt og øde og danner netop derved den stærkeste modsætning til den grønne frodighed, der har skaffet byen sit ry for skønhed. En Europæer, der har sovet hele vejen i diligencen lige fra Beirut og nu pludselig vågner op midt i byen, vil have ondt ved at forstå, at dette er et af jordens fire paradiser; man skal komme som Araberen, der har færdedes dage , maske uger over tørre og trøstesløse ødemarker, hvor øjet aldrig finder hvile på de af hede flimrende sletter, og da lige på en gang træde ind i denne oase, hvor de røde og gule abrikoser blinke frem mellem bladene, hvor øjet glæder sig over de mange nuancer mellem de metalgrønne oliven blade og de mørkere valdnøddetræer, medens de talrige kilders rislen danner et muntert akkompagnement til firbenets kåde leg på havemuren, og man begriber, at det ideal, som profeten kunde opstille for sine kampfeller fra ørkenen, måtte blive et evigt liv i netop sådanne omgivelser. Man må have gennemgået ørkenens skærsild, førend man forstår at skatte herlighederne i Damaskus' paradis.20 En væsenlig årsag til det indtryk af skuffelse, som Damaskus første gang frembringer på den europæiske rejsende, er husenes tilsyneladende uanselighed; det går med dem som med selve byen, man lægger ikke ret mærke til dem, førend man er midt inde i dem. Det er karakteristisk for alle ægte orientalske byer, at gaderne kun ere at betragte som en slags baghussmøger, mod hvilke vor egen Vognmagergade vil være en Damaskus og forstaden Salahiye set vestfra. ren Corso; alt på Orientalerens hus som i hans karakter er indadvendt, og man kan gå forbi de pragtfuldeste paladser i Damaskus uden at ane den herlighed, der skjules bag ved den om en stald mindende ydermur, ligesom man kan omgås længe med en Orientaler uden at vide, hvad der egenlig bor i ham. Byen er ganske vist ikke mere, hvad den har været, men endnu findes der både af offentlige og private bygninger en mængde21 sådanne vidunderlige huse, hvor marmorkolonnader og spring vand i platanbuskadser ere gemte bag en af ler opklistret fagade. Følg en gang med ind og lad os besøge et sådant hus. Ud til gaden, hvor netop et par skabede hunde rode i en stor affaldsbunke i det sangvinske håb at finde endnu et par spiselige levninger, ser man kun en gul mur med en stor træport; porten bliver imidlertid næsten aldrig lukket op, men i den ene portfløj Gård i Damaskus (i den tidligere danske konsuls hus). er der udskåret en lille låge, så lav, at man må bøje sig dybt for at krybe igennem. Indenfor finde vi en stor hvælving, sten brolagt og med kalkede vægge, hvor der henstår en råt høvlet bænk til portvægteren , og lige overfor en lang, smal, ligeledes hvidkalket korridor. Vi gå gennem denne og ud i gården, og da er med et slag forvandlingen foregået; vi ere med dette ene skridt trådt århundreder tilbage i tiden, fra det moderne, smudsige, tungsindige Tyrki til fortidens strålende, solrige og livslystne22 Østerland. Midt i gården står det store marmorbassin, hvor vandet kommende fra en af ledningerne fra Barada bestandiS vælder frem, og rundt om dette de skyggende plataner eller Privathus i Damaskus (tilhører den tidligere danske konsul). appelsintræerne, hvis grene hænge ned under vægten af de tunge, røde frugter. Gården er i reglen belagt med sorte og hvide fliser i store, regelmæssige mønstre, og væggene rundt23 om udsmykkede med lette lyse farver. Påfaldende ere de mange døre; det er nemlig således indrettet i næsten alle huse i Damaskus, at hvert værelse er afsluttet for sig og kun har en dør, som fører ud til gårdspladsen , så at man altid må over denne for at komme fra det ene værelse til det andet. I almindelighed danner gården en langagtig firkant og på den ene af de korte sider er væggen til værelset brudt igennem , så at der Den engelske konstils hus i Damaskus. dannes ligesom en stor niche, på hvis

udsmykning man altid anvender en særlig omhu. Det er den sædvanlige modtagelses salon, ligesom også selve gårdspladsen foretrækkes som opholds sted. Og over det hele har man som loft Orientens vidunderlige himmel med dens aldrig matte farver og dens altid leende solskin. Og hvor stille er her ikke! på gaderne færdes jo ingen, og bazaren ligger altfor langt borte til, at tumlen kan nå herhen. Her inde går livet rolig og uforstyrret, idag som for århundreder siden, og24 kun mueddhinens kalden til bøn, som høres fra minareten på den nærmeste moske, afbryder den stilfærdige ro. Ejendommelig ved Damaskus er byens mangel på store arkitektoniske mindesmærker fra den gamle tid, fra romerkejsernes og kalifernes dage. Netop på dette punkt kommer man til Damaskus med store forventninger; thi den er jo om end ikke verdens ældste by, så dog den af alle nu existerende, som man tidligst finder omtalt, og der har været perioder, hvor Damaskus var centrum for kulturhistoriske bevægelser, så betydningsfulde, som historien overhovedet kan opvise. Men det er netop den bevægede fortid, som bærer skylden for denne mangel; den ene kulturstrømning har bortskyllet de minder, den foregående havde sat sig, og derfor er det på denne plet mere de historiske traditioner, vi høre, end de håndgribelige mindesmærker, vi se, der fylde os med ærbødighed. Disse traditioner strække sig til de ældste tider; Abraham fører i følge Mosebøgernes beretning sine krigere lige til omegnen af Damaskus, og hans husforstander Elieser er fra selve denne by. Muhammedanerne ved endnu mærkeligere ting at berette; i nærheden af Damaskus blev Adam skabt af det rødlige ler, som også endnu den dag i dag findes i byens omegn. Og ved begyndelsen af den historiske tid står byen som hele Syriens hovedstad; kong David erobrer den, men det lykkes ham ikke at grunde noget varigt herredømme, og allerede under kong Salomon vinder den sin selvstændighed tilbage og bliver residens i et mod Israel fjendtligt rige, indtil dette tilsidst oversvømmes afAssyrerne. Men hvilket folk der end var det sejrende, bestandig kom karavanerne årlig til Damaskus på den lange marsch fra indlandet til kysten, Damaskus var hovedstationen , hvor den betydeligste omsætning fandt sted, og hvor en anselig brøkdel af de medbragte rigdomme stadig blev tilbage. Derfor se vi også, at staden efter at have været et stridens æble mellem forskellige dynastier og efter at have adlydt Assyrere, Persere og Grækere også senere under Romerne bevarer sin25 stilling. Endnu fortælle stenene om hine perioder, og den interessanteste levning fra kejsertiden, resterne af den store bue, der findes i bazaren, minder om Hadrians ophold her under hans store rejser i rigets østlige provinser. Nu er kun lidt af portalen bevaret, skjult for den daglige nysgærrighed af bazarens hvælvede træloft, men ovenover dette hæver sig endnu dette stykke kniplingsfine og dog kolossale romerske arkitektur. Hadrians triumfbue i den store bazar Om de følgende århundreder tier historien, men staden lever fort, først hedensk, så kristen, og dens kirke gemmer Johannes den døbers hoved. Da bryder krigslarmen på en gang århundredets stilhed; ude fra ørkenen kommer en bevægelse, båret frem med en kraft og en hurtighed, som ikke har nogetsomhelst sidestykke i historien, fordi dens motiv netop var det, som altid ene har evnet at sætte de semitiske folk i bevægelse, nemlig religionen, og denne strøm når snart også til Damaskus ; Khalid ibn Welids26 skarer sprænge portene, storme Johannes den døbers kirke, og på de mure, som havde gemt en af kristenhedens dyreste relikvier, rejses nu en af Islams helligste bygninger. Thi Damaskus' oldtids ry betager også erobrerne, og dens gamle monumenter drages ind i deres religiøse legenders kreds. Når en gang henimod verdens sidste tider Antikristen kommer og vinder al folket for sig, så at herrens udsending, mahdien, med en lille, forladt flok må indeslutte sig i Jerusalem, da skal Sidnå Isa (d : den herre Jesus) fare fra himlen ned til den højeste minaret på Welids moske i Damaskus, og derfra skal han f]yve ud og fælde Antikristen. Det er her den gamle, i kulturhistorien bestandig tilbage vendende kendsgærning, at ved de forskellige religioners brydning gudsdyrkelsens pladser bestandig blive de samme; den nye tros bekendere rejse ikke nogen ny bygning, men de indrette den gamle til den nye brug og søge at bevise deres historiske adkomst ved nydannede legender. Her, hvor kejsertidens Damas kenere havde et tempel, rejste de følgende århundreders kristne deres Johanneskirke , og indenfor de samme mure lyder nu bekendelsen af Muhammed som Guds sande profet. Under Umajjaderne er det, at Damaskus når sit politiske kulminationspunkt som hovedstad i et rige, der strækker sig fra Eufrat og til Atlanterhavet; allerede da Abbasiderne flytte rigets tyngdepunkt til Bagdad, spores en tilbagegang, som i de følgende tider voxer sig større og større, navnlig begrundet på de forfærdelige ydre politiske forhold. Tatarer og Tyrker over svømme landet , og den rige handel- og industridrivende by er naturligvis stadig målet for disse barbariske horder. Under disse forhold synker den ved en blanding af ny og gammel race fremståede arabiske

stadboer ned til en villieløs person, hvem en ejendommelig religiøs opfattelse endog røver det sidste, nemlig evnen til at tåge initiativ, og det føles' næsten som en lettelse, da Osmanerne endelig tåge styret, og den gamle by, som Hadrian27 havde udsmykket og hvor Umajjaderne havde hersket, bliver sædet for en tyrkisk provinsguvernør, pasha af 2 hestehaler. Under den tyrkiske administration , således som den var til langt ind i dette århundrede, synker al ting mere og mere sammen. De store silkevæverier lukkes, de gamle Damascener klinger, smidige som et spanskrør, så at man kunde bøjc dem om livet, smedes ikke mere; kun handelen holder endnu byen nogenlunde oppe. Imidlertid ere de ydre forhold blevne rolige, kun en enkelt gang berøres den arabiske stadboers livsnerve, hans religiøse fanatisme, og dette giver sig da luft i hæftige, men kortvarige bevægelser, som den store kristenmassakre i 1860, da scenerne fra Khalids erobring af staden gentog sig i Damaskus' gader. Men disse bevægelser ere rent momentane, som de sidste krampetrækninger i den synkende kulturretnings dødskamp, og de blive stadig svagere. " Snart vil Damaskus være en by med to banegårde, og lokomotivets larm skal overdøve bønneråbernes manende kaldelse til de troende. Med en så bevæget fortid som den, hvoraf hovedtrækkene her ere skizzerede, er det let at forstå, at det er forholdsvis lidet, der er ladt tilbage af monumentale bygninger. Skønt Damaskus med rette kaldes »de tohundrede moskeers by«, var der blandt alle disse kun en eneste nævneværdig, nemlig den omtalte Welids moske, som var Islams helligste sted næst efter kaaba'en i Mekka, men som for største delen ødelagdes ved en ildebrand i oktober 1893. Den havde som så mange af Orientens bygninger den ejendommelighed, at den ikke havde nogen fagade, noget vi jo for øvrigt også kende fra enkelte kirker i Europa, således som Teinkirken i Prag. Welidsmoskeen lå på alle sider omgivet af bazaren , hvis butikers bagside stødte op til dens mure , og sås derfor kun på afstand, eller når man stod lige ved dens indgang. Det var en umådelig rektangulær firkant, hvis flisedækkede gårdsplads var omgivet af en række korinthiske søjler, mellem hvilke i gamle dage de sekshundrede gyldne lamper hang, som oplyste moskeen, når der var fest. De vare forlængst forsvundne,28 røvede af en eller anden barbarisk condottiere, og selve moskeen bar altfor tydelige spor af tidens overlast; med sine forhuggede fliser og sit rå træloft over buegangene på siderne var den repræsentant Moske ved Damaskus. for hele Orientens ejendommelige blanding at yndefuld pragt og forfalden fattigdom. Welidsmoskeen skulde man derfor ikke se om dagen, når det übarmhjærtige sollys blottede alle manglerne og revnerne, den skulde ses ved aften, og når man da frå denSøjlegang i den store moske-2 9 lumre bazar trådte ind på den svale, højtidelige plads, hvor månelyset dækkede over al brist, da fik man et indtryk at Orienten fra dens bedste side, en forestilling om den kultur, hvoraf vi nu kun se de slet bevarede rester. Welidsmoskeen var Damaskus' eneste store moske og den eneste i omfang anselige bygning. Det er overhovedet karak teristisk for den muhammedanske arkitektur, at den aldrig fortaber sig i det kolossale; selv om også Orientalerne have opført virkelig store bygninger, er deres stræben altid rettet mod det beherskede, det yndefulde, og denne deres tilbøjelighed slår endog undertiden over i en altfor omhyggelig udarbejden af detaillerne med forsømmelse af helhedens virkning, således som vi jo netop se det i adskillige mauriske bygninger. Det er det samme som i literaturen; man ser lige fra de ældste tider mere på en dristig metafor eller en slående antithese i et enkelt vers end på digtet som helhed, hvilket også er grunden til, at den orientalske poesis frembringelser for os Europæere som oftest gøre et så usammenhængende indtryk. I Damaskus er det derfor ikke så meget bygningerne, der drager den fremmede til sig, som derimod det liv, det røre, der udfolder sig i dens gader; og det var også for mig personlig grunden til, at Damaskus under hele mit ophold i Orienten var den by, hvor jeg opholdt mig længst og som jeg helst vendte tilbage til. Der er i det hele det vestlige Asien eller i Afrika ikke nogen større by, der har bevaret de rent orientalske ejen dommeligheder så godt som Damaskus; både Kairo og Kon stantinopel ere nu halvt europæiske, og det orientalske element i disse byer, særlig i den første, er på mange punkter i færd med at blive en kunstig staffage, som bevares af hensyn til de europæiske turister, der komme til Ægypten med hovedet fuldt af Ebers' romaner og af »Tusend og en nat«, og som nu ville hilse på deres gamle bekendte fra disse bøger. Damaskus er derimod endnu rent orientalsk, — jeg siger endnu; thi også i denne by er bevarelsen af alle den orientalske kulturs ydre livs30 former, for byen som for individet, kun et tidsspørgsmål. Men endnu er Damaskus rent islamitisk, det er den af Gud velsignede stad, som de fyrretyve Europæere, der bo her til stadighed, og de to halveuropæiske hoteller ikke have formået at påtrykke noget karaktermærke, der er værd at tale om. På gaderne i Damaskus vil man derfor se det ægte orien talske folkeliv;

det er et billede med stærke farver og brogede folketyper, som vexle så hurtigt mellem hverandre, at man knap får tid til at holde rede på dem alle. Damaskus har nemlig i forhold til sin folkemængde, der kan anslås til halv andet hundrede tusind, en forbausende mængde forskellige nationaliteter at opvise. Lad os derfor en gang foretage en spadseretur gennem bazaren for at se og høre på disse mennesker på nært hold, men lad os først gå hen til min ven Ahmed ibn Hassan ; han kan være god til at have med, hvad enten det gælder at slå en handel af med en gammel, lumsk købmand eller jage et par tiggere væk eller give oplysninger om gamle bygninger og monumenter. Min ven Ahmed var utvivlsomt den mærkeligste af alle mine bekendtskaber fra Damaskus; jeg kendte ham allerede fra den første måned, jeg opholdt mig i byen, og traf ham første gang på en ret ejendommelig made. Jeg omgikkes den gang med en plan til en rejse til byerne Djof og Hail, noget, som den tyrkiske guvernør for resten senere fik forpurret, og ledte da efter en passende fører. En af mine bekendte, en politi officiant, som hed Jachja effendi og således var min navnefætter (jeg gik nemlig under det samme navn, som på dansk betydef så meget som hr. Johannes), havde lovet at hjælpe mig hermed, og en eftermiddag gik jeg derfor ud for at træffe ham på en barberstue, hvor jeg vidste, at han ofte kom hen for at fordrive et par timer; i Orienten ligesom i det gamle Rom er barberens bod nemlig lige så vel som kafeen et yndet samlingssted, hvor man gærne sidder og sladrer tiden bort. Jachja effendi var imidlertid ikke kommen, derimod sad der en mand, iført stad31 boernes sædvanlige dragt med den stribede kumbåz (o: fodsid skjorte) under en overfrakke af europæisk snit. Det viste sig at være en ven af politiofficianten, og da han fik at vide, hvad jeg vilde denne, blev han strax meget interesseret i mine rejseplaner; han tilbød mig selv at være mig behjælpelig, og for at vise det i gerningen travede han med mig ud i forstaden, hvor beduinernes karavaner holde til, og hvor vi tilbragte hele dagen med at lede efter en passende fører. Det slog imidlertid fejl, da alle de beduiner, som kendte vejen og med hvem vi forhandlede, stillede for store fordringer, men fra den dag blev Ahmed min trofaste ven, hvem jeg senere så godt som daglig traf sammen med. Han havde havde haft en ret besynderlig løbebane og vidste meget af fortælle. Han havde egenlig begyndt med at være møller, men da han så efter sin faders død arvede en mindre kapital, gav han mølleriet en god dag og gav sig til at leve et liv så lystigt, at han blev berømt i hele Damaskus, og jeg har også selv hørt andre, ældre indbyggere, der, når de skulde fortælle om forholdene i deres ungdom, særlig mindedes Ahmed ibn Hassans ungdomsgalskaber. På den made fik pengene en brat ende, og Ahmed søgte da at supplere det manglende ved at give sig til at være smugler, og hans muntre eventyr og kampe med de tyrkiske gendarmer hørte til hans gladeste minder ; nu og da havde han jo nok gjort det af med en eller anden, og der var også et par gange, hvor han af folk havde ladet sig overtale for gode ord og bedre betaling til at skaffe dem af med en uven; han havde således en gang dræbt en mand for Abd el Kader, og det var hans livs store stolthed. Man skulde se ham, når han sad gemytligt på kafeen eller hjemme hos sig selv og fortalte herom: »——så kom jeg lige bag på ham, og førend han mærkede det, huggede jeg ham med sablen tværs over halsen; så havde jeg jo tænkt, at emiren vilde give mig tyve napoleons, men han gav mig tredive; ja, gid Allah vande hans gravsted og give ham bolig i paradiset«.32 Maske var denne historie og flere af de andre resultater af Ahmeds egen fantasi, men meget har jeg også fra andre sider hørt berette ganske overensstemmende med hans egne fortællinger ; at han ikke var bange, viste også de ar, han bar i hovedet og på sin forkrympede højre hånd, som en gang var bleven såret i en kamp med nogle beduiner. Og med alt det, med en sådan fortid og over en halv snes mord på sin samvittighed var han en så trofast ven, som nogen skulde ønske sig. Han fulgte mig bestandig på mine vandringer gennem byens mindre sikre kvarterer, han var min stadige tolk, når jeg færdedes blandt beduinerne ude i forstaden Meidån, thi på grund af sin lange praxis på rejser havde han erhvervet en betydelig færdighed i at forstå beduinernes dialekt, og ved alt, hvad jeg vilde skaffe mig, og alt, hvad jeg ønskede oplysning om, behøvede jeg blot at meddele det til Ahmed. Ganske vist ytrede hans venskab sig enkelte gange på en lovlig orientalsk måde; det var ham, der da jeg nu sidste gang forlod Damaskus, et par timer før min afrejse kom til mig og sagde i al fortrolighed : »Hør, hvis Du har en eller anden rigtig uven her i byen, så kan Du jo blot sige det mig.« Jeg kendte imidlertid hans maner og erklærede med tak, at jeg ikke havde brug for hans velvilje. Sikre på, at vi med Ahmed i følge vil klare alle vanskelig heder, begive os ud i mylret hen forbi regeringspaladset og citadellet og ned ad den store gade, der for enden afsluttes med en mægtig hvælving. Det er indgangen til den store bazar; de gader, hvor siderne ere fuldstændig optagne af butikker, og som altså efter den

almindelige sprogbrug kaldes bazaren, ere nemlig i Damaskus overbyggede med hvælvet trætag, noget, som i denne bys ofte strænge klima er en stor fordel. Disse træhvælvinger ere et af de mange minder, byen inde holder om en af sine talrige guvernører, den berømte Midhat pasha. Maske kende nu de færreste i Europa dette navn, og dog er det ikke længe siden, at det var på alles læber. Han var iblandt de begavelser, der komme for tidligt, og for hvem33 det tyrkiske rige i sin tid ikke bød nogen] virkekreds. : Midhat pashas stjærne kulminerede kort efter den russisk-tyrkiske krig, den gang Tyrkiet endnu fuldstændig støttede sig til England. Man havde indset, at Tyrkiets rolle i Europa var så godt som udspillet; landets fremtid beroede nu kun på at ophjælpe de asiatiske provinser, og til et forsøg i denne retning valgte man da Syrien, til hvis guvernør Midhat blev kåret på den engelske gesandts anbefaling. Han kom til Damaskus med hovedet fuldt af reformplaner ; alt fra øverst til nederst skulde moderniseres, på samme måde som czar Peter i sin tid havde gjort i Rusland. Og Midhat virkede rastløst; han samlede bøgerne, der lå spredte om i moskeerne, i et enkelt bibliothek, han byggede tag over bazaréns gader, han gav gendarmerne nye uniformer, han fik røverne, som hidtil levede lystigt mellem bjærgene, hængte, og han gjorde meget andet; men den gamle traditionelle slendrian i administrationen kunde han ikke få has på; Tyrkerne var og blev Tyrker — og Midhat pasha var ingen czar Peter. De forventninger, man havde stillet til ham, måtte skuffes; det blev de også, og efter få års forløb blev ,'Midhat kaldt tilbage; senere blev han anklaget som medvider i mordet på sultan Abdulaziz og meget uretfærdigt behandlet; men — det hører ikke Damaskus' historie til. I byen selv er Midhat pasha for lang tid siden glemt, og mange, såre mange ere de, som have hersket i den af Allah velsignede stad siden hans tid. På grund af den mistanke, man i Konstantinopel bestandig nærer mod provinsguvernørernes uafhængighedslyster, særlig da i de fjærnere distrikter, lader man dem ikke gærne blive gamle på pladsen. »Har Du hørt noget om, hvorvidt vor guvernør er bleven afskediget«, er en stående indledning til en samtale, omtrent som når man hos os søger at bryde den første tavshed ved en meddelelse om det smukke vejr, vi har i dag. — J. Østrup. 334 Men lad os gå ind i bazaren, ind under det hvælvede loft, og vi vil snart glemme de politiske erindringer, der knytte sig til dets bygmester. Intet steds ser man livet i Orienten udfolde sig så broget, så alsidigt som netop her i bazaren. Den er ganske vist ikke, som man ofte tænker sig, et oplagssted for alle østens herligheder, de strålende juveler fra Indien, de duftende stoffer fra Kashmir og de blinkende våben fra Ispahan; alt dette hører som så meget andet kun hjemme i Harun al rashids og »tusind og en nats« ferige. Nu er Orienten fattig; dens luxus kommer med damperen fra Europa, og den indfødte håndværker forstår kun at tilvirke det daglige livs nødvendighedsgenstande. Den rigdom, som bazaren udfolder, består ikke i ophobede værdier, men i den brogede mangfoldighed, som her har sin tumleplads; det er en samvirken af farver og typer, levendegjorte illustrationer til svundne tiders kulturhistorie, som skaber den orientalske bazars trylleri. Lad os standse et øjeblik her ved tæppehandlerens butik; vi vil her kunne overse mylret, samtidig med at vi forsøge at slå en handel af med manden. Jeg fremfører min hilsen nehårek såid (o: din dag være lykkelig), og den gengældes med de samme ord; thi den rigtige hilsen esselåmu aleikum (o: fred være med eder) nedværdiger Araberen sig ikke til at anvende overfor en franker. Ahmed præsenterer mig, og den gamle købmand byder mig" velkommen med den smukke, ægte arabiske formel béti bétak (d: mit hus er dit hus). Man kan sige om disse formler og om den orientalske høflighed i det hele taget, hvad man vil; man ved jo nok, at der ikke menes meget dermed, men der er dog altid noget mildt og behageligt derved, som uvilkårligt fengsler. Og stor indfiydelse har denne anvendelse af stående fraser tillige på om gangsformernes karakter ; den omstændelighed, som en modtagelse og overhovedet indledningen til enhver betydeligere akt kræver, forhindrer al opfarende og stødende adferd. Og også her som næsten overalt i Orientalerens liv kommer der et religiøst35 moment med ind, som hvor overfladisk det end ofte er, dog har sin betydning. Læg en gang mærke til, når to lastdragere skændes og med en forbausende tungefærdighed anvende det arabiske sprogs i denne henseende så rige ordforråd; den tredie, der vil skille dem, søger forgæves at overdøve de hidsige fyre, indtil han ved en snild benyttelse af en pause får indført de ord til den ene: »Velsign profeten», hvorpå den anden øjeblikkelig standser for at sige: »Nej, Gud er den, som velsigner ham«; den blotte nævnelse af Allahs navn beroliger gemytterne og åbner vejen for en fredeligere forståelse. Min nye ven, købmanden, sparer heller ikke på høfligheds fraser, og først længe efter kommer jeg til ro, og Ahmed begynder at handle, medens jeg med øjet følger den forbidragende vrimmel. Der kommer en gammel tyrkisk officer; han er bimbashi, en charge, omtrent svarende til oberstløjtnant,

og ikke desto mindre går han selv med kurven på armen for at begive sig hen på frugttorvet og gøre sine indkøb. Således er Orienten ; her er fra gammel tid despotiernes hjem , men tillige hjemmet for en sand følelse af menneskenes ligeberettigelse og en stræng hævdelse af den personlige frihed. Vi ere jo alle ibåd Allah (o: Guds tjenere); når man undtager sultanen, der er profetens efterfølger som kalif og Guds skygge her på jorden, ere alle mennesker lige, og hvad skulde der så være i vejen for, at en gammel oberstløjtnant går med sin torvekurv lige så godt som en skomager eller en kameldriver. Begrebet adel har den muhammedanske Orient aldrig kendt, først i den nyere tid har berøringen med Europa skabt et embedshierarki, noget, som imidlertid står i afgjort modsætning til hele den orientalske kulturs traditioner. Men lad reflexionerne fare og lad os heller betragte, hvad der ligger lige for os; værdige købmænd, som trods heden bære pelsforede kaftaner over den brogede, fodside skjorte, vandre forbi ved siden af tæt tilslørede kvinder, hvis store hvide eller gulstribede gevandt udelukker enhver mulighed fra en bedømmelse36 af formerne. Kvinderne gå bestandig flere sammen : når man skal i bazaren, må man altid have kusiner eller veninder med sig; thi denne slentren om fra butik til butik er i virkeligheden den eneste fornøjelse for de kvinder, hvis sociale stilling befrier dem fra legemligt arbejde. Enten ligge de hjemme på deres divan og drive med den uadskillige vandpibes slangerør i munden, eller de gå i bazaren; selv om det kun er en übetydelig genstand, de skal købe, vandre de i flok rundt i timevis og vogte sig vel for at traeffe deres valg for tidligt; thi er købet først gjort, så er jo fornøjelsen forbi. Bagved kvinderne komme et par jøder, kendelige på deres sorte dragt og hele ejendomme lige ydre. Jøderne i Damaskus som overalt i Orienten, ere som hundene, foragtede men dog skånede. Hundene, der leve herre løse og i flokke i byens forskellige kvarterer, få mangt et knubs og spark, men ingen slår dem ihjel, thi det vilde for en rettroende være at besmitte sig, og på samme måde er det med Jøderne. Muhammedanerne nære en langt større foragt for jøderne end for Syrisk kvinde i spadseredragt. de kristne, og dette er noget, som efter den orthodoxe theologi har sin bekræftelse i koranen; '"udtrykket i dens første kapitel »dem, hvem Guds vrede er over«, forklares nemlig om jøderne, medens de kristne betegnes med den mildere vending: »de vildfarende«. Og dog har der i Islams historie aldrig fundet nogen egentlig jødeforfølgelse sted, medens fjendskabet mod de37 kristne ofte har givet sig udslag i blodige grusomheder; den kristne dræber man, jøden foragter man. Men se, nu opstår der på en gang bevægelse i mængden, idet en vogn søger at bryde sig vej gennem den tætte trængsel. Det er en af de europæiske stormagters konsuler, som kommer; man kender ham strax på kawas'en (o : konsulatsbetjenten) , der med sin guldbroderede uniform og store krumsabel troner på bukken og ved ivrige tilråb søger at få folk af vejen. Det er en underlig trevenhed, hvormed mange flytte sig, og onde blikke sendes efter den forbirullende vogn. Den fanatisme, som endnu boer hos næsten enhver Orientaler, bliver jo daglig kaldt til live, når man ser, hvorledes disse Europæere hædres ved alle lejlig heder, hvorledes pashaen modtager dem og soldaterne præsentere gevær, medens Araberen selv må holde sig beskedent tilbage. Ikke så sjældent går jo også naturen over optugtelsen; netop under mit første ophold i Damaskus indtraf en skandale af denne art, idet man i den store bazar gennempryglede den russiske konsuls kawas, fordi han havde slået en tyrkisk dreng, der stod og pillede ved hestene. Konsulen klagede, og guvernøren fik travlt, men ingen kunde finde de skyldige, og det hele endte, som den slags altid ender, med en høflig beklagelse fra pashaen og løfte om, at det ikke skulde ske tiere. Men det gør det dog, og Europæerne vide i det hele taget godt, at den nuværende slægt ikke er så meget forskellig fra den, der i 1860 satte kristenkvarteret i brand og dræbte dets beboere. Den religiøse fanatisme er den eneste stræng, hvis anslag kan bringe Orientalerens inderste til at røre sig ; trods de lange tiders forkuede tilstande, trods Araberens medfødte fejghed er appellen til hans religion noget, han aldrig svigter, og både Europæerne og endnu mere de indfødte kristne gøre bedst i at komme bort hurtigst muligt, når der på gaden høres råbet: »Men er der da ingen muslims mere i verden? hvor er profetens folk?« I det daglige liv søger man imidlertig så vidt muligt fra begge sider at undgå sammenstød, og indfødte Muhammedanere, maro38 nitiske kristne fra Libanon og Drusere bevæge sig her i bazaren fredeligt af sted side om side. Imidlertid fortsætter Ahmed stadig sine forhandlinger med den gamle købmand. Det gælder et tæppe til en værdi af c. 70 francs, hvorfor sælgeren har begyndt med at forlange fem hundrede. I følelsen af, at det vilde vare altfor længe at få denne pris trykket ned til den normale, har Ahmed grebet til den modsatte taktik og er begyndt med selv at byde, men de første gange naturligvis altfor lavt og hans tilbud afvises da også med den stående formel: Allah jifattich alék (d: Gud åbne vindingens porte). Så lægger han fem francs til, men det

hjælper ikke: »O, min broder, vil Du da lægge mit hus øde; sandelig, af enhver anden end dig vilde jeg ikke tåle sådant. « »Nu vel da, for vort venskabs skyld, jeg byder i alt 50 francs.« »Tag det da heller for intet, som en gave af min hånd, dit venskab er mig langt mere vaerd end^C sådanne ti,> tæpper. « »Nej, min broder, ikke for intet, men 55 francs kan jeg give dig derfor; det er mit sidste ord.« Heller ikke dette hjælper, og Ahmed anvender da det sidste middel, nemlig at spørge sælgeren om, til hvilken pris han selv har købt tæppet, og hvilken avance han vil nøjes med. Så mærkeligt det end kan lyde, er det dog en kendsgærning, at skønt de syriske købmænd ellers snyde og bedrage efter evne, virker i de allerfleste tilfælde en appel til deres sandhedskærlighed, fremsat i denne bestemte form. Man vil i almindelighed få korrekt opgivet, i hvilken pris varen står sælgeren, og det bliver da kun det forholdsvis mindre spørgsmål om hans avance, som står tilbage at debattere. Ahmed og købmanden ere netop ved dette sidste punkt af forhandlingen, da en stærk bevægelse pludselig opstår blandt mængden; man forstår grunden, da der i det samme høres hovslag, og et øjeblik efter passerer en lille karavane beduiner forbi. Übevægelige sidde de på deres små, livlige heste, som39 vante til ørkenens stilhed se meget forbausede på tumlen og vrimlen omkring dem; en enkelt gør et lille spring, men et beroligende ord fra rytteren er nok til at få den til atter at slå ind i sin rolige gang. Af rytterens person ses kun det stærkt markerede ansigt med det spidse, sorte skæg og den store næse; resten af hovedet er skjult af det store shawl, som fastholdes af en tyk, dobbelt ring, og ned fra skuldrene hsenger den vide, brune kappe uden ærmer, hvor de knoklede hænder stikke igennem to huller på siderne. Fødderne med de store, røde, jærnbeslåede støvler hvile i sVære arabiske stigbøjler, og selve den tunge sadel med den høje rytter synes næsten for stor en byrde for den lille hest; beduinen lader imidlertid til at vide, hvad han kan byde sit dyr; thi de fleste have endog læsset temmelig store poser på bagved sadlen. Den venstre hånd holder det reb, som bundet til stangbidet for adskillige må erstatte en lædertøjle, medens den højre fører den lange, lette bambuslanse; over ryggen hænger geværet og ved siden krum sablen. De fleste af disse ørkenens sønner ere pjaltede, og hestene ere alle skindmagre, og dog er der over hele deres holdning udbredt en værdighed og overlegenhed, som om det var en skare fyrster, der holdt deres indtog i en erobret stad. Tydelig mærkes den foragt, hvormed rytterne se ned på den omgivende hob af stadboere, og karakteristisk er den ærbødige hurtighed, hvormed sværmen søger at give plads. Det er rigtignok noget andet end den europæiske karet med kawas og konsulemblemer. Stadboeren ved godt, at han selv er af en blandet afstamning, og trods beduinernes foragt ser han derfor bestandig op til dem som den ægte arabiske nations rene repræsentanter ; det fælles had til Tyrkerne, hvis åg han daglig forbander, er også en væsenlig grund til sympathien for disse sidste forkæmpere for arabisk frihed. Derfor går der en beundrende mumien gennem folket, når Éeduinerne rider forbi, og Ahmed, der fra sine rejser kender alle stammer, hvisker til mig: »Ser Du ham den gamle der foran;40 det er en af Anezestammernes scheiker, som var med i den store kamp udenfor Hama for fjorten år siden, da de jog det tyrkiske gendarmrytteri på flugt og tog deres kanoner fra dem.« Beduinerne komme i reglen kun til staden for handelens skyld ; de sælge ulden af deres får og købe sig derfor de få genstande, de have brug for, klæder og våben, teltdug og lignende. På grund af deres livsforhold skulle de have alt fra byerne; de kunne ikke foretage den mindste reparation af deres gevær, ikke engang deres heste kunne de sko uden at komme til byerne, og deres foragt for stadboen er derfor underlig nok, da de i økonomisk henseende ere fuldstændig afhængige af hans arbejde. Hvis byerne vilde lukke for beduinerne, vilde disses tilværelse blive umulig. Men man er i almindelighed glad for deres komme, og købmændene i Damaskus tælle dem blandt deres bedste kunder; de ere lettere at bedrage end de mere erfarne stadboer. Efter at beduinerne ere passerede forbi, lykkes det endelig Ahmed og købmanden at afslutte deres forhandling, idet Ahmed skal betale de 60 francs, som er den kapital, der stikker i tæppet, og give fem francs i opgæld. Sælgeren afslutter så købet med den almindelige talemåde: Allah jikassibak (o: Gud lade dig have fordel af dit køb), og dermed er denne diplomatiske akt, som har varet omtrent halvanden time, lykkelig bragt til ende. Der er imidlertid ikke noget i vejen for, at det kunde have varet lige så længe, selv om det blot havde været en genstand til to francs, det drejede sig om; at tiden også i og for sig repræsenterer en vis værdi, som, særlig hvor der kun er tale om ganske små summer, bør tages med i betragtning, er noget, som ingen Orientaler har anelse om; hvor ofte har jeg ikke både i Kairo og Damaskus hørt ikke blot handlende, men også lastdragere og lignende folk, for hvem det netop skulde gælde at udnytte deres tid så godt som muligt, stå og strides i lange tider om tyve para (d: 7 øre).41 Efter at have taget afsked med den gamle

købmand slentre vi videre ned igennem bazaren, forbi skomagernes boder, hvor de røde og gule, bløde lædertøfler hænge i tusindvis, forbi våben handlernes gyde , hvor gamle krumsabler og nye engelske knive, lange mauriske flintelåsbøsser og moderne remingtons og Martini geværer have sat hverandre stævne. Det er vel værd at lægge mærke til, at medens de europæiske turister med iver kaste sig over de gamle klinger med deres snørklede indskrifter og arabesker, søge de indfødte kunder og især beduinerne efter de moderne fabriksmærker, og Winchester- og Martiniriflen er hos dem højst i kurs. Tyrkerne, som ikke se med synderlig tilfreds stillelse på, at ørkenens betolkning således efterhånden udrustes med nutidens mest fuldkomne våben, have søgt at sætte en stopper herfor ved at forbyde al indførsel af våben fra Europa, men med den underlige halvhed, som karakteriserer så mange af administrationens forholdsregler, er salget i landet selv aldeles uhindret og foregår åbenlyst; det hele bliver således kun en yderligere opfordring til smugleri eller toldbestikkelse. Vi vandre videre og komme ned i bogbazaren, som findes lige ved indgangen til Welids moske. Her er mødestedet for alle lærde mænd i Damaskus, og i boghandlernes åbne boder sidde disse gråskæggede, ærværdige herrer og drøfte deres viden skabelige spørgsmål. Men hvad er det så, som er genstanden for disse diskussioner? Det er det samme som for sexhundrede år siden, grammatiske spidsfindigheder eller theologiske fortolknings kunststykker. Den arabiske ånd har i hele sin udvikling været i højeste grad formel, og de arabiske videnskabsmænd have, lige gyldigt hvilket fag de tilhørte, theologien, lægekunsten, gramma tiken eller naturvidenskaben , alle været systematikere. Det kunde gå, så længe den videnskabelige udvikling blev båret oppe af store ånder, der virkelig formåede at indordne de spredte kendsgærninger i et system, som hvordan det end hang sammen med dets objektive berettigelse, dog dannede en fast, afsluttet tankebygning; det var den gang, da theologien og filologien42 havde sin Zamakhshari, da filosofien blev båret frem af Avicenna, og da den kritiske historieforskning grundlagdes af Ibn Khaldun. Men i senere perioder, da de lærde bare gik og rodede op i de rubriker, som de store systemer havde fastsat, blev denne strænge vedholden ved det systematiske den videre udviklings ulykke; formen slog fuldstændig det ihjel, som skulde have været dens indhold. Det, som nu fylder boghandlernes reoler, er derfor af meget tarveligt indhold; det er theologiske disputationer om enkelte, ganske detaillerede spørgsmål, eller det er grammatisk tærsken langhalm på de gamle systemer. Men heller ikke fra ældre tid er der mange håndskrifter tilbage af værdifuldt indhold ; de gode ting ere i løbet af de sidste generationer bortført af europæiske privatlærde eller kommissionærer for bibliotheker, og kun skrabet er bleven tilbage. Hvor ofte har jeg ikke støvet om i bog bazaren, på jagt efter et eller andet interessant håndskrift, og altid forgæves. Ikke desto mindre vil jeg bestandig bevare Damaskus' bog bazar i kær erindring for de mange, hyggelige timer, jeg har tilbragt der i selskab med de lærde, gamle Arabere. Det var som sagt omtrent de samme diskussioner som for sexhundrede år siden, men netop bevistheden herom fremkaldte en ejendommelig charme, som fuldt ud opvejede samtalens interesseløshed i og for sig. I disse stilfærdige boder, der vare gennemtrængte af den for gamle håndskrifter karakteristiske, indeklemte duft, og hvor samtalen gik med stille værdighed og med talrige pauser (thi Orientaleren anser det ikke som Europæeren for brud på den gode tone ikke at kunne pludre videre i et væk), følte man sig henflyttet til en af de selskabskredse, som allerede Hariri har skildret i sine makamer; det er gået således til, at medens Occidenten bevægede sig rastløs videre på fremskridtets bane, sad her slægtled efter slægtled og drøftede berettigelsen af en akkusativ i det og det citat af Mutenabbi eller undersøgte grunden til, at det niende kapitel af Koranen ikke begynder med43 den for alle de andre kapitler reglementerede overskrift: I Guds navn, den nådige og barmhjærtige. Bogbazaren er en oase af stilhed midt i den omgivende larms ørken. Lad os derfor hurtigt se at komme bort igennem denne, og ud på frugttorvet, der danner enden på den lange gade, som allerede i apostlenes gerninger omtales under navnet »den lige gade«, et navn, som den også har bevaret den dag i dag (derb-el-mustakim). Dette frugttorv er et af Damaskus' mest tiltrækkende steder; al den forårsagtige frodighed, al den rige overflødighed , som naturen har udgydt over byens nærmeste omegn som den skarpeste kontrast til den golde ørken længere mod øst, synes at være ophobet her i de strålende, farverige frugter, hvis udsalgssted netop er på denne plads. Æbler og kirsebær fylde side om side med ferskener og abrikoser de bugnende borde, medens vindruer i alle mulige størrelser og afarter ligge ophobede i store kurve ved siderne. Hele denne rigdoms nuancer give et lyst og strålende billede af pladsen, og i de snævre passager mellem bordene trænger kundernes mængde sig forbi. Her kommer lastdrageren og køber sin beskedne frokost,

et stykke brød og for tyve para vandmelon; herfra bringer den gamle, gråhårede løjtnant (thi i den tyrkiske hær er det ofte småt med avancementet, og tredsindstyveårige løjtnanter ere ingen sjældenhed) et par pund vindruer hjem til sin tarvelige husholdning; her have også Damaskus' gadedrenge, denne kostelige figur i det orientalske byliv, deres hovedkvarter; de søge at benytte øjeblikket, når sælgeren er optaget, til små rapserier, for så ilsomt at tåge flugten, efterfulgt af en forferdelig række forbandelser over dem, deres forældre og deres forfedre i mange generationer, således som kun en arabisk gadesælger kan udtrykke sig. Fra frugttorvet have vi kun et par skridt hen til pladsen foran regeringsbygningen , som vi allerede før kom forbi; det er en lang, lav, gul kaserne, hvis høje værdighed man ikke vilde have den mindste anelse om, hvis ikke to tyrkiske skildvagters44 nærværelse betegnede den som provinsregeringens sæde. Her er hver formiddag det livligste røre; underordnede gendarm officianter fare ud og ind, medens de rige, arabiske købmænd, der er medlemmer af rådet, gravitetisk passere forbi i deres skindforede kaftanen Enhver provinsguvernør har nemlig ved sin side et ud af guvernementets befolkning valgt råd (medjlis), der hovedsagelig skulde have en kontrollerende virksomhed, men som mere og mere mister sin betydning, fordi alt af betydning nu afgøres i Konstantinopel, og kun de daglige, løbende forretnin ger overlades til pashaens og rådets afgørelse. Provinsguvernørens ringe indflydelse beror også tildels derpå, at han kun er civil embedsmand, og garnisonen sorterer derfor aldeles ikke under ham, men dennes chef, der i Damaskus tillige er chef for en generalkommando og som sådan bærer titel af marechal (miishir), står i direkte forbindelse med krigsministeriet i Konstantinopel. På grund af den ejendommelige antipathi, der på så mange punkter findes i det ottomaniske rige mellem den civile og den militære forvaltnings repræsentanter, modarbejder miishiren ofte i al stilhed guvernøren, og dennes magtfylde indskrænkes yderligere derved. I hvilken grad nemlig det militære element er det herskende i alle tyrkiske forhold, behøver man ikke at have været længe indenfor sultanens grænser for at overbevise sig om. Også selve gadelivet i en by som Damaskus bærer rigelig vidnesbyrd herom. Overalt vrimler det af uniformer, elegante artilleriofficerer og lasede menige soldater mellem hverandre," og særlig er befalingsmændenes klasse stærkt repræsenteret. Grunden hertil er, at Damaskus i udstrakt mål benyttes som exil til straf for militære forseelser; officerer, som i hovedstaden have for brudt sig mod et eller andet, blive sat udenfor nummer og leve her en vis årrække på halv sold, en straf, der på grund af den overordenlige prisbillighed på alle livsfornødenheder bliver mindre følelig her end mange andre steder.45 Sørgeligt er det at se de menige soldaters ofte miserable ydre. Medens i Konstantinopel enhver soldats uniform er ren og strålende, ligner han her mere en forsulten landevejsrøver. Se blot bataillonerne , når de. hver morgen rykke ud til øvelser og med smældende janitcharmusik passere forbi regeringspaladset. Laset og hullet er uniformen og støvlerne forrevne; ikke en gang bevæbningen er ens; nogle have sabelbajonetter, andre gå endnu med de gamle trekantede, og selve geværerne ere ingenlunde af allernyeste konstruktion. Og dog, trods alt dette er der over denne skare mænd et krigersk sving, som mangt et opstrammet europæisk regiment kunde misunde dem; det er folk med en eneste ide, men den holde de også fast ved, og man føler, at for den ere de også rede til at gå på. Den tyrkiske bonde er maske ikke så modtagelig for dialektiske ræsonnementer, men så uheldigt dette kan være i andre henseender, i krigen som overalt, hvor det gælder en afgørende handling, er det vistnok bedst at være ensidig i sin tankegang. Damaskenergarnisonens øvelser holdes på den store fælled vest for byen, som også er de civile rytteres almindelige tumle plads. Her samles, særlig fredag eftermiddag, de rige købmænds yngre sønner og anstille deres lege til hest, mere og mindre indviklede turneringer, hvor netop Orientalerens fortrin, dette at være et med sin hest, kommer så tydeligt frem. Her møde også Tcherkesserne, disse mærkelige ryttere med de små heste, som de ride på en for Europæere aldeles übegribelig måde. Hele deres bagage stable de op på hestens ryg og lægge så sadlen ovenpå det altsammen , hvorved de ofte komme til at sidde fem, sex tommer hævede op fra dyret; når så hertil føjes, at de ride med meget korte stigbøjler, så at de næsten sidde med knæerne op i næsen, er det for almindelige mennesker ikke let at forstå, hvordan de bære dem ad med at lade være at falde af. Men faktum er, at det kan de. — — Fra fælleden vende vi tilbage til byen; det er bleven aften, og de før så livlige og brogede bazarer ere nu stille og folke46 tomme; kun hist og her vandrer en købmand hjem, ledsaget at sin tjener, der skal bære lygten og tillige kyse hundene bort, som nu efter folkcsværmens bortgang begynde at føle sig som herrer, og en enkelt tilhyllet skikkelse vandrer syngende forbi et af de tillukkede huse med de tilgitrede vinduer. Hvad er det, han synger? det er en af de simple gadeviser fra Damaskus, som jeg oftere har

haft lejlighed til at høre, og hvis ensformige, karakteristiske melodi altid har gjort mig opmærkom. Hør en gang: Befta hindi, befta hindi zine lil-miishteriåt I oversættelse og med tilføjelse af noder vilde det omtrent lyde således : Andante. pi - gers lyst; kom at kø- be, lad mig træ -de / ~g~s , t . . i i i. i iftahi li, iftahi li ja shåmije, ja banåt. In - disk sil - ke, in -disk klæ-de, al - le smuk-ke TT •(. • • St--}- 1' ••# -• •• • 'oifcifrz:-. gi ip^t- ,—é —^-P^l—1« —e—^ j!1 *—i—z^=qz=jrf—I fr^zz^l \—=.±.==^zz I h3—ø I_. -ø ø Z\ :+5 ø ø 1 p—47 Men for hvem er det, han synger? er det for hans egen fornøjelse, eller har han virkelig varer at sælge, eller skulde det endelig være en af disse dristige elskere, som endnu i vor selv i Orienten lidet romantiske tidsalder findes blandt Damaskus' ynglinge, og som på denne måde lader den elskede vide, hvor nær han er hende? Maske er sangen et aftalt tegn, og en af de i hemmeligheden indviede slavinder vil komme ud og lukke ham ind. Maske; men lad os ikke tænke videre derover; thi om aftenen på gaden i Damaskus kan det let have farlige følger at være for videbegærlig. Ganske vist er sikkerhedstilstanden i byen i det sidste årti forbedret betydelig, men endnu er der store kvarterer, som det altid er en betænkelig sag at passere efter solnedgang. Når jeg besøgte min ven Ahmed, der boede i en udkant af byen, og det trak længe ud med besøget, lod han mig aldrig gå hjem alene, men vilde altid selv ledsage mig efter først at have udstyret os begge med et par tidssvarende mordvåben, revolvere og knive. »Men«, forklarede Ahmed, »det er dog ikke som i mine unge dage, hvor der næsten ikke gik en nat uden et eller andet drab«, og så sukkede han ved mindet om hine bevægede men lystige tider. Bedre end at færdes ude er det i hvert fald at søge ind i en af de talrige kafeer, hvor skåk- og dominospillende personer fylde lokalet, eller de flokke sig lyttende om en forelæser eller eventyrfortæller. Undertiden er det episoder af sagnene om u Fine. ind til e - der, hør min røst! W 1 jp~aj =FZ-J-—« 2 TF — ø —ø it- Men for hvem er det, han svneer? er det i48 helten Antar eller stykker, hentede fra iooi nats uudtømmehge skatkammer, som bydes tilhørerne; ofte er det også mere moderne fortellinger, sml skæmtende eventyr, blandt hvilke den Syrisk haremsdame. sagnkyndige nu og da trrfer gamle bekendte i ny form. Jeg har selv oftere fondet sådanne; således kom jeg ind en aften med Ahmed i en af kafeerne ved bredden af Barada, hvor der netop49 sad en sådan eventyrfortæller, og efter folks oprømte miner at dømme fulgte man hans fortelling med stor interesse. Det var en historie om tre tiggere, der mødte kongen på gaden og som så kom op at strides om, hvem af dem det egentlig var, han havde hilst på. De gik da til ham for at få striden afgjort og kongen bestemte, at hilsenen tilhørte den, der kunde fortelle det mærkeligste træk af sit livs historie. De to førstes var ikke særlig morsom, men den tredie tiggers historie slog mig strax som noget, jeg kendte andet steds fra: »Den tredie tigger, « begyndte eventyrfortælleren, »sagde til kongen, da denne opfordrede ham til at fortelle: Jeg var i tid ligere tid barber, og min kone var badekone; hver dag arbejdede jeg i min bod, og hun gik gæsterne til hånde i badet, og således erhvervede vi os vort underhold. En morgen sagde hun til mig: »Idag får jeg besøg af en hel mængde bryllupsgjester, så at der bliver meget at gøre; derfor vil jeg ogsaa gærne i aften have en ret, som ikke behøver videre tilberedelse; thi jeg vil være træt, når jeg kommer hjem fra badet. « Med den besked gik jeg til min barberstue, og da jeg om aftenen gik hjem derfra, speku lerede jeg på, hvad jeg nu skulde bringe med hjem til min kone. Så besluttede jeg at købe nogle kager med smør og honning, og da jeg kom hjem med den fra kagebageren, var min kone allerede kommen, og hun blev meget glad for, hvad jeg havde bragt hende. Men lige da vi skulde begynde at spise, siger hun til mig: »Har Du husket at lukke indgangsdøren?« — »Nej, jeg har ikke. « — «Nå, så rejs dig og gå ned og luk den.« — »Det kan Du jo selv gøre; jeg skal da ikke sådan springe frem og tilbage, bare på din kommando. « — »Ja, jeg vil lige så lidt.« Så væddede vi om, at den af os, som først sagde et ord, skulde lukke døren. Medens vi nu sad således, idet den ene bestandig ventede på den anden, så kom hundene løbende ind, og da de så fadet med kagerne, åd de dem, og hverken hun eller jeg gav en lyd fra os for at jage dem væk. Lidt efter midnat kom der nogle tyve, og da de fandt døren åben, trængte de ind og J. Østrup. 450 udplyndrede os fuldstændig", og efter at de havde taget alt, hvad vi ejede, gik de bort og lod os sidde nøgne på gulvet, men jeg sagde ikke et ord til det, og min kone heller ikke. Så kom nattevagtens runde, og da de så døren åben på vid gab, råbte de op til os for at få at vide, hvad der var i vejen, men da de ikke fik noget svar, kom de op til os, og da de så os siddende nøgne der, slog en af dem mig og sagde: »Hvad skal det betyde, at Du sidder og ikke siger noget ?« Men jeg svarede ikke et muk af frygt for, at det så skulde blive mig, der skulde lukke døren, og da de så bleve kede af at spørge mig ud, tog de mig og bandt mig og kastede mig i havet, der var lige i nærheden af vort hus. Ved et træf faldt jeg imidlertid i et net, som en fisker havde kastet ud der, og da han

havde trukket mig op og så en menneskelig skikkelse, udbrød han: » Allah bevare os fra alt ondt! er Du et menneske eller en havånd?« Jeg rystede bare på hovedet, men gav ikke noget svar, og fiskeren råbte: »Store gud, det maa være et havuhyre.« Så bandt han mig og førte mig med til byen, og trak mig rundt i alle gaderne for at vise mig frem, og folk strømmede sammen og gav ham penge for at se på havuhyret. Da nu dette rygtedes over hele staden, fik også min kone det at høre, og hun kom så med sine naboersker for at betragte denne mærkværdighed; men da netop den sammenstimlede skare begyndte at sprede sig, så at hun kunde få øje på mig, udbrød hun: »Vorherre bevares, det er jo min mand!« I samme øjeblik brød jeg min taushed og sagde: »Så, nu er det din pligt at lukke døren !« Da fiskeren, som viste mig frem, hørte dette, bad han om en nøjere forklaring, og da jeg havde fortalt ham hele sammen hængen, lod han mig gå. Dette er, hvad jeg har at fortælle, herre konge. « »Ja,« sagde så kongen, »dig tilkommer min hilsen. « Dette lille eventyr er et af de mange, der har foretaget vandringer fra det ene sted til det andet, og som forøvrigt oprindelig synes at være af indisk herkomst. Det findes i51 Dekhan i en fra indisk oversat tamulisk folkebog, og også indenfor Europa existerer en version af det samme æmne, nemlig i Tyskland, hvor det morsomme træk er benyttet baade af Goethe og af Fritz Reuter. Selvfølgelig undlod eventyret ikke at gøre virkning på de i kafeen til stede værende tilhørere. Ganske vist ere Syrerne gennemgående temmelig nøgterne, men den slags halvt humo ristiske, halvt belærende fortællinger høre de gærne. Det er i denne henseende karakteristisk at bemærke, at medens de ægyptiske fellaher og tildels også beduinerne endnu stadig have bevaret deres forkærlighed for de rent fantastiske eventyr, hvor prinsesser og drager, ånder og kongesønner bestandig spille hovedrollen, regne Syrerne den slags for barnagtigheder, og der skal som sagt være et didaktisk elemant med iblandt, for at de ret skulle få smag for en fortælling. Eventyrfortællerne ere for det meste professionelle, mennesker, som gøre det til en levevej at underholde folk på denne måde. Undertiden engageres de ligefrem af en eller anden kafevært, oftere ere de dog henviste til selv at søge deres publikum. Af alle eventyrfortællere stå utvivlsomt de ægyptiske højst; den tungefærdighed og den naturlige humor, som overhovedet karak teriserer fellahen, kommer her rigtig til sin ret. Det er et kosteligt syn at se en sådan ægyptisk riwajâti; han nøjes ikke med at fortælle, han udstyrer i sin recitation hver af de personer, eventyret handler om, og som næsten altid optræde talende, med visse dramatiske særegenheder, hvorved de på en livfuld måde holdes ude fra hverandre. Ofte ere fortællingerne, der bydes, så lange, at de ikke kan føres til ende på en enkelt aften, og fortælleren forstår da, lige så vel som en rigtig dreven feuilletonist at slutte af på et af de rigtige steder, så at tilhørerne holdes i den stærkest mulige spænding. I reglen blive derfor disse fortællinger fulgte med stor interesse, noget, man heller ikke undgår strax at lægge mærke til. Det mangler ikke på anerkendende tilråb fra til52 hørerne, vel at mærke ikke rettede til fortælleren, men til de optrædende personer, og ofte høres det karakteristiske udråb: må shâ Allah, som egentlig betyder: Guds vilje ske, men som er gået over til at blive udtryk for enhver følelse af forbauselse, forundring eller indignation overhovedet. Og når eventyr fortælleren giver sig til at skildre prinsessens dejlighed i de rige udtryk, der minde om de gamle digtes metaforer, rives alle med, og man hører dem udbryde: » Priset være Allah, som skabte de skønne kvinder!« thi selv i en begejstring af ren æsthetisk natur, fornægter Orientaleren ikke det religiøse moment, som danner det dybeste grundlag for hele hans karakters ejen dommelighed. Ved siden af eventyrfortællerne optræde undertiden sangere, der af Araberne høres med en begejstring, lige så stor som den afsky, de vække hos os Europæere. Dette skyldes ikke de individuelle sangere, men hele den arabiske musiks mangelfulde udvikling, eller maske rettere en fuldstændig heterogem opfattelse af, hvad musik egenlig er. Heine siger et sted, at ingen kan forklare, hvad musik er, men derimod ved de fleste, hvad god musik er, og endnu bedre, hvad dårlig musik er; thi den hører man så meget af. På samme måde tror jeg også uden at tiltro mig videre theoretisk sagkundskab at kunne hævde, at af al dårlig musik er den arabiske den forfærdeligste. Men at der hos disse folk må være en i væsen fuldstændig forskellig op fattelse af, hvad musik skal være, får man bekræftet ved at iagttage den begejstring, hvormed sangpræstationer næsten altid modtages. Man skal se disse sangere, når de med lukkede øjne og med fingrene stoppede i ørene (så tror de bedre at kunne høre, om de synge rigtig) frembringe lyd som en elskovssyg kat paa en tagryg, medens de to ledsagende trommeslagere arbejde i deres ansigts sved, og så vil man høre alle tilhørerne udbryde i det enstemmige, langtrukne » Allah !« som er kendetegnet for den højeste begejstring; og jo længere sangeren kan trække disse skingrende toner ud, desto mere henrykte blive tilhørerne;53 t i thi dette er for

Araberen det fine i hele den musikalske kunst. Hæderlige undtagelser fra denne skrækkelige kattemusik ere kun de små gadeviser, af hvilke jeg har haft lejlighed til at meddele en prøve, og som i reglen udmærke sig ved et motiv, der ganske vist er meget simpelt og i almindelighed underlig ufærdigt, men dog ofte elskværdigt og fengslende. Den samme musikalske jammerlighed vender tilbage hos beduinerne, om hvem en kender af deres kulturforhold en gang har sagt, at de kun har to toner —og de ere falske. På et adskilligt højere trin stå derimod Tyrkerne, som endog indenfor deres egen nation tælle flere komponister; jeg har hørt prøver af deres værker både i Konstantinopel og tillige i Damaskus, når militær musiken hver aften spillede udenfor mushirens bolig, og meget deraf var ikke blot karakteristisk, men også interessant i rent musikalsk hen seende; men felles for al deres musik er det ejendommelig halvferdige og afbrudte, der præger den, og som man særlig lægger mærke til ved de fuldstændig umotiverede slutninger, der bestandig gå igen; ligesom man just er midt i det, kommer et knaldende slag på den store tromme, og så er det ude. Disse musikalske præstationer i kafeerne have en rent lyrisk karakter, og dramatiske fornøjelser kender Orientaleren så godt som ikke. Under mit første ophold i Damaskus var der en armenisk bande, som opførte små lystspil og farcer på tyrkisk, og de trak også ret godt hus, men karakteristisk nok væsenlig kun blandt de i Damaskus boende Tyrker. Og det var ikke på grund af sproget, thi den største del af de her værende Arabere forstod også tyrkisk, men dette forhold må snarere tilskrives en vis uimodtagelighed hos hele racen. Denne mangel på sans for det dramatiske har givet sig udtryk i alle de semitiske folks literatur, for så vidt som det dramatiske element her på en enkelt undtagelse nær (Salomons højsang) aldeles ikke findes. Man har været tilbøjelig til at henføre dette træk til religionen, men dette viser sig at være ukorrekt, idet der hos de ligeledes muhammedanske persere findes ret betydelige tilløb til en54 dramatisk udvikling i de passionsskuespil, som udgør den væsen ligste del af de fester, der fejres for de shiitiske martyrer, Hassan og- Hussajn. At en dramatisk literatur aldrig har udviklet sig, synes at måtte tilskrives en vis særegenhed i den semitiske nationalkarakter, og det er vel denne mangel, som bevirker, at man endnu stadig savner forståelse og smag for denne kunstart, også når den kommer udefra. Den musikalske underholdning findes selvfølgelig kun i de færreste kafeer; det resterende flertal byder ved siden af de materielle nydelser, kaffen og vandpiben, kun den indbyrdes samtale eller anden selskabelig underholdning, som gæsterne forstå at forskaffe sig selv; enkelte indskrænkninger heri, som det for to år siden udstedte forbud mod at spille kort i kafeerne, skyldes den karakter, Damaskus besidder som hellig stad i Islam, og som bevirker, at meget, der synes såre uskyldigt i andre byer, er på det strængeste forbudt indenfor denne stads porte. Ikke desto mindre ere kafeerne i Damaskus altid godt besøgte, trods den ringe komfort, de byder med hensyn til den ydre udstyrelse, noget, som Orientaleren nemlig hverken her eller i sit eget hus har synderlig sans for. Den store tilstrømning til kafeerne hænger sammen med et forhold, der er gennemgribende i Orientens hele sociale liv, og som kortest kan udtrykkes således, at Orientaleren ingen følelse har for det, vi kalder for » hjemmet». Hjemmets karakter be stemmes jo væsenligt af kvinderne i famiijen, men da der på grund af kvindernes ejendommelige stilling i samfundet ikke er tale om noget egenligt familjeliv, få kvinderne ikke lejlighed til at give det daglige liv i huset det præg, som ophøjer familje medlemmernes samlingssted til hjem, foruden at den orientalske kvinde på grund af sin mangelfulde uddannelse hverken har for ståelsen af denne hendes opgave eller evne til at udfylde den. Som en følge heraf er for en Orientaler hans hus kun det sted, hvor hans kone og børn opholder sig, og hvor han selv nyder sine måltider og tilbringer natten; hans rigtige hjem bliver enten55 i > hans butik eller den stamkafe, hvor han træffer de mennesker, hvis omgang udgør hans livs åndelige indhold. For den fremmede bliver kafeen derfor det sted, hvor han lettest får adgang til at træde i forbindelse med de indfødte og erhverver sig bekendtskaber iblandt dem. I privathuset er det altid på grund af kvindernes afspærring vanskeligt at trænge ind, og vil man udelukkende holde sig til studiet af karaktererne, byder samlivet på kafeen nok så rig lejlighed. Orientaleren er gennemgående let at komme på klingen på grund af hans alt berørte demokratiske anskuelser, i følge hvilke den ene kan være lige så god som den anden, og indtil et vist punkt er han åben og ligefrem ; først på et bestemt stadium træder hans exklusivitet frem, og overfor denne gives der så, i hvert fald for en Europæer, intet som helst middel; bemærkes må det dog, at denne afsluttethed og sky for berøring med fremmede mere angår det rent ydre end den sjælelige intimitet; Du kan kende en mands anskuelser, hans syn på livet og hans tanker om alle forhold mellem himmel og jord, og dog kan Du være i uvidenhed om, hvorvidt denne mand er gift, eller hvor mange børn han har. Det er et faktum, som

jeg ofte nok har fundet beviser for, at med en Østerlænder kan man blive ven, ven for hele livet, men man bliver aldrig hans kammerat. Resultatet af de iagttagelser, man kan anstille ved at lære de indre livsforhold i de private huse at kende, bliver derfor næst kendskabet til selve disses indretning og til det daglige livs former forståelsen af kvindernes og børnenes stilling i huset og i samfundet; manden vil man allerede udenfor have lært at kende, så langt som det overhovedet er muligt. Som en følge af den gængse betragtning vil disse iagttagelser altid blive vanskeligst at få anstillede, og der er da heller intet punkt, hvor de almindelige forestillinger om orientalske forhold ere så fejlagtige eller ufuldstændige som netop her. Hvad jeg personlig har haft lejlighed til at samle angående dette spørgsmål, skylder jeg atter min ven, Ahmed ibn Hassan,56 r hvis forhold til mig i det hele var nær ved at blive en ene stående undtagelse fra den nys anførte regel, at man ikke bliver kammerat med en Orientaler. Ikke alene var jeg en hyppig gæst i hans eget hus, men han indførte mig så hos flere af sine venner, og det er i alt væsenligt på de ved disse lejligheder anstillede iagttagelser, at de følgende bemærkninger ere grundede. Som jeg allerede har fortalt, består det arabiske hus' største ejendommelighed i dets indadvendthed, idet gården er det midt punkt, til hvilket alle værelserne vende ud, og hvorfra de få deres lys. Det særlige forhold, at værelserne ikke stå i indbyrdes forbindelse, gør sig naturligvis også gældende i deres indretning. De falde alle i to store afdelinger, modtagelsesværelserne og soveværelserne, som tillige udgøre kvindernes sædvanlige opholds sted; et egenligt køkken er der i mange huse slet ikke tale om; thi på grund af Orientalernes overordenlig ringe krav på mad væsnets område kan man hjælpe sig med et simpelt ildsted, der kan opstilles hvorsomhelst. Modtagelsesværelsernes indretning er i almindelighed ens både i de rigere og fattigere huse, kun de anvendte stoffer i møblerne og disses antal udgør forskellen. Lige ved indgangen findes et stykke gulv i højde med det udenfor liggende; men derpå kommer et trin på indtil en fods højde, så at stuen på denne made deles i to skarpt adskilte afdelinger. Det forreste, lavere rum, der i reglen kun er stenbrolagt, udgør en slags entre, hvor man skiller sig af med fodtøjet, førend man træder op på det egenlige, tæppebelagte gulv ; ligeledes blive i alminde lighed husets tyende og besøgende af lavere rang stående neden for trinet. Langs med de tre inderste vægge løber en lav divan, og i ikke få stuer udgør denne i forbindelse med gulvtæppet hele møblementet. Såfremt der findes mere, består det af små, perlemodersindlagte borde af sjælden mere end en alens højde, som uden plan opstilles hist og her, og som væsenlig er be regnede til at sætte kaffekopper og askebægere fra sig på. I nogle, særlig tyrkiske hjem har man begyndt at lægge sin57 forkærlighed for europæisk civilisation for dagen ved at anskaffe stole, men disse opstilles da i reglen i en stiv, nøjagtig række langs den ene sidevæg. Jeg har aldrig i en indfødts hus set dem Modtagelsessal i en europæisk lejlighed i Damaskus blive benyttede, og de stå der blot som et bevis på husejerens frankiske dannelse, ligesom man somme steder hos os tror, at det er fint at have et fortepiano, selv om der ikke er en eneste i huset, der kan spille på det.58 Værelserne ere altid meget høje, af hensyn til køligheden; i rigere huse kan der være indtil tolv eller femten alen til loftet, og også de andre dimensioner ere ret betydelige. Dette i for bindelse med det meget lave og ret indskrænkede møblement frembringer et indtryk af en vis tomhed, som i begyndelsen berører Europæere übehageligt. Men man forandres snart — således er det da både gået mig selv og alle de Europæere, jeg har truffet —og får smag for disse boliger. Når man ligger der på den bløde divan, i disse lyse, udstrakte rum og' ser gennem døren ud i den solbeskinnede gård med de friske orangetræer, medens alt rundt om er stille og ingen anden lyd høres end springvandets rislen i fontænen, der står midt i salen, så tænker man på vore europæiske boliger, hvor møblerne stå så tæt, at man ikke kan røre sig, og, hvis man endelig vover et skridt, risikerer at rive et par af de evindelige nipsgenstande ned fra en eller anden etagére, medens larmen trænger op fra gaden endog til den højeste kvist, — og så bytter man ikke Damaskus for Kjøbenhavn eller Paris. Ved siden af modtagelsesværelserne, sjældnere ovenover, — thi på grund af rummenes højde er der ofte kun en etage — findes familjeværelserne, den del af huset, som man med et fælles navn kalder for haremet. Her er netop det punkt, hvor Europæernes forestillinger om Orientalerens privatliv ere mest fordrejede og overdrevne; fantasien har øst alle mulige herlig heder sammen af Harun ar Rashids uudtømmelige skatkammer og dynget dem op på dette sted, hvor deres tilstedeværelse på grund af utilgængeligheden aldrig rigtig lod sig kontrollere. For tryllende kvindeskikkelser, blomster fra Kaukasus' bjærge og fra Persiens sletter, tænktes at færdes her bag haremets forhæng i duftende bade og marmorsmykkede sale, medens de sorte eunuker med blinkende lanser og lynende sværd holdt vagt ved indgangen. Og hvad er så haremet? simpelthen

soveværelserne, kvindernes opholdssted, udstyret på samme made som mændenes, men i en tarveligere stil, hvor de modtage deres veninders besøg, drikke59 kaffe og sladre med dem, og hvor også husherren undertiden opholder sig, når han ikke selv har fremmede hos sig. Det er ligeledes en misforståelse at tro, at der nødvendigvis skal være flere hustruer i et harem, i de allerfleste Tilfælde finder man tværtimod det modsatte. Polygamiet er i Orienten langtfra så udbredt, som man er tilbøjelig til at tro, de fleste Haremsdame. nøjes med én kone af den meget praktiske Grund, at de ikke have råd til at have flere. Koranen hjemler ganske vist ret til at have fire retmæssige hustruer, — og så desuden et uind skrænket antal konkubiner, men det er kun såre få, hvem ikke økonomiske hensyn hindre fra at gjøre brug af denne tilladelse. Indenfor det ottomaniske riges grænser er det kun de højere tyrkiske embedsmænd, som tillade sig at holde et rigtigt harem;60 Araberne leve for det meste, selv om også deres formues omstændigheder ikke lægge nogen tvang på dem, i fortvarigt monogami. Men selv i disse rige Tyrkeres harem er livet langt fra så strålende og farverigt, som det gøres til. Den poesi, som de gængse forestillinger have knyttet til dette ord, er nemlig kun den, som de udenfor stående og derfor intet forstående Europæere har lagt ind deri, ikke noget, der nogen sinde er følt af dem, der selv leve i disse omgivelser; haremsdamens åndelige niveau er ikke højt nok til at hæve hende op til en forståelse af dette, og den melankolske bitterhed i tvangen og indespærringen har hun aldrig anet; det er for hende noget selvforståeligt, som nu en gang skal være således, og som hun heller ikke en gang selv vil give slip på. Alt i alt bliver der således kun såre lidt tilbage af den poesi, der skulde skjule sig i haremets utilgængelige mysterium, og det er her tilfældet som i reglen i Orienten, at det poetiske ikke knytter sig til de levende personer, men derimod til den omgivende natur og de betagende minder, der her så at sige ved hvert skridt rejse sig i ens erindring. Derfor ser man også, at de digtere, der have behandlet det moderne Østerland, enten komme til at give falske personskildringer eller ere henviste til at virke netop ved fremdragning af disse sider i det kultur historiske hele. Det, som mest har bidraget til at give det østerlandske harem sit poetiske skær, er den omstændighed, at det er lukket for alle andre end den snævreste familjes medlemmer. Ordet harem betyder ligefrem det sted, som det er forbudt at betræde, og bruges f. ex. derfor også om det hellige distrikt omkring Mekka og Medina, hvor ingen vantro må vove sig hen; dernæst er det så gået over til også at betyde den gifte mands husstand, særligt hans hustru selv, altså med en lignende overgang som det tyske frauenzimmer. Men ud over denne utilgængelighed er der, som sagt, intet holdepunkt for de vidtsvævende, fantastiske61 forestillinger, der så længe have domineret på dette punkt. Det er rimeligt, at der i de abbasidiske kalifers paladser har været et harem i lighed med det, man så ofte tænker sig, maske frembyder også Abd-ul-Hamids Yildiz kiosk endnu den dag i dag noget lignende, men at slutte derfra til indretningen af og livet i orientalske haremer i almindelighed, vilde være lige så forkert, som naar man fra Ludvig den andens pragtsale i Herrenchriemsee og Starnbergerslottet vilde danne sig en forestilling om ud styrelsen af et almindeligt menneskes soveværelse. Ejendommeligt for .det orientalske hus er, at der ikke er noget bestemt værelse, hvor måltiderne indtages, lige så lidt som noget egenligt køkken; begge dele hænge sammen med den overordenlige tarvelighed og ligegyldighed for gastronomiske nydelser, som er betegnende for Araberen, selv når økonomiske omstændigheder ikke tvinge ham dertil. Han savner fuldstændig denne sans og betragter Europæernes forkærlighed for god mad med en overlegen foragt, ligesom han heller ikke har interesse for smagfuldhed i selve anretningen. Det er de gamle vaner fra nomadelivet, som her gør sig gældende selv hos stadboerne; man nøjes med, hvad der i et givet moment er at faa og bryder sig ikke om, hvorledes det bliver budt frem; det væsenlige er blot at få stillet øjeblikkets sult. Deraf kommer det tildels også, at man ikke i Orienten har noget, som svarer til de europæiske former for selskabelighed ; thi man kan jo lige så godt tilstå, at tåger man maden bort fra denne, er der i de allerfleste Tilfælde ikke meget ved resten. En orientalsk menu råder derfor sjælden over mange for skellige delikatesser; i Ægypten og somme steder i Tyrkiet er det, tildels ved europæisk påvirkning, bleven skik at opvarte med en meget lang raekke af retter, men bestanddelene i disse er i almindelighed bestandig det samme. Ligesom hos sydeuro pæiske folk gør anvendelsen af meget skarpe og stærke elementer sig gældende, og der ødsles med peber og lignende stærke kryderier. For rækkefølgen i en anretning gives der ingen be62 stemt vedtaget orden; i Ægypten er det således, at de søde sager serveres i midten, og måltidet afsluttes med kogt ris, og såfremt der bydes suppe, kommer den i reglen som tredie eller fjerde ret. Selve retternes form er tillige betinget af manglen på europæiske spiseredskaber; da alt nydes med fingrene, og kniv og gaffel udenfor enkelte

fuldstændig europæiske kredse, ere aldeles ukendte, må hver ret serveres på en sådan made, at nydelsen ingen vanskeligheder volder. I det daglige liv indtager husherren sine måltider enten sammen med haremets medlemmer i familjeværelserne, eller såfremt han har besøg, alene med de fremmede. Ligesom blandt beduinerne forlanger også mange steder hos stadboerne den gode tone, at værten først spiser efter sine gæster og nøjes med, hvad disse have levnet. Anretningen bæres frem på en stor bakke, der sættes på et lavt bord, og gæsterne tåge så plads på gulvet rundt om ; ved større anretninger sættes de nye fade frem, Syrisk stadboer og hans hustru, der holde måltid.63 efterhånden som de andre tømmes, og i almindelighed går dette for sig med en rivende hurtighed; thi da Orientaleren ikke har nogen gastronomisk interesse, sluger han snarere end han spiser. Efter spisningen bydes der vand til håndtvæt, idet en af de opvartende bringer et vaskebækken , og af en kande hælder våndet over gæsternes hænder, fuldstændig på samme måde som det beskrives i de homeriske digte, og endelig afsluttes måltidet med den obligate kop kaffe. Da det hele går i en utrolig fart, bliver selve konversationen over bordet ikke videre indholdsrig, og det er karakteristisk, at medens Orientalerens daglige liv gennemgående er så rigt på lejlighedsfraser, er der kun få af disse, som ere knyttede til spisningen. Når gæsten drikker, tilføjer værten i reglen: »Din sundhed!« hvortil den anden svarer: »Også dig skænke Allah sundhedU I ørkenen er det endvidere skik, at man efter at have drukket kaffe, samtidig med at man sætter koppen fra sig, ud taler den smukke formel: »daime« d: gid det aldrig må mangle på kaffe her i huset; men iblandt stadboerne regnes anvendelsen af disse formularer for en latterlig bondeagtighed. Som en følge af disse forhold kommer madlavningen kun til at udgøre en -ringe del af den daglige husgærning, og da lige ledes renholdelsen af huset er en opgave, som man kun sjældent føler sig foranlediget til at tåge sig af, bliver følgen, at der i hverdagslivet ikke er stort at tåge sig til for kvinderne indenfor husets fire vægge. Den orientalske flegma og den orientalske dovenskab har da også hos disse nået sit højdepunkt, særlig naturligvis i de i økonomisk henseende begunstigede familjer. Kvindernes liv falder her i to afsnit; den ene halvdel af dagen driver hun om i bazaren med søstre, kusiner og veninder, og resten af tiden tilbringes hjemme på divanen med den uadskille ligevandpibe, medens munden løber paa alle de tilstedeværende; thi sladderen er det eneste felt, hvor den arabiske stadboers kvinde anvender nogen særlig energi. Og hvad er så æmnet for disse samtaler, schiffons et amourettes«, pynt og elskov; men64 hvad dette sidste angår, behandles det rigtig nok på en sådan måde og fra et så rent fysiologisk standpunkt, at man foran lediges til at underskrive Araberens dom, når han frakender kvinden både «forstand og religion «. Og selv hos Levantinerne, det vil sige de familjer, der fra tidligere generationer have optaget den europæiske kultur, og som tildels ere blandede efterkommere af europæiske indvandrere, hvorfor de også gærne ville stilles lige med europæerne, genfindes hos kvinderne denne ringe forståelse af livets ideelle sider; jeg har en gang i et selskab hørt en meget dannet Levantinerinde, som, da der var tale om kærlighed, forundret spurgte: »L'amour, mais qu'est cc Syrisk kvinde.65 i que l'amour?« og meningen var ikke at forlange en definition af denne følelse, men derimod at udtale en tvivl om, hvorvidt sådan noget overhovedet eksisterer i menneskelivet. Ikke destomindre kunne disse mennesker føre et på deres facon meget lykkeligt liv, thi den fuldstændige frihed for sjælelige rørelser frelser dem Jødinde fra Damaskus. for mange sorger, og de ieve tilfreds og rolig med samme følelse af lykke, som man kan forudsætte hos en husmandsko eller en forkælet frøkenmoppe. Hvad enten nu denne fuldstændige mangel på forståelse af alle ædlere følelser, alle højere rørelser i et menneskehjærte er noget for den orientalske kvinde specielt nedarvet, eller — hvad J Østrup. r66 der jo synes naturligere — det er resultatet af århundreders intellektuelle forkuelse og udelukkelse fra det almindelige samfund, bliver dette faktum i hvert fald af den største betydning for de almindelige sociale forhold, fordi den samfundsopgave, hvoraf kvinden skulde opfylde så stor en del, nemlig opdragelsen, derved bliver varetaget på en så lidet tilfredsstillende måde. Manglen på kvinder, der kunde skabe et hjem og forestå børnenes op dragelse indtil en vis alder, er i virkeligheden en af de kraeft skader, hvoraf hele det orientalske samfund lider, og som vil udgøre en af de vigtigste hindringer for en fremtidig udvikling. Når resultatet alligevel ikke er værre end tilfældet er, skyldes det de friere forhold, hvorunder børnene senere komme til at leve; allerede i en alder af en halv snes år tumle de sig frit omkring på gader og i butiker (det er naturligvis kun drengene, som talen her er om)' og modtager på den måde en række indtryk, der må træde i stedet for en rationel påvirkning i hjemmet. I den retning er det endnu i Orienten som i det klassiske Grækenland; det er lejligheden til på offenlige steder at omgås de ældre, som skaffer

en erstatning for opdragelsen i egenlig forstand. Det i europæisk forstand væsenligste led af opdragelsen, nemlig meddelelsen af positive kundskaber, foregår også udenfor hjemmet, og her er netop et af de punkter, hvor sultan Abd ul Hamids iver for forbedringer har givet sig det fyldigste udslag. Med nødvendigheden af at skabe militære skoler som første udgangspunkt har man efterhånden udvidet reformerne på dette område og også oprettet civile skoler til uddannelse af embeds mænd, læger, ingeniører o. s. v. Vel at mærke, disse skoler, der drives allesammen efter europæisk mønster, og som ofte holdes oppe ved statstilskud, ere at betragte som tekniske højskoler; den egenlige elementarskole savner man endnu, og den under visning, der er tilgængelig for hele folket, er af en meget primitiv art.En Lærer i Welids-Moskeen i Damaskus.67 På denne måde falde alle institutioner, der angå undervis ningen, i deres nuværende form i det moderne Tyrki i to bestemt adskilte kategorier, resterne af den rent islamitiske fortid og spirerne til den civiliserede fremtid. De første findes altså repræ senterede i de til de fleste moskeer knyttede elementarskoler; her meddeles ikke andre kundskaber end læsning og skrivning, og selve undervisningsmåden er lige så bagvendt som kundskabs midlet er indskrænket. Børnene sidde i en kreds omkring læreren, hver med en lille bliktavle i hånden, på hvilken han har skrevet et eller flere vers af et af koranens første kapitler; dette læser han op for dem, og derpå gentager de det i kor sålænge, indtil alle have lært det udenad. På denne måde lære de efterhånden at skælne de enkelte på tavlen skrevne ord og derpå også de enkelte bogstaver; en gennemgang af alfabetets enkelte dele ved stavning er der aldeles ikke tale om. Det ses let, at man skal have ondt ved at tænke sig en mere umulig fremgangs måde, så meget mere, som koranens sprogform i mange hen seender afviger fra den, som drengene ere vante til at høre om sig i det daglige liv; man tænke sig blot, at man vilde lære vor samtids børn at læse ved at lade dem lære stykker udenad af kong Valdemars jyske lov. Forøvrigt gaar det meget gemytligt til i sådan en pogeskole ; det er skolemesteren umuligt at holde opsigt med alle de i en stor kreds siddende og i kor vrælende unger, og medens nogle af dem skråle op med koranens vers, benytte en del lejligheden til alle slags gale streger. Bliver det altfor galt, må den lange stok frem, som ligger parat ved skolemesterens side, og hvor med han dunker de ulykkelige syndere i hovedet ofte på en alt andet end blid måde. Lærerens pædagogiske pligt er altså blot i det almindelige kor at skeine, om nogen tåger fejl; kun sjældnere er der tale om en overhøring af en ad gangen. Medens jeg var i Ægypten og boede hos en ægyptisk imam (d: præst), der tillige virkede ved den til moskeen knyttede skole, har jeg oftere afløst ham i hans lærergærning, naturligvis til stor jubel68 for ungerne, når den fremmede Franker kom og tog plads midt i kredsen og fik bliktavlen og stokken i hånden. Jeg lod dem selvfølgelig ikke dø i synden, men heglede dem godt igennem i det interessante tredie kapitel i koranen om den muhammedanske definition af Messias, men senere fik en af professorerne ved Azharuniversitetet nys om min virksomhed som theologisk vej leder for vordende Muhammedanere, og min ven imamen fik sig en næse og et tilhold om ikke oftere at benytte den slags fri villige assistance. For elementarskolens vedkommende existerer der nominelt skoletvang, men som så mange bestemmelser i Orienten har heller ikke denne synderlig praktisk betydning. Der gives mange, som aldrig have ladet deres stemme høre i skolebørnenes kor, og for hvem det at kunne læse er genstand for en lignende ærbødighed, som fylder os, når vi høre tale om infinitesimal regning. Men selv af dem, over hvis hoveder den gnavne »muderris« har svunget sin truende stok, er der adskillige, hos hvem det læste ikke rigtig hænger fast, og vanskeligheden ved senere at få lejlighed til at gå videre frem, er yderligere værdien af de i elementarskolen opnåede resultater. Det fortvivlede for hold med den store forskel mellem det literære og det vulgære sprog gør sig her stærkt gældende; blot for at forstå sin avis er det ikke nok at kunne læse, man må også være et stykke af en lærd mand. Som overalt i Orienten er det et religiøst moment, der er den første årsag til dette besynderlige literære forhold. I følge den orthodoxe opfattelse er koranen ikke »skabt«, men har som Guds ord existeret fra evighed af, indtil den, efter at tidens fylde var kommen, blev åbenbaret for Muhammed. Som emanation af Guds personlighed er den altså afgjort fejlfri, ikke blot med hensyn til indholdet, men ogsaa i formen. Den konsekvente gennemførelse af denne opfattelse fører til, at enhver afvigelse i et literært arbejcle fra den i koranen givne rettesnor for skrift sproget er at betragte som noget imod religionen rstridende.69 Muligvis vilde dog dette religiøse hensyn ikke udelukkende have været tilstrækkelig til at standse sprogets udvikling i omtrent tolv århundreder, men det er bleven støttet ved den poetiske literaturs ejendommelige vedhængen ved de ældste perioders lyrikere som uopnåelige mønstre togså med hensyn til sprog behandlingen, og den hos disse herskende

sprogform svarer næsten i et og alt til koranens. Således har både den religiøse og den æsthetiske konservatisme draget en mur omkring sproget som tiden ikke har formået at gennembryde. Men på den anden side har naturligvis det mellem mand og mand talte sprog udviklet sig i tidernes løb og efter de samme love, som overalt er gældende, hvor der er tale om overgang fra ældre til yngre sprogtrin ; kun har udviklingen her været noget mere famlende, fordi man ikke har haft et skriftsprog som regulator, og tillige adskilligt langsommere end for et evropæisk sprog i samme tidsrum. Men dog er man allerede nu nået så langt, at det for den menige mand, der savner alle forkundskaber, er så godt som umuligt at forstå et literært værk, selv om han også kan læse bogen, eller i alt fald så besværligt at den største del af nydelsen går tabt. Den eneste mulighed for en rigere udvikling i fremtiden synes altså at ligge i, at man bekvemmer sig til at tale til folket i dets eget sprog, og sætte den vulgære sprogform i det gamle skriftsprogs sted. Men her gør der sig foruden de religiøse betænkeligheder tillige en anden hindring gældende, nemlig den dannede orientalers afsky for den uvidende hob; en sådan bevægelse skal naturligvis udgå fra de dannedes kreds, men de allerfleste af disse vilde betragte det som det formasteligste af alt at bryde de engang fastslåede literære traditioner. Jeg kender i hele orienten kun en eneste mand, som har været modig nok hertil, nemlig Ægypteren Muhammed bey Osman, en af de mest »parisiske« orientalere, jeg har truffet. Han har oversat eller rettere efterdigtet en del af Moliéres komedier, men dertil har han ikke benyttet koranens eiler de store forfatteres sprogform,70 men det, som høres fra æseldriverens og frugthandlerens laeber i Kairos gader. Hans efterdigtning er i sig selv aldeles fortræf felig, og her have vi for første gang en bog, som enhver araber, der blot kan læse, er i stand til at have fornøjelse af. Men jeg har også haft lejlighed til at høre hans landsmænds dom. En gang, da jeg sad i Damaskus' bogbazar sammen med de lærde gråskæg og talte om, hvor lidt der blev udgivet nu, vovede jeg at berøre Muhammed Osmans arbejder. »Hvorledes«, udbrød en af de gamle, »kan Du tale om ham, denne ægyptiske gadedreng, som vover at besudle det hellige papir og misbruge vore arabiske skrifttegn til sine pøbelagtige rimerierU Jeg prøvede at forsvare min stakkels ven, men forgæves, at literaturen er til som et led i den nationale udvikling, er en for disse folk ufattelig tanke; for dem er literaturens dyrkere noget for sig, og folket kun »profanum vulgus«, som det gælder om at holde så længe borte som muligt. Denne fordom vilde dog maske kunne nedbrydes, når de religiøse betænkeligheder kunde fjærnes, og fremtidshåbet for hele den åndelige udviklig er da også netop en religiøs reform, det, som overhovedet hele kulturstrømningen i orienten mere og mere synes at stile hen imod. De direkte, sørgelige følger af den store forskel mellem det skrevne og det talte sprog og den sociale afstand mellem lærde og udannede er det ringe niveau, som den almindelige oplysning indtager. Og hertil kommer den medfødte flegma; orientaleren ved intet, tildels altså fordi det er så vanskeligt for ham at få adgang til at få noget at vide, men desuden, fordi han ikke bryder sig om at vide noget. Den jævne Arabers og Tyrkers positive kundskaber er derfor forsvindende ; af historie kender han så godt som intet, og af geografi kun de betydeligste byer indenfor det ottomaniske rige uden dog at have nogen forestilling om disses indbyrdes afstand, ligesom kendskabet til Europa almindelig indskrænker sig til at vide, at der er fire store Nationer:71 Frankrig, England, Rusland og Østerrig, og at det hele er noget, som ligger grumme, grumme langt borte. Orientalerens væsenligste intellektuelle interesse er i virkelig heden nu som for århundreder siden den religiøse. Ligesom de religiøse rørelser have været det væsenligste motiv i de islamitiske folks hele historiske udvikling, er det også i det daglige liv den religiøse interesse eller de rituelle vaner, der præge samtalen og skikkene. Den jævne Arabers religiøsitet er egenlig ikke inderlig, og opfyldelsen af de ydre forskrifter, bønnerne, afvaskningen og lignende går lige så maskinmæssigt til, som når i en dansk familie husherren remser en bordbøn op for i samme åndedræt at udbryde: »Nej, sikken dejlig suppe vi skal have idag!« Ikke desto mindre gør der sig hos de fleste udannede orientalere en ejendommelig, ret naiv opfattelse gældende af de direkte forhold til Gud. til hvem man trygt kan overlade alt, og som nok skal vide at klare for en, selv i de mest fortvivlede situationer. I denne tillid finder orientaleren hvile, og overbevisningen om Guds omsorg, selv for det daglige livs mindste småting, bryder undertiden frem på en meget troskyldig måde. Jeg sad en efter middag i en af de mange kaféhaver ved floden Barada; det be gyndte at mørknes, og tjeneren kom ud for at tænde de talrige, ophængte lamper; imidlertid blæste det en del, og den ene svovlstik gik ud for ham efter den anden. Tilsidst løftede han øinene mod himlen og med et mildt bebrejdende udtryki stemmen udbrød han: »Men hvad skal det sige, ser Du da ikke, at jeg kun har et par svovlstikker tilbage?« I de daglige

samtaler på kafeen debatteres ogsaa ofte religiøse spørgsmål, undertiden ikke uden skarpsindighed, der dog ofte har en ret naiv karakter omtrent som de sofistiske ræsonnementer i Xenofons referater af Sokrates' samtaler. Orientalerens lyst til at anvende billeder og parabler gør ofte ræsonnementet lovligt vagt, så at slutningerne blive noget vovelige. Jeg har en gang været vidne til sådan en samtale, hvor en muhammedansk fritænker erklærede, at det var umuligt, at Gud havde været til fra evighed af, der72 måtte have været noget før ham; thi betingelsen for, at den menneskelige tanke kunde træde i forhold til Gud var, at dennes existens var begrænset af tid og rum. De andre sad nu og vidste ikke, hvad de skulde stille op overfor dette ræsonnement, der jo også i og for sig var ganske korrekt, men min ven Ahmed, der for resten ikke var synderlig religiøs, men som der imod holdt meget af at disputere, var strax rede til at klare spørgsmålet, at der ikke kunde have existeret noget førend Gud : »Tag min rosenkrans og begynd at tælle.« — »Ja, vel«, sagde den anden og begyndte: »En, to, tre, fire ——« »Nej, stop, det er forkert«, udbrød Ahmed, »begynd forfra, før en.« — «Hvorledes! Før en er der jo ikke noget. « — »Meget vel, på samme made er der heller ikke noget før Gud.« Man ser let. at hele Ahmeds bevisførelse beroede på en ganske overfladisk jævnføring af to vidt forskellige ting, men alligevel var den anden dermed »sat i bænken« og vovede ikke yderligere at optage kampen med den slagferdige Ahmed. Hvad nu ellers religionens forhold til den enkelte angår, må det siges, at, hvis religionens værd skal måles efter den sum af lykke, af ro og tilfredshed, den kan skænke individet, står Islam iblandt de første. Den særlig fremherskende forestilling om Gud som den almægtige, der råder for alt, giver mennesket en ejen dommelig tryghedsfølelse ; thi af alle Guds egenskaber er det særlig almægtigheden, som bliver betonet i den gængse opfattelse ; det gammeltestamentlige »Intet er umuligt for Herren« genfindes bestandig på Muhammedanerens læber (Allah ala kulle shé qadir). Dette er også den væsenligste årsag til, at de kristne missionærers propaganda aldrig har kunnet opvise et eneste resultat i muham medanske lande ; man har mange exempler på, at kristne gå over til Islam, oftest af ydre grunde, men i adskillige tilfælde af vir kelig overbevisning, men man hører aldrig om det modsatte. De forskellige kristne sekters ivrige missionsvirksomhed i byer som Beirut og Jerusalem fører da også hen til, at de rane prose lyter fra hverandre indbyrdes, men aldrig fra muhammedanske73 kredse; det forargelige had, hvormed de optræde overfor hver andre, kan da heller ikke siges at indeholde nogen spore for Muhammedanerne til at indtræde i deres samfund. Ligesom Islams bekendere ikke lade sig påvirke udefra, er også religionen selv på grund af dens helstøbthed og afsluttethed uimodtagelig for ydre indflydelse. Islam skal udvikle sig af sig selv eller der skal slet ingen udvikling være, således som det jo netop hidtil har været tilfældet. Men efterhånden som modsæt ningen mellem den sociale udvikling og den religiøse stagnation bliver større, bliver også situationen mere uholdbar, og enten vil Islam gå til grunde, eller der vil ud af dens eget indre fremstå udviklingsmuligheder, hvad enten det nu bliver mahdibevægelsen i en modificeret skikkelse eller en anden reformatorisk strømning, som skal føre den religiøse udvikling i Orienten ind på nye baner. Allerede under mit første ophold i Damaskus i 1892 var jeg oftere kommen i berøring med beduiner, som blandt de mange andre oplevelser, de havde at fortælle fra deres rejser gennem ørkenen, også vidste at fortælle om de mange, omfangsrige, arkitektoniske levninger, der endnu findes i det så lidet kendte terræn mellem det gamle Palmyra og floden Eufrat. Jeg vidste, at en del af disse vare af byzantinsk oprindelse, men efter be skrivelserne måtte jeg formode, at der også af ældre kultur perioder måtte findes visse spor, og dels for at undersøge disse, dels også for at lære selve livet og forholdene i ørkenen nøjere at kende, besluttede jeg mig da til at foretage en lille expedition til disse egne. En rejse i den indre, arabiske ørken er imidlertid ikke lige at løbe til. Den væsenligste betingelse er i forvejen at have sikret sig forbindelse med ansete mænd i de stammer, hvis territorium man vil gennemrejse eller hos hvem man vil tåge 73 kredse; det forargelige had, hvormed de optræde overfor hver andre, kan da heller ikke siges at indeholde nogen spore for Muhammedanerne til at indtræde i deres samfund. Ligesom Islams bekendere ikke lade sig påvirke udefra, er også religionen selv på grund af dens helstøbthed og afsluttethed uimodtagelig for ydre indflydelse. Islam skal udvikle sig af sig selv eller der skal slet ingen udvikling være, således som det jo netop hidtil har været tilfældet. Men efterhånden som modsæt ningen mellem den sociale udvikling og den religiøse stagnation bliver større, bliver også situationen mere uholdbar, og enten vil Islam gå til grunde, eller der vil ud af dens eget indre fremstå udviklingsmuligheder, hvad enten det nu bliver mahdibevægelsen i en modificeret skikkelse eller en anden reformatorisk strømning, som skal føre den religiøse udvikling i Orienten ind på nye baner. Allerede under mit

første ophold i Damaskus i 1892 var jeg oftere kommen i berøring med beduiner, som blandt de mange andre oplevelser, de havde at fortælle fra deres rejser gennem ørkenen, også vidste at fortælle om de mange, omfangsrige, arkitektoniske levninger, der endnu findes i det så lidet kendte terræn mellem det gamle Palmyra og floden Eufrat. Jeg vidste, at en del af disse vare af byzantinsk oprindelse, men efter be skrivelserne måtte jeg formode, at der også af ældre kultur perioder måtte findes visse spor, og dels for at undersøge disse, dels også for at lære selve livet og forholdene i ørkenen nøjere at kende, besluttede jeg mig da til at foretage en lille expedition til disse egne. En rejse i den indre, arabiske ørken er imidlertid ikke lige at løbe til. Den væsenligste betingelse er i forvejen at have sikret sig forbindelse med ansete mænd i de stammer, hvis territorium man vil gennemrejse eller hos hvem man vil tåge74 i i længere tids ophold. Uden sådanne personlige bekendtskaber vil man let risikere at blive overfalden og udplyndret, og også for den personlige sikkerhed er det en betænkelig sag at færdes i ørkenen uden foregående introduktion eller en ledsager, som har tilstrækkeligt kendskab til de stammer, man har udsigt til at få at gøre med. De rent materielle forberedelser blev for mit vedkommende snart afsluttede. Det er netop en fejl, som europæiske rejsende oftere begå, at medføre for stort et apparat, så at en enkelt mands følge svulmer op til en hel karavane, thi foruden de over ordenlige udgifter. som dertil udkræves, er det tillige en ufor sigtighed at ville sætte beduinernes ikke altid så udviklede evne til at skælne mellem mit og dit på en altfor hård prøve, da man jo i de færreste tilfælde råder over en tilstrækkelig militær styrke til at afslå mulige angreb. Den første regel for udrust ningen af en ørkenexpedition er at medtage så lidt som muligt og indrette undersøgelsen af de forskellige terræner således, at man har udsigt til at træffe beduinlejre, hvis gæstfrihed man kan påkalde; det er ogsaa den sikreste måde; thi hvor der intet er at tåge, er beduinen altid til at stole på. Når min rejse til egnene mellem Eufrat og Palmyra løb så overordenlig heldig af trods den tarvelige udrustning og de små midler, hvormed den blev iværksat, skyldes dette for en stor del min trofaste ven, Mansur ibn Abdallah, der i ørkenen blev det samme for mig som Ahmed ibn Hassan i Damaskus. Også Mansur kendte jeg allerede fra mit første besøg i denne by: skøndt han var beduin, opholdt han sig ofte her, især ved for årstid. da han tildels levede af at være fører for europæiske turister på den obligate fire dages tur fra Damaskus til Palmyra. Han hørte til Sbå-stammen, en underafdeling af de mægtige Aneze, der af alle arabiske stammer er den, der bedst har be varet sin uafhængighed, og som derfor også bestandig står i et meget dårligt forhold til den tyrkiske regering. Hans familje vare de ledende mænd i Sbå-stammen, og selv var han en efter75 ørkenens forhold velhavende mand, men med beduinens ejen dommelige havesyge kunde han dog ikke bekvemme sig til at opgive sin virksomhed som fremmedfører; hertil kom også, at han med en for hans folk sjælden udviklet modtagelighed havde megen interesse for omgangen med Europæere. Han havde derved, hvad der også gjorde ham til et særsyn som beduin, erhvervet sig visse politiske og historiske forestillinger, og havde på grundlag af disse oftere forsøgt at rejse en bevægelse blandt Anezesheikerne, sigtende til en fælles og enig optræden mod Tyrkerne: »Var blot alle vi beduiner enige«, hævdede Mansur, »da skulde det snart være forbi med disse tyrkiske hundes herredømme. « Ad forskellige veje havde man erhvervet kendskab om disse planer, og Mansur blev naturligvis ikke be tragtet med milde øjne fra den tyrkiske guvernørs side, men ikke desto mindre gik han stadig frank og fri omkring; thi for det første havde man jo ikke noget, man direkte kunde over bevise ham om, og desuden er det altid en betænkelig sag at tåge fat på beduiner, hvis frænders stemmer veje meget op i ørkenstammernes råd; den afgift, som landsbyerne på grænsen må betale til disse for at få fred, kunde let blive skruet i vejret, og selve Damaskus ligger jo heller ikke længer fra ørkenen, end at beduinlanserne kunde banke på dens porte hurtigere end nogen tyrkisk guvernør kunde blive sat i stand til at hindre det. Det var denne mand, som blev min trofaste fører og led sager på hele turen. I almindelighed foregå Europæernes forberedelser til en sådan færd i de indre egne af ørkenen med stor omstændelighed: der skal sørges for telte, engageres kokke og tjenere, købes proviant og forråd af henkogte sager osv. Imidlertid disponerede jeg ikke over de til sådanne udrustninger nødvendige midler, og som just antydet er denne made heller ikke den sikreste; hertil kom, at det for mig kom an på så meget som muligt også i det ydre at stille mig på samme trin som de beduiner, jeg skulde til at ferdes imellem ; for de sproglige og kulturhistoriske undersøgelser,76 t i som jeg forfulgte ved siden af de arkæologiske, var dette nemlig den væsenligste betingelse. »Rejs med mig som Araber«, sagde Mansur, »og forbered dig på at leve og færdes som beduin, så skal jeg føre dig til hvilket sted i ørkenen, du ønsker. « Dette råd forekom mig det heldigste at følge,

og på et par dage vare vore forberedelser trufne; Mansur lejede fire heste af den ejendommelige, syriske race, der forholder sig til ørken hesten omtrent som stadboen til den frie beduin, men som dog forene muldyrets udholdenhed med æslets sikre gang; de væsen ligste indkøb af the, ris og ammunition blev besørgede, våbnene eftersete, og dermed var alt færdigt. Hele karavanen talte tre mand, nemlig foruden Mansur og mig vor fælles tjener Mahmud, der tilhørte de såkaldte Agél-beduiner fra Bagdad, en stamme, der er stærkt iblandet med stadboere, og som har erhvervet et slags privilegium på besørgelse af fragtgods gennem ørkenen. Af denne styrke kunde imidlertid kun Mansur og jeg regnes for effektive kombattanter, medens Mahmud repræsenterede trainet og intendanturen, og som et ydre tegn herpå var han heller ikke bevæbnet, hvorimod vi to søgte at give os det drabeligste ydre, Mansur med pistol og den lange beduinlanse, og jeg med en revolver og en Winchesterriffel, et våben, hvis lethed og skud sikkerhed gør den særlig bekvem på en sådan tur. Overhovedet spiller bevæbningen en ikke ringe rolle ved rejser i de indre dele af ørkenen; dog må våbnene ikke så meget betragtes som redskaber til kamp, men snarere som afskrækkende midler til netop at undgå en sådan, og på grund heraf skal man da også sørge for altid at bære sine våben så iøjnefaldende som vel muligt; det forholder sig hermed som med den franske hærførers forklaring på spørgsmålet om bajonettens anvendelse: »Qa. sert å faire peur!« En af de første morgener i marts måned 1893 red vi så ud ad den gamle Thomasport i Damaskus, gennem de endnu blad løse haver og videre mod nordost ad den ældgamle vej, hvor i århundreder karavanerne have vandret fra Syriens hovedstad til77 Aleppo og derfra videre til Bagdad. De gamle khaner (o : kroer), som nævnes i tidligere perioders rejsebeskrivelser eller iooi nats eventyr, findes tildels endnu, om end oftest i en meget forfalden skikkelse, og hvilestationerne mellem de enkelte dagsrejser ere også bestandig de samme. Den normale længde for en dagsmarch er sex å syv danske mil; dog varierer dette naturligvis en del efter afstanden mellem de bestemte stationer indbyrdes. Vejen tilbagelægges for største delen i skridt, og kun nu og da tillader man sig en lille galop; travet er som bekendf en for arabiske og syriske heste aldeles uvant gangart. Selve vejenes beskaffenhed medfører også nød vendigheden af at rykke temmelig langsomt frem; hovedvejene mellem de større byer bære det stolte navn »derb sultani« (d: kongevej, men man må ikke ud fra dette navn gøre sig særlig høje forestillinger om " deres tilstande. Først i de sidste år er man rundt om i Tyrkiet begyndt at arbejde med alvor på samfærdselsmidlernes udvikling og da særlig på en forbedring af vejene, og også i provinsen Syrien er man kommen ret godt med, men endnu er der længe til, førend transporten ved hjælp af heste kan afløses af vognkørsel og førend den europæiske cykle kan holde sit indtog her. De hovedveje i Syrien, som endnu ikke ere tagne under reformerende behandling, minder mest om sandvejene i den ungarske Pushta eller om de jyske oxeveje. Snart ere de fire, snart fyrretyve metre brede, alt efter det omgivende terræns beskaffenhed; stenene, hvormed de værste huller skulde stoppes, ligge uregelmæssigt sammenhobede i store bunker; nu og da har et vandløb skåret sig en rende tværs over vejen. Om biveje er der slet ikke tale, allerhøjst en sammentrampet sti, eller man rider efter eget forgodtbefindende lige ind over det øde, stenede terræn i den omtrentlige retning af det sted, man skal til, på en lille halv mil mere eller mindre kommer det jo under disse forhold ikke så nøje an. Det var imidlertid kun den første dag, at jeg havde anledning78 til at studere de tyrkiske hovedvejes tilstand, thi strax efter den første station, landsbyen Kutaife, drejede vi tilhøjre for i retningen nordost at styre frem mod Palmyra. I Kutaife som i alle andre landsbyer fandtes en khan, det for de rejsende bestemte herberge, hvor de kunde udhvile efter de første besværligheder ; ved sådanne rejser som ved alt andet, er det begyndelsen, som er det værste. Disse khan'er ere i hele orienten indrettede på samme måde og kun forskellige ved deres størrelse; de fleste bestå af fire sammenbyggede længer med en gård i midten; underneden findes staldrum og ovenover disse de for de rejsende bestemte værelser. Europæisk komfort er der ikke sørget meget for, hverken ved udstyrelse eller betjening; i værelserne findes der ikke andet end et transportabelt ildsted og en over stengulvet udbredt stråmåtte til at sove på, og dermed kan man så gøre sig så lystig som man i øjeblikket er oplagt til; her gælder i fuldeste forstand den gamle invitationsformular, at hvo, som vil sidde godt, han må selv tåge hynde med. Det samme gælder også for dem, der vil spise godt, eller blot spise i det hele taget (at spise godt er nemlig noget, som der i det indre Syrien er meget sjælden lejlighed til); han må selv sørge for at skaffe sig noget. På denne tur havde jeg Mahmud til at sørge for alle materielle fornødenheder, både i landsbyerne og i ørkenen, men da jeg senere på turen gennem Lilleasien var ganske alene, fik jeg ofte det übehagelige at føle, når jeg, efter at være ankommen til

et sted sent om aftenen og efter at have anvendt en times tid på hestens røgt og pleje, så skulde ud for at lede noget at spise op til mig selv. Kroværten har ikke andet at gøre end holde bog med, hvor meget foder man indkræver og tælle op, hvor mange dage man benytter hans værelse, og så opkræve sin betaling derfor ved afrejsen. — — Befolkningen i de nord og nordost for Kutaife beliggende landsbyer er ret ejendommelig, for så vidt som der ikke tales arabisk, men det såkaldte syriænske, et moderne og noget van trevent skud af det gamle aramæiske, der i oldtiden i vid ud79 strækning var hovedsproget i disse egne. Også mange andre minder om fortidens kultur have holdt sig her; den gamle Astartedyrkelse med sine mærkelige udskejelser, der dukker frem på så mange steder i de moderne landsskikke, har også her sat sine spor i et par landsbyer i terrænet mellem Damaskus og den palmyrenske ørken, idet alle kvinder både gifte og ugifte, ganske sans fagon hengive sig til en hvilken som helst ankommende fremmed. Ejendommeligt er det, at denne skiks overholdelse er skarpt afgrænset og indskrænket til disse bestemte landsbyer, af hvilke den betydeligste kaldes Jabrud, et navn, der kendes allerede fra oldtiden; i Jabruds nærmeste naboby existerer den aldeles ikke. Det ydre af landsbyerne i denne egn frembyder ikke særligt. Jorden er karrig, og alle huse ere derfor små og uanselige. Ikke desto mindre kan et sådant landskab som helhed afgive et fengslende cskue, men det er i reglen som overalt i Orienten mere i kraft af en ved det sete fremkaldt forestillingskreds end ved det sete i og for sig selv. Jeg mindes i denne sammenhæng en situation netop i sådanne Omgivelser, som frembød sig for mig en gang på en tur, jeg foretog i efteråret 1892 i omegnen af Damaskus, hvor jeg rejste om for at gøre vulgærarabiske studier af landdialekterne. Vi kom en aften oppe fra fjæidene og red ned igennem en lille landsby Nebishit for at komme hen til brønden, der lå dybest nede i dalen ved husrækkens yderste ende. Rundt om husene lå de store korndynger, hvor man med kasteskovle skilte kærnerne fra avnerne, så at disse som en tæt, hvidlig røg førtes hen over tågene, fuldstændig, som når Homer i Iliaden fortæller om, hvorledes avner for vind henover de hellige marker flyve ved skovlenes kast. .Nede ved brønden kom kvinderne med deres store lerkrukker på hovedet ligesom i Isaks og Rabekkas tider, og en af dem kom hen og hilste venligt og spurgte, om hun ikke også måtte give vore heste noget at drikke. Udenfor hytterne legede børnene80 og alt havde dette vidunderlige, fredelige præg, som man finder på landet ved solnedgang, når arbej det hører op; der hvilede en stemning over egnen i slægt med den, vore landsbyklokker frem kalde, når de ringe solen ned, men ved siden heraf tillige noget andet og mere. Det billede, som her oprulledes for os, fortalte, at hvad vi så, var noget, som havde gentaget sig aften efter aften i hundreder af år ; utallige slægter fulgte efter hverandre, og nation efter nation udkæmpede deres stridigheder på selve dette lands jordbund, men i disse fredelige kroge er livet dog stadig det samme, uden skygge af omskiftelse. Hver aften stige kvinderne ned til brønden. og hver høst arbejde kasteskovlene i korndyngerne; de samme redskaber anvendes, den samme dragt bliver båren, de samme tanker arves fra slægt til slægt. Det er denne levendegørelse af oldtiden, der ved lejligheder som denne giver sig et så klart udtryk, det er den, som undertiden kan forlene det landskab, disse fattige syriske småbyer frembyde, med en stemning, som præger sig dybere i erindringen end de store byers farvemættede og brogede billeder, som ved første øjekast tåger en fangen som orientens mest fremspringende ejendomme ligheder. Som anført forlod vi ved Kutaife hovedvejen og nåede den næste dag landsbyen Karjeten. Her begynder ørkenen, og her så jeg strax de to mærkeligste fænomener i denne, nemlig beduinernes kamelhjorde og luftspejlingerne på sandsletten. Første gang, man ser de store skarer kameler bevæge sig samlede af sted, bliver man uvilkårlig betaget af dette skuespil; de høje, lidt übehjælpsomme dyr løbe afsted i uregelmæssige sæt, tæt sam mensluttede ligesom får og ængstelige for at komme fra hver andre. De rundt om spredte, beredne hyrder holde flokken sammen og sørge for, at ingen bryder ud. Ørkenkameierne ere gennemgående mindre og slankere end de kolossale lastkameler, der anvendes i byerne; de ere også livligere og mere medgørlige og have ikke de andres gnavne, livstrætte holdning. Lastkamelen er nemlig et af de kedeligste81 dyr, jeg kender; den interesserer sig ikke for nogetsomhelst, og er lige ufølsom for prygl og velgærninger ; den går først, når den bliver sat i gang, og bevæger sig så frem med en alvor som en munk i procession og en regelmæssighed som et slag værk, og det bliver den uforstyrrelig ved med, indtil den ved en eller anden ydre foranledning bliver stanset. Ørkenkamelerne ere adskilligt livligere, skønt heller ikke de udmærke sig ved nogen særlig intelligens. I det hele er kamelen, Ørkenposten. som det jo også er til at vente af den i forhold til dyrets stør relse overordenlig ringe hjærnemasse, at karakterisere som afgjort dum, og

beduinerne ved meget at fortælle herom. Jeg har også en gang i en kamelhjord set en hunkamel, der på siden bar en underlig sæk, som ved nærmere eftersyn viste sig at være en udstoppet kamelunge; på mit spørgsmål om, hvad det skulde være godt for, fik jeg at vide, at det var hunkamelens eget føl, som var død for nogen tid siden; men for at dette nu ikke J. Østrup. 682 skulde have nogen indflydelse på mælkegivningen , havde man udstoppet føllet og bundet det fast på moderen; thi så -troede kamelen, at ungen bestandig gik med rundt. Når de ovenfor berørte luftspejlinger ere særlig hyppige i denne egn, skyldes dette de stærke dampe, som her stige op fra den saltholdige jordbund. Fata morganabillederne vise sig tydeligst på meget varme dage; de, jeg har haft lejlighed til at iagttage, viste sig i reglen som store indsøer, men også i andre former, som man med en lille smule fantasi kunde få mange forskellige ting ud af. De indfødte betragte disse naturfenomener med en vis hemmelig uvilje, og Mansur vidste forskellige historier, tiMels med tragisk udfald, at berette om folk, som havde ladet sig forlokke til at forlade deres vej på grund af disse lokkende syner. B^oruden salt indeholder jordbunden i disse egne også for skellige mineralske stoffer, og deriblandt særlig svovl. Som en følge heraf er terrænet mellem Karjeten og Palmyra næsten totalt blottet for vegetation, og de få beduiner, som have deres tilhold her, føre en mere end gådefuld tilværelse. Svovlholdig heden spores særlig i de få kilder, som findes, og hvis vand derfor får en ganske afskyelig lugt. Vi kom netop ved mid dagstid, da heden var stærkest, til det sidste vandsted førend Palmyra, som ligger i en afstand af en halv snes kilometer fra byen. Våndet findes her i en meget dyb brønd, til hvis beskyt telse der er anlagt en lille, befestet kaserne, hvor fire pjaltede kurdiske gendarmer repræsentere den høje ports myndighed i disse egne. Med megen møje fik vi en af disse banket op og bevæget ham til at overlade os en spand og et reb; af rebets længde kunde vi se bundens dybde, og glædede os derfor til våndet, der jo ved at komme så langt nedefra måtte være ganske koldt; det var det også, men nydelsen blev adskillig mindre, end vi havde tænkt, da vi opdagede, at det havde fnldstændig samme lugt og smag som rådne Æg.83 Vejen fra Karjeten til Palmyra går igennem en lang, bred dal, der er indhegnet af lave bjærge på begge sider. Efterhånden rykker bjærgene nærmere sammen og lader tilsidst kun et ganske snævert pas tilbage. Man rider igennem dette og kommer forbi et par gamle, forfaldne tårne, så svinger vejen en lille smule, og lige på en gang har man nede for sig Palmyra, det vidunderlige Palmyra. Jeg kom til den gamle ruinstad ud på eftermiddagen ; solen, der allerede stod lavt, kastede bagfra sine stråler ud over den gule sandslette, over templerne på borgen, og over de lange kolonnader med deres tusinder af søjler. I den omgivende naturs dødlignende øde stod byen der selv som et kolossalt grav monument over en stor fortid. Jeg kom til at tænke på den gang, da dette sted første gang besøgtes af moderne Europæere; thi Palmyra blev først opdaget eller rettere fundet påny i det Den store søjlegang i Palmyra84 syttende århundrede af et par engelske rejsende, og jeg kunde skønne, hvilket indtryk det måtte have gjort, da de første gang blev stillet lige overfor disse i deres udstrækning kolossale oldtids levninger midt på denne ørkens tomme, øde flade. Da jeg selv kom dertil, kendte jeg jo så godt som alle monumenterne i forvejen fra forskellige afbildninger, og dog kunde jeg oppe i passet ikke andet end stanse, betaget over det mægtige indtryk, som dronning Zenobias gamle herskersæde, selv i sin nuværende skikkelse, frembyder. Palmyras historiske glans dateres som bekendt væsenlig fra det andet og tredie århundrede efter Kristi fødsel, hvor staden bliver midtpunktet i et selvstændigt , blomstrende rige, som Odenathus og hans dronning Zenobia hæve til en ukendt højde. Byen fik sin verdenshistoriske betydning som handelsplads for de talrige karavaner, der over land bragte vestens rigdomme til middelhavets havnestæder, og de bestående ruiner ere i første række et talende bevis for de kolossale rigdomme, som Palmyre nerne på denne made kom i besiddelse af. Henimod det tredie århundredes slutning sker der imidlertid en kortvarig stansning i det romerske kejserdømmes forfald, og en række kraftige statsstyrere søge at hævde de grænser, som fortidens legioner havde sat for det romerske rige. Under sådanne forhold måtte det komme til en kamp; den tapre kejser Aurelianus indtager byen, og da den endnu for sidste gang søger at rejse sig, ødelægger han den fuldstændig. Den karakteristiske græske filosofskikkelse, Longinus, der havde støttet dronningen i hendes politiske arbejde samtidig med at han forfattede æsthetiske afhandlinger om det sublime i kunsten, faldt som offer for kejserens hævn, og Zenobia, den stolte Zenobia selv, bortførtes som fange. Siden rejste Palmyra sig aldrig mere. Nu er Tadmor (det er stadens arabiske navn) en ussel flække, rammende en fem, sexhundrede mennesker, hvis små hytter ligge klinede op i krogene af de gamle templers mure. Men bestandig leve sagnene om dén store fortid, og den historiske overlevering85 har, støttet til de mægtige indtryk,

som ruinerne i sig selv frem bringe, i Araberens mund antaget overdrevne dimensioner. Når vi om aftenen sad omkring ilden i den fattige hytte, hvor Mansur og jeg havde opslaaet vor residens under opholdet i Palmyra, da vågnede erindringen hos de gamle fellaher, og i deres stolthed over at se den fremmede Frankers interesse for deres by, for- De store templer i Palmyra, set vestfra. talte de alt, hvad de vidste om dens oprindelse og dens historie, således som de nu kunde fortælle det. Ligesom man i det gamle Grækenland ikke troede på, at de store murarbejder i Tiryns og Mykenai skyldtes menneske hænder, men mente kun at kunne forklare deres existens ved overnaturlige væsener, Kyklopernes indgriben, således også her. At Palmyra med sine mægtige templer og uendelige kolonnader, denne vidunderlige levendegørelse af en bygmesters mest fanta stiske drøm her midt i ørkenens trøstesløse ødemark, at det86 skulde skyldes menneskehænder — nej , det var utænkeligt. Araberne ved da også at fortælle, at Tadmor er bygget af ånderne på kong Salomons befaling; thi hvem andre skulde have mægtet dette værk end netop han, der ved sin magiske seglrings hemmelighedsfulde kræfter herskede over alle lysets engle og mørkets tjenere. Denne overlevering, at Tadmors første oprindelse skyldes Salomon, er meget gammel, og findes, for så vidt den over leverede text er korrekt, allerede på to steder i det gamle testa mente (I kongernes bog, 9, 18, og II krønikernes bog 8, 4) med større sikkerhed fremkommer den allerede i den ældste arabiske literatur; en af de tidligste digtere, Nabiga edz-Dzubjåni, siger i et digt til kong Noman: >Men størst blandt alle konger var Salomon den høje, for hvem i lydig trældom sig alle ånder bøje. Af alle Herrens venner blev han den højst udkårne, de byggede ham Tadmor med søjler og med tårne. Men mine værter i Palmyra vidste også mere at fortælle end blot om stadens tilblivelse. De kendte også Zenobia, hvis navn i den fordrejede form Zabba i det hele spiller en stor rolle i de ældre arabiske sagn, og de vidste besked med, hvor ledes det var gået til ved byens erobring. Til Zenobia kom en gang en af de romerske hærførere og tog ophold hos hende; det lykkedes ham efterhånden at indsmigre sig i hendes gunst ved at rejse ud på handelsexpeditioner, hvorfra han stadig hjem bragte store rigdomme; og det havde han let ved; thi dem hentede han uden videre hos Romerne, så at han på den made stadig steg i hendes fortrolighed. Tilsidst førte han da en karavane på fyrretyve 'kameler ind i hendes uindtagelige slot; de lejrede sig i slotsgården, men om natten steg der bevæbnede mænd ud af de kasser, hvormed kamelerne vare belæssede; vagten blev overvældet, og dronning Zabbas magt og Tadmors herlighed havde ende. Jeg har genfundet dette træk et andet sted i den arabiske folkepoesi, i en romantisk fortælling om helten Zir, og88 jeg er tilbøjelig til at tro, at der ligger en eller anden historisk begivenhed til grund for denne tradition, uden at jeg dog kan sige, hvorfra den oprindelig stammer. De indtil vor tid bevarede ruiner vidne som før bemærket med tilstrækkelig tydelighed om Palmyras fortids storhed og anselige udstrækning. Oldtidslevningerne ere ikke her som i Baalbek samlede på en bestemt plet, men spredte over et areal med en omkreds af henved en mil. Centrum er den store søjlerække, den såkaldte via triumphalis, der med to rader søjler med flere Nordre side af soltemplet i Palmyra. hundrede i hver strække sig fra stadens vestlige indgang op til højborgen, hvor de betydeligste templer lå samlede. Man får en forestilling om byens uhyre rigdom, når man hører, at disse søjler alle vare forgyldte på kapitælerne, rimeligvis med ganske tyndt udhamrede plader; selvfølgelig er denne herlighed forlængst forsvunden, og kun de forhuggede kapitæler — ikke en eneste i den lange række er skånet — fortælle om oldtidens pragt og senere perioders rovb.egærlighed. Men det er ikke blot i overført betydning at stenene her tale; også direkte bringe de os budskaber fra Palmyras storheds89 # glans ved de talrige indskrifter, som findes bevarede. Disse ind skrifter ere dels udelukkende affattede på palmyrensk (en dialekt af det aramæiske), dels med en vedføjet græsk oversættelse, og mange af de her anførte navne vidne også om, i hvor høj grad græsk sprog og græsk kultur var trængt ind selv så langt imod øst. Tempelruin i Palmyra - Vest og sydvest for den egenlige by og støttet til den række lave bjærge, der spærrer udsigten på hele vestsiden, ligger »de dødes by«. Her findes Palmyrenernes gamle begravelses pladser, dels i store, frit fremstående tårne, dels mere beskedent nedsænkede i jorden. Her er det, at de rigeste fund af skulp turer og andre oldsager ere gjorte, og her findes også stadig den bedste mark for eventuelle fremtidige udgravninger. Dels90 ere kunstværkerne langt bedre bevarede, fordi de ved at ned sænkes i underjordiske gravhvælvinger beskyttedes bedre end de i selve byen fritstående bygningsværker, og dels ere de lettere tilgængelige, idet man her kun har det løse sandlag at arbejde med, medens i byen selv de senere opførte bygninger ere filtrede således ind mellem de antike levninger, at en grundig under søgelse af hele terrainet først og fremmest vilde medføre en rasering af

hele den nu bestående landsby. Desværre blive skulpturerne i disse grave i reglen af de indfødte behandlede med forfærdelig vandalisme. Den tyrkiske mtidir har ingen interesse af at våge over disse oldtidslevninger; den tyrkiske lov forbyder fremmede at foranstalte udgravninger på egen hånd og at udføre kunstgenstande, men det er også den eneste made, hvorpå Tyrkernes vurdering af disse sager har givet sig noget udtryk; til selv at anstille undersøgelser på disse om råder savne de dels videnskabelige forudsætninger, og dels de nødvendige penge. De udgravninger, som hidtil ere foretagne indenfor det ottomanniske riges grænser, have derfor alle fundet sted på fremmed initiativ og for fremmede penge, men i reglen med den overenskomst med regeringen, at man har gravet » til hælvten«, det vil sige, at museet i Konstantinopel fik det halve og vedkommende fremmede stat eller privatmand det andet halve. Når man så skal til det afgørende, nemlig delingen, gælder det om at få en tyrkisk kommissær, der ikke er alt for kunstforstandig eller i hvert fald ikke utilgængelig for mere kontante overtalelsesmidler, og så kan man altid arrangere sig. I Palmyra er imidlertid sådanne rationelle undersøgelser endnu ikke foretagne, og alt, hvad der forefindes i europæiske samlinger, er 'fremkommen ad rent tilfældig og altså ulovlig vej. Dette er også grunden til, at disse prøver på palmyrensk kunst alle ere temmelig små, naturligvis fordi den hemmelige udførsel i disse tilfælde har været forbundet med færre vanskeligheder. Men selv med større sager er hindringerne ikke uoverstigelige, når man blot har det tilstrækkelige praktiske tag til at klare sig91 med toldvæsenet, og jeg har da også haft lejlighed til at gøre erfaringer i denne retning under mit ophold i Damaskus, da jeg skaffede nogle palmyrenske skulpturer af sted til en dansk sam ling; en gang havde jeg ganske vist uheld, men det var af en ren tilfældig årsag, idet vedkommende, der besørgede smugleriet, blev angivet af en personlig uven, og min mandant i Beirut havde ikke sørget for at smøre tilstrækkelig, til at man skulde føle sig foranlediget til at vende det døve øre til denne angivelse. På selve stedet viser den tyrkiske mangel på interesse for oldtidens levninger sig som antydet mest i den ligegyldighed, hvormed han ser på de indfødtes vandalisme uden at gøre noget derimod. Som en følge heraf viser det sig, at alt, hvad man har af statuer og reliefer, som ligger frit fremme, er mere eller mindre ødelagt og forhugget, og karakteristisk nok kan man af selve beskadigelsen se, om den er foretaget for nylig eller skriver sig fra tidligere tider. På nogle figurer er nemlig ansigtet blot udvisketved borthuggelse af næsen og lignende molest; på andre er derimod hele hovedet taget af, og som det viser sig ved en undersøgelse af snittet, denne halshugning er foretagen med en vis omhu. Den første række ødelæggelser er de ældre og skriver sig fra de orthodoxe Muhammedanere, for hvem en hvilkensom helst billedlig fremstilling er en vederstyggelighed, og som derfor have anset det for en Allah velbehagelig gærning at skamfere de gamle palmyrenske billedhuggeres arbejder; de andre stamme fra en mere moderne tid, og skyldes ikke så meget religiøse som merkantile grunde; det er nemlig fellaherne, som have op daget europæernes griskhed på oldsager, og som derfor have gjort disse sager til en handelsvare ; nu er imidlertid, tilmed da det er forbudte varer, det drejer sig om, et enkelt hoved langt lettere både at føre og at skjule, end en hel figur, og derfor stamme alle disse hovedløse torsoer, der ligge strøede om på sandet mellem Palmyras søjler, medens de tilsvarende hoveder stå på stage i europæiske samlinger eller paradere som trofeer fra orientrejsen på den hjemvendte turists skrivebord.92 Fuldstændig bevarede skulpturer har jeg derfor kun fundet i enkelte gravhvælvinger, der ved en eller anden tilfældighed vare ladet upåagtede. I en af disse, som jeg nøjere undersøgte, gjorde jeg tillige et andet fund, nemlig en del malerier, der i form og udførelse så vel som i kunstnerisk værdi mindede om de i Fajjum opdagede portræter; den korrekte palmyrenske dragt og lignende ydre kriterier viste imidlertid, at vi havde med indenlandsk kunst at gøre i disse arbejder, der ligeledes vare portræter, afbildninger af de i vedkommende gravhvælving hen satte afdøde. Så vidt jeg ved, er oldtidslevninger af denne art ikke tidligere forefundne i Palmyra; desværre disponerede jeg i øjeblikket ikke over den sum, som vilde udkræves for at afhugge de på kalkvæggen fremstillede malerier og bringe dem til Beirut og ombord på et skib, og det var på denne tur også ganske andre opgaver, der lå for mig. Jeg gjorde derfor det eneste, der under de forhold var at gøre; jeg lod nedgangen til hvæl vingen kaste til for således så vidt muligt at beskytte de der skjulte arbejder mod ødelæggelse og tog så mærke af stedet for at kunne finde det igen. Det kunde dog være, at det ikke var for sidste gang, jeg besøgte dronning Zenobias stad. En af Palmyras største mærkeligheder er den svovlholdige varme kilde, der findes lige i nærheden af »de dødes by«, og som nu for hele landsbyen er den eneste adgang til forsyning med drikkevand. Den udspringer langt inde i bjærget og er så ledes for en stor del af

sit løb underjordisk ; lige ved indgangen til den således dannede hvælving er der udhugget et større rum, der kaldes »badet«, og også ofte benyttes som sådant. Afskyelig er den stank af rådne æg, som stiger op af våndet, og som opfylder hele rammet; men mærkelig nok forsoner man sig for holdsvis hurtigt dermed. Under et af mine besøg i badet forsøgte jeg at få rede på, hvorfra kilden egenlig stammer og besluttede at trænge så langt ind som muligt. Jeg forsynede mig med en håndfuld svovl stikker og begyndte at vade ind efter; bækkens dybde er ved93 udløbet fra klippen knap en alen, og højden fra vandspejlet til hvælvingens loft noget mere. Længere inde forandredes forholdet, således at dybden bestandig tiltog, og loftet sænkede sig ned mod våndet, og tilsidst var dybden så stor, at jeg ikke kunde bunde mere, men måtte trænge videre ved svømning, stadig holdende svovlstikkerne op i den ene hånd for at bevare dem mod at blive våde. Imidlertid havde hvælvingen hidtil strakt sig i en lige linje, så at den stadig modtog lys fra indgangen, men i en afstand af ca. 70 alen fra denne gjorde vandløbet et brat knæk, så at alt lå i fuldstændig mørke. Nu skulde mine svovlstikker til at virke, men trods al anvendt forsigtighed vare de dog ved stænk og ved dråber fra klippeloftet blevne våde og vilde ikke brænde, og jeg måtte derfor føle mig frem og stadig først og fremmest passe på, at jeg ikke under svømningen stødte hovedet mod en tilfældig sænkning af den lave sten hvælving. Man vil forstå, at situationen ikke var særlig hyggelig ved således at svømme rundt i en underjordisk hule i bælgmørke, og hertil kom så en ting, som umuliggjorde al videre frem trængen, i det mindste på den made, som jeg havde begyndt. Ved udløbet fra bjærget havde våndet en varmegrad af 23 ° C, men jeg opdagede nu efterhånden, at jo længere jeg kom ind, desto varmere blev det, og dette satte på et vist punkt en naturlig stopper for al videre undersøgelse. Så var der ikke andet at gøre end at vende om og svømme tilbage igen. Da jeg kom op i landsbyen, søgte jeg forgæves at opdrive et par træstykker, tilstrækkelig store til at lave en primitiv tømmerflåde af, og på min opfordring om at gå med viste det sig, at ikke en eneste af Araberne turde indlade sig på med lys og stager at ledsage mig ind under klippen; den slags steder ere selvfølgelig beboede af ånder, og dem gøre skikkelige Muhammedanere bedst i at holde sig fra. — — Med sorg over denne mangelfulde undersøgelse, men med tilfredsstillelse over hvad jeg ellers havde set og lært i Palmyra lavede jeg mig til at forlade den gamle ruinstad for at drage94 videre mod nordøst. Det gik imidlertid ikke så rask dermed, som jeg havde ønsket; thi på den til afrejsen fastsatte dag fik vi et hæftigt regnskyl ledsaget af en stærk storm, og dermed vidste jeg, at enhver mulighed for at få Mansur lokket afsted var udelukket. Det er et fællestræk for alle Orientalere, selv de i andre henseender så hardføre beduiner, at de ere meget bange for dårligt vejr. »Effendi, se blot, hvor det skyller ned, lad os derfor heller blive roligt siddende ; i morgen, in sha Allah (o: om Gud vil) skal vi bryde op herfra. « Således er den sæd vanlige orientalske taktik; i ugunstigt vejr kryber man sammen i teltet eller i huset og sidder på hug omkring ilden; forret ningerne, hvor vigtige de end kunne være, må så vente, til vejret bliver bedre. Det er selvfølgelig Orientens overordenlig stadige klima, der i denne henseende har forkælet befolkningen i den grad og be røvet den enhver modstandskraft. Også i dette tilfælde var der derfor ikke andet at gøre end rette sig efter den almindelige opfattelse og blive endnu en dag i den smudsige fellahhytte, hvor vi sad og døsede ved ildstedet, medens røgen fyldte det snævre rum og var lige ved at kvæle os ; man har nemlig i disse primitive boliger ingen skorsten, og ud af døren søger røgen naturligvis først, når den i den grad har opfyldt værelset, at man knap kan se fra den ene væg til den anden. Der sad vi så og hørte på fellaherne, der uden at generes den mindste smule af den svidende røg lod munden løbe om alt muligt; ligesom de ægyptiske ere også disse syriske bønder utrættelige snakkedåser, og det går med dem, ligesom efter det arabiske ordsprog med Sudaneserne, at »ti snakker, og en hører efter. « Min eneste og desværre kun ringe trøst i denne situation var, at Mansur, der ligesom alle beduiner var meget stilfærdig, døjede lige så meget derved som jeg selv. Den næste dag var det højt vejr, og med en vis lettelse sagde vi farvel til den palmyrenske bondes hytte, dette helvede af røg og vrøvl, for at ride afsted ud i ørkenen, medens morgen95 solen med ødsel glans forgyldte tempelruinernes søjlerækker for at jeg ligesom skulde få et så smukt billede som muligt at føre med mig i erindringen af Palmyra. Foran os lå den flade, grænseløse ørken; den sidste forbindelse med omverdenen blev afbrudt, det var eventyret, som nu tog sin begyndelse. Det var min plan at følge den i middelalderens topografiske skildringer beskrevne rute over de små landsbyer Erek og Sukhne og derfra mod nord til den store ruinstad Rusafa. Terrainet indtil Sukhne har tidligere oftere været undersøgt af europæiske forskere, som også nord fra er trængt frem til Rusafa, men derimod har egnen mellem disse to byer kun været ganske flygtig berejst,

ligesom også hele landet vest for Rusafa Beduiner på vandring. aldrig har været genstand for topografiske undersøgelser. Det var her 'jeg håbede i de ruiner, om hvis existens jeg allerede havde kundskab, at skulle kunne finde nye dokumenter til landets fortidshistorie ; og dette blev virkelig også tilfældet, om end de funcl, jeg fik lejlighed til at gøre, skrev sig fra andre perioder, end jeg fra først af havde ventet. Palmyra var nemlig i oldtiden som følge af dets udvikling som karavanernes handelsplads samlingspunktet for en mængde veje, der gennemskar ørkenen i alle mulige retninger. En af disse førte mod nordøst og nord over Rusafa til Eufrat og derfra videre til egnene hinsides, og passerede allerede på denne side af floden forbi en del af de byer, hvoraf nu kun ganske übetydelige96 * ruiner ere tilbage. Når man imidlertid sammenholder disse ruiners omfang med de hos oldtidens og middelalderens geografer givne oplysninger, vil man se, at forholdene i ørkenen ere under gåede store forandringer. Medens egnen nærmest omkring Palmyra og videre mod sydøst aldrig synes at have været til gængelig for dyrkning eller at have rummet nogen vegetation af betydning på grund af jordbundens store svovlholdighed, har forholdene været ganske anderledes længere mod nord, og den rige græsvæxt, som man i tre fjerdedele af året, fra månederne oktober til maj finder i den nordlige del af den syriske ørken, bekræfter fuldt ud den antagelse, at dette territorium tidligere må have været opdyrket, som de fundne ruinsteders omfang og hyppighed allerede i sig selv fremkalder. Ruinerne på linjen Palmyra-Rusafa have særlig interesse, fordi de synes at have tilhørt en af de romerske demarkations linjer, der i de første kristelige århundreder har betegnet det' romerske riges stadig skiftende grænse mod øst. Herom vidne de mægtige fæstningsanlæg ved Kasr-el-kher, der i følge deres omfang og soliditet ikke blot have været skanser mod Ørken arabernes flygtige skarer, men også have tjent til støttepunkter i grænseforsvaret mod de ofte besejrede, men dog stadig på ny fremtrædende Parther. Også selve landsbyernes form vidner nu og da om deres oprindelige fortifikatoriske betydning. Særlig fremtrædende er dette ved Tajjibe, omtrent midt imellem Pal myra og Rusafa; alle husene ligge på en øjensynlig med kunst dannet høj, og således sammenbyggede, at bagmurene danne en fortløbende cirkel, der kun et enkelt sted er gennembrudt af en hovedport, så at indgangen på dem alle er indvendig fra. Midt på den åbne plads, der dannes i midten, står et gammelt vagttårn, og tilfeldigvis fandt jeg ved at komme ind i stalden i et af husene den gamle porthvælving, der lå lidt fra den nuværende indgang, fuldstændig bevaret. Den mængde af romerske mønter, som fmdes på alle disse steder, hvor nu en snes forsultne familjer97 føre en gådefuld tilværelse, antyder også den større bebyggelse, som har hersket her i tidligere perioder. I Erek, den første landsby efter Palmyra, tog vi den sidste afsked med Tyrkiet; her er nemlig den yderste gendarmpost, og det hinsides liggende territorium er de uafhængige beduinstammers frie ejendom, hvor sultanens magtsprog ikke gælder mere end kejseren af Japans. Det er ikke noget lysteligt liv, som det nominelle ottomaniske herredømmes lovmæssige repræsentanter føre her i denne afsides liggende egn. Beduinstammerne ligge i krig med hverandre indbyrdes og behandle de i de usle lands byer levende fellaher med den største foragt, men fjendskabet og foragten tilsammen rette de mod den ordnede lovligheds be skyttere, disse uniformerede hunde, der for sold tjene en fremmed herre. Karakteristisk var det at se det omslag, der indtrådte i Mansurs holdning overfor de tyrkiske gendarmer, efter at vi havde ladt Palmyra bag os, i modsætning til, hvorledes han havde stillet sig til dem tidligere. Medens vi i begyndelsen af turen søgte at undgå dem, hvor vi mødte dem, tildels for at blive fri for unødigt vrøvl i anledning af nogle våben, vi førte med, og som vare kontrabande, trådte han nu dristigt op imod dem; nu vare vi jo i ørkenen, og der følte han, beduinen, sig fuldstændig hjemme og som situationens herre. Da vi i Erek ikke kunde opdrive noget andet foder til vore heste end det magre græs i landsbyens udkanter, gik Mansur dristig op til den lille, for skansede kaserne, der var de fire gendarmers smuthul, og som de kun sjældent vovede sig langt bort fra, for at rekvirere noget der. »Ja, hvem var det til, og med hvad ret stillede han et sådant forlangende? havde han maske brev fra pashaen til at legitimere sig med?« Jeg havde virkelig haft et sådant brev, udstedt af guvernøren i Damaskus, men ved en uagtsomhed havde jeg ladet det blive liggende i Palmyra, idet jeg havde ment senere ikke at skulle få brug derfor. Mansur lod sig imidlertid ikke forbløffe: »I sønner af hunde, ser I ikke, at det J. Østrup. 798 er til den frankiske effendi; Allah ramme eder og eders pashaer med tusinde ulykker, om I ikke strax bringe, hvad vi have brug for,« og de ulykkelige gendarmer, der maske havde lidt nok til deres egne heste, måtte virkelig bekvemme sig til at dele deres rationer med os. Denne opførsel forklares ved den let forståelige frygt for beduinerne, som jeg også tidligere har haft lejlighed til at berøre, og som gør sig gældende i alle til ørkenen grænsende distrikter, og

desto stærkere, jo nærmere de ere ved denne. Også på til bagevejen fra ørkenen fik jeg en dag lejlighed til at iagttage dette, da vi gjorde holdt i landsbyen Selemijje, en dags rejse fra Horns, det gamle Emesa. Der findes der en gammel borg fra middelalderen, som endnu anvendes til kaserne, og jeg var netop gået derind for at tåge et rids af dens plan, da jeg blev afbrudt af en kurdisk gendarmsergent, som meget brøsigt spurgte, hvad jeg der bestilte , og med den sædvanlige , barnagtige ængstelse for spioneri forbød mig at tegne videre. Jeg gik strax til Mansur og beklagede mig herover, og dels af glæde over at kunne gøre mig en tjeneste, dels af stolthed over at skulle vise sit navns og sin stammes betydning var han strax beredt til at tåge sig af sagen. I en fart kom han afsted og fik fat i den tyrkiske lovens vogter: »Er det dig,.som har hindret Frankeren i at færdes, hvor han vilde? vid, at jeg er Mansur ibn Abdullah og fætter til Sba-stammens høvding, og denne Franker er min broder; jeg svarer for ham, og Du vover ikke at fortrædige ham. Det er ikke så længe siden, « tilføjede han, »at vi vare hos folk af min stamme, og I kunne snart vente besøg af dem.« Den sidste, drillende hentydning forstår man bedre, når man ved, at Selemijje er en af de grænselandsbyer, der foruden den normale tribut til sultanen også må betale en afgift til beduinerne, som går under det karakteristiske navn khuwwe (o: broderskabs penge); det er ret betegnende, at man i landsbyerne altid er mere tilbøjelig til at lade de tyrkiske oppebørselsmænd vente end udsendingen fra beduinerne. Ved denne khuwwe forpligter99 vedkommende stamme sig til både selv at afholde sig fra plyndring af den paagjældende egn og tillige at forsvare den mod andre, og Selemijje hører tillige med flere omliggende landsbyer netop til dem, der stå under Sba-stammens varetægt; for den tyrkiske statstjener blev Mansurs hentydning derved så meget mere spydig. Imidlertid måtte denne bide sin ærgrelse i sig, og jeg kunde uforstyrret fortsætte mine undersøgelser. På samme made gik det også her i Erek, og vi slåp således for videre bekymringer med vore heste. Næste dag ankom vi til Sukhne, og dermed vare vi nåede til grænsen af det übekendte terrain. Ørkenen har på hele denne egn en meget ensformig karakter ; den frembyder sig for beskueren som en stor, grøn flade, kun enkelte steder gennemskåret af mere golde fjældpartier. Be undringsværdig er den sikkerhed, hvormed beduinen finder vej over disse uendelige, flade sletter; jeg har selv på denne tur flere gange færdedes sammen med Mansur på steder, hvor vi ikke fandt et eneste højdedrag, ikke et eneste træ eller telt eller kort sagt noget som helst, man kunde tåge mærke af. Himlen hang fuld af tunge, grå skyer, som aldeles skjulte solen, så at vi altså heller ikke deraf kunde lokalisere os med hensyn til de forskel lige vindretninger. Men Mansur red støt og sikkert frem over ørkenen; jeg fulgte efter, idet jeg nu og da gjorde holdt for at verificere vor marschroutes retning i kompasset, og — så vid underligt det end kan lyde — ikke en eneste gang afveg han fra den kompasstreg, som han en gang var begyndt at følge. På mit forundrede spørgsmål om, hvorledes dette overhovedet var muligt, vidste han ikke andet at svare, end at han havde været på disse steder en gang før. Beduinens øje er virkelig så skarpt, at den mindste hævning i terrainet, selv det übetydeligste indsnit i horizontens jævne linje for ham bliver til et stedsmærke, der tydeligt indpræger sig i hans hukommelse og sætter ham i stand til senere uden betænkning at finde den vej, han skal følge.100 Jævnt og roligt glider dagen af sted for os under den stadig fortsatte marsh. Forrest kommer Mansur, siddende übevægelig på sin lille hest, med den lange lanse pegende bag ud efter sig; kun nu og da vender han sig om for at gøre opmærksom på et eller andet eller rekvirere ild hos Mahmud til sin uadskillelige zebil, o: den af beduinerne anvendte, korte lerpibe. Lidt bag efter ham kommer jeg; min tid er delt imellem at indføre topo grafiske notitser i min notebog, hver gang vi træffe på noget, der særlig kan markere vor rute, idet jeg stadig samtidig råd fører mig med kompasset og uhret, og at sladre med vor tjener Mahmud, af hvis beduindialekt jeg nu og da opsnapper ord og vendinger, som også vandre i notebogen. Med en stadig stigende øvelse vænnes jeg til at føre denne i sadlen, holdende tøjlen og bogen i den ene hånd og blyanten i den anden; det bliver ganske vist ikke skønskrift, men da disse optegnelser kun ere til mit private brug, gør det jo ikke noget. Således går den daglige marsch, der kun en gang afbrydes af et større hvil på en times tid for at spise frokost; tiden for denne pauses begyndelse og ophør noteres omhyggelig, for at dens varighed kan drages fra den samlede marschtid, det er nemlig ved hjælp af denne, at den tilbagelagte afstand opgøres. Og så mærkeligt det end lyder, dette kan gøres med en meget ringe fejlgrænse på grund af de arabiske hestes regelmæssige gangart. Ved mindre afbrydelser under marschen måtte vi derfor altid sørge for, at i det mindste en af hestene bestandig var i gang for ikke at bringe forstyrrelse ind i timeberegningen. — Men det lider ud på eftermiddagen, solen står allerede lavt, og det er på tide at tænke på, hvor vi skal tilbringe natten. Jeg

overlader imidlertid omsorgen herfor fuldstændig til min ven Mansur, som i forvejen har indhentet sine oplysninger om, hvor vidt man kunde finde beduinlejre i terrænet, og jeg ser da også, at han pludselig gør en drejning i den hidtil holdte kurs og slår ind i en anden retning; strax kommer notebogen frem, og der indføres: kurs NNO. Kl. 4V4 NO. Vi ride frem i denne vind101 retning, og noget efter dukke nogle sorte prikker frem langt ude i synskredsen; det er beduinernes telte, vort hjem for denne nat. De sorte prikker blive bestandig større og antage tilsidst formen af lange, lave telte. Beduinernes telte stå altid i ret ningen nord til syd, således at man ved at dække for den ene af de åbne sider til enhver tid kan have ly mod solen. Om sommeren bestå de blot af et på teltpælene hvilende tag; nu Beduinkvinder uclenfor teltet. derimod — det er jo i marts måned — ere de lukkede for enderne og desuden på den ene side dækkede ved en til det øverste stykke befestet lærredsvæg. Disse telte ere forfærdigede af gedehår, og teltdugen er af den beskaffenhed, at den skyder vândet; i det hele regnes teltet af de indfødte — og selv Euro pæeren kan ikke andet end give dem ret heri — for at være en langt bekvemmere og behageligere bolig end de stenhuler, som fellaherne kalde for huse.102 Teltene i lejren ere naturligvis ikke lige store allesammen; det er noget, der retter sig efter hver enkelt familjes velstand. Teltets størrelse angives efter antallet af teltpæle, ligesom man hos os på landet beregner husenes størrelse efter fag; det alminde ligste er at have telte med fire eller fem pæle og en afstand mellem disse indbyrdes af en tre å fire alen; jeg har imidlertid selv set telte med ti eller tolv pæle, og iblandt sydligere stammer fortælles det, at de forefindes i endnu større dimensioner. Vi ride hen til det største af teltene, der ved selve sin længde angiver, at her er shejkens bolig. Ganske vist vil enhver af teltejerne i lejren være beredt til at vise gæstfrihed, men af praktiske grunde gør man altid bedst i at søge til shejken; han har bedst plads og kan også som en af de rigeste i stammen gøre mest for sine gæster. Men under hvilken form, med hvilket foregivende stiller man så kravet til denne gæstfrihed? Med slet ingen; man rider hen til teltet, står af, binder sin hest udenfor og går så ind, som om det var det sted, man havde boet alle sine dage, og ikke et, man netop den dag betrådte for første gang. En af de til stede værende mænd, enten husherren selv eller i hans fraværelse en af hans slægtninge, rejser sig da for at modtage den fremmedes hilsen og byde ham velkommen. Og hvilken anstand og rolig værdighed udfolder beduinen ikke i denne situation! for mig personlig har denne modtagelsesscene ofte haft noget helt ærefrygtindgydende ved sig, når den gamle shejk med det hvide skæg trådte os i møde og stod der rank og bydende ligeoverfor Mansur, der førte ordet på vore vegne; det var som et møde mellem fyrster. Beduinernes ejendommelige ceremoniel og overdrevne høflig hed kommer særlig frem ved en lejlighed som denne. Først udvexles det traditionelle esselåmu aleikum — wa aleikum esselåm — og derefter følger den lange række af obligate høflig hedsfraser, som ere uundgåelig nødvendige ved en sådan mod tagelse. Disse fraser bestå især af en del spørgsmål til befindendet,103 men det er betegnende for deres natur som blotte høflighedsfraser, at de ikke udkræver noget svar, men blot en gentagelse af det samme spørgsmål i en lidt varieret form. Når altså den første fremfører sit spørgsmål: «Hvorledes har Du det?« lyder svaret ikke: »Tak, godt«, menderimod: »Ja, hvorledes har Du det selv ?« Således bliver man ved, idet disse spørgsmål bestandig varieres, og desto flere gange, jo større høflighed man vil bevise ved kommende. Først når udvexlingen af disse fraser er tilendebragt, tåger man plads, og samtalen begynder. Ofte afbrydes den af lange pauser ; thi heller ikke hos beduinen regnes det for en uhøflighed at lade talen gå istå, men det modsatte betragtes snarere som pjanket dumhed. Kun nu og da lader en af de til stede værende en bemærkning falde, eller husherren retter en høflig bemærkning til den nysankomne: »Du har glædet os med dit komme! Du har ladet os tilbringe al for lang tid i ensomhedU Så snart den fremmede kommer til teltet, bliver der strax truffet forberedelser til, at kaffen, denne velkomsthilsenens hånd gribelige udtryk, kan blive budt ham. En bunke af de store, flade kager af tørret kamelgødning, som i ørkenen må tjene som brændsel, lægges på ilden, de tre kander tages frem, og alt gøres klart. Uden kaffe er der ingen ordenlig modtagelse; den spiller her fuldstændig samme rolle som nydelsen af salt og brød hos de slaviske folkeslag. Selve tillavningen foregår med den stilfærdige alvor og høj tidelighed, som præger alle beduinens dagligdags handlinger, og det betragtes som en så vigtig akt, at tilberedningen og ser veringen i almindelighed kun overlades til husherrens ældste slægtning, hvis han da ikke, hvad der dog er sjældnere, fore trækker at tåge sig af sagen selv. Beduinerne ere store mestre i at fremstille en fortræffelig kop kaffe; den kaffe, som vi nyde herhjemme, er, i det mindste efter min personlige smag, for intet at regne i aroma og velsmag mod den, der bydes i kafeerne i Kairo og Damaskus, men denne står

atter lige så langt tilbage104 for den gudedrik, som nydes i ørkenens telte. Som ved alle kulinariske frembringelser er det methoden, som her er det af gørende; bønnerne, som beduinerne forskaffe sig fra byerne lige som alle andre fornødenheder, repræsentere i sig selv ingenlunde nogen speciel kvalitet. Et væsenligt moment til det gode resultats tilvejebringelse synes at ligge deri, at man aldrig brænder og støder et større kvantum, end man i øjeblikket har brug for; desuden er denne brænding ikke særlig stærk, thi beduinerne mene, og vistnok ikke med urette, at bønnen ved at forkulles for stærkt mister største delen af sin kraft. Den ristede frugt, der efter endt behandling på panden har antaget en smuk mørkebrun farve, stødes på en stor træmorter, og dette øjeblik, når støderen i en ejendommelig rhytmisk takt bevæges hurtig op og ned, medens teltets beboere sidde forventningsfulde i kredsen rundt om, er et af de højtideligste i hele dagens liv. Den vigtige plads, som kaffen indtager hos beduinerne, antydes også ved den særlige udsmykning, som anvendes på alle de til kaffelavningen hørende redskaber; særlig er den store træ morter, der forfærdiges i byerne af en særlig slags hårdt træ, ofte kunstfærdigt udskåren, og en beduin regner det for sin stolthed i sit telt at kunne opvise et rigtig smukt og fuldstændigt sæt redskaber til kaffens tillavning og servering. Den ganske fint stødte kaffe kommes så på en af kanderne, og den egenlige tilberedelse begynder; finessen ved denne består i at blande de i de forskellige kander indeholdte ekstrakter af forskellig styrke i et vist forhold, og der hældes derfor op i et væk, tilsyneladende uden nogen bestemt hensigt, fra den ene kande og på den anden. Fremgangsmåden hermed er imidlertid ikke noget, der kan læres ; det kommer der som så ofte mere an på xat have det på fornemmelsen «. Endelig er han da færdig — det har varet mindst en halv time, stadig under stor tavshed, og det hele er foregået med en alvor og værdighed, som om hele familjens velferd beroede derpå. Så tages den lille, runde kop frem, der i størrelse og105 udseende minder om et æggebæger uden fod ; og en snes dråber skænkes i med en forsigtighed og langsomhed, som var det den kostbareste medicin. I enkelte af de nærmest ved Damaskus boende stammer, hvor en del overtroiske forestillinger have fået indpas, rimeligvis ved berøring med fellaherne, har jeg iagttaget ret ejendommelige skikke ved udskænkningen ; førend der skænkes i koppen, hældes der et par dråber på jorden, og da jeg en gang spurgte om, hvad meningen var hermed, fik jeg det svar, at disse dråber vare bestemte til banåt el-mhall, o: »stedets døtre«, de ånder, som tænktes at have deres tilhold der, altså en skik, svarende fuldstændig til den klassiske oldtids libatio. Længere inde i ørkenen har jeg ikke truffet denne offerceremoni ; derimod har jeg lagt mærke til, at udskænkeren i almindelighed begynder med at hælde et par dråber af den første kande i koppen, fra denne i den anden og derfra i den tredje kande, ligesom for på denne måde at give hele stellet en indvielse. Den første kop drikker udskænkeren selv, og først da be gynder den egenlige servering. Det ceremoniel, som på så mange punkter gør sig gældende i beduinernes daglige liv, og som ofte står i en mærkelig modsætning til de i andre hen seender så primitive kulturformer, gør sig ved denne lejlighed gældende i en særlig grad. Man har i almindelighed i teltet kun en kop — jeg har været hos enkelte shejker, hvor det gik meget fornemt til, og der havde vi to — og denne kop går da rundt i hele kredsen, således at den først bydes den fornemste i laget, og derpå fyldes på ny til enhver af de andre. Det er ud skænkerens pligt at påse, at alt her går rigtigt til, et hverv, der tidt kan være af en meget delikat natur ; thi beduinerne ere med hensyn til vurderingen af deres sociale position meget nøjeseende. Man har endog exempler på brud mellem forskellige familjer, opståede blot på grund af en sådan formentlig tilsidesættelse, idet en anden har fået kaffekoppen rakt, førend den blev budt en selv.106 » Som så meget andet af det dagligdags liv i ørkenen er også dette træk meget gammelt; allerede en af de ældste digtere, Amr ibn Kulthum, skildrer i et efterladt digt en sådan scene, hvor man sidder i en kreds, medens bægeret med morgendrikken bliver budt om til den ene efter den anden, og han tilføjer en beklagelse over selv at være bleven tilsidesat ved en sådan lejlighed: »Mig vil Du ikke række bægret, kvinde, dog burde Du til højre rundt det bringe ; vid, jeg er ej den ringeste blandt helte, jeg, hvem Du nu behandler som så ringe. I reglen løber det dog, takket være udskænkerens takt, af i fredelighed, og serveringen tilendebringes uden at give anledning til nogen rivning. Men hvilken forandring er der ikke indtrådt i hele kredsens holdning og udseende; den tidligere søvnige stil færdighed har veget pladsen for en livlighed og raskhed, som lægger sig for dagen både i udtryk og i tale. Ganske vist bliver samtalen ikke i egenlig forstand hurtigere eller mere animeret; thi beduinerne ere i alle situationer tavse folk, men den følges med større opmærksomhed, og man trænger sig sammen om de par gamle, som væsenlig holde talens tråd i hænde. Og hele denne forandring skyldes kaffen, denne i sandhed vidunderlige

drik. Hvor ofte er jeg ikke kommen til teltene, træt og udmattet efter den lange dags ridt, ofte endog uden at have fået det mindste at spise siden den foregående aften; men så snart jeg blot fik den første kop kaffe, var alt dette glemt, og enhver følelse af træthed blev skudt af ligesom en ham, som man trådte frisk og forynget ud af. Foruden ved fremmedes ankomst, som er en ufravigelig an ledning for teltets beboere til nydelsen af kaffen, går dette også ellers hyppigt på, særlig da om aftenen, når man, som skik og brug er om sommeren, samles hos en eller anden af de mere ansete mænd i lejren for at tilbringe den kølige nat med sam tale, efter at man har sovet største delen af den solhede dag. Det er karakteristiske scener, der her oprulle sig for den fremmede,107 og sjælden skarpt have enkelte af disse billeder præget sig i min erindring. Rundt om det rygende, uregelmæssigt blussende bål af kamelgødning, der spreder en skarp, men ingenlunde übehagelig lugt i teltet, sidder en halv snes beduiner på hug, indhyllede i deres vide, brune kapper, og med det stærkt markerede ansigt tildels skjult i det store, hvide hovedstykke, som holdes sammen med en tyk, dobbelt ring, der ligner en krone og i forbindelse med personernes stolte holdning giver dem alle et udseende som fyrster; en af dem, den gamle med det hvide skæg, der sidder inderst i kredsen, stærkt belyst af genskinnet fra ilden, fører i øjeblikket ordet, og de andre lytte i tavs ærbødighed til, hvad han har at fremføre i sin hårde og dog så fuldttonende beduin dialekt. Imidlertid går kaffekoppen flittig rundt; thi hver gang den er nået til enden af kredsen, begynder man forfra; således kan man blive ved en "sex, syv gange, og for hver omgang bliver forsamlingen mere interesseret , og stemningen livligere. Kun nu og da afbrydes talen af et hæst brøl fra en af de i teltets umiddelbare nærhed lejrede kameler eller af et bjæf fra vagthundene, når der opstår uro i de udenfor kamelernes rækker liggende fåreflokke. Ud gennem teltets åbning ser man i større og mindre afstand lysende punkter på slettens mørke flade; det er bålene i de andre familjers telte, og ned over hele lejren kaster den store, hvide måne sine dirrende stråler, der forsølve telttagene og fårenes lange, hvide rækker. Sjældent er indtrykket af det fra oldtiden uforandrede i beduinerlivet stærkere end netop ved et sådant natligt sceneri, der synes som en levendegjort illustration til de gamle patriarkers liv og færd. Og ligesom selve omgivelserne bærer også den samtale, der føres under disse, præget af at kunne være holdt allerede for århundreder siden. Der er ikke stor variation på de æmner, som kommer til behandling ved en sådan musåmarah, den specielle arabiske betegnelse for disse selskabelige sammenkomster om natten. Helst tale beduinerne om deres heste, det er et ærane, som de både behandle med sagkundskab og med en109 aldrig svigtende interesse. Her viser sig deres glimrende hu kommelse, som sætter dem i stand til at opregne de enkelte individer af tre, fire generationer med en optælling af alle deres egenskaber og en udførlig drøftelse af deres ydelser ved forskel lige lejligheder, ved det og det væddeløb eller ved hint angreb og hin flugt, og lignende. Jeg kan i denne sammenhæng berøre, at den arabiske hest ingenlunde, som det ofte antages, udgør en enkelt, skarpt af sluttet race ; den er repræsenteret ved flere forskellige typer, som hver frembyder sine ejendommeligheder både i bygning og i sjæle lige egenskaber, og som beduinerne selv vel vide at holde ude fra hverandre. Dog ere ulighederne ikke større, end at disse typer sammenlignede med europæiske heste må stå som en enkelt helhed. Begrebet arabisk hest har i Europa været genstand for en del misforståelse, for så vidt som man har sammenblandet ørken hestene med de fra Algier stammende Berbere, som er en ganske forskellig race; de elegante hingste, som i vore cirkus og lignende steder fremføres som »Arabere«, ere alle af afrikansk afstamning, og den egenlige Ørkenaraber har kun i meget få exemplarer været repræsenteret i Europa. Den er mindre end Afrikaneren, har større hoved og svarer i det hele taget mindre til de euro pæiske forestillinger om idealet af en hest, men den er sin stammefrænde betydelig overlegen i udholdenhed og i den mærk værdige evne til at leve sig ind i et fortroligt forhold til sin rytter, som er disse racers særkende. Den arabiske hest skal ses under rytter og ikke, når den står i stalden. Jeg husker endnu, da jeg under mit første ophold i Damaskus første gang så en ægte arabisk hest; det var hos en tyrkisk sportsmand, der netop havde fået et par exemplarer fra Nedjd, den indre arabiske højslette, og derfor havde indbudt mig til at komme og se dem. Jeg havde jo læst så meget om arabiske heste, men stor blev min forbavselse, da jeg kom ind og så to små uanselige grå skabninger, der stod med ludende110 hoved, halvlukkede øjne og et underligt livstræt udtryk udbredt over hele deres holdning. Så blev den ene trukket udenfor, sadlen lagt på, og Tyrken kom op, — og det var ikke mere den samme hest; med opspilede næsebor og øjne, der tindrede af livsmod, syntes den kun at vente på et ord for at fare afsted, den lange, fejende hale krummede sig i en mægtig bue, medens selve kroppen ligesom skød sig sammen i sig selv, som om dyret

beredte sig til med et mægtigt sæt at springe frem. Senere har jeg ofte set dem sådan, ved kamplegene på fælleden i Damaskus og ved beduinernes angreb, og også selv haft lejlighed til at nyde den vidunderlige følelse, det er for en rytter at blive båret frem over de vide sletter af en sådan hest under dens vilde, og dog altid gratiøse næsten dansende løb. Det, som væsenlig betinger den arabiske hests overlegenhed, er dog ikke dens rent legemlige fortrin, men mere dens sjælelige egenskaber, dens hengivenhed for rytteren og dens overordenlige omgængelighed, som er et resultat af det gennem så mange generationer fortsatte nære samliv uied mennesker. I almindelig hed er forholdet det, at hestene går løse rundt om, ofte endog langt borte fra de telte, hvis ejere de tilhøre, og skal man bruge dem, så går man ud og kalder ad dem og får således uden videre besvær fat i dem. Men i storm og regnvejr søge hestene ind under teltenes beskyttende tag og dele med familjen den smalle plads derinde. Jeg husker en nat, da jeg lå i et beduin telt og sov ved siden af en sex, syv andre, at jeg blev vækket ved, at noget rørte ved mig, og i det samme hørte jeg regn dråbernes trommen på teltdugen. Det var hestene, som under den udbrudte byge vare tyede ind i teltet og nu stod der over de på jorden liggende mennesker; der stod en fem, sex hingste sammen, men dog var der ikke mere at risikere, end om det havde været lige så mange hundehvalpe. Beduinerne våge omhyggelig over, at de en gang anerkendte racer blive bevarede, og undgå så vidt muligt alle forstyrrende krydsninger. Ved afhændelsen af heste fremlægges derfor et1 1 1 skrevet bevis, den sakaldte hodjdje, der ligefrem er hestens dobeattest, og hvori dens afstamning bevidnes. Såfremt man ved follets fodsel ikke har kunnet opdrive nogen skrivekyndig mand til at udfærdige dette bevis — thi skrivekunsten er kun såre lidt udbredt i orkencn, — erstattes det skriftlige bevis af et mundtligt vidnesbyrd af ansete mænd i stammen. Det er en almindelig antagelse, som imidlertid for største delen beror på overdrivelse, at beduinerne ere utilbojeligc til at sælge deres heste. Vanskeligheden ved at opdrive ægte Arabere]!o(luiner udentor deres telt.112 består ikke så meget i at bevæge dem hertil som i at komme ud på de steder, hvor disse heste findes. Kun må man lægge mærke til, at hopperne altid holdes i en langt højere pris end hingstene, dels fordi de i virkeligheden ere mere udholdende, dels fordi man ved overfald og lignende lejligheder anvender dem med større forkærlighed, da de ikke vrinske, og hvad dem angår, kan der selvfølgelig nu og da findes exemplarer, som ejeren for ingen pris vil skille sig ved, men nogen almindelig regel er dette langtfra. Man kunde vente, at den store forkærlighed for heste også vilde give sig udslag i forkærlighed for væddeløb, men dette er dog kun i mindre grad tilfældet. Det egenlige begreb sport kender beduinen lige så lidt som Orientaleren overhovedet; han rider, når det gælder noget, men at ride for sin fornøjelse vilde aldrig falde ham ind. Når der nu og da afholdes kapløb, skyldes det altid et tilfældigt, privat initiativ, i reglen to hesteejeres disput om deres respektive dyrs fortræffelighed, og det hele har en ganske improviseret karakter. I gamle dage arrangeredes afgørelsen af disse væddeløb oftest som kapløb uden ryttere, således som i det berømte løb mellem de to navnkundige heste Dahis og Ghabra, der fandt sted før profetens fremtræden, og som gav anledning til en fyrretyveårig krig mellem to af de mægtigste arabiske stammer. Hestene blev førte til et vandings sted og derpå trukne tre dagsrejser bort derfra gennem vand løst terræn ; efter at være holdte inde i flere dage uden at få vand, blev de så slupne løs, og sejrende var den, der i dette frivillige løb først nåede vandingsstedet. I det omtalte tilfælde sejrede Dahis, men Ghabras ejer havde lejet folk, som lå ved vandingsstedet og skræmmede hesten bort, så at den anden nåede ned til våndet først, og de derved opståede stridigheder blev årsagen til den lange række af gensidige blodhævnsfor følgelser, som kaldes »krigen om Dahis «, og hvorom mindet endnu lever i ørkenen.113 Når man nu til dags holder kapløb mellem heste er det i almindelighed under rytter. Da jeg i sommeren 1892 lå i stammen Agedåt, ikke langt fra selve Damaskus, kom der en aften en sådan disput i gang mellem sheiken, i hvis telt jeg boede, og en anden beduin om, hvem af dem der havde den bedste hest, og enden blev et tilbudt og modtaget væddemål. Nu var sheiken selv gammel, så at en anden skulde ride hans hest for ham, og jeg spurgte da, om jeg kunde få lov til at forsøge mig. Jeg tror ikke, at han havde stor tiltro til mig, men høfligheden mod den fremmede gjorde ham betænkelig ved at sige nej, og enden blev da, at jeg skulde ride i hans sted. Næste morgen mødtes vi ved hans telt, og det blev bestemt, at vi skulde ride ud til et enligt stående træ, som fandtes et sted ude i steppen, og som var en stor mærkværdighed i det ellers fuldstændig træløse, flade terræn, og derfra tilbage til teltet; hele vejlængden var vel omtrent syv, otte kilometer, c. en mil. Vi sprængte afsted, men jeg mærkede snart, at min modparts hest var min egen overlegen, og den kom også hurtigt et stykke forud. Ingen af os havde bidsel på hesten, men, som det så

ofte er tilfældet, vi red dem i et grimelignende reb, og styrede dem væsenlig ved tilråb og lette slag på halsen; som en følge heraf blive svingene i vendingerne naturligvis let større end de egenlig behøvede at være, men i ørkenen, hvor der er plads nok til alle sider, tåger man det ikke så nøje hermed. Således gik det også her, min modpart, der kom strygende i fuld fart, gjorde et mægtigt sving omkring træet, medens jeg ved at holde hesten lidt an havde held nok til at knibe ganske tæt forbi, og derved vandt jeg et sådant forspring, at jeg kom lige så langt foran ham, som jeg før var bag efter, og det lykkedes mig at bevare dette, så at jeg kom tilbage som den første. Stor var beduinernes forundring over, at en Europæer virkelig kunde ride lige så godt som en beduin, og glad var min gamle vært, sheiken. — — Når det ikke er hestene, som ere på tale under sammen komsterne om aftenen, tilvejebringes en underholdning ved J. Østrup. 8115 recitation af de gamle romancer, de gamle heltesange, der endnu bestandig kursere i ørkenen. Denne recitation foregår med et ejendommeligt syngende foredrag og til akkompagnement af en enstrænget violin, den såkaldte rebåbeh, og alene af denne be skaffenhed af instrumentet kan man slutte sig til det musikalske standpunkt, ørkenboerne indtage, og noget rædselsfuldere skal man da også vanskelig kunne tænke sig: »de have kun to toner — og de ere falske. « De mest populære af disse heltesagn ere fortællingerne om Antar og om Banu Hilål. Den historiske Antar ibn Shaddad var en berømt kriger af stammen Banu Abs, og hans levetid falder i midten af det sjette århundrede ; han var tillige digter, og en del af hans kærlighedssange til hans udkårne Ablah hører til perlerne i den bevarede arabiske lyrik. Senere blev Antars historie genstand for en mængde legendære udsmykninger, og han selv gjort til en arabisk nationalhelt, til en personifikation af alt, hvad ørkenbeduinerne anse for stort og smukt, tapperhed, ædelmod og veltalenhed. Nationalhadet til de fremmede gav sig udslag i sagnet om hans kampe med de byzantinske hære, og den arabiske patriotisme lader ham selvfølgelig gå ud af disse som bestandig uovervunden sejrherre. Det er denne opfattelse af Antars person som udtryk for den arabiske races superioritet, der har bevaret sagnglorien om hans navn og hans minde i folkets gunst; en tysk orientalist fortæller, at han en gang kom i besøg hos en beduinsheik sammen med en stadboer, der besad et indgående kendskab til traditionerne om Antar, og for at gøre sheiken en glæde spurgte han, hvilken episode af heltens liv han helst ønskede foredraget; uden betenkning svarede beduinen: »Antars kamp med den græske kejser og hans indtagelse af Konstantinopel.» Nu er Konstantinopel ikke græsk, men tyrkisk, men Tyrkerne ere lige så meget de frie ørkensønners arvefjender som Byzantinerne i sin tid var det, og Antar har derfor i de almindelige forestillinger bevaret sin betydning som den arabiske nationalitets forkæmper.116 * Ved siden af denne helt spiller også Banu Hilål en lignende rolle i de levende folkeminder ; også her er det traditionerne om denne stammes sejrrige kampe med Grækerne, der med forkær lighed ere blevne bevarede. Mindet om dem har holdt sig på en mærkelig måde, idet man i den syriske ørken almindelig tror, at denne stamme endnu lever i Yemen, hvorfra den en gang skal bryde frem for at slå Tyrkerne ned for fode, som deres stamme fædre gjorde med Byzantinerne. Da for et par år siden efterret ningen om det store oprør i Yemen, som det kostede Tyrkerne adskillig umage at få bugt med, kom til de nordlige beduiner, blev budskabet strax sat i forbindelse med de gamle traditioner: Det er Banu Hilal, der bryder frem, nu er tiden kommen, da ørkenboerne skal vise sig som herrer uden at hæmmes af tyrkiske grænseposter eller trues af den stadig fremad snigende europæiske civilisation. Banu Hilål er på den måde i den al mindelige folkebevidsthed bleven det samme for beduinerne som Frederik Barbarossa hos Tyskerne eller Holger danske hos os: personifikationen af den nationale kraft, der slumrer og venter, men som, når det afgørende øjeblik kommer, skal bryde frem for at fjærne alle farer og kue al modstand. Beduinernes øvrige literatur, for så vidt man overhovedet kan bruge dette udtryk om æsthetiske frembringelser, som aldrig er gjort til genstand for nedskrivning, er, således som den frem træder nu til dags, meget lidet omfattende; de tider, da ørkenen var det sted, hvor den arabiske lyriks skønneste blomster spirede frem, ere forlængst forsvundne. Nu bestå de digteriske frem bringelser som hos alle primitive folkeslag kun af mere eller mindre heldige forsøg på at udtrykke enkelte, rent lyriske stem ninger i ganske simple versformer. En særlig rolle spiller den såkaldte atåbe, et ord, der egenlig betyder en bebrejdelse, og som anvendes som betegnelse for de små kærlighedssange, fordi disse i reglen ere af et klagende indhold. Det er nemlig et karakteristisk træk i den arabiske literatur, som har holdt sig lige fra de ældste tider indtil vore dage, at den kærlighed, der117 forherliges i digtning, altid er ulykkelig. Når elskeren har nået genstanden for sin attrå, er han ikke længere af digterisk inter esse; kun så længe han lider, kæmper og længes, ere hans følelser værdige til

at tolkes i versets form, og kærlighedens poesi er for Araberen som en plante, der kun kan udsprede sin duft, når den vandes af strømme af tårer. Den ringe grad af literært åndsliv, som på denne måde konstateres, står i øvrigt i forbindelse med hele den overordenlig ensidige udvikling, som beduinen får på grund af de ensformige ydre vilkår, under hvilke han lever. Ørkenen er i dag som for tusinde år siden, og det liv, der leves her, bliver som en naturlig følge heraf heller ikke stort anderledes end det, som førtes den gang; de samme redskaber anvendes i det daglige liv, de samme beskæftigelser sysselsætter ørkenboernes tid, og de samme tanker tænkes som allerede hos fjærne forfædre. Som en følge deraf bliver det daglige liv i den højeste grad ensformigt, men for den fremmede kommer der netop på grund af dets überørthed til at hvile en ejendommelig poesi derover; man er her sat tilbage til oldtidens dage, det daglige livs begivenheder ere hver og en lige så mange illustrationer til fortællingerne om patriarkernes liv, medens man har en forestilling om at være skilt ved år tusinder fra sin europæiske samtid. Mellem Tajjibe og ruinstaden Rusåfa, det nordligste mål for min ørkenrejse, og senere mellem Rusåfa og Anderin havde jeg under mit ophold i de forskellige teltlejre i stammen Feddån, en underafdeling af de mægtige Aneze, som er dem af alle beduiner, der har holdt sig mest uafhængige og überørte af ydre påvirk ning, lejlighed til at gøre ret omfattende iagttagelser på dette, kulturhistorisk set, så at sige jomfruelige terræn, hvoraf jeg i det følgende skal fremdrage de betydeligste og mest karakteristiske. 118 Beduinerne ere og have bestandig været et rent nomadefolk. De livsforhold, hvorunder man nu kan se dem, når de drage om med deres lette telte og de lange rækker af kameler og får, hvert år besøgende de gamle græsgange eller ledende efter nye, ere de samme, som vare gældende allerede for årtusender siden. Den überørthed, som den geografiske isolation har forårsaget, har givet deres udvikling sit bestemte præg; de have fået lov til fuldt ud at være sig selv og været henviste udelukkende til de i deres egen race beroende kræfter uden nogen ved ydre indflydelse opstået vexelvirkning. Den politiske afsluttethed er et særkende for Arabiens historie gennem alle perioder, og en ligefrem følge af de geo grafiske forhold. Mod de hindringer, den umådelige ørken skabte for videre fremtrængcn, vare selv oldtidens mægtigste erobrere afmægtige. Tæt forbi ørkenens grænser marschere de vældige hære, som Ægyptens Faraoner førte mod nord, eller som under de assyriske og persiske konger trængte frem fra øst; men Arabien bliver bestandig überørt og rager som en enestående, sikker klippe op midt i folkekampenes brænding. Oldtidens største kriger, Alexander den store, bortrives af døden, førend han får truffet forberedelser til at realisere sin gigantiske tanke om et tog mod Arabien, og selv Romerne vove sig aldrig langt frem over det beboede lands grænse. Medens rundt om riger om styrtedes og nye dannedes, levede beduinstammerne skærmede af naturen deres eget liv og førte deres egne kampe som ørkenens frie, aldrig undertvungne sønner. Først i den nyere tid gøres der en lille forandring i dette forhold, idet Tyrkerne i 163 1 definitivt bemægtige sig Mekka og Medina, som siden bestandig med en kort afbrydelse under den ægyptiske Ibrahim pashas felttog have været i deres magt. Dog kommer ikke en gang dette til at få gennemgribende betyd ning for forholdene i den indre ørken; thi Tyrkerne udstrække ikke deres magtsfære udenfor de to hellige byer, og selv i disses119 umiddelbare naerhed vejer ofte beduinens lanse mere end den ottomanniske guvernørs autoritet. De rammer, som stammeinddelingen har lagt om beduinerne selv, have naturligvis ikke kunnet undgå at underkastes visse forandringer; mange gamle stammer ere svundne ind og optagne af andre, medens nye ere komne frem under andre navne. De betydeligste af de arabiske stammer nu til dags ere ved siden af Wahhabiterne, der dog mere må betragtes som et religiøst sam fund end som en egenlig fælles stamme, Banu Shemmar og Aneze. Den første falder i to store underafdelinger, de østlige, der opholde sig hinsides Eufrat mellem Bagdad og Mosul, og de vestlige, der beherske det egenlige Nedjd, terrænet øst for Medina; nord for dem bo Aneze, som er den stamme, jeg personlig er kommen i berøring med, fraregnet omgangen i Damaskus med enkelte individer af andre s-tammer. Disse store stammer udgøre imidlertid ikke nogen politisk enhed, men falde i en mængde mindre underafdelinger, som meget ofte staa i et fjendtligt forhold indbyrdes; således hersker der indenfor Anezestammerne et århundreder gammelt fjendskab mellem de underordnede klaner, Sbå og Ruwele; kun de vestlige Shem mariter ere nogenlunde samlede i en helhed under dynastiet Ibn Reshid, hvis nuværende repræsentant residerer i Hail omtrent vinder samme former som en af middelalderens mange, små sultaner. -Denne mangel på sammenhold mellem de mere indflydelses rige stammer har naturligvis været et kærkomment middel for de tyrkiske guvernører til at styrke deres egen magt. Følgende devisen: divide et impera har det bestandig været disse om at gøre at holde de stadige

stridigheder mellem mægtige sheiker vedlige eller i nødsfald endog opvække nye. Imidlertid begynder det mere og mere at gaa op for beduinerne selv, at dette for hold rummer en fare for hele racens nationale selvstændighed, og bevidstheden om sammenholdets betydning kommer frem hos dem. Jeg mindes en aften, da vi sad i teltet hos en gammel120 i Feddånsheik, der i sin tid havde mistet sin ene hånd i en kamp med Tyrkerne; Mansur, der ogsaa var en ivrig Tyrkerfjende, fortalte netop om sine rejser til Konstantinopel, og vi talte derpå om tyrkisk administration og tyrkiske forhold i det hele taget. »Hunde ere de tilhobe,« udbrød den gamle, »sønner af hunde; ja, vare vi beduiner blot enige, da skulde det snart være ude med deres tilbøjelighed til at spille herrer på vore græsganges grænser.« Karakteristisk er i denne forbindelse også den ærbødig hed, hvormed alle beduiner, endog af fjendtlige stammer, se op til Shemmarfyrsten Ibn Reshid med den instinktive fornemmelse, at han er den, som bedst af alle ved en eventuel lejlighed vilde kunne samle de splittede kræfter til fælles værn for ørkenens frihed, og han omtales derfor ofte med den ligefremme betegnelse: sheik-el-arab o: Arabernes fyrste. Selv de underafdelinger af de større stammer, som i særlig forstand føle sig som en enhed, bo ikke samlede på et sted, idet praktiske hensyn gøre det übekvemt at have større samlede teltlejre end på mellem 50 og 100 telte; de tilhørende hjorde vilde for større lejre blive så uhyre, at både opsynet og for delingen på græsgangene vilde blive meget vanskeligt. Forholdet er i almindelighed det, at hver stammeafdeling har sit territorium, som den har hævd på, sine bestemte pladser, som den med visse mellemrum efter årstidernes skiften vender tilbage til. Og de vandringer, som der ved sådanne omflytninger er tale om, ere ingenlunde übetydelige; således lever Sbåstammen i den ene halvdel af året ved bredderne af Eufrat, medens den i den øvrige tid har sine telte opslåede i den umiddelbare nærhed af Horns og Hama, og tilbagelægger således to gange årlig en afstand af c. 400 kilometer. De forestillinger, man i almindelighed gør sig om den syriske ørkens udseende, ere for en stor del ukorrekte, for så vidt som de ere baserede på en fejlagtig overførelse af forholdene, således som de ere i Sahara eller den libyske ørken ; den syriske ørken er ikke en tør og gold sandslette kun isprængt med enkelte oaser, men121 derimod en stor, sammenhængende græssteppe, kun nu og da gennemskåret af mere ufrugtbare fjældstrøg; særlig gælder dette om terrænet mellem Palmyra og Eufrat, medens man derimod sydøst for denne by har en egn, der mere nærmer sig til den afrikanske ørkens ydre, hvad angår mangel paa vegetation. På disse græsstepper er det, at beduinerne leve som nomader. Grundlaget for deres økonomiske existens er deres hjorde af kameler og får; de skaffe dem deres daglige livsfornødenheder, og ved et par større, halvårlige rejser til byerne afsættes ulden og en del af tillægsdyrene, og til gengæld erhverver man sig derfor alle industrielle livsfornødenheder, klæder, våben, ammunition, teltredskaber osv. Handel til daglig brug mellem beduiner ind byrdes er der næsten aldrig tale om, og den er da af rent til fældig art; de penge, som anvendes såvel ved disse enkelte lejligheder som ved samkvemmet med købmændene i byerne, ere selvfølgelig de tyrkiske; på grund af den ottomanniske stats mangel på udmøntet guld, kurserer der både i stæderne og i ørkenen en del europæiske guldpenge, særlig engelske og franske, og beduinerne have for længe siden ganske godt lært at vurdere tyvefranksstykkernes fortræffelige egenskaber. Karakteristisk er den ensidighed i deres virksomhed som kvæghyrder, der gør dem fuldsrændig fremmede for ethvert håndværk. I denne henseende ere de derfor fuldstændig afhængige af byerne; at væve en kappe eller forfærdige et stykke teltdug, ja, blot at sætte en spids på deres lanse eller lægge en sko under deres hest er for dem en ukendt kunst; som en følge deraf få hestene ofte lov til at gå lange tider uskoede, og dragten og teltet får hænge i pjalter, til man en gang kan få noget nyt. Som en naturlig følge af disse forhold bliver også den levevis, disse mennesker komme til at føre, i høj grad ensformig; de materielle nydelser, de kunne byde sig selv, blive kun få, og for europæiske gourmander vilde en ørkenrejse være et rent martyrium. Man lever mest af kogt fårekød; kamelerne anvendes122 kun sjældnere til slagtning, ligefrem fordi dyret er for stort til at konsumeres af en enkelt familje, og kun ved højtidelige fester bliver der lejlighed til at slagte en kamel. Kødet tilberedes altid på den simpleste made, nemlig ved at koges; den derved fremstillede suppe bliver i de fleste tilfælde kastet bort. Om at stege er der aldrig tale; når jeg nu og da har gjort forsøg på en kulinarisk reform ved forslag i denne retning, ere disse hver gang blevne tilbageviste med en definitiv protest; ikke en gang paa dette punkt bøjer beduinens konservatisme sig for den europæiske reformiver. Det, som imidlertid volder Europæeren de største savn og übehageligheder, når han skal leve beduinernes liv sammen med dem, er dels den grænseløse urenlighed ved tilberedningen og dels manglen af ethvert kryderi. Det første kommer man endda over; det er i det

hele utroligt, hvad mennesker kunne vænne sig til, men ikke at få salt i sin mad er endnu værre end at få den fyldt med snavs. Jeg havde været så forsigtig selv at tåge en lille beholdning med fra Damaskus, men den slåp op allerede, inden vi nåede Rusafa. Den for en civiliseret Europæer så sørgelige, fuldstændige mangel på gastronomisk sans, der karakteriserer Araberen i det hele taget, og som jeg allerede i det foregående har haft lejlighed til at antyde, findes ien særlig grad hos beduinen. Han spiser kun for at stille sin sult — eller rettere, han spiser ikke, men sluger, hvad der bliver sat for ham, og som en følge deraf går et måltid i teltet for sig ien utrolig fart. Det kogte kød bliver efter at være skåret i ganske smaa stykker båret frem i et stort træfad, undertiden overhældt med tykmælk, som formodenlig skal forestille en slags sauce. Det bliver stillet på jorden midt i teltet, og man sætter sig rundt om i kreds, først gæsterne, derpå familjens mandlige medlemmer; kvinderne spise bagefter for sig selv. Den mest ansete gæst tåger først et stykke, og så går det løs over hele linjen; med en rivende fart føres hånden fra fadet til munden og tilbage igen; de små kødstykker æltes sammen i123 II » hænderne til runde boller og kastes med en mere ejendommelig end skøn behændighed lige ind i det vidt åbnede gab. Og et par øjeblikke efter er det mægtige fad aldeles tomt. Den håndtvæt, som i stæderne udgør en så behagelig afslut ning på måltidet, kender beduinen ikke; de hydrografiske forhold ere på sine steder og på sine årstider således, at våndet er et meget kostbart element, og opfattelsen af, at det at vaske sig i grunden er en luxus, er derfor bleven almindelig i ørkenen. Når man har spist, slikker man sine fingre eller tørrer dem af i kappen; dermed får det være nok. Som en følge af alt dette har man let ved at blive hurtig færdig; jeg erindrer således at have været til en stor fest hos en sheik, hvor jeg tilfeldigvis på uhret kom til at iagttage måltidets varighed; på grund af gæsternes talrighed spiste vi i tre hold ligesom ved vore gamle bondebrylluper, men ikke desto mindre Beduiner, der holde måltid.124 var det hele færdigt på et kvarter. Forøvrigt er det ikke nogen behagelighed at være gæst hos en beduin, fraregnet hensynet til maden i og for sig; hvis han vil være særlig elskværdig, risikerer man, at han selv tåger et stykke op fra fadet, som han finder særlig delikat, og efter at have æltet det dygtigt sammen, putter det i munden på sin sidemand. Og en sådan høflighedsbevisning kan man ikke afslå; det kunde let betragtes som en forsætlig fornærmelse. Angående beduinernes smag — for så vidt der overhovedet kan være tale herom — har jeg ved disse lejligheder lagt mærke til, at man i en udpræget grad foretrækker det fede af kødet, fuldstændig som de homeriske helte, om hvis forkærlighed for »de af fedt bævrende rygstykker« Odysseens sanger jo så ofte har anledning til at fortælle os. Ørkenboernes fuldstændige ukendskab til agerbrug selv i dens simpleste former gør brødet til et hos dem ukendt produkt. Dette erstattes af tørrede dadler, tildels også tørrede abrikoser, som man erhverver ved de årlige indkøb i byerne. I Damaskus, hvis haver producere en forbausende masse abrikoser, fremstilles der af de sammenpressede frugter et brunt, læderagtigt produkt, som også finder anvendelse i vid udstrækning i ørkenen. Kun hos de på grænsen af det dyrkede land levende stammer som Agedåt og Haddadijin erhverver man sig nu og da ved køb hos fellaherne et mindre kvantum hvedemel, som især anvendes til nogle store pandekager (sajjåle), der for resten ere ret vel smagende og minde en del om de tykke pandekager, man får hos bønderne i Fyen. Beduinernes drik er vand og mælk. Ejendommeligt er det, at de ikke kende nogen berusende drik under nogensomhelst form; de have ikke rfbget at lave af, men føle heller ingen trang dertil, og endog tilberedelsen af den hos et andet rytter- og nomadefolk, nemlig Kirgiserne, almindelige gærede drik, frem stillet af hoppemælk, er forbleven dem ukendt. Og at denne afholdenhed ikke blot er en følge af den ydre mangel på125 I ingredienser, men også af en vis indre disposition (selv om muligvis denne fra allerførste færd er udviklet på grundlag af det andet forhold), viser sig ved deres besøg i byerne, hvor de stille sig absolut afvisende overfor alle berusende drikke — og hos dem er det ikke eventuelle religiøse betænkeligheder, der gør sig gældende. Særlig for deres smag er, at mælken — i almindelighed kamelmælk, der også for en Europæer er ulige mere velsmagende end fåremælk — som oftest nydes i sammenløben tilstand; mit stadige forlangende om frisk mælk vakte ofte stor forundring i teltene. Denne sammenløbne mælk anvendes også ofte, særlig i den hede tid, som kraftfoder til hestene, der synes at være store yndere deraf. Desuden forstå kvinderne af mælken at fremstille en slags smør, som nydes sammen med dadlerne. Mælken kommer ien dyreskindssæk og den sidder man så og dunker på sålænge, indtil de faste partikler udskille sig. Sækken bliver derpå lukket op, fedtpartiklerne skummede af med den hule hånd og siden æltede sammen, og dermed er dette produkt færdigt, som man kun med stor betænkelighed kan kalde smør, da det mangler både farve, salt og smag. Så meget er sikkert, at beduinsmør

ikke vilde opna topnoteringen på noget europæisk marked. Den samme ensformighed som ved levemåden gør sig også gældende i det daglige livs ydre udstyrelse, i boligen og hus redskaberne. Beduinernes telt er praktisk, men ikke smukt at se på. Selve teltdugen forfærdiges af gedehår, og er over ordenlig holdbar, så at den kun behøver at fornyes en gang i hver generation, og desuden besidder dette stof som tidligere antydet den egenskab, at det holder regnen fuldstændig ude. Mangen nat har jeg tilbragt under teltet og hørt regnens stadige trommen på telttaget, men aldrig er en dråbe vand trængt igennem. Karakteristisk er det, at beduinen altid betegner sin bolig som »hus« (bét), hvorimod han ikke ynder at høre det126 egenlige arabiske ord for »telt«, chréme, i det mindste ikke, når det anvendes om hans eget. Den indre udstyrelse af teltet er meget simpel; thi beduinernes stilling som nomader tillader dem ikke at belæsse sig med meget husgeråd. I teltet er jorden både bord og stol og seng; kun i den koldere årstid reder man sig et særligt natteleje af sammenhobede fåreskind. For pladserne i teltet, der ere ordnede rundt om ildstedet, gør der sig et bestemt forhold gældende, idet den for nemste plads er inderst bagved ilden, og de andre gruppere sig så derom i aftagende rækkefølge, så at den ringeste plads bliver lige ved teltets indgang, altså fuldstændigt samme forhold som i en oldnordisk kongehal. Af egenligt bohave ses der foruden de til madlavningen nødvendige redskaber og de store sække med forrådet af dadler kun lidet; størst plads tåge de store kamelsadler, den -såkaldte haudadj, med det uhyre stel, bestemt til at bære forhænget, der under marschen skal tjene som solsejl. Under disse ydre omgivelser leve beduinerne, og lad mig strax tilføje, deres liv er i grunden lykkeligt. Det er ganske vist i flere henseender en efter europæiske begreber knap nok menneskeværdig tilværelse, de føre, men ud fra deres forudsæt ninger og deres livserfaringers krav repræsenterer den alt, hvad man kan ønske sig. Og selv med alle de materielle savn, eller maske netop i kraft deraf, er der ofte over beduinens livsforhold noget storslået, som ikke kan andet end virke betagende. Se en gang på den figur, en sådan beduinhøvding frembyder; pjaltet og snavset er han som den værste landstryger og dog med en holdning og værdighed som en grand d'Espagne; der er sheiker, hvis daglige liv hengar under omstændigheder, som ikke den fattigste husmand kunde udholde at leve under, og dog kan de med et ord af deres mund stille tusinder af lansebevæbnede ryttere i marken, ryttere, som ingen europæisk hærfører nogen sinde så mage til i sit kavalleri.127 Og beduinerne kunne med rette være lykkelige i deres rolige ørken. Der er ikke tale om en nervøs anspændt kamp for stadig videre gående fordringer til tilværelsen, ingen hidsende strid mellem forskellige samfundslag, men der hersker en stilhed og en ro, som maske i nok så høj grad har bidraget til individets lykke, selv om den også nødvendigvis giver hele stillingen en vis kulturhistorisk interesseløshed for den udenfor staaende. Den fuldstændige afsluttethed og überørthed har givet udviklingen et aldeles konstant præg; her er — hvis overhovedet noget steds i verden — det sted, hvor tusinde år ere som en dag. Det daglige liv i teltene glider derfor stille og ensformigt. Noget egenligt, bestemt arbejde bliver der på grund af de alle rede skildrede livsforhold ikke tale om; tilsynet med hjordene, som i løbet af dagen ofte færdes langt borte, er overdraget et par af familjens yngre "medlemmer, og husgerningen hjemme i telte, tilberedningen af måltidet osv. påhviler kvinderne. Den øvrige del af familjen henlever dagen i et orientalsk dolce far niente; timer i træk kunne de sidde udenfor teltet, næsten übe vægelige, så at man kunde tro, at de sov, om ikke det stirrende blik fortalte om, at de ere vågne. Dybsindige se de ud, især de gamle, hvidskæggede, ærværdige skikkelser, når de sidde der som en indisk brahman, der søger at udgrunde tilværelsens dybeste gåder — men Gud ved, om de ikke nok så ofte slet ikke tænke på noget som helst. Den eneste sysselsættelse under disse lange, tause seancer er tobaksrygningen. Beduinen kender i sit hjem hverken den tyrkiske tchibuk med det .lange, lige, stive rør og det lille bitte hoved eller den arabiske stadboers narghileh med den høje karaffel og den uhyre kautschukslange ; hans pibe, den allerede tidligere omtalte zebil, er en ganske lille lerpibe med et kort, men mærkværdigt stort mundstykke, så at man ikke kan holde det mellem tænderne, men hele tiden må holde piben i hånden. I stammeme Agedåt, Nam og Haddadijin, som stå i stadig be røring med de fast bosiddende bønder, begynder cigaretten, som128 i stæderne fører en sejrrig kamp med de gamle piber, nu også at få indpas. Beduinernes tobak er ligesom alle deres andre nydelses midler såre tarvelig, og som alt andet få de også den fra byerne. I det tyrkiske rige er fabrikationen og salget af tobak statsmonopol; regeringen har overdraget dette til et internationalt aktieselskab , det bekendte »régie des tabacs ottomane«, som udbytter plantagerne og afsætter . produktet. Den tyrkiske tobak udbydes i handelen i fire forskellige kvaliteter, men desforuden .gives der endelig også sjette kvalitet, på hvis pakker der

læses den mærkelige inskription: Sixiéme qualité, fabriquée spéciale ment pour les bédouins; femte kvalitet har jeg aldrig set og ved ikke, om den overhovedet existerer. Jeg har selv en gang på marschen prøvet at ryge af Mansurs zebil, men jeg måtte øje blikkelig opgive det. Fraset altså det besvær, som det kan være at skulle få en nydelse ud af sjette kvalitet, og som for en Europæer vilde være ret betydelig, men som for ørkensønnerne synes en meget lige frem sag, overbebyrder beduinen sig under det daglige livs vante forhold ikke med arbejde; hvad der skal gøres, må som sagt blive kvindernes sag. Men dette er da også omtrent det eneste forhold i beduinernes liv, hvor man får antydning af en opfattelse af kvinden som et fuldstændigt underordnet væsen; i alle andre henseender er situationen ganske anderledes, og netop på dette punkt stå beduinerne i den skarpeste modsætning til deres stammefrænder i byerne. Medens kvinden i stæderne ved en ganske ensidig levevis er udviklet til en type, der i hvert fald for de højere klassers vedkommende repræsenterer et vist skønhedsideal, men på den anden side i social og psykologisk henseende er sunket dybt ned under mandens niveau, er forholdet i ørkenen fuldstændig om vendt. Her har hun den sociale ligeberettigelse, undertiden endog en vis psykojogisk overlegenhed, men med hensyn til de rent naturlige fortrin hersker der her den samme fordeling som hos129 dyrene. Medens beduinerne gennemgående ere store, kraftige folk, der særlig i den ældre alder kunne blive virkelige typer på mandlig skønhed, ere kvinderne små og uanselige og i hvert fald sete med europseiske øjne at betegne som absolut grimme. Mest tiltalende virke deres brændende, sorte øjne og deres pragtfulde hvide tænder, som de altid holde meget af at vise. Figuren, Beduinkvinde med sit barn. der på grund af den frie, tvangløse færd uden korset og lignende marterredskaber i almindelighed er vel udviklet, får man desværre ikke at se formedelst de løst nedhængende klæder, hvis utiltalende form og i almindelighed meget pjaltede og snavsede tilstand heller ikke skal bidrage til fremhævelse af det kvindelige element. I det daglige liv er det som sagt kvinderne, hvem alle arbejder påhviler, men på grund af de primitive livsforhold blive J. Østrup. 9130 disse ikke af noget stort omfang og volde ikke synderlig besvær. Resten af tiden tilbringe kvinderne omtrent på samme made som mændene, men forøvrigt fuldstændigt efter forgodtbefindende ; der er ikke tale om indespærring eller tvang under nogensomhelst form således som i stæderne, ligesom ogsaa sløret er en ukendt del af ørkenboernes kvindedragt. Når om aftenen mændene rykke sammen i kredsen omkring ilden for at tilbringe et par af de kølige nattetimer med kaffedrikning og samtaler, sætte kvinderne sig ofte hen ved siden af dem for at ryge deres zebil og høre på mændenes tale; dog tåge de ikke gærne selv ordet for at blande sig ind i samtalen; thi her ligger den stiltiende, men samvittighedsfuldt overholdte grænse for det passende; mulier taceat in ecclesia! Beduinerne leve i et absolut monogami, som tilmed bevares strængt überørt. Formerne for ægteskabet ere meget simple, og det hele beror på vedkommendes og deres fedres samtykke, som afgives højtideligt for sheiken i vidners overværelse; ligesom hos de arabiske stadboere erhverves bruden ved køb, og som naturligt er for et nomadefolk, erlægges købesummen oftest i form af et vist antal kameler eller får; størrelsen af denne kan være meget forskellig og retter sig selvfølgelig mest efter ved kommende familjes sociale stilling indenfor stammen, kun sjældnere kan den blive et udtryk for brudgommens personlige følelser. En senere skilsmisse mellem ægtefolkene er der på grund af hele beduinlivets fuldstændige mangel på autoritet naturligvis ikke nogen principiel hindring for, men den betragtes ikke desto mindre som et højst forkasteligt skridt, og jeg har under hele min færd blandt beduiner selv aldrig hørt tale om et eneste til fælde. I byerne derimod er skilsmisse den letteste sag af verden og i visse kredse lige saa hyppig forekommende som i den romerske kejsertid, idet forholdet er således, at der til retsgyldig adskillelse mellem ægtefællerne kun udkræves den ene parts vilje; udtalelsen af formen: »din ryg være for mig som min moders* er nok for manden til at skille ham af med en for be131 særlig bedre halvdel. Jeg husker, at Ahmed en dag under samtalen sagde til mig: »Ja, nu tror jeg, at jeg vil se at komme af med min kone og få mig en ny« — det var tredie gang, han var gift. • Denne stabilitet ved de ægteskabelige forbindelser i ørkenen afgiver naturligvis en basis for et langt sundere og roligere familjeliv. Den nygifte kone flytter til sin mand i hans eller hans faders telt; med den bestandige bibeholdelse af det patriarkalske system blive nemlig de voxne, gifte sønner stadig hjemme hos faderen, idet den aeldste ved dennes død arver telt og førerskabet i familjen, medens de yngre brødre grunde nye hjem hver for sig; sjældnere er det, at familjen af praktiske årsager f. ex. mangel på plads eller lignende deles allerede i faderens levende live. Vurderingen af ægtes"kabets hellighed berettiger til at antage et ret fremskredet moralsk udviklingsstade hos ørkenboerne, og de stå da også netop på dette punkt i en heldig

modsætning til stadboerne. Beduinerne ere sædelige, i deres liv som i deres tale. Medens man i byerne ide daglige samtaler nok holder af en indflettet saftig historie, og særlig i Ægypten ynder at udbrede sig med en vis vidtløftighed om mere eller mindre obscene emner, er det i beduinernes samtale karakteristisk at se den næsten overdrevne ængstelighed , hvormed de søge at undgå enhver slibrig antydning. Selvfølgelig have de som rene naturbørn en væsenlig anden målestok for, hvad der er tilladeligt at sige, og der kan derfor falde mangt et djærvt ord, men det, som er hovedsagen og det vigtigste ved bedømmelsen af deres opfattelse af hele dette forhold, er, at de ere aldeles ukendte med charmen ved det i speciel forstand pikante; den mere eller mindre til slørede fremstilling af det, der egenlig må opfattes som utilladeligt, frembyder for dem ikke nogen tiltrækning. Man tænke sig en beduin udstyret med sproglige forudsætninger komme ind i ryge værelset efter en stor middag i en højere europæisk selskabs kreds; han vilde føle sig meget übehagelig berørt, men endnu132 mere forbauset over, at gamle mænd virkelig kunne sidde således og more sig med at fortælle om balleteuser og bortløbne koner og ynkelige hanrejer i stedet for at tale om deres heste, om fædrenes bedrifter og om chancerne for de nærforestående kampe, kort sagt, om det, som efter hans forudsætninger fylder mandens liv og er manden værdigt. Og som i deres tale, således ere beduinerne også i deres liv. De leve i reglen med deres hustru i uforstyrret fredelighed, og er dette end ikke efter en moderne opfattelse interessant, så er det i al fald ret sundt. Forbindelser udenfor ægteskabet fore kommer kun sjældent, men betragtes for resten på vidt forskellig made, alt eftersom det er indenfor stammen selv eller med en fremmed; i første tilfælde tages det, efter hvad jeg har ladet mig fortælle, temmelig let, men ganske anderledes er forholdet, såfremt en udenfor stående er blandet ind i sagen. Der gælder endnu den samme opfattelse, som vi finde i det gamle testamente, hvor jo så mange ret betænkelige ting få lov at passere, når det blot er indenfor stammens snævre kreds, medens derimod for førelse ved en fremmed bliver en fuldstændig national beskæm melse; en beduinlejr er det sted, hvor den fremmede mindst af alle skulde søge erotiske eventyr ; thi opfattelsen af dette forhold er det samme, som den, der ledte Jakobs sønner til at fælde Sichem, Hemors søn (I Mosebog, 34. kap.), og det, skønt denne var villig til ved et ægteskab at oprette den deres søster Dina tilføjede krænkelse. Omhuen for bevarelsen af familjens ære har da også for flere europæiske rejsende voldet en brat afslutning af deres ørkenfærd, idet de nu enten virkelig have begået den übetænksomhed at indlade sig med stammernes kvinder, eller falskelig ere blevne beskyldte derfor, fordi sådan en beskyldning var det bedste påskud til voldeligt overfald. Den strænge hævdelse af kvindens ære har i ørkenen med ført det modsatte resultat af det i byerne, idet man i stedet for at indespærre kvinden og sætte hende på dyrets trin har ind rømmet hende social ligeberettigelse, om ikke i alt, så på væsen133 > lige områder. Særlig er kvinden fremtrædende i familjelivet, indenfor teltets fire vægge, og man har ikke så få exempler på, at hun er den kommanderende i ægteskabet. Jeg husker en dag i sommeren 1892, da min vært, sheikens nærmeste nabo, Istiwi, som havde sit telt c. 300 alen fra vort, en eftermiddag kom over til os med et temmelig nedslået udtryk ; han blev som sædvanlig venlig modtaget og blev hos os til langt ud på aftenen; tilsidst, da sheiken syntes, at det vårede for længe, vovede han sig frem til en bemærkning om, at nu var det vist bedst, at den anden gik hjem. Men ved disse ord lagde det bekymrede ud tryk, der for en tid havde forladt vor ven Istiwis ansigt, sig atter over det, og yderlig forlegen måtte han endelig rykke ud med sproget og bekende, at han ikke turde komme tilbage; thi — hans kone havde om eftermiddagen ligefrem jaget ham ud af teltet. Så fik han da lov til at blive hos os om natten, og den næste dag måtte sheiken gå med ham hjem for at tilvejebringe en forsoning mellem de stridende parter. Et så håndgribeligt udslag af kvindens overmagt hører nu heldigvis til sjældenhederne, men den stadige respektering af hendes position er en kendsgerning, der også har givet sig ud tryk i en vis ridderlighed, som er bevaret i ørkenboernes livs former. Herhen hører navnlig den ejendommelige parade for kvinderne, som de våbenføre mænd foranstalte før kampens begyndelse. Ved andre stammers angreb var det og er endnu undertiden skik, at kvinderne samledes i rækker udenfor lejren, hvorfra de ved skingrende tilråb (zagruta) søgte at opildne de fyrige krigere yderligere eller ved hånsord at ægge de fejge og flygtende til fornyet modstand; enkelte af rytterne passerede da forbi langs med deres rækker, og stansende foran deres hjærtes udkårne hilsede de hende med udråbet: ja énék d: (for dine øjne vil jeg kæmpe), hvorpå de sprængte ind i de kæmpendes rækker. Man har også mange historiske exempler på, at kvindernes initiativ har været af afgørende betydning i kritiske øjeblikke134 for hele stammen, selv fra den nyeste tid. For to menneske aldre siden beherskedes den østlige

afdeling af den mægtige Shemmarstamme, der færdes i terrænet mellem Bagdad og Mosul, af en berømt sheik Sfudj; i en af stammens stadige kampe med de kurdiske kolonister blev beduinerne slåede og måtte flygte, efter i største skyndsomhed at have afbrudt lejren og sendt kvinderne og hjordene i forvejen. I to dage fortsattes ilmarschen med de fremtrængende Kurdere lige i hælene ; forrest red i den mægtige bærestol på en rapfodet kamel sheikens søster, og efter hende fulgte hele den uordnede skare, dreven af en panisk rædsel. Men den anden dags eftermiddag standsede sheikens søster sin kamel, steg af og bandt den :i:), idet hun erklærede, at nu red hun ikke et skridt videre frem; hvis de andre vilde fort sætte deres flugt, blev det deres sag, men skammen over at have ladet hende tilbage vilde da også falde tilbage på dem. Sheiken og hans nærmeste følte sig beskæmmede ved søsterens kraftige indgriben, det lykkedes dem at standse og samle en del af styrken, og da forfølgerne nåede dem, angreb de af sig selv og slog Kurderne fuldstændig. Den stilling, som kvinderne indtager nu til dags i ørkenboerens telt, synes i alt væsenligt at falde sammen med hvad den har været allerede fra de ældste tider, for så vidt som den overleverede literatur tillader os at have nogen forestilling derom. Ide gamle sagn, der skildre stammernes kampe i perioden før profetens fremkomst, finde vi akkurat den samme fordeling af det sociale tyngdepunkt, og episoder, der i et og alt svare til den ovenfor berørte, som i vort århundrede foregik på sletterne hinsides Eufrat. Hvor ofte finde vi ikke kvinderne, ikke gribende direkte ind, men ligesom i de islandske sagaer æggende og tilskyndende mændene; Amr ibn Kulthum fældede kongen af Hira for at hævne en hans moder tilføjet übetydelig fornærmelse, og den *) Kamelerne bindes på den meget praktiske måde, at på det ene forben, der i dyrets liggende stilling er slået sammen som en foldekniv, bindes skinne- benet og låret sammen, så at kamelen altså er forhindret i at rejse sig.135 stolte Bahnesa gav kun sin hånd til Harits ibn Auf på betingelse af, at han skulde tilvejebringe en forsoning og en afslutning på den lange række af gensidige blodhævnsfejder, der havde hjem søgt de to berømte stammer Bekr og Taghlab; overalt se vi således kvindernes optræden blive af afgørende betydning, ikke blot i familjen, men også i stammernes ydre, politiske liv. Men såfremt denne vurdering af kvindens betydning, som vi finde gængse både hos de førmuhammedanske stammehøvdinge og hos nutidens beduiner, altså kan forudsættes at være den op rindelige, må den sænkning af kvindens niveau, som har ført til de forhold, vi nu finde herskende i stæderne i Østerland, for klares ved ydre, historiske årsager og tør ikke længere antages for at udgøre et for hele racen fra først af specielt karakter mærke. Og således synes forholdet da også at være, selv om man ikke kan finde enkelthederne i udviklingsgangen af mangel på tilstrækkelig rigt materiale i overleveringen. Det nu herskende forhold for kvindernes sociale stilling, således som den er i stæderne, er efter min overbevisning et resultat af flere forskellige faktorer. Den første og væsenligste er resterne af tidligere perioders kulturformer, som forefandtes ved Islams ankomst til Damaskus og Bagdad; den for hele oldtiden karakteristiske undervurdering af kvinden, som jo endog deltes af et kulturfolk som Grækerne, har her endnu været den alminde lige på dette tidspunkt og har da kunnet holde sig i sit op rindelige omfang. Og som det andet kommer hertil profetens personlige holdning, der jo i en væsenlig grad måtte blive bestemmende for de senere Muhammedanere ; hans stærkt sanse lige natur har ikke tilladt ham at gøre sig høje tanker om kvinden, i hvem han — ligesom forresten også Demosthenes — for en stor del kun så et redskab til mandens fornøjelse. Det er øjensynlig hans egne theorier, han præker i de kapitler af koranen, hvor grænserne drages for kvindens indre og ydre stilling, og de regler, der opstilles, ere ikke baserede på de i de samtidige ørkenboeres telte herskende forhold; med en bestand136 af kvinder som de i profetens anordninger for familjelivet forud satte lade de gamle stammesagns stolte beretninger om kvindedyd og kvindedåd sig på ingen måde forene. I senere tider have de fremtrængende Tyrkere bidraget yderligere til at fastslå den ulige fordeling af samfundsgoderne mellem de to køn, og af disse mange forskellige indflydelser er den orientalske kvinde et produkt. Men samtidig med denne stadig fortsatte nedgang bevaredes i ørkenen det gamle forhold uforandret; der vedblev kvinden at være, hvad hun altid havde været, og den respektering af kvindens værdighed, som vor tids beduin udviser, giver nøglen til forståelsen af mange af skildringerne i de gamle heltesagn. — Skønt vi i øjeblikket befinde os midt i ørkenen, vil jeg dog i denne sammenhæng vove et spring til en af de større, muhammedanske byer, til Damaskus eller Konstantinopel for et øjeblik at dvæle ved det interessante spørgsmål om de orientalske kvinders fremtid. Ligesom de fleste andre europæiske rørelser er også kvinde bevægelsen nået til Orientens indgang, om end kun i en temmelig modificeret form, Der udgives i Konstantinopel et tidsskrift, der udelukkende indeholder bidrag af

damer, og også udenfor dette er de tyrkiske kvinder begyndt at optræde på literaturens arena. Alt dette er imidlertid kun foreløbigt, men der er ingen tvivl om, at når en gang det store rydningsarbejde kommer ordenlig i gang, hvorved Tyrkiet i et og alt skal hæves til niveau med de civiliserede stater, vil blandt andet også en forandring i kvindernes stilling blive en af de betydeligste konsekvenser heraf. Den betydeligste hindring vil blive de på religionen, på Koranens forskrifter støttede fordomme, ligesom det overhovedet er dette punkt, hvor enhver reform i Orienten vil finde den største modstand at overvinde. Den hellige bogs kapitler er det våben, som Gammeltyrkerne med stor færdighed svinge mod alle vesterlandske ideers forkyndere, og i selve reformvennernes ligegyldige holdning i religiøs henseende have de et kærkomment137 holdepunkt til at sikre sig retten i den fanatiske mængdes øjne. Det vil derfor blive et hårdt arbejde på dette punkt at skulle nedbryde de på religiøst grundlag støttede, århundredgamle traditioner, men skal det nogen sinde blive til noget med Tyrkiets og den tyrkiske races fremtid, er denne samfundsreform sikkert noget af det, som der først skal tages fat på. I hvilken skikkelse disse fremtidsbevægelser ville forme sig, er det natur ligvis ikke let at sige, og det er så meget vanskeligere at gøre sig nogen forestilling derom, som der er flere forskellige strøm ninger, der her brydes. Ved siden af den europæiske indflydelse har man nemlig den indenfor selve Islam foregående gæring, der muligvis vil kunne få en meget vidtrækkende kulturhistorisk betydning. Den officielle, orthodoxe religion er nemlig ien for færdelig grad i tilbagegang; for befolkningens store masse er den en vanesag, og de "oplyste elementer i befolkningen stille sig for største parten på et afgjort fritænkerisk stade, som de dog kun undtagelsesvis åbenbart vedkende sig. Som kultur bærende kraft, som noget, hvorpå et menneske kan leve sit liv fuldt ud, existerer Islam ikke mere, og de stadig skiftende, religiøse brydninger, som Mahdismen , Senussi'ernes lære og lignende, ere derfor at betragte som lige så mange tilløb til et definitivt gennembrud, som, når det en gang kommer, vil give Orienten en ganske anden karakter, og som forøvrigt også vil blive af betydning for Europa, for så vidt de østerlandske nationers holdning da muligvis vil blive adskilligt skarpere over for den fremtrængende vesterlandske civilisation. Selvfølgelig vil den i en religiøs omvæltning indeholdte samfundsreform også drage betydelige følger efter sig med hensyn til kvindernes sociale stilling, uden at det dog, som naturligt er, endnu vil være muligt at udsige noget sikkert om disses natur og række vidde. Den diminutive kvindebevægelse , der nu for tiden som berørt findes i Konstantinopel og som slavisk gaar i europæisk fodspor, vil næppe få synderlig betydning; den kan forresten138 både i sin virkemåde og i sine sandsynlige resultater paralleliseres med de nuværende Reformtyrkeres arbejde også på andre områder; den altfor tvungne efterligning af de vesterlandske forhold og stræbet efter den størst mulige tilnærmelse til disse har ikke kunnet og vil heller næppe kunne skabe Tyrkiets fremtid ; det ottomaniske rige skal gå frem ved udvikingen af de i det selv liggende, slumrende kræfter, som en gang må kunne bringes til anvendelse i analogi med hele befolkningens naturel; skal Tyrkiet nogen sinde blive til noget, skal det være som et tyrkisk og ikke som et vesterlandsk samfund. Men vi ere allerede komne for langt ud paa fremtids spekulationernes farlige glidebane, og det er på tide at vende tilbage til vort udgangspunkt i ørkenen, hvor vi forlod kvinderne Muhammedansk og kristen kvinde i spadseredragt.139 i fuldt arbejde, medens mændene efter den daglige vis sad sammenkrøbne ved teltets indgang, rygende zebil'en og stirrende frem for sig med en alvor, som om tilværelsens højeste gåder nu skulde løses. Men hvad bestille mændene altså til dagligt brug? Intet, absolut intet. Mændenes virksomhed falder væsenlig udenfor lejren. Når stammen skal flytte, og nyt terræn opspores, da sendes de unge ryttere ud i små afdelinger for at opsøge stederne med størst mulig vandtilførsel og rigeligst græsvæxt; når overfald er be sluttet mod en anden stammes teltlejr, ride alle de våbenføre unge mænd af sted, og når de brune bevægelige striber i horizonten vise gazellehjordenes nærmelse, er det atter de yngre mænd, som lægge sadlen på hesten for at forsøge dagens lykke på jagten. Af disse tre afbrydelser er naturligvis den sidste den hyppigst forekommende. Beduinen er af naturen langtfra nogen ivrig jæger, ligesom overhovedet, hvad jeg tidligere har berørt, enhver slags sport i betydning af legemsøvelser, foretagne for fornøjelsen og kun delvis forbundne med et praktisk formål, er ham fremmed. Imidlertid bliver han ved de naturlige omstændigheder ret ofte foranlediget til udøvelse af jagten, og den er derfor kommen til at spille en vis rolle som afbrydelse af teltlejrens daglige ensformighed. Beduinerne jage væsenlig harer og gazeller; det ofte i store masser forekommende fuglevildt, særlig bestående af vagtelflokke, går fri på grund af ørkenboernes mangel på haglskydevåben. Jeg har derimod selv under mit ophold i stammen Agedåt haft lejlighed til at skyde et

stort antal vagtler, hvilke netop kom til at udgøre en væsenlig bestanddel af min daglige kost; de ere overordenlig delikate, og jeg lærte den gang at forstå, hvorledes Jøderne overhovedet har kunnet holde det ud under deres fyrre tyveårige vandring igennem ørkenen.140 De harer, som findes i den syriske ørken, ere gennemgående mindre end vore og minde i ydre nok saa meget om kaniner; ogsaa farven er ikke som hos vore udelukkende brun, jeg har saaledes ofte set dyr med ganske hvid lød. At det dog ikke er kaniner, man har at gøre med, viser blandt andet det, at dyrene ikke leve samlede, men spredte parvis. Gazellerne ere som bekendt temmelig små dyr af hjortenes race; de ere overordenlig hurtige og yndefulde i deres bevægelser, og de gamle digtere have været utrættelige i herfra at hente sammenligninger til beskri velse af den elskede, hvis pande har en glans som månens, hvis væxt er som det unge palmetræs, og hvis gang er som gazellens dans over steppen. Disse dyr gå altid sammen i store rudler ofte over hundrede i hver flok, som græssende bevæger sig lang somt fremad altid med en gammel, gravitetisk buk i spidsen. Vidunderlig herlig er jagten på gazeller, saaledes som beduinerne drive den. Man er i almindelighed mindst en halv snes ryttere i følge, der begiver sig paa vej, når en gazellerudel er bleven set i det fjærne. Den gamle buk, der fører flokken, går i almindelighed støt fremad i en bestemt retning, og man kan komme ret nær, førend han foranlediges til at forandre kursen eller slåa ind i et hurtigere tempo. Man søger da at komme skråt ind fra siden og rider frem i jævnt skridt for ikke at vække uro i rudlen, førend man er tilstrækkelig nær. Således rykke begge parter frem, tilsyneladende for at mødes i en spids vinkel, og afstanden bliver mindre og mindre. Da standser bukken pludselig, hæver hovedet og ser sig et øjeblik urolig om for i næste sekund med en skarp drejning til den modsatte side at sætte af sted i spring, efterfulgt af hele rudlen. Men allerede, da den første standsning røbede den opdukkende frygt har beduinen ansporet hesten, og med et skarpt skrig, der yderligere ophidser den , sprænger han i pludselig karriere mod flokken. Det er et vidunderligt syn: foran den flygtende gazelleskare, der mere synes at svæve end at løbe hen over sletten, og efter den de jagende ryttere; nogle ligge i ivrigheden langs henover hesten,141 medens den vide, brune kappe står som en sky omkring dem, flagrende omkap med hestens manke og svejf, der står ret ud som en vajende fane. Og fremad går det i en fart, så den stille luft suser forbi ens øre med en lyd som af geværkugler, medens hele ens opmærksomhed er stift rettet på de brune og hvidspættede punkter der forude. Og gazelleflokken, der fra først af dannede et samlet hele, trækker sig mere og mere ud i en lang, tynd strime, som der nu begynder at gå hul i på enkelte steder. Det er de ikke fuldt udvoxne kid, der ikke kunne følge med, og mødrene, som ikke ville forlade dem, holde sig for deres skyld noget tilbage, medens de øvrige, med bukken fremmest som fører, fare afsted med ustandset hast; de have været med før, og de ved, hvad det gælder. Nu er den forreste rytter allerede langt indenfor skudvidde; med det ejendommelige kunstgreb, som kun den arabiske hest kan efterkomme, standser han sit dyr midt under farten, springer af og fyrer; hesten behøver han i dette øjeblik ikke at bryde sig om, den står, selv da skuddet falder, rolig ved siden af sin herre; og så op igen og afsted på ny for at begynde den samme manøvre forfra, indtil gazelleflokkens gros forsvinder i synskredsen, og de svage enten ere nedlagte eller spredte for alle vinde, skjulte i små lavninger i terrænet. Så vender man om for at sanke det s'predte jagtbytte sammen og dermed begive sig hjem til teltlejren. Beduinerne fortælle, at når man ved det første indridt kan komme flokken så nær, at man kan nedlægge den førende buk, er dermed næsten hele rudlen prisgivet de efterfølgende jægere. Gazellerne standse da omkring den faldne fører for kun i sidste øjeblik ved rytternes umiddelbare nærmelse at spredes forvirrede til alle sider og løbe omkring uden spor af plan eller bestemt retning for deres flugt. Jeg har aldrig haft lejlighed til selv at opleve et sådant tilfælde, men efter den autoritet, som den ledende buk øjensynlig udøver over de øvrige dyr i rudlen, er det ikke usandsynligt , at de ligesom får have tabt evnen til at tåge selv stændigt initiativ i farens øjeblik.142 Som jeg allerede tidligere har bemærket, er den nordlige del af den syriske ørken i en sjælden grad fri for vilde dyr, og efter stræbelsen af disse kommer derfor ikke til at udgøre noget led af beduinens jagtglæder, for så vidt man overhovedet kan bruge dette udtryk overfor ørkenboernes grumme ringe interesse for den rent sportslige side af sagen. Han glæder sig over det udbytte, jagten har givet, men ikke over selve den made, hvorpå det bliver tilvejebragt; såfremt gazellerne af sig selv vilde komme ganske tæt hen til lejrene, så at han kunde sidde hjemme ved indgangen og skyde dem ned i ro og mag, vilde det være meget bedre. Og særlig, hvor talen var om vilde dyr, vilde glæden ved jagten vistnok blive mere end tvivlsom ; beduinen i den palmyrenske ørken er ikke synderlig modigere end hans stamme frænde i Algier overfor Atlasbjærgenes løver.

Der skal i terrænet mellem Eufrat og linjen fra Palmyra til Rusafa findes løver, men deres antal er altfor forsvindende , og de selv synes for sky til, at de få nogen betydning. Mansur fortalte mig, at han engang i disse egne havde set en løve. »Nå, hvad gjorde du da?« »Hvad jeg gjorde — jeg flygtede alt, hvad min hest kunde rende. « Ved disse gazellejagter anvendes i følge forholdenes natur væsenlig kun skydevåben, men ved andre lejligheder kommer også lansen, beduinernes yndlingsvåben, hyppig til anvendelse, og man kan nu og da se aldeles forbausende prøver på den færdig hed, hvormed nogle af ørkenboerne forstå at tumle dette våben, der som sprogsammenligningerne synes at antyde, fra ældgamle tider har været karakteristisk for den semitiske race. Den i ørkenen anvendte lanse er af en forbausende længde, indtil en halv snes alen, men alligevel overordenlig let, da selve skaftet kun består af bambusrør; spidsen er med et ganske kort jernrør befestet på den ene ende, og i den modsatte ende er der lige ledes et ganske spidst jernbeslag, forat den kan stikkes ned i jorden; i almindelighed er spidsen tillige udsmykket med en krans afglasperler eller små, udhugne metalstykker, der frembringe143 en stadig raslen. Under angrebet — både i kampen og på jagten — bæres lansen frit i den udstrakte højre hånd, ikke som hos middelalderens riddere og nutidens lansenerer fældet under armen, og selve stødets kraft bliver både derved og ved lanse skaftets store bøjelighed betydelig forringet; under farten vipper tillige den forholdsvis tunge jernspids bestandig op og ned på det lette bambusrør, og selve sigtet vanskeliggøres derved ikke lidet. Ikke desto mindre formå beduinerne at handtere dette våben med en vidunderlig behændighed. Jeg mindes en gang at være redet på jagt med en gammel beduin, som den sheik, jeg boede hos, havde givet mig til ledsagelse; på engang, da vi ride frem, standser min ledsager hesten og udbryder : »Ja chajji (o : broder), skyd haren der.« — »Hvor?« — »Der, der, kan Du ikke se, den sidder og trykker sig; det er den brune plet derhenne.« Her var terrænet brunligt farvet, og haren var brun, og det var mig plat umuligt at opdage den, hvormeget han end pegede. »Nu vel, så lad mig.« — »Ja, men Du har jo intet gevær. « — »Ja, det bruger jeg heller ikke, vent bare, så skal Du se,« og der med satte han sin hest i en jævn galop og beskrev en bue udenom haren; i de følgende omgange blev farten stadig stærkere, og haren, der derfor ikke ret vidste, til hvilken side den skulde bryde ud, trykkede sig bestandig i sædet i håb om muligvis endnu ikke at være opdaget. På en gang standsede beduinen sin hest omtrent i en femten alens afstand fra dyret, hævede lansen, og i næste øjeblik fløj den fra hans hånd og gik tværs igennem haren og ned i jorden, hvor den blev stående, medens den tunge dupsko svajede frem og tilbage i luften, akkurat ligesom Homer fortæller i sine skildringer af de askespærsvæbnede kæmpers dyster. Så red beduinen hen og trak lansespidsen med den døde hare op af jorden, ikke uden et stolt sideblik til den — jeg tilstår det uden mindste undseelse — i øjeblikket højst forbløffet udseende Franker.144 Forøvrigt må jeg bemærke, at en sådan færdighed og en så sikker hånd naturligvis ikke er noget, som alle beduiner kunne rose sig af; ligesom en europæisk armee har gode skytter og dårlige skytter, tæller beduinstammen mellem sit våbenføre mand skab dygtige lansekastere og mindre duelige; dog giver den for alle faelles lejlighed til fra tidligste tid at øve sig i dette våbens håndtering et forholdsvis smukt gennemsnitsresultat, selvom også kunststykker som det her omtalte altid komme til at høre til det, man kun sjældent får at se. Ved siden af lansen spiller sablen en betydelig rolle i bedu inernes udrustning; den er temmelig stærkt krummet, men med æggen på den udvendige side, og er i almindelighed et våben, der falder meget let i hånden. Oftest bæres den dog kun honoris causa; thi lige så lidt i ørkenen som i den europæiske taktik ynder man at få sine modstandere så tæt ind paa livet, at der kan blive tale om at anvende sablen. De geværer, som ørkenboerne ere i besiddelse af, ere for den største del af temmelig nye systemer; de langløbede flinter med den ejendommelige indsnævrede kolbe, som man kender fra billeder fra Algier, ere i hvert fald for tiden kun specielle for de afrikanske stammer og anvendes ikke af det egenlige Arabiens beboere. På grund af tilførslens rent tilfeldige karakter er det selvfølgelig en mængde forskellige typer, man finder rundt om, og man kan se både remingtons og Martinirifler ved siden af ældre forladere. Beduinerne selv ere på dette punkt ret sagkyn dige; jeg førte med mig en engelsk Winchesterkarabin , et magasingevær med sytten skud, og havde egenlig ventet, at dette meget praktiske og ganske moderne våben skulde fremkalde en vis forundring på grund af den simple og dog så sikre mekanisme, hvormed den virker; men nej, — »det er jo en abu sabåatash (o: et syttenskuds gevær), Du har der,« sagde de strax, når de så mit våben. Når man som ovenfor berørt på jagten lige så vel som i krigen gerne anvender lansen i stedet for geværet, skyldes dette145 altså ikke manglen på skydevåben eller disses daarlige tilstand, men derimod den strænge sparsommelighed, som beduinen

udviser ved patronforbruget, og som også ligefrem forklares af vanskelig hederne ved at skaffe ammunition. I dette som i alt andet er ørkenboerne afhængige af byerne; de må købe deres krudt og kugler i byerne, for de nyere geværers vedkommende i form af fuldt færdige patroner, og oftest til meget høje priser, da handlen med patroner egenlig er forbudt og både indsmuglingen og risikoen skal betales højt. Det er derfor ganske naturligt, at man ude i ørkenen omgås sparsomt med ammunitionen, og lader geværet hvile overalt, hvor lansen kan gøre omtrent lige så god fyldest. I kampen med mennesker er der endnu en årsag, der gør sig gældende som medvirkende hertil; beduinerne nære nemlig — så underligt det end lyder — en vis sky for at slå ihjæl; det, som det kommer an på, er at gøre sin modstander ukampdygtig, og derfor anvendes fortrinsvis lansen, der dels i sig selv ikke er et så farligt våben, og hvis virkninger man tillige på forhånd med langt større sikkerhed kan regulere. Foruden den egenlige jagt kommer der nu og da små afbrydelser i teltboerens daglige, magelige liv, når ulvene blive for slemme mod fårehjordene. Jeg har ikke selv haft lejlighed til at se disse dyr, som på vulgærarabisk kaldes di'b, og kan derfor ikke med bestemthed afgøre, om den almindelige gengivelse af dette ord med »ulv« er korrekt, eller om der ikke menes en slags ræv eller shakal; dog kan det ikke være den almindelige ræv (canis vulpes), da denne har en anden, særegen betegnelse. Hvorom alting er, disse dyr gøre ofte betydelig skade på hjordene, og der må derfor til sine tider extra natte vagter ud for at passe på. Fårene ere alle af den bekendte, fedthalede race, som allerede Herodot ved at fortælle om, rigtig nok i så overdrevne udtryk, at man kan skønne, at han ikke selv har set disse dyr; med en sjælden fin smag holde ulvene sig ofte udelukkende til halerne, som de bide af, medens fåret selv får lov at slippe, men netop derved forårsage de et så J. Østrup. IO146 meget større tab, da fårene med afbidte dø på grund af de yderste ryghvirvlers 1 haler i de fleste tilfælde beskadigelse Foruden mod ulvene må hjorden også værnes mod tyve. Jeg husker, at jeg en dag, me densjegmed Mansur red hen over sletten, i nogen afstand fik øje på et par hove der, der ståk frem mellem de halvtør rede græstotter, og jeg forbavsedes over at se mennesker her mange mile fra nær meste boliger og uden heste eller no gen befordring, her midt ude i den vilde, døde ørken. »Det er fåretyve,« forklarede Mansur, »de drage om til fods og liste sig om natten ind til telt lejrene for at rane får; de tilhøre ikke nogen bestemt stam me, men leve for sig selv som vilde dyr; Ung becluinhøvding. fanges de, blive de vel ikke dræbte, men pryglede igennem i en sådan grad, at døden er dem vis, når de atter lades alene147 midt på steppen. Disse tyve ere i almindelighed folk, som af en eller anden grund have måttet flygte fra deres stamme og som nu sky berøring med mennesker, ligesom alles hånd er imod dem.« Jeg foreslog Mansur, at vi skulde ride hen og indlade os med dem, men det vilde han med Orientalerens tilbøjelighed til at forholde sig passiv, overalt hvor det er muligt, ikke ind lade sig på. Så red vi videre, men jeg kunde ikke lade være med at tænke på det liv, som en sådan fåretyv i ørkenen må føre: Altid ene, altid ude, frygtet og jaget, delt mellem sultens driven fremad og angstens holden tilbage, stillet på dyrets standpunkt og dog blottet for dyrets legemlige fortrin, savnende alt menneskeligt og dog menneske. Da vi vare komne et stykke bort, vendte jeg mig i sadlen og så, at staklerne rejste sig (for modenlig var det af frygt for os, at de havde kastet sig, i håb om således at skulle undgå vor opmærksomhed) og vandrede bort i den modsatte retning; snart vare de kun to små prikker, og tilsidst forsvandt de fuldstændig på deres usporlige vej hen over ørkenens grænseløse fiade. På strækningen fra Palmyra til Tajjibe vare de ruiner, jeg fik lejlighed til at undersøge, alle af romersk oprindelse, og deres fortifikatoriske karakter syntes at bestemme dem som led i en romersk forsvarslinje, indrettet til værn mod Persernes frem trængen. Nord for Tajjibe begynde mindesmærkerne at fortælle om andre perioder; det er her den byzantiske kultur, som har sat sine spor i den nu fuldstændig forladte og til de fri Anezebeduiner prisgivne ørken. I en særlig grad steg min forventning, alt som vi mere og mere nærmede os det gamle Rusafa, en by, hvis mægtige ruiner kun et par gange have været besøgte af nordfrå kommende rejsende, men som egenlig aldrig ere blevne fuldstændig under 147 midt på steppen. Disse tyve ere i almindelighed folk, som af en eller anden grund have måttet flygte fra deres stamme og som nu sky berøring med mennesker, ligesom alles hånd er imod dem.« Jeg foreslog Mansur, at vi skulde ride hen og indlade os med dem, men det vilde han med Orientalerens tilbøjelighed til at forholde sig passiv, overalt hvor det er muligt, ikke ind lade sig på. Så red vi videre, men jeg kunde ikke lade være med at tænke på det liv, som en sådan fåretyv i ørkenen må føre: Altid ene, altid ude, frygtet og jaget, delt mellem sultens driven fremad og angstens holden tilbage, stillet på dyrets standpunkt og dog blottet for dyrets legemlige fortrin, savnende alt menneskeligt og dog menneske. Da vi

vare komne et stykke bort, vendte jeg mig i sadlen og så, at staklerne rejste sig (for modenlig var det af frygt for os, at de havde kastet sig, i håb om således at skulle undgå vor opmærksomhed) og vandrede bort i den modsatte retning; snart vare de kun to små prikker, og tilsidst forsvandt de fuldstændig på deres usporlige vej hen over ørkenens grænseløse fiade. På strækningen fra Palmyra til Tajjibe vare de ruiner, jeg fik lejlighed til at undersøge, alle af romersk oprindelse, og deres fortifikatoriske karakter syntes at bestemme dem som led i en romersk forsvarslinje, indrettet til værn mod Persernes frem trængen. Nord for Tajjibe begynde mindesmærkerne at fortælle om andre perioder; det er her den byzantiske kultur, som har sat sine spor i den nu fuldstændig forladte og til de fri Anezebeduiner prisgivne ørken. I en særlig grad steg min forventning, alt som vi mere og mere nærmede os det gamle Rusafa, en by, hvis mægtige ruiner kun et par gange have været besøgte af nordfrå kommende rejsende, men som egenlig aldrig ere blevne fuldstændig under148 søgte, da de forskere, hvis rute har berørt dette sted, kun have haft enkelte timer til deres disposition. Mansur, som tidligere på sine rejser havde været ved Rusafa, havde givet mig en stærkt farvet skildring af ruinernes imponerende karakter, som efter hans mening vare endnu større end dem i Baalbek, og som efter en i Orienten almindelig arkæologisk opfattelse som en følge deraf også måtte antages for at være langt ældre. Rusafa, der ligger omtrent fem timers vej fra floden Eufrat, nævnes med det samme navn (Resef) allerede i det gamle testamentes bøger (II kong. 19, 12 og Jesajah 37, 12), og omtales også af de græske geografer som Ptolemaios og andre. I den kristne tid får byen under navnet Sergiopolis stadig større be tydning, særlig som centrum for dyrkelsen af den hellige martyr Sergius, og den bliver ifølge historikeren Prokopios' skildring af Byzantinernes kampe med Perserne et af de første punkter, som Khosru Nushirvans sejrvante krigere gentagende gange må forlade med uforrettet sag. Også under det arabiske herredømme bevarer byen endnu sin stilling og omtales især som yndlingsopholdssted for kalifen Hishåm (724—743 a. d.), men senere hører man intet mere til den, og hos de yngre arabiske historikere søger man forgæves dens navn. Nu er Rusafa øde, kun hjemsted for heirer og høge, skyet af karavanerne, som frygte de i ruinerne levende dæmoner, og så godt som aldrig besøgt af Europæere, for hvem den krigerske Feddånstamme , der behersker det omliggende terrain, hindrer adgangen dertil. Det var tidligt om morgenen den 27. marts 1893, at vi kom til Rusafa. Før solopgang havde vi forladt den sidste Araberlejr og red nu lige mod nord henover den fuldstændig jævne steppe, medens den af tætte skyer tilslørede himmel hang over os som en tung, grå kuppel, der i den overalt fuldstændig frie synskreds mødtes med ørkenens endeløse flade, som øjet gled hen over uden at finde det mindste at fæste sig ved. Da dukkede der en grå plet frem ret ude mod nord, og Mansur pegede ud og udbrød: »Der ligger Rusafa. «149 Vi kom nærmere og pletten i horizonten bredte sig til en stor firkant, der tilsidst blev til en mægtig grå stenmur, bag hvilken tårne og kolonnader hævede sig op, og vi gjorde holdt udenfor Justinians mure, hvor for tretten århundreder siden biskop Candidus anførte de byzantinske tropper i kampen mod den persiske konges rovbegærlige soldater. Den skikkelse, hvori disse mure nu frembyde sig for be skueren, er, som antydet efter de historiske oplysninger og efter de arkæologiske holdepunkter, som arkitekturen afgiver, væsenlig den samme, som de i følge Prokopios' beskrivelse fik ved Justinians omfattende fortifikatoriske anlæg, og kun såre lidet eller rettere intet bærer præget af at være tilføjet senere. Ruinernes hovedmasse består af en stor, rektangulær murfirkant, indenfor hvilken stadens vigtigste bygninger have ligget skærmede. De vigtigste af disse ere- kirker, opførte i den almindelige by zantinske stil og af et mægtigt omfang, og deres øverste søjle rader rage højt op over den rundt om løbende mur. Det ejen dommelige indtryk af disse kolossale oldtidslevninger forøges derved, at de ere opførte af en feldspatagtig stenart, der glitrer ligesom krystal, og som særlig i solskin må give det hele et fuldstændigt feagtigt præg. Udenfor den store rektangulære mur ligge mod nord og vest enkelte mindre levninger, tårne og kapeller, som tillige med flere, øjensynlig ad kunstig vej opståede hævninger i terrainet godtgøre, at byen har strakt sig videre end den befæstede firkant. Denne har udgjort den egenlige borg og, som det synes, været forsynet med specielle foranstaltninger til at udholde en længere belejring, store cisterner og nogle særlige, kælderagtige hvæl vinger, der må have gjort tjeneste som forrådskamre eller en art kassematter. Disse ere alle opførte af brændte sten og have derfor været mindre modstandskraftige mod tidens langsomme, men sikre rasering af oldtidens bygningsværker. Nu er Rusafa som sagt fuldstændig forladt af mennesker og kun bolig for ravne og høge, som findes her i en forbausende mængde.150 Tilfældigvis var netop ved vor ankomst hele den tilgrænsende omegn i flere miles omkreds

fuldstændig blottet for beduinlejre, og vi vare derfor fuldstændig overladte til os selv. Det var min plan at blive der hele dagen for at få taget nøjagtige planer over ruinerne og tillige få enkelthederne grundig undersøgte, og Mansur, der i begyndelsen havde været uvillig hertil, væsenlig af hensyn til vort knappe forråd af proviant, lod sig af et be gyndende regnskyl, der vårede til langt ud på eftermiddagen, bevæge til at slå sig til ro i de gamle basilika'ers hvælvinger. Men ligeså belejligt som regnen kom for at hjælpe til at overtale min brave ledsager, der aldeles ikke indså nytten af at tegne sådanne gamle stenbunker af, ligeså übelejlig var den for mig under selve arbejdet. Jeg lod mig dog ikke forknytte, men stavrede ufortrøden om med min blyant og mit våde papir og målte op og skridtede af, indtil jeg havde samlet alle de topo grafiske data, som det under de forhold overhovedet var muligt at få. Dermed gik også omtrent hele dagen, hvorpå jeg vendte tilbage for i fællesskab med Mansur at sætte de vigtige spørgs mål om aftensmad og natteleje under debat. Medens jeg havde været beskæftiget med mine topografiske undersøgelser og hestene havde gået løse omkring for at gøre sig til gode med det lange, våde græs, havde Mansur og Mahmud trukket sig tilbage til en kirkehvælving. Det viste sig imidlertid, at den var upraktisk til natteophold, fordi der var altfor megen træk, og da jeg nu vidste besked paa hele terrainet, gav jeg strax anvisning på et par underjordiske hvælvinger ved foden af ydermuren, hvortil der førte en jævnt skrånende ned gang og hvor der var lunt og læ for regn og blæst. Men det vilde Mansur med et for en beduin aldeles mærkeligt anstrøg af overtro aldeles ikke indlade sig på: »Hvad skal det betyde, « sagde han, »at vi skulle tilbringe natten under jorden, skønt vi ere lyslevende. « Den slags følelsessager er der slet ingen argumenter at stille op imod og enden blev da, at vi overlod den underjordiske hvælving til hestene og selv gav os til at151 søge en anden plads. Nu var den omgivende mur i største delen af sin udstrækning på den indvendige side forsynet med buegange, som på nogle steder vare adskilte fra hverandre ved mure, så at der på den måde dannedes en slags celler, der kun vare åbne på en side. Der besluttede vi at slå os ned, vi fik en større sprække i ydermuren stoppet med en af de tomme fodersække, bredte kapperne ud på stengulvet og gjorde os det så hyggeligt, som lejligheden tilbød det. Men nu kom det vigtigste og vanskeligste punkt ved bivuakens indretning, maden. Ved en revision af beholdningen viste det sig, at vi disponerede over en del ris samt noget the og en lille portion figner, som Mansur havde taget med, fordi han vidste, at jeg holdt meget af figner, men som han — heldigvis — hidtil trolig havde gemt på; brød, sukker og salt foruden alle andre, mindre væsenlige ting manglede. Derimod havde Mahmud været saa fornuftig at anvende en del af sin dag — thi han ligeså lidt som Mansur interesserede sig for arkæo logiske undersøgelser — til at gå rundt og øse regnvandet fra alle huller og fordybninger i murværket rundtomkring i sine læderflasker, så at vor vandbeholdning intet lod tilbage at ønske, i hvert fald ikke i kvantitativ henseende. Trods alt dette tegnede det et øjeblik til, at vi ikke skulde få det mindste, da vi manglede det væsenligste af alt, nemlig brændsel. I hele denne egn findes der mange mile rundt ikke et træ eller en busk; det almindelige brændsel i beduinernes lejre er som tidligere berørt kamelgødning eller også en særlig gyvelagtig plante, der voxer i ørkenen, og som i tørret tilstand afgiver et godt, men meget hurtigt fortæret materiale. Men hvor skulde vi få det fra; det havde jo regnet hele dagen, og alt var gennemtrukket af væde. Imidlertid havde jeg, medens jeg travede rundt, i et stort, dybt hul, en slags kassemat i et af hjørnetårnene, bemærket en der ophobet bunke, der lignede kvas. Jeg kom nu til at tænke på det, fik Mahmud med mig derhen, og det viste sig152 at det var en hob af denne tørrede gyvelagtige plante, for modenlig samlet ved en eller anden lejlighed af beduiner, som havde holdt rast der i nærheden. Det gjaldt nu blot at få fat i det; thi hullet var dybt nede i tårnet og der var ingen trappe derned, men Mahmud var ikke rådvild. Han løb tilbage og hentede Mansurs lanse og ved hjælp af den klatrede han ned til bunden, hvorpå han brugte den ligesom en høtyv til at stikke det tørre kvas op med, og tilsidst halede jeg ham så op, stadig med anvendelse af det samme universalinstrument. Meget stolte vendte vi tilbage til Mansur, der sad med meget skeptiske anelser om vore resultater og melankolsk ved tanken om ingen aftensmad at få efter en hel dags faste; han blev naturligvis meget glad og begyndte nu at indse nytten af arkæologiske undersøgelser på dette sted, og Mahmud begyndte strax med tillavningen af risen, der sammen med en kop the skulde udgøre menu'en for den aften. Endelig blev den da færdig, og skønt der manglede både salt og sauce og hønsekød, for at det kunde have været en respektabel karry, vare vi dog enige om at erklære den for fortræffelig. Så meget mere på faldende var det mig, da jeg fik theen; den forekom mig at have en så besynderlig smag, og endog Mansur, der som alle beduiner anså sig for hævet over at lade sig forlyde med en dom i sager

angående madvæsnet, kunde ikke dy sig for en bemærkning i samme retning; det viste sig da, at den altfor opfindsomme Mahmud havde søgt at bøde på det manglende sukker ved i stedet for at anvende fignerne, som han havde kogt sammen med theen, og hvorved der var fremkommet den mærkeligste suppe, jeg nogensinde mindes at have drukket; men — vi dråk den alligevel. Så sad vi da den aften alene midt ude i den syriske ørken under ruinerne af kejser Justinians gamle fæstningsværker og havde det meget hyggeligt. Koppen med theen eller figen suppen gik rundt, Mansur fortalte erindringer fra sine tidligere rejser og kampe, og Mahmud sad bagved og nynnede nu og da153 en bekendt beduinsang, der er ligesom en slags opsang for førerne gennem ørkenen; dens stadig gentagne omkvæd: »Måni chåif, mani chåif« o: jeg frygter ej, jeg frygter ej, indeholder dog ikke så meget en forsikring herom, men må snarere opfattes som en opfordring til sangeren selv om ikke at tabe modet ved bestandig at gentage, at der ikke er noget at være bange for, omtrent ligesom når børnene sætte mod i hverandre ved syngende at forsikre: Her er så deiligt i denne skov, her er slet ingen røvere! Men det var nu netop det, der var, og Mahmuds citering af sangens ord: mani chåif viste sig da også ingenlunde at kunne passe på ham selv. Et par timer, efter at jeg havde lagt mig til at sove, blev jeg vækket ved et let stød, og da jeg vågnede og lige skulde til at give ondt af mig for denne forstyrrelse, lagde en hånd sig på munden af mig og Mansur hviskede til mig: »Jahja bey (ved højtidelige lejligheder titulerede han mig gærne bey i stedet for effendi), tag din revolver og lad dit gevær. « Jeg fik hurtig fat i Winchesteren , og medens jeg stoppede patroner i magasinet, forklarede han mig, at Mahmud, der havde holdt vagt, havde hørt stemmer udenfor; vi måtte strax have rede på, hvem det kunde være. I løbet af natten var regnen holdt op og da vi kom ud, kastede månen sine stråler ned over de lange mure og de glitrende kolonnader. Vi listede os hen til et sted, hvor en del nedfaldne kvadersten havde dannet en åben udsigt i muren, og rigtig, ikke hundrede alen fra os holdt derude en sex, syv mand med en del kameler. Jeg forundrede mig strax over, at kamelerne ingen ladning havde på sig, og vidste derfor ikke i øjeblikket, hvem disse folk kunde være eller hvordan de vare komne der, men Mansur, der var bedre kendt med forholdene i ørkenen, hviskede til mig: »Det er tyve, som have taget disse kameler fra en eller anden beduinhjord; ellers vilde de ikke rejse gennem ørkenen med dyrene ulastede, og heller ikke komme her154 til dette sted på denne tid. Nu må Du passe på; thi i samme øjeblik de komme her indenfor, må vi give ild på dem, da vi ikke tør lade dem se, hvor få vi ere, hvis vi ikke vil risikere at miste hestene. « Dermed listede vi ned igen til vor oprindelige plads, hvor vi både bedre kunde være i skjul og havde udmærket sigte på den længere borte liggende indgang, som var det eneste sted, hvor man kunde komme indenfor murenceinten ; thi ved den bresche, hvor vi havde kigget ud, ligesom ved flere andre var det umuligt at komme ind, fordi det udenfor liggende terrain var meget lavere, så at det ikke var til at komme op til den åbning, der indefra set nåede ned til jorden. Der sad vi og ventede med hanen spændt, beredte til at fyre på den første skikkelse, der vilde vise sig i indgangen, men i stedet for at dreje om hjørnet for at komme derhen gik de et stykke frem den modsatte vej, indtil de påny stansede omtrent lige udfor vort skjulested, således at kun den høje, tykke mur var imellem. De var os så nær, at vi kunde opfatte deres tale, og vi kunde høre, hvorledes de delibererede, om de skulde søge nattehvile inde mellem ruinerne eller drage videre Et par af dem vare stemte for at blive, men de andre mente, at der var ikke trygt; sikrere var det ikke at lokke stedets dæmoner frem, men hellere fortsætte marschen for ved morgengry at nå Eufrat og holde rast der. Denne mening sejrede, og efter en kort betenkning hørte vi dem fjærne sig, og noget efter kunde Mansur, der på ny havde listet sig ud, melde, at de allerede vare langt borte, til stor lettelse for Mahmud, der hele tiden havde lagt en for en ørkenrejsende Evropæers tjener højst uværdig frygt for dagen. Om vor tilstedeværelse indenfor fæstningsmurens område havde disse folk, hvem det nu ellers kan have været, ikke den ringeste anelse og kunde egenlig heller ikke formode noget sådant; det, som holdt dem tilbage, var ene og alene deres overtroiske frygt, hvorved således heldigvis en kamp blev undgået, en kamp, der for resten sikkert vilde være falden ud til vor fordel; thi vel vare155 de flere end os, men dels havde vi bedre våben og dels den store fordel, at vi selv vare fuldstændig- dækkede og at de andre ikke kunde vide det mindste om den modtagelsessalve, der var beredt til dem, i fald de vare komne ind. Alene af dette træk, frygten for dæmoner, der tænkes at husere i forladte ruiner, var man berettiget til at antåge, at disse folk ikke have været egenlige beduiner af de uafhængige stam mer; men stadboere eller Agél'er eller lignende. Både med hensyn til tro og overtro er der nemlig en bestemt forskel imellem ørkenboeren og Araberen fra byerne, en forskel, der både er den mest interessante og den mest

gennemgribende af alle. Hos de arabiske stadboere spille de overtroiske forestillinger en ikke ringe rolle. Dog er der her, som så ofte ellers, en betydelig forskel mellem de forskellige racer; i Ægypten har, som det ogsaa var at vente, overtroen langt stærkere tag i befolk ningen end i Syrien; thi dennes hele mere nøgterne ånd, som også lægger sig for dagen på en fra den anden så forskellig made både i livsførelse og i literær smag, vægrer sig ved an erkendelsen af ånder og dæmoner på alle de steder og i alle de forhold, hvor der for fellahen ikke synes anden forklaring mulig af et eller andet påfaldende fenomen. Den moderne arabiske befolkning i Ægypten er overtroisk i ordets videste forstand; man tror på dæmoner, der optræde ind blandende sig i den menneskelige skæbne, på menneskers evne til at beherske naturkræfterne dels ved disse ånders hjælp, dels ved andre hemmelige midler, på spådomme og tryllekure, kort sagt, på alt muligt. Troen på dæmoner er på en made autori seret, for så vidt som sådanne væsner ere omtalte i koranen; de kaldes almindeligvis djinn'er eller ifrifer; disse sidste, der altid tænkes som ildesindede væsner, antages at husere i forladte ruiner eller på ensomme steder, og som rimeligt er, have de mest magt i mørket. Som en følge heraf ere Ægypterne i reglen forferdelig mørkerædde; den første vinter, jeg var i Kairo, boede jeg i et landsbykvarter noget udenfor byen, hvor man skulde passere156 en hulvej mellem to høje bakker, og næsten hver gang, når det traf sig, at jeg kom sent hjem fra byen, mødte jeg foran denne hulvej en eller anden person, som sad der og bad om at måtte følge med; de vare nemlig bange for at gå alene og brugte da den trafik at sidde og vente, indtil der kom en anden forbi, som de kunde slå følge med. Dæmonerne kunne påtage sig alle mulige skikkelser, særlig nærme de sig ofte mennesket i katteham, og mangfoldige ere de vidunderlige historier, hvor kattenes tyvagtighed er dækket under antagelsen af dæmonernes drillende indblanding. Det eneste, de ikke kunne tåle, er lyden af hundegøen; derfor anbefales det, når man er alene på et utrygt sted, at give sig til at gø som en hund; dæmonerne ville derved narres og holde sig borte. En særlig stor rolle spiller naturligvis troen på menneskers magt over ånderne og over naturkræfterne. Denne magt kan dels skyldes besiddelsen af den talisman, som en enkelt, bestemt dæmon er underlagt, dels indsigt i mystikens hemmelige dybder. Her er navnlig kendskabet til Guds egenlige navn af stor betyd ning; i følge gammeljødiske forestillinger, som senere ere for plantede vide om i Orienten, skal Gud have et særligt, ukendt navn, og kendskabet hertil betinger magt over alle verdens ånder; det var dette navn, som Allah i sin nåde havde åbenbaret for kong Salomon og det var derved, at han grundlagde sin magt. Det var imidlertid ikke blot i oldtiden, at der existerede folk, som vare benådede med særlig indsigt i naturens hemmeligheder, den slags er der — efter den almindelige antagelse — fuldt op af endnu, og særlig er det Marokkanerne, som regnes for de mest trolddomskyndige. Min vært i Kairo, imamen Musa, et af de ærligste og troskyldigste mennesker, jeg har kendt, fortalte følgende lille historie om en Marokkaner, han havde truffet i Mekka under sin pilgrimsfart : Den fremmede lånte et femfrancsstykke af ham, gravede det ned i jorden og ridsede i sandet fem streger på langs og fem på tværs; derpå læste han visse besværgelses formularer derover, og da de så skrabede sandet til side> lå der157 et femfrancsstykke på hver af de sexten felters plads. »Så gav han mig mine fem francs tilbage«, ' sluttede Musa, »og femten francs oven i købet, og de øvrige tolv sølvstykker beholdt han selv. Jeg bad ham om at lære mig kunsten, men det afslog han.« Formodenlig skyldes denne begivenhed som så mange andre den fingerfærdighed hos disse troldmænd, hvorved de sættes i stand til at exploitere deres medmenneskers dumhed. Europæerne med deres overlegne indsigt og kunstige red skaber komme, som rimeligt er, ofte til at passere for troldmænd, så meget mere som grænsen mellem disse sidste og læger i den almindelige bevidsthed er meget vag, og en Europæer, der ikke tillige er læge, kan man d: den almindelige udannede befolkning ikke godt tænke sig. Jeg har selv haft anledning til at gøre erfaringer i denne retning, og dermed gik det således til: under mit ophold i stammen Agédåt øst for Damaskus i sommeren 1892 var jeg naturligvis oftere bleven anvendt som læge, og havde ved at følge, hvad almindelig sund fornuft dikterede, opnået et højst ufortjent ry for mine kure. Men konsekvenserne af denne berømmelse gik først ret op for mig, da en dag under shejkens fraværelse en Kurder kom ridende til teltet og præsenterede sig som shejkens gode ven, idet han samtidig bemærkede, at det var mig, han søgte. Sagen var den, at der for nogen tid siden var stjålet en sabel fra ham og nu vilde han da gærne have mig til at »vise igen«. At finde stjålne genstande er et af de arabiske magikeres vigtigste kunstgreb og udføres som de fleste andre ved punktering i sandet; jeg har oftere set det blive udført i Ægypten, rigtig nok altid uden resultat. Jeg svarede ham selvfølgelig, at det var noget, jeg ikke kendte til og ytrede, at jeg overhovedet anså sligt

for umuligt. Men det var noget, som Kurderen ikke vilde lade sig afdisputere. »Du kan naturligvis også meget godt, når Du vil, og skaffer Du mig det, vil jeg give dig tre tyrkiske pund (omtrent 70 francs). « Jeg var ikke rigtig glad ved hele situationen; thi jeg vidste, at beduinerne lige så vel som den fremmede troede, at det var noget, der meget vel stod i min158 magt, og at mit afslag kun skyldtes vrangvillighed, og da manden påberåbte sig sit venskab med shejken, hos hvem jeg nød gæst frihed, kunde det let se taktløst ud. Da fik jeg en ide til at redde mig ud af vanskeligheden med ære: »Nu ja, jeg vil ikke nægte, at jeg kunde skaffe dig din sabel tilbage, men nu kan der ikke være tale derom efter den made, Du er kommen til mig på; tror Du, at Du kan bestikke mig med dine elendige penge; den slags gør man kun for sine venner, og så tåger man ikke noget for det, eller også gør man det slet ikke; men Du kommer her og byder mig penge; se til, Du kommer af sted, dig vil jeg ikke have noget at gøre med«. Ved denne vending blev jeg i beduinernes øjne tilstrækkelig undskyldt for, at jeg ikke vilde have noget med ham at gøre, og de vare oven i købet øjensynlig bevægede over min uegennyttighed. Samtidig bevarede jeg min hele prestige uskadt, og det endte med, at -Kurderen ærgerlig måtte ride bort med uforrettet sag, idet han nu mere end nogen sinde følte sig overbevist om, at jeg havde formået at skaffe ham hans ejendom tilbage, hvis jeg blot havde villet. Som det var at vente, indtager forudsigelsen af menneskers skæbne en betydelig plads i de overtroiske forestillinger, og måderne, hvorpå man søger at løfte det slør, der skjuler frem tiden, ere mangfoldige. Forøvrigt begynder den moderne skepsis på dette punkt at gøre sig en del gældende, og det er mest kvinder, som endnu bestandig hige efter at få deres skæbne at vide forud. I Ægypten drives spådomskunsten almindelig af gamle kællinger, som sidde rundt om på gadehjørnerne i Kairo, og som for en halv piaster kunne fortelle om de breve, man venter, om den rigdom, man venter, om det giftermål, der. fore står, og lignende, som nu en gang hører til de faste numre på en spåkones program. Selve spåningen foregår ved hjælp af nogle konkylier og en grøn sten; de rystes sammen og efter skallernes beliggenhed nærmere ved eller længere fra stenen uddrages slutningerne om vedkommendes fremtidsskæbne. Når disse gamle kællinger ofte slumpe til at sige noget rigtigi, forklares det ved159 deres ganske mærkelige evne til at gætte sig til folks stilling efter deres ydre, hvorved de sættes i stand til at afpasse svarene ; det er en gang hændt mig selv, hvor en sådan spåkælling i Kairo angav mig, rigtig nok i ret vage udtryk, tidspunktet for min til bagerejse til Europa samt rejsen og endelig, hvad der ikke var det mindst mærkelige, at jeg skulde foretage den til hest. Alt dette er som sagt fremherskende hos den ægyptiske be folkning i endnu stærkere grad end hos Syrerne; men selv disses forestillingskreds er tilstrækkelig isprængt med bestanddele af over tro, til at det ofte kan virke bestemmende på det daglige livs handlinger. Der existerer her som antydet en bestemt modsæt ning mellem stadboeren og beduinen, for hvem disse forestillinger have ingen eller i al fald kun ganske underordnet betydning. For at undgå misforståelse må det dog bemærkes, at alle beduinerne i denne henseende ikke stå på samme standpunkt; der er her som ved de fleste kulturhistoriske særtræk en gennem gående forskel mellem de i det indre levende, fuldstændig übe rørte stammer og de beduiner, der holde til på ørkenens grænser og som derved stå i en ganske vist uregelmæssig, men dog stadig forbindelse med bønderne og stadboerne. Medens der nemlig hos disse kan spores en påvirkning også på dette område, hvilket viser sig i de ceremonier ved kaffeskænkningen, som jeg tidligere har antydet, og lignende lejligheder, ere de überørte stammer så godt som blottede for alle overtroiske forestillinger. De eneste overnaturlige væsner, man der kender, ere de såkaldte ghul'er, o: personifikationer af den ensomme ørkens natlige uhygge, men de ere egenlig kun et tomt navn og ikke udarbejdede til nogen bestemt skikkelse i den almindelige bevidsthed, således som til fældet er med de djævle og ånder, der befolke stadboerens fantasi. Denne ganske mærkelige mangel på overtroiske forestillinger hænger sammen med det almene religiøse standpunkt, hvorpå beduinerne stå med undtagelse af de oftere nævnte grænse stammer og enkelte sydligere religionssamfund, som Wahhabiterne,160 som dog også har opgivet det for beduinen specielle grundlag ved at slutte sig sammen om en by som åndeligt centrum. De frie ørkensønner have ingen religion. Når man tåger en af dem for sig og spørger ham om, hvilken religion han bekender sig til, vil ganske vist svaret, for så vidt man overhovedet får noget, lyde på, at vedkommende er muslim. Det vil dog snart vise sig, at dette blot er et navn, han giver sig, og at han selv heller ikke lægger den mindste vægt derpå. Beduinen har ikke den mindste anelse om Koranens indhold eller den muhammedanske religions fordringer; de rituelle bestemmelser om de daglige bønner og afvaskninger kender han ikke noget til, og den ethiske grundtanke i Koranen, fortrøstningen til den

almægtige Gud, er ham så temmelig fremmed. Af de muhammedanske ceremonier er det kun den årlige månedsfaste, som overholdes, og det endda langtfra af alle. Berettigelsen til at kalde beduinerne for Muhammedanere bliver således temmelig tvivlsom, og deres forunderlige mangel på religiøs interesse kommer også frem atter og atter i de daglige samtaler. Alle transcendentale spørgsmål ligger over eller maske rettere udenfor deres åndelige horizont; grubleriet over formålet med den jordiske tilværelse, over et liv efter døden og lignende er dem fuldstændig fremmed. De ere på dette punkt nået til en resignation, som enhver europæisk filosof måtte misunde dem. Selve det interessante punkt i det menneskelige liv, nemlig dets afslutning, behandles i en vis overensstemmelse hermed med stor ligegyldighed ; den tyske sprogforsker Sachau fortæller, at da han en gang kom ind i et beduintelt og fandt en lidende, sammen krøben skikkelse liggende i en krog, fik han på spørgsmålet om, hvad der var i vejen med ham, kun det henkastede svar: jemut (d: han dør) i en tone, som om det var en kat eller en kylling, der var tale om. Selve manglen på begravelsesceremonier viser også, hvor få tanker man knytter til et individs jordiske bortgang; når en mand er død, bliver han uden videre puttet ned i jorden som en selvdød gris, og dermed er det menneskeliv afsluttet.161 Denne übetingede interesseløshed for religiøse spørgsmål er ikke noget ved ydre omstændigheder senere udviklet, men noget, som synes ejendommeligt for beduinerne allerede fra de ældste tider, hvorom vi have efterretning. I de vidnesbyrd, som de selv have efterladt, nemlig deres lyriske digtning, findes ikke blot ikke bestemt udformede mythologiske forestillinger, men ikke en gang religiøse udtalelser af ganske almindelig art, hvilket digt ningen dog i følge hele sin natur ofte kunde give anledning til; og det synes deraf at fremgå, at den besynderlige irreligiøsitet, som gør nutidens beduiner til en enestående kulturhistorisk mærk værdighed, er en arv fra deres tidligere forfedre, hvorved denne race kommer i den skarpeste modsætning til hele den semitiske æts øvrige repræsentanter , hos hvem den religiøse begavelse viser sig særlig udviklet, og for hvem jo netop religionen har været det ledende motiv i alle historiens skiftende perioder. Der synes i selve ørkenboernes tidligere historie at foreligge et faktum, som står i modstrid med det her udviklede, nemlig den tilslutning, som beduinerne ved profetens fremtræden ydede den nye lære. Det viser sig dog ved nærmere undersøgelse, dels at den langtfra var enstemmig, og dels at det var ganske andre motiver end den religiøse begejstring, som blev be stemmende for denne tilslutning, og dens rent efemere natur bekræfter også dette. Det, som fengslede ørkenboerne ved Muhammeds fremkomst og som knyttede dem til hans faner, det var ikke de dogmatiske eller ethiske fortræffeligheder ; thi det var noget, de ikke forstod eller ikke bekymrede sig om; det var derimod hans personlige egenskaber, hans store skønhed og vindende væsen, hans henrivende veltalenhed og digteriske glød, som samlede deres skarer omkring ham. Og desuden var der jo også i profetens krige lejlighed til godt bytte, det, som altid har været det vigtigste formål for alle krigerske operationer i ørkenen. J. Ostrup.162 Hvor lidet de egenlige beduiner have bekymret sig om, hvad deres fører havde forkyndt i sine prædikener, illustreres tilstrække lig tydelig af de gamle legender. Da krigsbyttet efter slaget ved Kadesia skulde deles og en særlig del var reserveret dem, som kunde de længste stykker af Koranen udenad, viste det sig, at netop de berømteste krigere kunde mindst, og enkelte som den navnkundige Amr ibn Madikarb endog slet intet. Det viser sig jo også, at allerede lige efter profetens død falde en del beduin stammer fra; da den mand, som havde samlet dem under sin førerstav, var død, var dermed også båndet løst; thi i hans lære var der intet, som bandt dem; og efterhånden, under de første kalifer, drage beduinerne, som fra først af havde bidraget meget til den islamitiske bevægelses fremgang, sig fuldstændig tilbage og overlade til stadboerne at føre den videre, og denne for flyttelse af tyngdepunktet får sin ydre, historiske betegnelse i overførelsen af kalifatets residens fra Mekka til Damaskus. Men ikke en gang under profeten selv var tilgangen til hans hær fra beduinernes side enstemmig; hans polemik mod de gamle digtere, hos hvem ligesom alle de mest karakteriske elementer i beduinlivet havde koncentreret sig, bragte mange af dem på en spændt fod med ham, og med iver svang de satirens svøbe over den fremståede fanatiker. De elementer, der her stillede sig i opposition til den nye bevægelse, blev aldrig undertvungne; beduinerne hævdede bagefter som før deres ret til at leve frie i den frie ørken, og Islam blev en dem ganske uvedkommende bevægelse, som de kun for et kort tidsrum havde grebet ind i. Jeg har oftere i min omtale af beduinernes forhold haft lejlig hed til at nævne ordet shejk, hvilket som bekendt er betegnelsen for stammens eller stammeafdelingens høvding. Det arabiske ord shejk betyder egenlig en olding, men bruges dernæst til at betegne 162 Hvor lidet de egenlige beduiner have bekymret sig om, hvad deres fører

havde forkyndt i sine prædikener, illustreres tilstrække lig tydelig af de gamle legender. Da krigsbyttet efter slaget ved Kadesia skulde deles og en særlig del var reserveret dem, som kunde de længste stykker af Koranen udenad, viste det sig, at netop de berømteste krigere kunde mindst, og enkelte som den navnkundige Amr ibn Madikarb endog slet intet. Det viser sig jo også, at allerede lige efter profetens død falde en del beduin stammer fra; da den mand, som havde samlet dem under sin førerstav, var død, var dermed også båndet løst; thi i hans lære var der intet, som bandt dem; og efterhånden, under de første kalifer, drage beduinerne, som fra først af havde bidraget meget til den islamitiske bevægelses fremgang, sig fuldstændig tilbage og overlade til stadboerne at føre den videre, og denne for flyttelse af tyngdepunktet får sin ydre, historiske betegnelse i overførelsen af kalifatets residens fra Mekka til Damaskus. Men ikke en gang under profeten selv var tilgangen til hans hær fra beduinernes side enstemmig; hans polemik mod de gamle digtere, hos hvem ligesom alle de mest karakteriske elementer i beduinlivet havde koncentreret sig, bragte mange af dem på en spændt fod med ham, og med iver svang de satirens svøbe over den fremståede fanatiker. De elementer, der her stillede sig i opposition til den nye bevægelse, blev aldrig undertvungne; beduinerne hævdede bagefter som før deres ret til at leve frie i den frie ørken, og Islam blev en dem ganske uvedkommende bevægelse, som de kun for et kort tidsrum havde grebet ind i. Jeg har oftere i min omtale af beduinernes forhold haft lejlig hed til at nævne ordet shejk, hvilket som bekendt er betegnelsen for stammens eller stammeafdelingens høvding. Det arabiske ord shejk betyder egenlig en olding, men bruges dernæst til at betegne163 den, hvem man yder en lignende ærbødighed på grund ai magt eller kundskab, og det kommer således til at betyde lærer, ypperste, høvding osv,, altså med en ganske tilsvarende betyd ningsovergang, som når i europæiske sprog seigneur har udviklet sig af senior og lignende. Heller ikke hos beduinerne er værdig heden som shejk knyttet til nogen bestemt alder, og der er ikke noget i vejen for, at stammernes »ældste« kunne være temmelig unge mænd. Denne værdighed er arvelig i de rigeste eller fra gammel tid mest ansete familjer, og selve systemet peger tydelig nok, også gennem navnet, på sin første oprindelse, nemlig det rent patriarkalske forhold. Skønt dette nu er overført til et videre område, gør der sig dog den påfaldende kendsgærning gældende, at der ikke ved overgangen fra familje til stat er kommen fastere former frem. Forholdet er endnu bestandig det, at der ikke til værdigheden som shejk er knyttet noget ved en gang fastslåede vedtægter bestemt magtområde, og som følge deraf er også den lydighed, der vises shejken,. af en ren frivillig natur eller begrundet i øje blikkelige, ydre omstændigheder, som dog ikke kunne afgive basis for et fast, bestandigt existerende retsforhold. Under almindelige forhold, ved det daglige liv i teltlejren er shejkens rolle meget tilbagetrukken ; han har en vis forpligtelse til at modtage alle fremmede og fungerer tillige ved dagligdags småkævl i familjerne som en slags forligskommission. Det er dog først ved mere extraordinære lejligheder, at han kommer til at gøre sig gældende; når der rådslås om forandring af lejrplads eller om en krigersk operation, er shejken den selvskrevne leder af rådslagningen, og iværksættes togtet, er han tillige dets natur lige fører. Om et egenligt vederlag for denne virksomhed er der ikke tale; der vises i almindelighed shejken og hans slægt større ærbødighed end andre, overalt hvor folk komme sammen, men det er også det hele. Og selv den ved sådanne ceremonier stil tiende anerkendelse af hans autoritet bliver der ofte ved de enkelte164 stammemedlemmers übændige frihedsfølelse gjort dybe skår i, som shejken må finde sig i. Ingen er absolut forpligtet til at følge høvdingen, og man har også set exempler på, at folket under uheldige forhold, vedvarende tørke, kvægsygdomme og lignende, har skudt skylden på shejkens dårlige ledelse og fuld stændig forladt ham for at slutte sig sammen om en anden. Beduinpige. Shejkens indflydelse beror derfor først og fremmest på hans personlige egenskaber. Den, der besidder den største praktiske erfaring til at skaffe sin stamme de gunstigst mulige livsvilkår i ørkenen, og som tillige ved sit personlige mod yder en garanti mod andre stammers overfald, og som endelig med en taktfuld tilbageholdenhed forstår at give sine befalinger på en måde, så165 at de mere ligne venskabelige råd, vil naturligvis erhverve sig den største tillid og den videste autoritet. Det er i det hele taget af den største betydning for shejken, når han vil bevare sin stilling, at bibringe folk overbevisningen om, at man står sig bedst ved at følge hans anordninger og ikke forsøge på at hævde, at hans befalinger skulle adlydes. Følelsen af det nødvendige i, at den enkelte underordner sig for at fremme det heles vel, existerer nemlig ikke hos beduinerne; de kende ikke begrebet subordination, hverken i det daglige liv eller under militære forhold. En komisk bekræftelse herpå fik man ved en episode under den sidste russisk-tyrkiske krig. Der var den gang i Konstantinopel en større afdeling

beduiner som fanger, tagne under en af de sædvanlige grættsekampe mellem ørkenstammerne og de tyrkiske garnisoner; efter en henvendelse derom fik de lov til at komme ud mod at gøre krigstjeneste. Men det viste sig da, at en ordning i de sædvanlige militære cadrer var aldeles umulig; disciplin og subordination var noget, de ikke kendte til, og det blev da bestemt, at de kun skulde anvendes som blænkere ligesom baschi-bozuk'erne og til ordonanstjeneste. Så blev en afdeling af dem sendt ud for at skaffe underretning om fjendens bevægelser, men i stedet for at skaffe oplysninger herom vendte de tilbage med en mængde køer og får, tagne hos de ulykkelige tyrkiske bønder, og vare meget stolte af deres expeditions heldige udfald ; det var nu deres måde at føre krig på. Så indså Tyrkerne, at der ikke var noget at stille op med dem til regulært krigs brug, og de blev sendte tilbage til Konstantinopel. Og ligesom i krigen er også i det daglige liv den enkelte teltejers forgodtbefindende den nærmeste rettesnor for hans hand linger; shejken kan råde og anordne, men om man vil rette sig derefter, bliver til syvende og sidst den enkeltes sag. Under sådanne forhold skulde man tro, at livet i en beduin lejr måtte blive tilsvarende til det, der føres i en guldgraver landsby, hvor næveretten er lovbog, og selvtægt den eneste kendte form for juridiske forhandlinger, og man bliver derfor ikke lidet1 66 overrasket ved at finde en orden og en iagttagelse af den al mindelige morals forskrifter, som sætter ørkenboernes samfund fuldstændig ved siden af enhver civiliseret nation. Man har tilfulde indset, at skal der overhovedet være tale om et for mennesker værdigt samliv i nogenlunde ordnede former, så er der visse almindelige moralske vedtægter, som må overholdes, og bevidst heden herom, der har fået en yderligere støtte ved det enkelte individs bøjen sig under patriarkalske familjehensyn, er bleven en fyldestgjørende erstatning for skrevne love, domstole og antoritetsfrygt. Og mærkeligt er det at se, hvor langt man er nået frem på denne måde; den fælles moralske bevidsthed, der knytter familjerne sammen, gør det umuligt for det enkelte individ at bryde ud af rækken uden derved strax at stille sig i en enkeltmands håb løse opposition til hele hans samtid. Lad en mand forsøge at bruge vold mod sin svagere nabo, lad ham prøve at fratage ham nogle af hans ejendele, og der vil rejse sig en indignation imod ham i stammen, som end ikke den stærkeste vil kunne trodse. En sådan retsbryder vil blive fuldstændig banlyst; alle det daglige livs små tjenester vil blive ham nægtet; går en dag ilden ud i hans telt, vil det være forgæves, at han går til sin nabo og beder om at låne ild, denne tjeneste, som ellers aldrig nægtes. De sjældne tilfælde, hvor voldelige lovbrud indenfor en stammes egen kreds have fundet sted, føre derfor altid enten til at den skyldige må falde til føje og give den forurettede en fyldestgørende oprejsning, — eller han må fortrække, rømme fra sin stammes lejr og sine fædres telt for at søge et nyt hjem hos en anden stamme, hvor hans brødefulde fortid maske ikke er kendt. For en beduin er imidlertid dette sidste vilkår meget tungt, så meget mere som han kan være sikker på at blive betragtet med stor ringeagt på det sted, han har udkåret til sin nye hjem stavn. Beduinen har den klassiske Helleners mistro og foragt167 for den fremmede, der definitivt forlader sit gamle hjem; lige så stor som gæstfriheden er mod den fremmede, der kun opholder sig blandt ørkenboerne på kortere tid, lige så kold vilde mod tagelsen blive, når man vilde tåge sig en bolig for stedse iblandt dem. Thi det er netop et af de dybest gående træk i hele beduinens karakter, hans tilbøjelighed til at holde fast ved sit gamle hjem, og i denne udprægede sans for familjelivet have vi en af hele den semitiske races ejendommeligste egenskaber, som netop her i ørkenen har udviklet sig i den skarpeste form. Jeg trer, at man ved at forfølge hele racens kulturhistoriske udvikling også vilde kunne genfinde denne egenskab på andre områder, således i den underlige tilbagetrængen af det rent individuelle, som i så mange henseender er så karak teristisk for semitisk åndsliv; men — en nøjere påvisning heraf vilde let føre for vidt, og man kommer let ud på de usikre eller vilkårlige analogislutningers område, hvor kun dybsindige Tyskere befinde sig vel. Lad os nøjes med at hævde denne vedhængen ved familjen som noget fælles semitisk, der i speciel grad har udviklet sig i ørkenen. Beduinen kan vel i europæisk forstand ikke tale om noget hjemsted, da hans bolig i dag står her og om nogle dage mange mile herfra, men følelsen af at have et hjem, stoltheden og glæden derover er ikke mindre for det; hvor i ørkenen hans telt end står, bestandig er det dog det samme og bestandig i de samme omgivelser. Man skal høre en beduin, der længe har været hjemmefra, fortælle om den fjærne lejr, hvor hans telt står rejst mellem de andre, man skal se den glæde, der ligger i smilet om hans mund, mens han taler, og den længsel, der røber sig i de sorte øjne, og man forstår, i hvor inderlig en grad denne mand er knyttet til hjemmet. Ofte har Mansur under vort ridt givet sig til at fortælle om hans egen bolig ude i Sbå-stammen, som han nu i så lange tider ikke havde set; thi skøndt han tilbragte den største del af året i Damaskus,

bevarede han alligevel sit telt ude i sin stamme; derude var jo168 hans hjem, hvor lang tid der end kunde gå mellem de gange, han kom der; og når han begyndte at fortælle derom, kom der en glans i hans øje og en varme i hans tale som sjældent ellers, og jeg mindedes de gamle arabiske digte, hvor netop hjemveen har fået så stærkt og så hyppigt forekommende et udtryk som næppe i nogen anden literatur. Det er denne faste tilknytning til hjemmet, som mere end noget andet har bidraget til at skabe den forholdsvis vidt ud viklede retsbevidsthed hos ørkenboeren; det sted, hvormed han er så uopløselig forbundet, kommer ganske naturligt til at stå for ham som fredhelligt, og den følelse af det nødvendige i at holde sammen med sine lejrkammerater, som livet i ørkenen ganske at sig selv medfører, bidrager yderligere til den fordragelighed og retstroskab, som karakteriserer beduinernes indre samfundsliv. Vel at mærke, alt dette gælder kun indenfor stammens egen, snævre kreds; udenfor denne er grænseskellet mellem ret og uret et ganske andet. Dels den tidligere omtalte grundbetragtning af den uendelige afstand mellem beduiner og ikke-beduiner, og dels den enkelte stammes mangel på berøring med de andre stammer bevirker, at målestokken for det tilladelige, når det gælder fremmede, er så vidt forskellig fra den, der anlægges overfor stammefrænder. Den fremmede har, ret beset, slet ingen ret, undtagen den, gæstevenskabet skænker, og dette er da atter kun på grund af, at han derved så at sige er bleven foreløbig medlem af beduinens eget hjem og altså ophører at være fremmed. Ellers kan man gøre med ham, hvad man vil, og for så vidt gælder kun den stærkeres ret; at udplyndre ham er ikke blot tilladt, men udføres handlingen med særlig tapperhed eller raskhed, kan den endog blive manden til ære. Endnu gælder den samme moral som hos de gamle nationalhelte fra før profetens tid, hvis gav mildhed ingen grænser kendte, men som på den anden side anså overfald paa fredelige karavaner for den mest selvfølgelige sag i verden.169 Og hvorledes disse udplyndringer ikke ere forbundne med nogen egenlig følelse af fjendskab mod den fremmede, har man flere ret ejendommelige beviser på. Hos de gamle beduiner herskede den mærkelige skik, at når den udplyndrede kunde godtgøre sin fuldstændige hjælpeløshed, kunde han få en del af sin fratagne ejendom igen, og for denne besynderlige delvise tilbagelevering har man også i sproget en ganske speciel betegnelse (uqâl). Den samme skik genfindes tildels endnu, på sine steder under lidt forandrede former. En fransk lærd, der nu lever i Paris, men som i halvfjerserne foretog rejser i det sydlige Arabien, har for talt mig, at lige ved begyndelsen af sin expedition blev han udplyndret i en af de første stammer, han kom til, og hele hans rige udrustning, der var bekostet af den franske regering, blev taget fra ham. Ikke desto mindre blev han gode venner med den pågældende stammes shejk, og nød endog i flere uger godt af hans gaestfrihed. Gjort dristig ved denne gode behandling prøvede han ved afrejsen på at få høvdingen til at udlevere det røvede gods, men derved blev han skuffet. Hvad beduinerne i den fri ørken havde taget fra en fremmed, vare de i deres gode ret til at beholde, og sagen forandredes ikke ved, at denne fremmede senere var bleven deres gæst. Efter lange forhandlinger lykkedes det ham dog at få enkelte ting udleveret, og som en erstatning for det øvrige skaffede shejken ham i forbindelse med andre stammer, og hele den sidste del af hans rejse tilendebragtes uden synderlige uheld. Der er én forbrydelse, som man kunde vente at finde ret hyppig forekommende, om end ikke indenfor lejrens kreds, så dog ved berøringen med fremmede elementer, men som alligevel er overordenlig sjælden, nemlig manddrab. Også her er det flere forskellige årsager, som have virket sammen til at skabe denne hos et lovløst røverfolk overraskende kendsgærning. Beduinerne nære for det første i mange tilfælde en vis, næsten religiøs sky for at dræbe, selv hvor de kunne gøre det med fuldstændig sikkerhed, som ved overfald på vildfremmede og lignende, og170 dernæst har hensynet til den übønhørlige blodhævn lagt en dæmper på alle morderiske tilbøjeligheder Er et drab først begået, da gjaldt og gælder endnu den strængeste hævnerpligt, som kun meget sjældent lader sig stille tilfreds med mandebod. Men den udførte hævn fremkalder en ny blodhævnsforpligtelse fra modpartens side, og således kan et enkelt drab blive den første årsag til en række gensidige overfald, der til sine tider først har fundet deres afslutning ved begge familjers undergang. Disse forfærdelige konsekvenser ere tilstrækkelige til at holde sablen i skeden ved mange lejligheder, hvor den ellers vilde have søgt modstanderens hjærte; thi det er ikke blot sig selv personlig, man ved en sådan gærning bringer i en evig overhængende fare, hele familjen, undertiden endog hele stammen drages med ind i sagen. Netop den omhyggelige overholdelse af blodhævnens krav har på denne måde belært ørkenboerne om værdien af et menneskeliv bedre og virkningsfulderé end nogen øvrighed skulde formå det. Endogså i krigen kommer denne sky for at berøve et med menneske livet, undertiden til at gøre sig gældende, og i

forening med de bestemte årsager, der i almindelighed fremkalde krigene, giver den ørkenboernes militære operationer en ejendommelig karakter. Her er et af de punkter, hvor illusionerne om be duiner og deres livsforhold vistnok have holdt sig bedst; for de fleste, for hvem ordet beduin er uadskilleligt fra forestillingen om tapperhed og ridderlighed, vil det falde underligt, når jeg drister mig til at hævde, at ørkenboerne tværtimod ere en fejg nation, at den race, hvis karakter man tænkte sig lignende løvens, i virkeligheden kun minder om en hyæne. For imidlertid at være fuldt ud retfærdige mod beduinerne må man huske på, at den målestok, der skal anlægges, naar talen er om bedømmelsen af mod her, bliver en ganske anden, baseret på en grundforskel mellem selve racerne. Det, som hos alle ariske folk udgør hovedbestanddelen af det militære mod, nemlig ridderligheden, følelsen af at være forpligtet til at171 holde stand selv i ugunstige stillinger, er noget, som Semiterne aldrig have kendt, og hvad de kalde mod, kommer derved til at afvige meget fra vore begreber. For dem er der ikke nogen skam i at flygte, når og hvorsomhelst man ikke kan være absolut sikker på at have overtaget, og er denne betragtnings måde end ikke meget chevaleresk, så er den så meget mere praktisk, og ved sammenstød med folk af europæisk race giver den altid Semiterne en betydelig fordel, idet de ikke bindes i deres operationer af visse æresbegreber. Der er ingen tvivl om, at hvis Abd-el-Kader i sin tid vilde have fulgt europæiske anskuelser og holdt stand på mange steder, hvor han foretrak en øjeblikkelig flugt, vilde han ikke være bleven Franskmændene en så frygtelig modstander og hans uafhængighedskamp ikke kunnet vare den halve tid. Hos ørkenbeduinerner findes det samme semitiske fællestræk, om muligt i en endnu mere udpræget grad. Hvad det for dem egenlig kommer an pa i krigen, har givet sig et udtryk i det karakteristiske arabiske ordsprog: »At flygte i rette øjeblik, det er at sejre« (elharab fi waqtih nasr), en udtalelse, der bedre end alt andet illustrerer deres mere strategisk korrekte end ridderlig smukke kampmåde. Og man vil have lejlighed til at se dette bekræftet, både i deres slag mod hverandre indbyrdes og hvor de ere stillede fjendtligt overfor Europæere; særlig her kommer det hyænemæssige frem på en made, der må rive en ud af alle illusioner om ørkenens tapre og dødsforagtende sønner, og tåge den glorie af deres hoved, som novellistiske rejseskildrere altfor velvilligt have omgivet dem med. Kampene imellem stammerne indbyrdes fortsættes stadig, idet de dels bero på nedarvet fjendskab, dels fremkaldes på ny ved stedse tilbagevendende årsager af samme art. Undertiden er det personlig jalousi mellem ledende mænd i de forskellige stammer, som foranlediger rytterskarernes udrykning, oftere er dog disse krige at betragte som direkte udslag af den almindelige kamp172 for tilværelsen, idet det er selvopholdelsesdriften, som foranlediger disse sammenstød. Som tidligere anført har hver stamme sine bestemte terri torier, hvor de vandre om med deres hjorde, og som de fra gammel tid af have hævd på. Med de store skarer af kameler og får, som de ofte flytte med sig, er det nødvendigt for dem at skifte ret hyppigt, for at græsgangene ikke skulle blive alt for afgnavede. Men nu forstås det let, at ved tilfældigt ind trædende, ydre årsager kan et terræn, hvor man havde tænkt at slå sig ned i en vis tid, blive übeboeligt; pludselig tørke kan ødelægge græsvæxten, eller lignende, og stammen er da henvist til at sende sine unge ryttere ud for at lade opsøge noget nyt og bedre. Men derved sker det så, at man kommer ind på egne, som andre stammer erklærer at have hævd på, og dermed er signalet givet til de bestandig tilbagevendende kampe. Men ligesom selve årsagen således er af en ren økonomisk karakter, således er også den måde, hvorpå krigen bliver ført. Det, som det kommer an på, er ikke så meget at slå det størst mulige antal af sine fjender ihjel som derimod at fratage dem så mange kameler som muligt; hovedsagen er plyndringen og ikke selve kampen, der snarere må betragtes som en biting. Den sædvanlige form for de gensidige angreb er heller ikke skikket til at forøge forestillingerne om beduinernes mod; man søger nemlig i almindelighed at komme sin fjende tillivs ved pludselige overfald, som tilmed ofte foretages om natten, og selve slagene ere tidt af en meget üblodig beskaffenhed. Den ejendommelige forkærlighed for det theatralske, der kommer igen på så mange punkter i beduinens liv, gør sig også særlig gældende ved disse lejligheder. Hertil hører den mærkelige parade, som bestaar i, at rytterne, førend de rykke ud mod de angribende fjender, passere forbi fronten af kvinderne, hilsende deres udkårede med bestemte tilråb. Også selve angrebet har ofte mere udseende af en elegant ryttermanøvre end et alvorlig ment slag; med talrige volter nærmer man sig til hinariden for173 efter nogle spilfægterier atter at fjærne sig hver til sin side. Det ser pragtfuldt ud, et rytteriangreb af beduiner; men det er også alt; man skal se dem komme farende, liggende fremme i sadlen med kappen stående stift ud efter dem og med den bøjelige lanse, hvis spids stadig svipper op og ned, løftet frit i højre hånd, medens

de med gentagne, hvinende tilraab få hestene til at anspænde sig endnu yderligere, og da, hvad enten man selv rider med i deres række eller står ventende med riflen i hånden for at tåge imod dem, vil man rives med af dette vidunderlige syn og føle sit hjærte banke i livligere takt, thi endnu er vi dog — turde jeg, vilde jeg tilføje et Gud ske lov — trods al vor humanitet og civilisation ikke kommen længere fra vort udspring, end at mænd glædes ved synet af raske mænd med våben i hånd. Men det er som sagt også alt; denne rent æsthetiske glæde vil der — og er man på den anden side, kan det jo være heldigt nok — snart gøres et dybt skår i, når man et øjeblik efter ser de samme vilde ryttere gøre en vending med hesten og forsvinde, som de kom. Et par dage efter at jeg havde forladt Rusafa, og var på vejen mod vest ind igennem de mest ukendte egne af den syriske ørken, overraskedes jeg en formiddag, bedst som vi red, ved, at Mansur pludselig varskoede mig om at gøre min riffel parat, thi maske blev der snart brug for den, og på mit spørgsmål om, hvad der var i vejen, pegede han ud i horizonten og sagde: »Der kan Du selv se. « Det var netop det, jeg ikke kunde; thi beduiner har øjne som falke og ikke som Europæere, og han fik tid til at forklare mig, at han havde opdaget fem ryttere, der i fuld fart stilede lige imod os, og jeg fik ladet mit Winchester gevær længe førend jeg opdagede nogle smaa sorte punkter, der vare i bevægelse hen over sletten. Men det vårede ikke længe, før de smaa prikker blev til rytterskikkelser, og da de vare komne noget nærmere, saa vi, at de delte sig, og medens de tre fort satte deres ridt lige. imod os, gjorde de to en volte ud til hver side: »Pas nu på,« sagde Mansur, og jeg begyndte også selv174 at blive opmærksom ; thi jeg vidste, hvad dette betød. Når beduiner angribe, holde de sig nemlig aldrig samlede, men gå løs på modstanderne fra flere forskellige sider samtidig, og denne deling var det sikreste bevis for, at de næppe havde gode hen sigter På tjeneren Mahmud, der også var indviet i dette punkt af beduinernes strategi, havde denne manøvre ikke nogen heldig virkning; thi hans frygt begyndte nu at give sig meget lydelige udtryk; for resten var denne frygt for hans vedkommende jo også undskyldelig, da han ikke selv var bevæbnet, og vi vare således kun to imod fem. For at være mere sikker på mit skud var jeg stået af og gav Mahmud hesten at holde, medens Mansur, der var bevæbnet med lanse og revolver, blev siddende på sin. Der stod jeg, ventende på Mansurs kommando, og så på rytterne, der stormede frem; jeg vil ikke gøre mig til mere, end jeg er, men i de få sekunder, det hele stod på, følte jeg mig ikke sysselsat af andre tanker end den rent kunstneriske glæde over det syn, jeg havde for mig. Hvor støt sad disse høje skikkelser ikke i deres sadler, medens de små heste bevægede sig under dem i en lynsnar dans; den lange, viftende hale stod ud i en mægtig, s-formet bue, og ved hvert af rytterens skingrende hyl så man dyret ligesom trække sig sammen under ham og blive mindre for et øjeblik efter med en tigers elasticitet at sætte af sted i endnu vildere spring. Og over det hele kastede solen sine spillende stråler og gød et sitrende lys over dette billede, så berusende fuldt af mandig livskraft og ynde. Men som sagt, det hele vårede kun sekunder; da rytterne vare omtrent en halv kilometer fra os, kommanderede Mansur: Fyr, og vi afgav hver et par skud, som ganske vist ikke traf, men som alligevel havde den overraskende virkning, at rytterne parerede hestene og et øjeblik efter gjorde omkring for at forsvinde med den samme hast, hvormed de vare komne. Vi blev holdende, til de vare ude af syne, og optog derpå vor afbrudte marsch, og således endte denne episode, den eneste175 gang, jeg under min rejse i ørkenen har været udsat for direkte angreb. Medens vi om eftermiddagen red videre, diskuterede jeg med Mansur spørgsmålet om, hvem disse ryttere kunde være og hvad hensigten var med deres færd. Han forklarede mig, at de efter hans antagelse måtte være blænkere for en større stammeafdeling, der var ude at foretage en razzia; da de havde fået øje på os, havde de tænkt, at dette bytte også var værd at tåge med, men så strax igen opgivet deres forehavende, da de så, at vi vare bevæbnede og beredte til at forsvare os. Heldigt var det, at det gik, som det gik; thi hvis det virkelig har forholdt sig, som Mansur mente, havde vi kun to vilkår, enten at skræmme dem bort uden blodsudgydelse, således som det virkelig lykkedes os, eller at skyde dem alle fem; i det tilfælde, at vi havde dræbt et par af dem, mens resten var undkommet, vilde de uopholdelig have bragt bud til deres stamme, og med de heste, som vi den gang havde (det var, førend jeg fik min ørkenhingst) vilde vi i løbet af en halv dag være blevne indhentede, og da der var kommen blodhævnsforpligtelse imod os, vilde udfaldet ikke have været tvivlsomt. Den arabiske betragtningsmåde, at flugten på ingen måde medfører nogen vanære, men at den i mange tilfælde endog er noget, man kan rose sig af, træder også frem i literaturen lige fra dens ældste periode. Allerede den gamle Imrulkais, den ypperste af de arabiske lyrikere fra den digteriske guldalder før profeten Muhammeds fremtræden, forherliger sin hest for dens raskhed på flugten lige så meget som for dens fyrighed i an grebet. Og

det samme er som anført tilfældet nu; man skal høre en af de gamle, en af dem, der ofte have været med, give en beretning om et sammenstød med fjenden, og se stoltheden hans miner, mens han fortæller: »De opløftede krigsskriget, vi skreg på vor side, vi stødte sammen i midten og efter et par øjeblikkes kamp flygtede vi,« altsammen berettet, som om det var den stolteste sejr.1 76 Dels som en følge af denne grundbetragtning, dels på grund af bevæbningen blive ørkenboernes kampe meget ulige et slag mellem europæiske hærstyrker. Ganske vist ere beduinerne vel forsynede med skydevåben, men hensynet til vanskelighederne ved ammunitionstilførslen bringer dem til i krigen som på jagten at foretrække lansen, der er et mere skrækindjagende end egenlig farligt våben. Alle de beduinkampe, som jeg har hørt om, have derfor været lige så üblodige som slagene mellem middelalderens condottierer, for hvem det mere kom an på at redde deres egne folk end at volde modparten skade. Et par sårede, sjældnere enkelte dræbte, er det almindelige resultat af beduinernes tur neringer. Krigens hovedsagelige tab fremkommer på et ganske andet område; det, som bestemmer sejren og dens værd er antallet af de kameler, som det er lykkedes at frarøve modstanderne under den ved de pludselige overfald opståede forvirring. Ofte tælles dette krigsbytte i hundredevis; men de derved indhøstede fordele have sjælden nogen stabil karakter; thi når stammen A i dag røver hundrede kameler fra stammen B, så har det kun til følge, at denne om en måned eller et halvt år kommer og øver gen gæld ved at røve det dobbelte antal. Noget anderledes bliver naturligvis forholdet, hvor beduinerne ere stillede overfor modstandere af anden race, altså som ved deres kampe mod de tyrkiske gendarmer eller mod de tcher kessiske kolonister, hvem sultanens regering forgæves har søgt at skaffe indpas i grænsedistrikterne. Også her er deres taktik dog den samme, nemlig at virke ved pludselige overfald for så hurtigt at trække sig tilbage til ørkenen, der sikrer mod enhver for følgelse; men selve kampene ere vildere, særlig overfor Tcher kesserne, som trods al tapperhed bestandig ligge under for be duinerne, der i selve naturforholdene have deres vigtigste beskyttelse. I de tcherkessiske kolonier i det nordlige Mesopo tamien, som nu snart ere udryddede, var forholdet det, at kolonisterne næppe turde vove sig ud paa deres yderste marker; de blev ned177 huggede enkeltvis, og samlede de sig i større skarer for at tåge hævn, ja, hvor var så fjenden ; al deres tapperhed og militære energi var unyttig overfor ørkenboernes flygtighed, den, som allerede de romerske legioner fik at føle. Det er derfor næppe med våbenmagt, at beduinerne nogen sinde skal betvinges; ørkenen har bygget en vold omkring dem, som selv den europæiske strategis mest moderne midler ikke vil formåa at gennembryde; men der er en anden, frygteligere fjende, som truer ørkenboernes hidtil bestandig überørte frihed og utvungenhed, og som allerede er begyndt at nærme sig, nem lig den fredelige civilisations erobring af ørkenen. Ganske vist ere de tyrkiske jærnbaneanlæg endnu for en stor del i sin vorden, men med den raskhed, hvormed man under Abdul-Hamid er begyndt at gå frem, kan man håbe, at realisa tionen af den store plan med en bane tværs igennem Lille Asien med fortsættelse lige til Bagdad, vil komme i løbet af få årtier, og med dette anlæg vil en del af det egenlige ørkenterrain, hidtil beduinernes uantastede ejendom, være draget indenfor civilisationens rækkevidde. Det er en jomfruelig og på sine steder rig jordbund, der venter på kolonister, som kunne gøre den til det, den før var, og er først betingelserne for samferdsel til stede, ville de vel heller næppe lade vente på sig. Og da vil den egenlige kamp komme til at stå, som skal afgøre beduinernes fremtidsskæbne. Når ørkenboerne på denne måde en gang, hvad enten det nu sker tidligere eller senere, komme i direkte berøring med den europæiske civilisation, er' der to muligheder, der frembyde sig: enten ville de lidt efter lidt tilegne sig denne og optage elementer af den i deres levevis og kulturforhold, hvorved de mere ville blive skikkede til en sammenblanding med deres nye omgivelser, men hvorved også med det samme deres originale særpræg vil gå tabt; eller også ville de stille sig afgjort fjendtligt mod det nye, der bydes dem, og bekæmpe det med alle midler. J. Østrup. 12178 Når man ser hen til hele racens tidligere udvikling og det deraf fremgåede resultat, er det ikke vanskeligt at skønne, hvilken af de to muligheder, der har den største sandsynlighed for sig. Det mest karakteristiske ved beduinerne har altid været deres überørthed, deres afsluttethed overfor alt fremmed, dels begrundet i en medfødt egenskab, dels forøget med bevidst hensigt; og det er da kun lidet sandsynligt, at man nu på en gang, selv om også klogskabshensyn kunde råde dertil, skulde lade de skranker falde, som man i årtusinder har opretholdt overfor de fremmede. Den nationale stolthed, som har gravet den dybe kløft mellem ørkenens beboere og dem fra verdenen udenfor, vil så meget lettere holde sig opret, som beduinerne selv, netop fordi de ere überørte af enhver ydre udvikling, savne betingelserne for at bedømme faren i dens fulde udstræk ning.

Ørkenen har jo i årtusinder uantastet været deres, og først når det er for silde, når jærnbanerne og telegrafen har spundet deres gamle hjemsted ind i et snærende garn, ville de få øjet op for, at der er kommen en tidsalder, der ikke er som de forrige. Thi i den kamp, som beduinerne utvivlsomt dristigt ville indlade sig på mod civilisationen, vil resultatet være givet på forhånd. Det vil for en del gå ørkenboerne som de nord amerikanske rødhuder; ikke med pludselig voldsomhed, men fod for fod vil civilisationen erobre sig terrain, og beduinerne ville være overvundne, førend det kommer til at stå dem klart, på hvilket punkt de egenlig skal gøre modstand. Også følgerne af nederlaget ville blive de samme som i Amerika; med tabet af uafhængigheden vil den rod, hvoraf hele nationen sugede sin livskraft, være overhugget. Beduinernes ud vikling er, som alt anført, så ensidig, at den kun passer ind i de engang herskende forhold; når disse forandres, er dermed grund laget for hele deres tilværelse forrykket, og der er ingen sand synlighed for, at det folk, som har gjort alt for at holde alle forandringer ude, nu skai kunne finde sig i disse med bevarelsen af deres livskraft usvækket. Hvad der ikke falder i den håbløsei179 kamp mod civilisationen, vil derfor sygne hen som en plante, der er rykket op af sin vante jordbund, og beduinernes frie færd over deres hjemstavns uendelige stepper vil en gang blot eksistere som et historisk minde fra svundne tider. Imidlertid er det i den nærmeste fremtid kun de nordligste stammer, hvis uafhængighed er truet. Det er den syriske ørken, hvis fordum frugtbare landstrækninger man først vil søge at gen erobre for civilisationen, men det egenlige Arabien vil endnu laenge danne et sikkert fristed mod al ydre påvirkning. Til de centrale egne, som er ørkenbeduinernes egenlige udspring, ville de ganske naturligt atter søge tilbage, her vil der endnu være plads til at samle sig for de lansebevæbnede ryttere, når deres tidligere græsgange mellem Palmyra og Rusafa fures af ploven, og når Eufratdampere og Bagdaderbanen have flyttet pladsen for shejkernes telte hen tit få timers afstand fra Konstantinopel, og fra Europa. Sandsynligheden for, at de nordlige beduiners skæbne vil blive den overfor antydede, forsterkes ved, at de historiske undersøgelser over den syriske ørkens fortid vidne om mulig heden for dens genopdyrkning. Hele den store trekant mellem Aleppo, Palmyra og byen ed-Dér ved Eufrat har været opdyrket, og de talrige ruiner, der alle bære kristelige indskrifter, vidne om, hvornår denne epoke faldt. Det er især i det fjerde og femte århundrede efter Kristi fødsel, at dette landskab har sin blomstringstid, og at biskoppernes residensstæder i disse egne blive til betydelige byer som Laodicea og Rusafa; medens kampene rase på mange andre punkter i det romerske rige, synes denne plet i en lang tid at være bleven skånet, dækket som den lå mellem Eufrat og Libanon. Da vælter der pludselig en strøm af fjender ind over det før så lykkelige land; det er 179 kamp mod civilisationen, vil derfor sygne hen som en plante, der er rykket op af sin vante jordbund, og beduinernes frie færd over deres hjemstavns uendelige stepper vil en gang blot eksistere som et historisk minde fra svundne tider. Imidlertid er det i den nærmeste fremtid kun de nordligste stammer, hvis uafhængighed er truet. Det er den syriske ørken, hvis fordum frugtbare landstrækninger man først vil søge at gen erobre for civilisationen, men det egenlige Arabien vil endnu laenge danne et sikkert fristed mod al ydre påvirkning. Til de centrale egne, som er ørkenbeduinernes egenlige udspring, ville de ganske naturligt atter søge tilbage, her vil der endnu være plads til at samle sig for de lansebevæbnede ryttere, når deres tidligere græsgange mellem Palmyra og Rusafa fures af ploven, og når Eufratdampere og Bagdaderbanen have flyttet pladsen for shejkernes telte hen tit få timers afstand fra Konstantinopel, og fra Europa. Sandsynligheden for, at de nordlige beduiners skæbne vil blive den overfor antydede, forsterkes ved, at de historiske undersøgelser over den syriske ørkens fortid vidne om mulig heden for dens genopdyrkning. Hele den store trekant mellem Aleppo, Palmyra og byen ed-Dér ved Eufrat har været opdyrket, og de talrige ruiner, der alle bære kristelige indskrifter, vidne om, hvornår denne epoke faldt. Det er især i det fjerde og femte århundrede efter Kristi fødsel, at dette landskab har sin blomstringstid, og at biskoppernes residensstæder i disse egne blive til betydelige byer som Laodicea og Rusafa; medens kampene rase på mange andre punkter i det romerske rige, synes denne plet i en lang tid at være bleven skånet, dækket som den lå mellem Eufrat og Libanon. Da vælter der pludselig en strøm af fjender ind over det før så lykkelige land; det er180 Perserne, som heldigere end deres parthiske stammefædre opna at få det endelige overtag i den århundredlange grænsekrig, og ved stadige indfald, gentagne hyppig efter hverandre i løbet af det sjette århundrede ødelægge de enhver begyndelse til at afhjælpe tidligere ulykker. Ganske vist lader hævnen ikke vente længe på sig; thi de muhammedanske hære, der trænge uimod ståeligt frem fra syd, bringe Persien den samme skæbne, som allerede havde ramt Palmyrene og Euphratesia, men dermed var

der ingenlunde givet et omslag i skæbnen for disse provinsers vedkommende. Ganske vist høre vi, at enkelte byer, som Rusafa, under kaliferne opna en vis betydning, men dette fremskridt, eller rettere stilstand i nedgangen, er rent sporadisk og får ingen langvaring betydning. Efterhånden forsvinde alle navnene fra denne egn på historiens tavle, og de fuldstændig glemte ruiner miste for adskilliges vedkommende endogså deres navn. Den dyrkede jord bliver en ørken, en kærkommen tumleplads for de indtrængende beduiner, og dens eneste opgave at yde græs til disses kameler og fårehjorde. Men hvad vil der ikke en gang på ny kunne gøres ud af denne jord, der således i århundreder har ligget brak? De ruiner, der findes i dette terrain som talende vidnesbyrd om fortidens kultiverede forhold, ere dels spredte som enkelt stående skanser eller klostre, dels ligge de samlede som rester af de større byer. Det var disse ruiner, som det var min opgave at undersøge og delvis at bestemme den geografiske beliggenhed af. Det var et ofte nok besværligt arbejde, som hindredes dels ved det ustadige vejr, dels ved, at disse ruiner som oftest lå langt fra de beduinlejre, som vare vore naturlige tilholdssteder, da vi selv så godt som ingen levnedsmidler medførte. Mansur fulgte mig overalt trofast, ganske vist med forundring over, hvad det egenlig altsammen skulde være godt for, men han havde nu set så meget til Europæere og hvad disse tog sig til, at han gik ind på meget, som hans stammefrænder vilde have forbauset sig højlig over. Takket være hans trofaste bistand gik også alt vel; først ved en af de sidste etaper førend ankomsten til Homs (Emesa), traf181 der mig et lille uheld, som dog ikke fik varige følger. Påskedags morgen ankom vi til et gammelt kloster, som omegnens beduiner kalde Kasr Werdån; vi skulde gøre holdt der om formiddagen for at få det nøjere undersøgt; thi jeg havde allerede bemærket flere græske indskrifter, og om aftenen skulde vi så se at nå den store landsby Selemijje, den sidste station før Horns. Men da jeg vilde stå af hesten, gled min fod ud mellem to sten, så at anklen blev forvredet og der øJQblikkelig opstod en hævelse, som hindrede mig i at gå. Så måtte jeg lade mig bære hen til de heldigvis ikke fjærnt stående telte, og der blev jeg så liggende den dag. Beduinerne, vi vare komme til, vare som altid fortræffelige værter. De vare utrættelige i deres bestræbelser for at gøre alt så behageligt som muligt for mig; det gik endog så vidt, at en af dem, der fortalte at" have haft et lignende tilfælde for nogen tid siden, tilbød at kurere min fod i et øjeblik. Ja, hvordan vilde han bære sig ad dermed? Han vilde presse foden sammen så stærkt, at hævelsen måtte svinde bort; så vilde det være forbi med det samme. Jeg betakkede mig imidlertid, og efter dette mit afslag vidste man ikke andet at tilbyde mig end det, som er beduinernes universalmiddel i så godt som alle kirurgiske til fælde, nemlig sæbe og varmt vand; hjalp det ikke, så hjalp intet. Jeg foretrak imidlertid, efter at jeg havde forvisset mig om, at intet brud havde fundet sted, at lade benet være i ro og lagde mig hen og anstillede mine betragtninger over ørkenboernes besynderlige helbredelsesmethoder. På grund af deres solide race og meget ensformige levevis have beduinerne så godt som ingen indre sygdomme ; de blive sjælden syge, førend de dø, og årsagen er som oftest affektioner i fordøjelsesorganerne; syfilis kendes ikke, og efter hvad jeg har ladet mig fortælle, heller ikke tuberkulose; i det mindste erindrer jeg aldrig at have set sådanne tilfælde. Med de primitive livs forhold have de naturligvis også så godt som ingen medicinske182 hjælpemidler; ørkenens luft er den bedste læge. Derimod ydre tilfælde af kirurgisk art så vel som lettere ildebefindende kurere de på forskellige, højst aparte måder, som alle stille uhyre fordringer til individets standhaftighed i at udholde pinsler. Hovedpine f. ex. helbreder man ved at brænde panden med gloende jaern; det siges at være et meget effektivt middel, og jeg forklarer mig det da på den måde, at den mindre smerte, hovedpinen, forjages ligefrem af den større, men denne, smerten af brandsåret, tåler man lettere, fordi den er selvvoldt. Alminde lige åbne sår nøjes man med at surre en snavset klud om og overlader så resten til naturens egen vis medicatrix; der er ikke tale om nogen antiseptisk fremgangsmåde, men luften er da også mindre fyldt af bakterier end i europæiske storbyer. Når man bærer sig således ad med mennesker, er det ikke til at undre sig over, at dyrene ikke få en blidere behandling. Af dyrene er det udelukkende hestene, man beskæftiger sig med (kamelerne og fårene må skøtte sig selv), og det er i ordets bog staveligste forstand hestekure, der her kommer til anvendelse. Et yndet middel mod forfangenhed er at give hesten iskolde styrtebade over ryg og kryds for at få blodet til at løbe fra benene ; det bruges forøvrigt ikke blot i ørkenen, men er alminde ligt i hele Lilleasien. Endvidere have beduinerne for skik at brænde føllene udvendig på haserne for derved at sikre sig imod, at de få spat; som bekendt anvendes brænding også her i Europa som middel mod allerede indtrådt spat, men derimod ikke som præventiv forholdsregel ; den skal imidlertid efter ørken boernes sigende

være aldeles betryggende, når blot operationen foretages endnu i dyrets ganske unge alder. De almindeligste skader for ørkenboernes heste er tryksår på ryggen, i reglen en følge af den skødesløshed, hvormed dyrene blive behandlede. Den arabiske sadel er meget tung og klodset, og kan egenlig kun bruges med stor omhu fra rytterens side; i stedet derfor sadler man op, som det bedst kan træffe sig, og har så den uvane på længere marscher at lade hestene183 gå med sadlen på ryggen i dage, ofte i uger ad gangen, så at en trykskade, som det i begyndelsen vilde have været let at få helbredet, får lov til at antage en mere ondartet karakter. Op dager man et sådant tilfælde, tåger man en smule fugtigt linned, propper det ned i såret og lægger sadlen på igen, og så — rider man videre. Det hedder sig vel, at Araberen behandler sin hest lige som sin familje, det burde heller hedde omvendt, at han behandler sin familje lige som sin hest. Men lad os. vende tilbage fra disse hestekure for mennesker og dyr til teltene ved Kasr Werdån. Den følgende dag var foden sådan, at jeg kunde humpe om ved hjælp af en im proviseret krykke, bestående af en lang stok, på hvis ene ende der "var fastgjort en kortere tværpind, og med denne stavrede jeg om og fik klosterruinerne undersøgte og de desværre højst ufuldkomne nidskrifter kopierede. Så skulde vi af sted, men det viste sig, at jeg ikke kunde have støvle på foden og at jeg heller ikke kunde holde benet i stigbøjlen, da blodet derved løb ned til hævelsen. Så bandt jeg støylen på sadelknappen, lagde det højre ben på tværs over sadlen til venstre og i denne stilling å la dame red jeg de to sidste dagsmarcher på min ørkentur. Afslutningen på denne tur blev mærkelig også på en anden og behageligere måde; thi det var der, jeg erhvervede min grå araberhingst, som senere bar mig trofast lige til Kon stantinopel og derfra til Kjøbenhavn. Jeg havde allerede oftere været på jagt efter en passende ridehest til den projekterede rejse gennem Lilleasien, og på denne tur i ørkenen havde jeg allerede mønstret og vraget adskillige, bistået af Mansur, der som enhver god beduin havde udmærket forstand på bedømmelse af heste. Valget frembød adskillige vanskeligheder ; thi på den ene side vilde jeg gerne have et solidt, ikke altfor fintbygget dyr, og på den ånden side naturligvis helst se at få en hest med den ægte races tiltalende ydre og elskværdige temperament; særlig det sidste spiller ved sådanne lejligheder, hvor rytteren har udsigt til at komme til at færdes lange strækninger alene uden andet sel-1 84 skab end sin hest, en langt større rolle, end man maske er til bøjelig til at tro. Snart fandt jeg et stærkt og fastbygget dyr, men så viste det sig at være en træg bastard, andre steder så jeg elegante raceheste med kloge øjne og kælne lader, men så var enten koderne for lange, en meget almindelig svaghed hos arabiske heste, eller brystet for smalt eller lænden for skrå — kort sagt, jeg havde ikke fundet noget, der rigtig passede. Jeg var allerede lige ved at opgive det hele og vente, til jeg kom tilbage til Damaskus, da Mansur fortalte mig, at vi vilde finde heste, tilhørende Sbå-stammen, mellem Selemijje og Horns; dem kunde vi jo på vejen tåge i øjesyn. Vi fandt da også en del heste, som beduinerne, der netop havde forladt disse egne for at drage til Eufrat, havde efterladt hos fellaherne, der skulde have dem i pleje til efteråret, den tid, da stammen skulde komme tilbage. I reglen ere alle heste i en stamme af samme race; hos Sbå-folkene var særlig racen Hamdani samri repræsenteret, den race, der ved siden af eller maske rettere næst efter de vidtberømte Zahlawi'er gælde for den ypperste i den syriske ørken. Blandt alle hestene var der særlig to, som tiltrak sig min opmærksomhed : en temmelig svær, rød hingst og en noget lettere gråskimmel. Jeg prøvede dem begge og syntes at mærke, at den grå var både en bravere karakter og at den bar lettere end den røde, men på den anden side lokkedes jeg af dennes soliditet; thi det var jo ikke nogen ringe opgave, som snart skulde stilles til hestens udholdenhed. Så vidste jeg ikke bedre end at spørge Mansur: »Du skal tåge den grå (eller blå, som han sagde ; thi disse skimlede heste kalde Araberne for blå) ; den har blodet i sig, og det skal nok holde ud.« Enden blev da, at jeg tog den grå, og det viste sig senere, at Mansur ikke havde taget fejl. To dage efter vare vi i Horns, kong Balduins gamle konge sæde. Allerede i lang afstand viste den mægtige borghøj, at det var korsfarernes residens, vi havde for os; det er nemlig185 L særligt for de større byer i det nordlige Syrien, som Homs, Hama og Aleppo, at festningen, der udgør byens centrum, er opført på en ved kunst dannet høj; skråningen, der stiger i en vinkel på omtrent 60 grader, er meget høj og har i Homs været beklædt med glatte sten, hvoraf endnu en del på den ene side ere bevarede. For de arabiske hære, der for en stor del havde deres styrke i rytteriet, var en sådan befestning aldeles uind tagelig, og på grund af sin massive karakter frembød den tillige overfor belejringsmaskiner langt større sikkerhed end mure eller grave. På højens cirkelrunde topflade, der har et par hundrede skridt i diameter, findes endnu en del bygninger fra den kristne tid, men alle så medtagne, at det er umuligt at gøre sig nogen forestilling om deres oprindelige anvendelse. Også

nede i selve byen ser man endnu hist og her i hus væggene indmurede sténe med brudstykker af en eller anden religiøs græsk indskrift, ligesom også minareternes firkantede form minder om, at de nuværende moskeer alle ere omdannede kirker, men ellers er Homs i sin moderne skikkelse en almindelig tyrkisk by som alle andre med brogede bazarer, snavsede gader og udadtil uanselige huse. Allerede i oldtiden var byen bekendt under navnet Emesa eller maske rettere Hemesa, det samme navn, som den også bar som korsfarerfyrsternes residensstad. Middelalderens arabiske geografer benævner den Hims, og dette er i den folkelige udtale ved en lille fordrejelse bleven til Homs. Det er nu en temmelig übetydelig stad, hvor en tyrkisk kaimmakåm (o: amtmand) ind tager den øverste plads i stedet for frankiske konger, og hverken historiske levninger eller moderne handelstrafik gør den særlig interessant. Alligevel var det med en vis glæde, at jeg en sol klar eftermiddag red ind i dens gader; så snavset og uanselig den end kunde være, repræsenterer den dog en vis civilisation i modsætning til de forhold, nu i så lang tid havde levet under. Ganske vist var den tætte folkestimmels skrigen og larmen i de snævre, støvfyldte bazargange en übehagelig mod-1 86 i t sætning til den højtidelige stilhed ude på steppen med dens rene luft og vide udsigter, men de materielle fordele, som byen frem bød, overvandt i hvert fald i de første øjeblikke alle æsthetiske betænkeligheder. Nu kunde man få noget at spise, når man vilde og hvad man vilde, nu kunde man atter prøve det tyrkiske bads herlighed og få alle eskadronerne af beduinutøjet slået på flugt, nu kunde man få en fin cigaret og et godt glas the, kort sagt, i sammenligning med livsforholdene i ørkenen vare de bekvemmeligheder ved den moderne civilisation, som Horns frembød, så store, at man ikke kunde andet end få det bedste indtryk af byen, og endnu har dette navn i min erindring en behagelig klang, skønt jeg vel ved, at byen i sig selv langtfra frembyder noget særligt; det var blot, fordi det var den første, jeg kom til. Fra Horns gik marchen direkte mod syd langs med Anti libanons østlige skråninger; egnen her er vel dyrket og for en stor del beboet af kristne, som tildels endnu have bevaret det gamle syrjænske sprog, en ætling af aramaisk, ved siden af det almindelige, arabiske talesprog. Den utrættelige amerikanske mission har i flere af byerne her anlagt stationer, som dog væsentlig kun have betydning gennem de dertil knyttede skoler, thi resultaterne af den egenlige religiøse propaganda ere her, som næsten overalt i Orienten, grumme ringe. De herboende kristne ere romersk-katholske ; de inddeles med hensyn til den gejstlige administration i sogne, som hver forestås af en khuri (d : sognepræst), der bærer en ordensdragt, hvis lange, sorte talar og høje, runde hue giver ham et lignende udseende som de græsk katholske poper. Ligesom i tidligere tid hos os på landet er det også her især præstehusene, som de fremmede ty til, og jeg fik således lejlighed til at lære disse syrjænske kristendomsforkyndere nøjere at kende. Overalt blev vi modtagne med den største elskværdig hed; thi med hensyn til gæstfrihed står den kristne her ikke til bage for Muhammedanerne. Disse khuri'er ere brave folk, men187 som de fleste orientalske gejstlige meget uvidende; deres guds tjeneste foregår endnu på syrisk, og da jeg en gang spurgte en Bønderpiger. af dem, om han kunde læse syrisk, svarede han med en vis stolthed ja og var strax rede til at hente bogen for at give mig en prøve på sine kundskaber. Men da jeg så spurgte ham, om han188 i kunde forklare mig på arabisk, hvad det var, der stod, viste det sig, at det havde manden selv ikke ide om. Hans viden ind skrænkede sig til at kende det syriske alfabet, så at han altså kunde læse op af bogen, men uden at forstå, hvad det var, han læste. Man hjælper sig derfor ved at have en arabisk bibel oversættelse ved siden af de syriske bøger og med den som grundlag sker forkyndelsen for menigheden; oplæsningen af den syriske original er en tom, rituel ceremoni, som hverken præsten eller de andre har noget udbytte af. Som en følge af præsternes meget lave dannelsestrin have de også kun været dårlige vogtere af de gamle, literære skatte, som disse egne sikkert have rummet. Nu til dags er det meget sjældent at finde værdifulde syriske håndskrifter; hvad der har Kristen gejstlig (khuri)1 89 været at få i byerne, er forlængst ført til Europa, og det, som har forstukket sig rundt omkring i landsbyerne, er i tidens løb gået til grunde ved uagtsomhed eller forsætlig ødelæggelseslyst. Jeg har gentagende gange gjort spørgsmål desangående til khuri'erne, men altid fået den besked, at det var ikke noget, som de vidste noget om. Deri mod kunde de, da de så godt som alle vare ældre mænd, fortælle om den nyere tids begivenheder, som denne egn havde været vidne til. Som rimeligt var, koncentrerede disse erindringer sig om Ibrahim pasha, der jo netop på disse steder vandt sine første, store sejre over Tyrkerne, og man fik den bedste målestok for hans mægtige personlighed ved at se, hvor levende mindet om ham havde holdt sig endnu. Ibrahim pashas færd er hos alle de gamle i de nordlige synske landsbyer den begivenhed, som har skabt epoke, og som

danner grundlaget for deres erindrings æra. »Så og så mange år efter at Ibrahim pasha var her«, eller »så og så lang tid, førend han slog den tyrkiske hær ved Hama«, ere de stadige udgangspunkter for beretninger om begivenheder fra gamle dage. — — Tre dage, efter at vi havde forladt Horns, nåede vi tilbage til Damaskus, hvis talrige minareter, over hvilke aftensolen kastede et varmt, rødligt skær, jeg genså med glæde. Der imod var min hingst, som jeg allerede i løbet af de fem, sex dage var bleven sjælden gode venner med, øjensynlig mere for undret end glad ved således første gang at se en stor stad. Vi kom netop ind igennem Thomasporten ved solnedgang, den tid på døgnet, da færdslen i en orientalsk bys gader er aller stærkest; alle de, hvem forretninger eller heden har holdt inde om dagen, komme nu frem, de handlende begive sig hjem fra deres boder og håndværkerne fra deres arbejde, men på hjem vejen er der endnu en del indkøb at gøre til aftensmåltidet, og på dette tidspunkt er der derfor i gaderne en surren og et spektakel, som man forgæves vil søge mage til. Intet under derfor, at min hest, der hidtil havde tilbragt hele sit liv i deni 190 stilfærdige ørken, blev påvirket af dette usædvanlige skuespil, og hvad enten det nu mest var forundring eller glæde, nok er det, at den søgte at give sine følelser luft ved at spanke frem på to til ikke ringe ængstelse for de talrige ambulante kagesælgere, der frygtede for at få en hestehov plantet midt i deres store fade med de sirligt arrangerede opstillinger af kager og sukker varer. Imidlertid slåp jeg dog igennem uden videre uheld, og efter at have sat min hest ind hos en khandschi (o: krovært), der var en bekendt af mig, og efterladt Mahmud til at være staldvagt den første nat, kom jeg op i hotellet, hvor en del af den lille, europæiske klike som sædvanlig var samlet for at spise til mid dag kl. 8. »Nå, der er jo den danske doktor; så er De altså levende, det var i grunden mere, end vi havde ventet, med det vejrlig, som vi her har havt. « Jeg fik da at vide, at medens jeg under største delen af min tur havde været begunstiget af heldige vejrfor hold, havde man iDamaskus haft en for årstiden (det var i begyndelsen af april) ganske usædvanlig kulde ; man havde da forudsat, at det samme måtte være tilfældet i ørkenen, og da særlig i Palmyras omegn temperaturforandringerne kunne være meget heftige, havde man for mit vedkommende ikke ventet sig noget godt. Tillige fik jeg hilsen fra et par landsmænd, som i min fra værelse havde været i Damaskus på en lille afstikker fra den obligate turistrute Ægypten—Jerusalem—Constantinopel. De havde spurgt efter mig og fået at vide, at jeg var på en tur i ørkenen. »Kunde vi da ikke rejse ud at træffe ham«, havde de spurgt, men da de fik at vide, at de skulde søge mig på et areal af fire fem hundredede kvadratmil, havde de meget fornuftigt op givet videre forespørgsler. Mit sidste ophold i Damaskus blev for største delen optaget af forberedelsen til rejsen gennem Lilleasien ; jeg erhvervede mig en lettere sadel; thi med de svære arabiske sadler var det altfor upraktisk at færdes; endvidere sadeltaske, fodersæk, remme og andre udrustningsgenstande, samt tilstrækkelig ammunition. DernæstDamaskus, Udsigt mod Citadellet.191 forestod træneringen af hesten; som alle arabiske heste var den kun vant til at gå i skridt og fri galop, men pa en så lang tur vilde det være lovlig begrænset alene at have valget mellem disse to gangarter. Jeg vilde derfor se at bibringe den fore stillingerne om et europæisk trav, og efter nogle dages besvær ligheder begyndte det også at gå op for den, at der var andre måder at komme frem i verden på end alene den vilde fart, som den kendte fra sin hjemstavns vidtstrakte tumlepladser. . I den sidste uge af mit ophold indtraf netop en af Damaskus' store, årlige højtidsdage, nemlig tilbagekomsten af pilgrims karavanen fra Mekka og Medina. Jeg har allerede tidligere an ført, at pilgrimstrafiken i Damaskus nu til dags ikke er for noget at regne i sammenligning med, hvad den tidligere var, den gang da dampskibslinjerne på det røde hav og den persiske havbugt endnu ikke havde draget største delen af konfluxen til sig. Dog er det endnu den dag i dag en imponerende skare, der årlig bevæger sig ud gennem den lange gade i Damaskus' sydlige -for stad Meidån for et par måneder efter at vende tilbage med den beroligende bevidsthed at have opfyldt en af de rettroendes vigtigste pligter. Den omstændighed, at hele pilgrimsfærden står under den tyrkiske regerings beskyttelse og ledes af en af denne udnævnt embedsmand, bidrager til at give højtideligheden en vis officiel karakter, hvor pashaernes og bimbashi'ernes (o: obersternes) glimrende uniformer må tjene som staffage for de fromme Mekka vandreres triumferende tog. Den dag, da indtoget skal komme, er hele Damaskus på benene lige fra den tidlige morgenstund; i alle de kafeer, som toget skal passere forbi, ere alle pladser forud optagne, og på alle tågene i disse gader lejre folk sig flere timer i forvejen, vel forsynede med proviant for at kunne udholde ventetiden. Mange steder er der opført stilladser for de skuelystne, ofte rigtig nok af den beskaffenhed, at det gyser i en bare ved at skulle gå forbi, endsige da at bestige dem. De brillante gadedrenge be sætte alle træer og gesimser, hvor

der overhovedet er en mulig192 hed for anbringelsen af menneskelige legemer, og iværksætte fra deres uindtagelige stade et livligt bombardement med appelsin skaller og lignende mod de tyrkiske soldater, der danne et übe vægeligt espalier midt i gaden. Det er dog ikke udelukkende nysgærrighed, der driver befolkningen til at samle sig på pilgrimstogets vej, men tillige den forestilling, at en del af pilgrimsfærdens helliggørende kraft kan gå over på beskueren, særlig da, hvis han kan få lejlighed til at berøre det hellige tæppe, el-mahmal, der bragt som en gave til profeten nu vender tilbage velsignet af den ypperste shejk i Mekka. De religiøse ideer ere jo under de forskellige former overalt de samme, og forestillingen om aflad, en ved rent ydre midler erhvervet syndsforladelse, gør sig gældende hos Muhamme danerne, så vel som blandt de kristne. Ventetiden før togets ankomst er lang, men for Orientaleren med hans flegmatiske tålmodighed og fuldstændige mangel på forståelse af tidens værdi i og for sig går den meget fornøjeligt. Så hører man endelig langt nede i gaden jublende råb, og et øjeblik efter sprænger tyrkisk kavalleri gennem gaderne, efter fulgt af en trop beduiner, en del af ørkeneskorten, som vuggende sig i de høje kamelsadler med raslende trommehvirvler forkynde deres glæde over at være vendte tilbage til Damaskus' friske haver og kølige kilder. Efter dem følger den uhyre kamel, som bærer det hellige tæppe; ved Orientalernes ejendommelige blan ding af leg og religiøse ceremonier har en dreng fået lov til at krybe op i baldakinen på kamelens ryg og stikker nu og da sit grinende ansigt ud mellem de brogede gardiner, der hænge ned fra baldakinens loft. Alle tilskuerne hilse det langsomt frem skridende dyr med begejstrede Allah-råb og vinken med hånden ; det er et øjeblik, da de kristne gøre bedst i at holde sig borte; det hellige dyr tåler ikke at profaneres af deres blikke. Den tyrkiske regering gør alt muligt for at begunstige og beskytte pilgrimstrafiken, og det af flere forskellige grunde. For det første skylder sultanen sin gejstlige stilling som khalif at193 sørge for, at de troende med sikkerhed kunne komme til pro fetens grav og den hellige stad, og i det hele taget er den religiøse prestige et af de sikreste bånd på den orientalske befolkning. Dernæst bringer også den store årlige tilstrømning fra fremmede lande en del penge i landet, så meget mere som man gærne forener det nyttige med det fromme og gør pilgrimsfærden til en handelsrejse. Naturligvis har her den europæiske dampskibs trafik, som har skaffet nye og billigere forbindelser mellem for skellige steder i Asien, gjort dybe skår i den indtægtskilde, der særlig i Byer som Aleppo og Damaskus flød rigelig ved pil grimmenes ankomst. Også i en anden henseende have de nye befordringsmidler bragt en forandring ind i pilgrimsfærden. Denne havde en stor betydning i social henseende, i det den lange færd under ofte meget hårde vilkår, der _vare ligelige for alle, yderligere bidrog til at. bringe de forskellige samfundsklasser i nærmere berøring med hverandre, og således forstærkede den ægte demokratiske opfattelse i Orienten af menneskenes lighed. Også her har den europæiske indflydelse grebet forstyrrende ind; de rige Tyrkere og Ægyptere sejle nu ganske mageligt i en luxuriøs første klasses kahyt lige til havnestaden Djiddah, hvorfra der kun er et par dages vej til Mekka. Den tid er maske heller ikke utænkelig fjærn, da der fører en jærnbane lige til den hellige stads mure ligesom nu til Jerusalem, men så vil også snart poesien gå af den gamle pilgrimsfærd. Foreløbig have disse pilgrimsrejser for Europa væsenlig kun betydning som smitteførere for forskellige epidemiske sygdomme og da særlig kolera, som årlig kræver et betydeligt kontingent i pilgrimmenes flokke. Overfor den jævne Orientalers mangel på forståelse af faren i forbindelse med hans urokkelige tillidsfuldhed glipper alle sanitære foranstaltninger, desinfektion, karantæne og militærkordoner. Pilgrimmene opfatte disse forholdsregler som en personlig chikane og søge at omgå dem på alle måder; på ganske lignende made gik det også, da koleraen i efteråret 1891 J. Østrup 13194 rasede i Damaskus, og byen i tre uger holdtes indespærret ; man smuglede af hjærtens lyst, dels handelsvarer, dels postsager, og søgte også personlig at unddrage sig faren ved flugt gennem militærkordonen ; Muhammedanerne i Damaskus fortælle, ikke uden en vis stolthed, at det især var de kristne, som ikke turde trodse faren. »Men derfor var det også dem, som sygdommen gik mest ud over; vi andre blev her; thi overalt stå vi i Allahs hånd; derfor fejlede vi heller ingen ting; Allah være priset !« For pilgrimmene er der, på flere steder af det røde havs kyst, særlig ved Tor, udfor Sinai bjærg, oprettet store karantæne stationer, hvor rødehavsdamperne for kortere eller længere tid må udlosse deres menneskelige ladninger. Forholdene på disse sta tioner skulle imidlertid have været meget slette og særlig til førslen af levnedsmidler højst mangelfuld, så at man vel kan for stå pilgrimmenes misfornøjelse; muligheden for at dø af kolera er dog altid at foretrække for visheden om at dø af sult. Min ven fra Kairo, præsten Musa, der havde gjort rejsen til Mekka tre gange, havde også en gang ligget i karantæne i Tor, og hans beskrivelser om,

hvad de havde døjet, vare forferdelige; dog tror jeg, at de, som alle Ægypteres, også vare en del overdrevne. I de sidste par år har sultanen søgt at forbedre de sanitære forhold ved pilgrimsfærden betydelig; fuldstændig at kvæle epidemierne i Mekka vil dog neppe lykkes, da sygdommen hvert år føres til af nye individer, og Mekkanerne vil af hensyn til fordelen ikke finde sig i nogensomhelst indskrænkning i adgangen til den hellige stad, således som det oftere har været påtænkt. Som en følge af disse forhold er dødelighedsprocenten i pilgrimskaravanerne meget stor, og man forstår derfor den glæde, hvormed de hjemvendende hilse deres fædreby. Det var et strålende syn på indtogsdagen at se de mange pilgrimmes glade ansigter, især da dem, der havde hjemme i Damaskus, og som nu blev hilsede af deres slægt og venner: Nu havde de opfyldt profetens bud og vare derved blevne delagtige i håbet om alle de forjætttelser, der knytte sig dertil, de kunde nu. tilbringe195 i i resten af livet i tryghed hjemme i ære og anseelse og med ret til at bære den hædrende titel el-hadj (o: pilgrim); thi skønt det egenlig er påbudt enhver rettroende mindst en gang i sit liv at besøge Mekka og Medina, er det dog kun et forholdsvis ringe antal, hvem ikke økonomiske hindringer eller andre betænke ligheder afholder fra opfyldelsen af denne befaling, og med en berettiget stolthed føre de derfor denne ærestitel foran deres navn. — — Efter et par ugers forløb vare alle mine forberedelser af sluttede, og jeg begav mig af sted til Beirut, idet jeg for sidste gang red over Koilesyriens flade slette gennem Libanons bjærg passer. I Beirut fik jeg med bistand af vor konsul, Julius Loyt Syrisk kawas (o: konsulatstjener).196 ved, hvis mageløse elskværdighed og hjælpsomhed alle danske rejsende have prøvet, og som Du jo også selv kender fra samme side, al ting ordnet med den tyrkiske regering for at være sikker mod eventuelle übehageligheder undervejs; det gik altsammen ganske let, takket være den skrivelse fra det tyrkiske indenrigs ministerium, som gesandtskabet i Konstantinopel i sin tid havde forskaffet. Da så alle passer og certifikater vare i orden, de sidste breve til Europa bragte på posten, og den sidste afsked taget med Loytved med tak for al god hjælp, sadlede jeg min Konsul Loytveds hus i Beirut. ganger grå og red af sted. Men da konsulen havde fortalt mig, at Du allerede var kommen fra Ægypten og var tyet herop, vilde jeg dog, førend jeg nu for lange tider begraver mig i bar bariet, endnu en gang gærne se et kendt ansigt, og overraskede dig derfor med dette besøg, der jo også for dig blev aldeles uventet. Se, det er så omtrent den første halvdel af min Odysse, nu få vi se, hvorledes den anden halvdel vil blive, og om den kan få en lige så lykkelig udgang; Du ved jo allerede om min plan at rejse alene til hest gennem Lilleasien til Konstantinopel, og197 jeg kan derfor slutte fortællingen med de samme ord som Odys seus ved Alkinoos' hof: og jeg hader den uskik atter pány at fortælle, hvad alt man klart har berettet, Vi sade i nogen tid tavse, da jeg var færdig med at fortælle. Tilsidst brød min ven stilheden : »Ja, nu er Du da i hvert fald glad over at være kommen så langt og over at være sluppen lykkelig og vel fra din ørken expedition?« »Ja, vel er jeg det, eller jeg burde i hvert fald være det; men somme tider ved jeg knap selv, hvorledes det egenlig er. Så underligt det end kan lyde i forhold til den korte tid, jeg har tilbragt derinde, jeg kan nu og da gribe mig selv i ligesom at have hjemve efter ørkenen. Jeg vil næppe senere fra noget sted kunne hjembringe minder, rigere og skønnere end dem, jeg nu fører med mig herfra, men det er ligesom jeg til gengæld har mistet noget af mig selv, der er bleven derinde. Du kan jo fra Kairo huske det gamle sagn om, at den, der en gang har drukket af Nilens vand, atter skal vende tilbage; hvad det egentlig er, som sagnet vil sige, forstår jeg bedre nu, når jeg overfører det på disse forhold: den, som en gang har åndet ørkenens luft og levet ørkenens liv, hans tanke vil under hvilkesomhelst omgivelser vende tilbage dertil; han vil mindes de kølige aftner, når man sad omkring ilden og lyttede til de gamle romancer, medens de rundt om lejrede fårehjorde i månelyset dannede en sølvblinkende ring om teltene; han vil mindes de sorte nætter med de store, ganske hvide stjæraer, når himlen strålede som hvælvingen i en fedronnings eventyrslot; han vil mindes hestenes dans over sletten, når. de tørre græstotter knitrede under hovene, og han vil føle sig knyttet til dette sted med bånd, som han aldrig skal løse. Der er i et gammelt, østerlandsk sagn fortalt om en troldmand, der binder en karavane, så at den aldrig kommer udenfor en vis kreds, skønt den bestandig marcherer fremad; det er det samme198 trylleri, som ørkenlivets poesi medfører, et trylleri, som man først føler, når man selv er kommen indenfor den magiske kreds — — Men nok om det, nu skal jeg jo i lag med Tcher kesserne, maske de kunne få mig til at glemme beduinerne.« »Når har Du tænkt på at tåge af sted?« »Nu med det samme, såsnart det bliver dag; jeg rider ned over bjærgene, indtil jeg når chausseen, der langs med kysten fører mod nord adTripolis til, og så er jeg allerede på vejen.« — Efter en stunds forløb begyndte solen at glide frem over Djebel Sannins snetoppe, og et par minutter efter var jeg i sadlen. »Nå

ja, så far vel Du, « sagde maleren, »og lykke på rejsen; hils dem derhjemme, hvis Du når så langt. « Og med denne afskedshilsen red jeg ned ad den bugtede vej over bjærgskråningen, medens solen bag fra kastede sine strålebundter ud over Middelhavets flade og fik morgentågens flager til at spredes og smelte som store, hvide snefnug. Det var en torsdag morgen, at jeg efter afsked med min ven, maleren, tiltrådte rejsen mod nord, og jeg befandt mig således i god overensstemmelse med den arabiske overtros fordringer, i følge hvilken torsdag, lørdag og søndag ere de bedste dage for påbegyndelsen af en rejse. Også de andre ydre auspicier vare så gunstige som muligt; det var et klart, strålende solskinsvejr uden for stærk varme, således som forårsdagene i Syrien kunne bringe det, et vejr, der rigtig var i stand til at forhøje det om givende landskabs skønhed. Jeg tror også, at man skal lede længe for at finde en smukkere vej end den, der løber fra Beirut langs med kysten imod nord. Bjærgene, der her antage meget stejle former, løbe omtrent helt ud til kysten; den smalle 198 trylleri, som ørkenlivets poesi medfører, et trylleri, som man først føler, når man selv er kommen indenfor den magiske kreds — — Men nok om det, nu skal jeg jo i lag med Tcher kesserne, maske de kunne få mig til at glemme beduinerne.« »Når har Du tænkt på at tåge af sted?« »Nu med det samme, såsnart det bliver dag; jeg rider ned over bjærgene, indtil jeg når chausseen, der langs med kysten fører mod nord adTripolis til, og så er jeg allerede på vejen.« — Efter en stunds forløb begyndte solen at glide frem over Djebel Sannins snetoppe, og et par minutter efter var jeg i sadlen. »Nå ja, så far vel Du, « sagde maleren, »og lykke på rejsen; hils dem derhjemme, hvis Du når så langt. « Og med denne afskedshilsen red jeg ned ad den bugtede vej over bjærgskråningen, medens solen bag fra kastede sine strålebundter ud over Middelhavets flade og fik morgentågens flager til at spredes og smelte som store, hvide snefnug. Det var en torsdag morgen, at jeg efter afsked med min ven, maleren, tiltrådte rejsen mod nord, og jeg befandt mig således i god overensstemmelse med den arabiske overtros fordringer, i følge hvilken torsdag, lørdag og søndag ere de bedste dage for påbegyndelsen af en rejse. Også de andre ydre auspicier vare så gunstige som muligt; det var et klart, strålende solskinsvejr uden for stærk varme, således som forårsdagene i Syrien kunne bringe det, et vejr, der rigtig var i stand til at forhøje det om givende landskabs skønhed. Jeg tror også, at man skal lede længe for at finde en smukkere vej end den, der løber fra Beirut langs med kysten imod nord. Bjærgene, der her antage meget stejle former, løbe omtrent helt ud til kysten; den smalle199 strimmel mellem skråningerne og strandbredden er opfyldt at velholdte, frodige olivenhaver; til venstre ser man Middelhavets rolige flade, hvis dybtblå farve ved visse belysninger glider over i det rødlige, så at man bringes til at erindre Homers beskrivelse af de vinfarvede bølger. Oppe tilhøjre ligge landsbyerne skjulte mellem de fremspringende klipper, på hvilke grønne terrasser vexle med mørke granitvægge; fra de små kapeller rundt om lyder klokkeklangen (thi Libanon er et overvejende kristent distrikt), og over hele landskabets forgrund er der en fred og smilende hygge, der danner en pittoresk modsætning til de snedaekkede bjærgtoppe i baggrunden. Ikke langt fra Beirut, kun c. i lj2 mil, løbe bjærgene helt ud til kysten, så at der kun dannes et ganske smalt pas mellem havet og klippevæggen. Den nylig anlagte chausse trænger sig igennem helt nede ved strandkanten, men i ældre tider gik vejen et stykke længere oppe, og denne vej er der endnu bevaret ret mærkelige mindesmærker om. På grund af det indre Libanons meget kuperede og forrevne karakter var nemlig dette pas i hele oldtiden den eneste forbindelse mellem Nordsyrien og Palæstina imod vest, og den korteste rute fra Ægypten til Lilleasien kom derfor til at gå herigennem. Oldtidens mægtige hære have passeret her forbi, og som vidnesbyrd herom findes endnu i klippesiden en del ægyptiske og assyriske indskrifter. Desværre har den sprøde stenart ikke modstået klimaets indflydelse, så at skrift tegnene ere aldeles forviskede, men vi vide andetsteds fra, at den ægyptiske indskrift er sat af den vældige erobrer, Ramses den anden, på hans sejrrige tog mod Hethiterne. Lige ved passet findes udløbet for en lille flod, Nahr-el-kelb (d: hunde floden), et navn, der endnu minder om dens antike benævnelse, Lykos. Ved selve floden ses et monument af nyere dato, nem lig en sten, hvis indskrift fortæller, at den rejstes åf de franske soldater under deres tog mod Damaskus i året 1860; ved siden af de årtusinder gamle østerlandske indristninger ser Napoleon200 den tredies lille marmortavle en smule pretentiøs ud, fordi den netop er rejst på dette sted. Min glæde over landskabet forøgedes yderligere i anledning af vejens fortræffelige beskaffenhed, men med den første dags rejse var denne kilde til tilfredshed udtømt; thi ved ankomsten til Batrun, midt imellem Beirut og Tripolis hørte chausseen op og afiøstes af en elendig, stenet sti, som det på sine steder endog var forbundet med fare at passere. En erstatning for disse besværligheder måtte jeg da søge i nydeisen af egnens

stadig afvexlende skønhed; ligesom Syrien er et af de smukkeste lande i verden, er egnen omkring Tripolis en af de smukkeste i Syrien. Også på historiske minder er egnen rig; i Batrun fortæller et amfitheater og i et pas hinsides landsbyen en middelalderlig borg ruin om Romernes og korsfarernes herredømme på disse steder til de forskellige tider. Som en rigt indfattet perle ligger Tripolis med de duftende haver midt i denne skønhed. Denne duft er noget for byen ganske ejendommeligt og hidrører fra en mængde krydrede planter, der dyrkes i haverne; den er til sine tider så stærk, at den kan spores langt ud på havet, hvor den bringer den ankommende rejsende den første hilsen fra vidunderlandet. Som navnet antyder stammer byen fra den græske oldtid og bestod egenlig af tre steder, der lå med ganske kort afstand fra hverandre, og hvis plads man endnu tydelig kan påvise. Senere smeltede disse sammen til en, og kun havnestaden, der ligger en fjerdingvej borte, vedblev at udgøre en del for sig. Størst betydning fik Tripolis i middelalderen under korstogene ; fra denne tid stammer det endnu existerende kastel, der er en smuk prøve på datidens fæstningsbygningskunst, og hvis opførelse tillægges Raimund af Toulouse, og om denne tid minde også de mange frankiske stednavne i omegnen, som have holdt sig i den nu levende Arabers mund, som Belmonte, Calmonte og lignende. Med disse middelalderlige minder som baggrund virker det frapperende, når man kommer til havnestaden og ser en havne201 vej af den allermest moderne slags føre mellem haverne op til den egenlige by; dette anlæg skyldes, ligesom de fleste andre tilløb til en europæisering, Syriens tidligere guvernør, Midhat pasha, hvis reformiver jeg allerede har haft lejlighed til at omtale. Han nærede overhovedet en stor interesse for Tripolis, noget, der i høj grad vidner om hans blik for økonomiske muligheder; thi denne by er virkelig af alle Syriens kyststæder den, som på Havnen i Tripolis. grund af de naturlige torhold sidder inde med de betydeligste fremtidsudsigter. Det er nemlig den eneste, som besidder en god, naturlig havn, medens skibene både ved Jaffa og Beirut ere nødte til at lægge sig for anker på den åbne^red, hvorved både indskibningen i høj grad besværliggøres og forbindelsen bliver meget usikker, da damperne i hårdt vejr ere nødte til at springe disse stationer over for at holde defe gående ude i rum sø, indtil202 havet bliver roligere. I Tripolis derimod danner et par små skær en naturlig mole, der skærmer mod pålandsvinden, og med en forholdsvis ringe bekostning vil der her kunne tilvejebringes en mønsterværdig havn. Desuden har Tripolis hele det rige opland bag ved sig og muligheden for en jærnbaneforbindelse med det indre er her langt gunstigere end andet steds, da de naturlige hindringer ere forholdsvis små. Alligevel har Tripolis hidtil måttet stå tilbage for Beirut, og da man nu endelig er begyndt at tåge sig sammen og samler penge til jernbanen og søger regeringen om concession, har man også i Beirut taget ordenlig fat og dels anvendt umådelige summer til havneanlæg, dels på begyndt en bane til Damaskus. Det er et spørgsmål om existens eller tilintetgørelse for Beirut; thi får Tripolis først sin bane, der vil kunne anlægges langt billigere end Libanonbanen, vil man ved billigere fragter kunne drage al trafiken derhen, og så vil det være ude med Beirut. Det er derfor, man her arbejder med så feberagtig ivrighed for at komme først og få en fast rute etableret, inden konkurrencen kommer. Det rivaliserende forhold er så meget desto skarpere, som de kæmpende kapitaler i de to byer repræsentere de to nationer, der altid i Orienten stå skarpest mod hinanden, nemlig England og Frankrig; medens Franskmændene arbejde i Beirut, have Englænderne haget sig fast i Tripolis og søge derfra at trykke nabobyen ned. Fore løbig synes det, som om Beirut begunstiges mest af den tyrkiske regering; i hvert fald har den indtil nu vægret sig ved at give Tripolis en jærnbaneconcession, men de bureaukrater i Konstan tinopel, som bestemme disse ting, ere ikke aldeles uimodtage lige for påvirkning, og det endelige resultat er derfor endnu tvivlsomt. I Tripolis traf jeg en ejendommelig personlighed, nemlig en Levantiner ved navn Catzeflis, som der beklæder den ophøjede stilling som kgl. dansk vicekonsul. Han tilhører en slægt, der er mærkelig ved, at den nu i flere generationer har haft monopol på de europæiske konsulater. Således var denne mand både203 dansk og italiensk konsul, medens hans broder repræsenterede Sverig-Norge og hans fætter England, og både hans fader og hans farfader havde førend ham været danske konsuler. Alligevel havde han af danske undersåtter aldrig set andre end konsulen i Beirut, og min ankomst vakte derfor en berettiget sensation i familjen, som var glad ved at få konstateret, at undersåtterne i det rige, deres slægtning repræsenterede, vare ligesom andre mennesker og ikke lutter isbjørne og varulve. Som en følge deraf vidste han ikke, hvor elskværdig han skulde være mod mig; han foranstaltede en lille middag og til bød mig fra mutesarrifen en kavallerieskorte, en opmærksomhed, som jeg dog med tak afslog. Gendarmerne i Tyrkiet er en race, som man kun, når nødvendigheden ligefrem byder det, skal indlade sig med. Man hører så

ofte tale om konsuler i Orienten, og med vore europæiske forhold for øje undrer man sig over den indflydelse, de besidde. Men i Østerland ere konsulerne noget ganske andet end her; den prestige, som Europa trods alt nyder i Orienten, giver disse mænd som de europæiske magters repræsentanter en ganske særlig social stilling, som yderligere forøges ved deres diplomatiske forretninger. I følge exterritorialretten er deres hus en ukrænkelig helligdom, over hvis dørtærskel de ottomaniske loves håndhævere ikke kunne trænge ind, og herfra udstrækker deres myndighed og deres beskyttelse sig også til de undersåtter af vedkommende nation, som findes i konsulens jurisdiktion. Når konsulen i sin pragtfulde uniform med den guldbroderede kavvas foran sig, går eller rider gennem gåderne, er han at betragte som en fremmed fyrste og ikke som et forholdsvis underordnet medlem af corps diplomatique. De udsendte Europæere, de, som altså efter statsretten kaldes consules missi, benytte i reglen deres indflydelsesrige stilling med stort mådehold, og dels herved, dels ved en bestemt optræden i. de enkelte tilfælde, hvor det er nødvendigt, have de sikret sig en aldeles urørlig stilling i den almindelige bevidsthed.204 Da fanatismens bølger under det store kristenangreb i Damaskus i året 1860 brusede vildest, og da hele kristenkvarteret blev stukket i brand, stod dog de europæiske konsulater urørte, skønt de optog en mængde flygtninge, som her søgte tilflugt mod den exalterede pøbels raseri; så stor var hos det almindelige folk frygten for det übekendte, truende Europa, der stod bag ved sine udsendinge, parat til hævn. Og at denne respekt også undertiden deles af administrationen, har man flere, interessante exempler på. Jeg har ladet mig fortælle, at i en af de syriske kystbyer tiltog i en kortere periode for et par år siden det sæd vanlige procentantal af drab i en uhyggelig grad; blandt ofrene vare også enkelte Europæere, og deres konsuler havde i den anledning henvendt sig til pashaen, der havde svaret med høflige beklagelser og med løfte om, at det så vidt muligt ikke skulde ske tiere. Men det gjorde det alligevel, og usikkerheden steg, indtil også en Amerikaner ramtes af de übekendte morderes for følgelser. Også hans konsul gik til pashaen og fik der samme svar som alle de øvrige, men ikke tilfreds hermed telegraferede han til Alexandria efter et amerikansk krigsskib, som netop den gang lå i station der. To dage efter ankrede dette på byens red, og konsulen gik atter til pashaen, men denne gang ledsaget af kommandanten og med en kategorisk opfordring til inden fire og tyve timer at skaffe den skyldige udleveret. Næste dag mødte gendarmerne virkelig med et individ, som også ganske rigtig blev hængt i anledning af mordene, og konsulens energiske optræden vakte respekt hos befolkningen; der blev kun det tvivlsomme spørgsmål tilbage, om den afstraffede virkelig var gerningsmanden eller maske snarere en fra fengslet i dette øje med hentet forbryder. Hvorom alting er, forholdene blev noget bedre, og Europæerne kunde fremtidig gå nogenlunde sikre på gaderne. Større betænkeligheder vække derimod somme tider de til konsuler udnævnte Levantinere, de såkaldte consules electi. Drevne af forfengelighed jage de efter konsulatsposterne, ofte205 uden forestilling om deres embeds pligter eller om det lands interesser og forhold, som de ere kaldede til at repræsentere. Der er dem, for hvem det at være konsul blot består i retten til at bære en smuk uniform og til forøvrigt ansvarsløs og uaf hængig af tyrkiske love at begå alle slags gavtyvestreger. Heldigvis er man i Europa begyndt at blive noget mere for sigtig i valget af sådanne, som kun ødelægge landets prestige ved deres frække eller kejtede optræden. Danmark havde en gang en repræsentant af denne kaliber i Damaskus, som blandt andet ved en officiel festlighed hos guvernøren gjorde sig berømt ved at møde med kården ved højre side, og som kun benyttede rigsvåbnet over sin dør som et skjold mod alle forfølgelser i an ledning af hans mange og store gavtyvestreger; han blev da endelig også afsat, og som om man ikke kunde tænke sig noget efter ham, står posten som dansk konsul i Damaskus ledig endnu. Fra denne kategori af slyngler i diplomatuniform var min ven Catzeflis en hæderlig undtagelse; han nærede desuden en levende interesse for Danmark og danske forhold og havde også ved forskellige lejligheder lagt sin sympathi tydelig for dagen. Da jeg ikke reflekterede på tilbudet om eskorte, søgte han at være mig til nytte ved at medgive mig nogle anbefalingsskrivelser, hvoraf et par virkelig kom mig til nytte og senere skaffede mig nogle interessante bekendtskaber. Fra Tripolis gik min vej stadig langs med det blå middel havs kyst til Lattakie, det gamle Laodicea. Egnen mellem de to byer, der udgør en smal, fra nord til syd løbende strimmel, begrænset mod vest af havet og mod øst af Libanons nordlige fortsættelse, Anserijjebjærgene, nyder ikke noget godt lov med hensyn til sikkerhed, og folk i Tripolis rystede betænkelig på hovedet af min færd. Det er beboerne af bjærgene, de såkaldte Anserijjesekter, der her sætte skræk i de arabiske kystboere, og befolkningen ved ikke alt det onde, de kunne fortælle om dem. Med en mageløs dristighed

foranstalte de deres overfald, selv i206 de store byers umiddelbare nærhed, uden at gendarmerne eller borgerne selv kunne få fat på dem eller få en forfølgelse iværk sat. Detgik migimidler tid på dette stykke af vejen som sædvanlig; jeg kom ganske uhin dret igennem og hver ken hørte eller så noget til Anserijje folkene; heller ikke senere har jeg per sonlig mød.t en eneste af disse stammer, noget, som jeg for øvrigt beklager, da de i mange hen seender frembyde stor interesse på grund af den ejen dommelige særstil ling de indtage. Anserijjefolkene ere nemlig ikke Mu hammedanere, men have deres særlige religion, som de lige som Druserne holde strængt hemmelig. De arabiske ind- Bonde af Anserijjesekten. byggere vide lige så lidt som Europæerne nogen egenlig besked dermed, men fortælle ikke desto mindre om alt muligt, idet de207 anvende de sortest mulige farver i deres skildring. En fragtmand, som jeg fulgtes med fra Tripolis til Tartus, en lille by på halv vejen til Lattakie, var meget ivrig til at fortælle om dem: »Ja, Anserijjefolkene, hos dem er alt tilladt, hvad andre folkeslag anse for de forfærdeligste synder; de gifte sig med deres egne døtre, eller sælge disse som slavinder; Du kan få en Anserijje pige i Tripolis til en pris af halvandet til tohundrede francs. Der er ikke den forbrydelse, som de gyse tilbage for, Allah forbande dem både nu og i den anden verden. « Slet så slemt er det nu ikke med disse sekter, og disse overdrivelser må tilskrives de muhammedanske Araberes brændende had. Medens stadfolkene ere frygtsomme, ere Anserijjefolkene ikke bange af sig, og i de stadige kontraverser mellem bjærget og sletten går det derfor ganske naturligt ud over de første, hvis forbitrelse yderligere forøges ved umuligheden af at skaffe sig hævn; thi i deres smuthuller mellem de vildsomme bjærge ere Anserijjefolkene ikke til at få ram på. Det vilde have været interessant for mig at træffe på repræsentanter for denne nation, skønt jeg næppe tror, at jeg vilde have været heldigere med at få noget at vide om deres religion end så mange andre, som tidligere have forsøgt derpå. Kun så meget ved man, at der indenfor dette religionssamfund findes flere forskellige sekter, af hvilke den ene tilbeder solen og den anden månen, medens for den tredje stjærnerne ere at betragte som den egenlige åbenbarelse af guddommens person lighed; nogle af dem mene, at der sidder en mand, ved navn Ali, inde i solen, og han er den egenlige guddom. Muhamme danernes beretninger om deres blodskamsforbindelser synes dog at bero på løs overdrivelse, derimod genfinder man her den samme mærkelige skik, som også hersker hos Yeziderne, djævle tilbederne, der bo hinsides Eufrat, og som på arabisk kaldes kefsh; den består i, at ved en større, årlig fest alle unge mænd og kvinder spærres inde sammen i et mørkt rum, hvorfra de først slippes ud næste morgen.208 Medens Drusernes religion er en senere udvikling af Islam, eller i hvert fald støtter sig til momenter i denne, synes Anserijje sekternes religiøse forestillinger at gå tilbage til meget ældre kilder. Vi have her et af de mange overleverede brudstykker af oldtidens religioner; sol- og stjærnedyrkelsen tyder tilbage til Baal og Astarte, og sexuelle udskejelser opfattede som en religiøs ceremoni er også noget, som kommer frem på flere steder i de klassiske forfatteres beretninger om føniciske og syriske religions skikke. Medens nede på sletten den ene religion har fulgt efter den anden, medens korset blev plantet på Zeus' og Afrodites altere, for senere selv at fortrænges af halvmånen, og medens generationer efter generationer kæmpede for bevarelsen eller ind førelsen af disse religioner, holdt traditionen fra de ældste tider sig uforstyrret her oppe mellem bjærgene, og er end noget i tidernes løb forkvaklet og beskåret, det er dog endnu den samme natur religions grundtanker, der gælder for vor egen samtids Anserijje sekter, og som vare de ledende lys hos de folk, der for år tusinder siden byggede Sidon og Tyrus. Især er det at træffe det sexuelle element indblandet i religiøse ceremonier noget udpræget semitisk, og under for skellige former findes det så godt som hos alle nationer af denne æt. Kvindens tvungne given sig selv til pris enten en gang for alle eller for et bestemt tidsrum betragtedes som et religiøst offer; Herodot fortæller om en skik af denne art hos Assyrerne, på øen Kypern fandtes det samme, og ligeledes i Syrien. Offer principet gennemførtes i almindelighed således, at de penge, som kvinden på den måde erhvervede, tilfaldt den gudindes tempel, til hvem hun havde indviet sig; hos Jøderne, for hvem hele dette væsen måtte være en vederstyggelighed, bliver derfor ordet »den indviede« (kedisha) ligefrem betegnelsen for en skøge, og man ser, at i forfaldsperioden får denne form for guds dyrkelse også indpas i selve Israel (i. kongernes bog 14, 24; 15, 12). For de udenforstående måtte naturligvis religiøse ceremonier af denne art bedømmes med ganske andre udgangspunkter, og209 de klassiske forfattere som Lukian og andre, som have givet skildringer heraf, udtale sig da også i meget skarpe udtryk om de sædelige tilstande. At der dog trods alt dette ved siden af godt kan have hersket en vis sædelig bevidsthed om kvindens værd, er der ingen tvivi om, og det se vi da også bekræftet ved

ytringer hos forfatterne selv; Herodot tilføjer i sin beretning om kvindernes offer ved kærlighedsgudindens tempel: »Når hun så en gang har bragt sit offer og overgivet pengene til templet,, vil det senere ikke være muligt at købe hendes elskov, hvor stor en pris man end vilde byde derfor«, så at man ser, at opfyldelsen af den religiøse pligt ikke hos disse folkeslag har været ens betydende med en dyrisk given sig hen til enhver, men tvært imod det modsatte, og derved fik jo ofret netop sin største betydning. Grundtanken i hele dette forhold er ikke som hos Grækerne livsnydelsen sat i system og forlenet med religiøs betydning som symbol på naturmagters virksomhed, men det er forestillingen om den personlige, nidkære og fordringsfulde- gud dom, som absolut kræver det største offer. Og denne forestilling om guddommen som en despotisk hersker, der indenfor sit folks kreds ejer en uindskrænket magt, er ægte semitisk og har givet sig udtryk i de sproglige betegnelser, der alle udtrykke begrebet »herre, fyrste, overvinder» (Molok, Baal, Kamosh, Adonai osv.). På samme måde tør maske også Anserijjesekternes religiøse ceremonier betragtes, og deres muhammedanske naboers strænge dom har vel snarere sin begrundelse i manglen på forståelse af sådanne enkelte skikke, end den tør antages at være i overens stemmelse med de virkelige forhold i det hele taget. Det vilde være interessant, om man kunde få noget mere at vide om formerne for disse sekters sol- og stjærnedyrkelse og om deres religions dogmatiske grundlag. Men det er der imidler tid ikke stor udsigt til; Anserijjeshejkerne bevare deres hemme ligheder om muligt endnu bedre end Druserne, og man ved således ikke en gang besked om, hvorvidt de ere i besiddelse af skrevne, hellige bøger, noget, der forøvrigt næppe er sand J. Østrup, 14210 synligt. Der er ingen tvivl om, at hvis man kunde få nøjere rede på deres religion og deres ceremonier, vilde overens stemmelsen med de gamle fønikiske og syriske religiøse fore stillinger træde langt tydeligere frem, og vi vilde fuldt ud vide, hvad vi nu til dels kun kan ane og slutte os til, at under alle Syriens religiøse og politiske omvæltninger have disse bjærge været et fristed, hvor den af kristendommen fordrevne Baal og Astarte have fundet ly mod alle de munke, imamer og missionærer, som efter hverandre ere komne her for at forkynde deres tro som den eneste rette og sande. Udenfor disse enkelte områder er det ejendommeligt at se, hvor lidet af oldtidens religioner eller religiøse ceremonier det er, som har holdt sig i de moderne forestillinger eller skikke i Orienten. Medens vi her i Europa jo i det daglige liv endnu have en mængde former, hvis betydning ganske vist er forandret, og hvis oprindelse totalt er glemt, men som dog med sikkerhed kunne påvises at være af hedensk udspring, er der i den mu hammedanske verden såre lidet tilbage. Profeten har i en sjælden grad -vidst at holde Koranen fri for alle folkelige forestillinger af denne kategori, og ved deres udelukkelse herfra ere de blevne banlyste for stedse. Hvad der existerer af overtroiske fore stillinger i den almindelige bevidsthed er senere indkomne lån udefra, hentede hos Jøderne eller Perserne, og ikke, som tilfældet er hos andre nationer, forstenede levninger fra tidligere religioner. Kun de religionssamfund, der som Anserijjesekterne have holdt sig strængt afsondrede fra de orthodoxes kreds, have kunnet bevare oldtidens traditioner, om end naturligvis tildels i en for drejet form. Ligesom Anserijjebjærgenes befolkning udgør et afsluttet hele i religiøs henseende, er de også med hensyn til deres politiske stilling ret uafhængige. I nogle landsbyer have de på skrømt antaget Islam for derved at opna fordele hos regeringen, men for de flestes vedkommende bryde de sig ikke stort om denne. De tyrkiske pashaers magt når ikke længére end et vist211 stykke op ad bjærgskråningen, og ovenfor denne linje vove hverken skatteopkrævere eller udskrivningskommissioner at komme. Shejker af Anserijjesekten. I det hele taget minder Tyrkiet på dette punkt meget om det gamle, persiske rige, således som Xenofon og andre have skildret212 det; midt i sultanens eget rige findes der en hel del af sådanne små uafhængige pletter, hvor det er lykkedes visse stammer, støttede til de geografiske forhold, at hævde deres selvstændig hed; kan det engang lykkes sultanen virkelig at få alt det under sit scepter, som ligger indenfor hans riges grænser, vil Tyrkiets magt og hjælpekilder blive betydelig forøgede. Hvor berygtede Anserijjestammerne end ere, slåp jeg dog som anført igennem uden videre fataliteter og nåede velbeholden byen Lattakie, en fordrejelse af det navn, den i oldtiden delte med så mange andre stæder, nemlig Laodikeia. Det er en lille venlig by, berømt for sin beliggenhed og sit sjælden sunde klima, men på den anden side sørgelig bekendt for ikke at have noget som helst andet fortrin at rose sig af; al dekadencen i Syrien er på en mærkværdig måde bleven koncentreret i Latta kie, som ikke en gang i den nyeste tid har forstået at svinge sig op. Størstedelen af de dampere, som ellers næsten daglig løbe ud og ind ved de andre kyststeder, som Jaffa, Beirut, Tri polis og Alexandrette, passere her lige forbi; der er intet at hente her i denne by, som i oldtiden var en af

Syriens største og under kejser Septimius Severus endog hovedsædet for den romerske guvernør i Syrien. Nu have handelskaravanerne søgt andre veje; det nordlige oplands produkter gå til Alexandrette, medens Tripolis har revet alle de sydligere distrikter til sig og føjet dem til sin egen handelssfære, og på den, måde bliver der så godt som intet tilovers til byen i midten. I Lattakie var jeg i audiens hos mutesarrifen, hvem jeg overrakte brevet fra det tyrkiske indenrigsministerium og som var meget interesseret iat få noget at vide om min rejse. Det var en af de mest fordomsfri og åbenhjærtige tyrkiske pashaer, jeg har kendt; fritalenhed er en egenskab, man ellers sjælden finder hos Tyrken og mindst hos de højere stående embedsmænd. Jeg fik da også at vide, at han var en torn i øjet på sin nærmeste foresatte, guvernøren i Beirut og bureaukraterne i ministeriet, og at det er sultanens personlige velvilje, som har holdt ham på213 hans plads. Med en næsten overraskende åbenhed gav han sig til at tale om Tyrkiet og de administrative forhold, og hans bemærkninger vare ikke blot skarpe, men også ofte iklædte en vittig form. Rigtignok gik enkelte pointer væk, idet samtalen førtes ved en tolk; jeg var ikke så stiv i tyrkisk, at jeg turde indlade mig på en længere konversation om ikke ganske daglig dags æmner, og den gamle pasha kunde hverken arabisk eller fransk. »Ser De«, sagde han, »her i Tyrkiet går det os ligesom med offentlige fruentimmer, der ingen børn kunne få ; vi kunne heller ikke få nogen fremskridt i administrationen, fordi vi ere for mange om det, og hvad den ene laver, det ødelægger hans eftermand. « Desværre har den gamle mutesarrif ret i mange punkter; thi mange frodige spirer til nyttige reformer blive kvalte netop på denne måde, idet hver vil lede deres dyrkning efter sin maner. Den hyppige skiften embedsmand forøger naturligvis det famlende og usikre i administrationen, og når fremskridtet derfor på mange områder ikke går hurtigere end tilfældet er, skyldes det ikke mangel på god vilje i centralstyrelsen, men den traditionelle slendrian, som disse og lignende forhold have skabt ude omkring i provinserne. Et talende exempel herpå ser man netop lige ved ankomsten til Lattakie. For at søge den økonomiske nedgang standset og åbne byen nye hjælpekilder besluttede man at skaffe en bedre forbindelse med det indre og begyndte i den hensigt at anlægge en chaussé til Hama, hvorved man håbede på ny at kunne drage endel af trafiken ned til Lattakie. Når man nu kommer til byen, opdager man i omtrent et par timers afstand derfra en bred, velanlagt landevej, der udmunder nede ved staden, men som her oppe pludselig standser og går over til en smal, stenet ridesti af den slags, som ere de almindelige i Syrien. Dermed hænger det således sammen, at da arbejdet var kommet vel i gang, og en snes kilometer vare færdige, indtrådte der et embedsskifte på de ledende mænds pladser, og dermed fulgte en brat standsning214 i foretagendet. Om den egenlige grund nu er, at de nye embeds mænd have foretrukket at anvende pengene til andre formål, eller maske snarere den, at der ikke har været flere penge at bygge for, fordi de på den lange vej fra skatteyderne til hoved kassen og derfra til de forskellige tilgodehavere for en stor del ere forsvundne i adskillige mellemleds hænder, nok er det, at arbejdet blev suspenderet »foreløbig«, hvilket vil sige det samme som, at det overgaves til evig forglemmelse. Men de en gang anvendte penge ere således fuldstændig tabte, og på den nye landevej gror græsset allerede frodigt, som om det vilde hjælpe med til at dække over denne sørgelige historie. Det er ved den slags fuldstændig planløse foretagender, at så megen tid og så store kapitaler gå tabte, som ellers kunde have båret rige frugter for det tyrkiske riges fremtid. Det er i den bagvendte orden i civiladministrationen, at det tyrkiske riges egenlige kræftskade ligger. Det er ikke de af forrige århundredes sultaner begåede letsindigheder, selv om de også i ren finansiel henseende kunne have fremkaldt endnu vedvarende efterdønninger ; vi have jo også her i Europa i så mange lande haft fyrster, der ikke vare et hår bedre end de tyrkiske sultaner, men derved er der dog ikke skabt nogen tradition, som endnu kan være til skade. Nej, det er misforholdet indenfor administrationen selv, dels den utidige stræben efter at centralisere alt, hvorved man blot opnar at gøre de ledende mænd i provinserne utrygge eller trodsige, dels hensynsløsheden overfor hele den lavere embedsstand. Alt skal gå til på bestemt måde, og handling efter konduite, som der på grund af de mindre civiliserede forhold, ofte er hårdt nok brug for, bliver derfor lig en forseelse; som en følge deraf gælder det for den enkelte i administrationen blot at sørge for at holde den gående og i fornødent fald at have en til at skubbe ansvaret over på; hvad dette princip fører til på det militære område, fik man en prøve på i den sidste krig mod Russerne, og hvad resultater det giver i den civile styrelse, kan man daglig se sørgelige exempler215 på. Hertil kommer som anført de lavere embedsmænds slette vilkår; den usle lønning, der bydes dem, driver dem ind på bestikkelsessystemets fordærvelige vej, hvilket de kunne gøre så meget sikrere, som der i Tyrkiet hersker megen

stræng årvågen hed over, hvad der bliver gjort, både fra centraladministrationens side og i de enkelte guvernementer, men derimod ikke over, hvordan det bliver gjort, og dette fører naturligt til, at der på den ene side ikke bliver udført noget ordentligt, og på den anden side, at embedsmændene, drevne af nøden, tåge sig allehånde små personlige friheder, som ikke blive til gavn hverken for befolkningens velfærd eller regeringens prestige. Alt dette diskuterede den gamle mutesarrif meget åben hjærtig med mig ; dog undlod han ikke, som alle tyrkiske patrioter, at udtale sit levende håb til fremtiden, et håb, der væsenlig knytter sig til den nulevende sultans person, den geniale Abdul- Hamid den anden. For den menige Tyrk er den nuværende hersker det samme som enhver tidligere regent; han er sultanen, dette fjærne, ophøjede væsen, hvem man har blindt at adlyde, den mægtigste af alle jordens konger, som af ren nåde under de europæiske stater en lille plads i verden, men der knytter sig ikke nogen som helst personlige forestillinger til ; han er kort °S godt sultanen, og det er ingen sjældenhed blandt de loyaleste osmanniske bønder at træffe folk, der ikke en gang kende hans navn; i den grad er det personlige dem fuldstændig underordnet, og den til sultanatet knyttede ide om uindskrænket og übestridt herskervælde det eneste afgørende. De dannede derimod, som vide, at sultanerne følge hverandre, men at de ikke ligne hver andre, forstå bedre at skatte den nuværende regents store arbejds kraft og besindige klogskab, og alle deres forhåbninger om Tyrkiets fremtid sættes derfor gærne i forbindelse med hans personlige virken. Jeg skiltes kun ugærne fra dette interessante bekendtskab i Lattakie, men min indskrænkede tid tillod mig ikke at dvæle længere her, så meget mindre, som byen ikke i historisk eller216 arkæologisk henseende frembyder synderligt, der fortjener opmærk somhed. Der findes nogle enkelte ruinrester med søjler i korinthisk stilart, samt et, øjensynligt fra den byzantinske tid hidrørende, forholdsvis vel bevaret kapel, der nu er omdannet til moske; det er her som overalt den gamle historie, at kultusstederne blive de samme, selv om religionerne skifte, hvad der jo i grunden er et bevis på, i hvilken grad disse ere afhængige af de ydre ceremonier, der knytte sig til dem. Endelig fandt jeg nede ved havnen en desværre meget beskadiget indskrift, der fortalte, at en vis Diokles, søn af Theodotos, havde opført denne bygning; hvad talen var om, var det dog ikke muligt af de halvt eller helt udviskede skrifttegn at bestemme, så meget mindre, som der af den omhandlede bygning ikke fandtes andet tilbage end selve den søjlestump, hvorpå indskriften var indhugget. I Lattakie gjorde mutesarrifen mig det samme tilbud, som jeg havde fået i Tripolis, nemlig at tildele mig en eskorte af gendarmer, som skulde følge mig til Antiokia. Medens jeg ellers holdt mig fjærnt fra det folkefærd, som kaldes tyrkiske gen darmer, modtog jeg her tilbudet, da terrænforholdene gjorde det fuldstændig umuligt at finde vej over bjærgene alene. Jeg erfarede nu, at ruten fra Lattakie til Antiokia så godt som aldrig befærdes; al trafik går til Antiokias havnestad Alexandrette, og over bjærgene er der derfor ikke tale om noget som helst vej anlæg, men kun enkelte sammentrådte hyrdestier i de vildsomme, kratbevoxede dale. Den gang jeg i Damaskus skulde lægge planen for min rute ti] Antiokia, og derfra videre til Lilleasien, havde jeg valget mellem to hovedveje: enten kunde jeg tåge mod nord over Horns og Hama til den store handelsstad Aleppo og derfra direkte mod vest ad en meget beferdet vej til Antiokia, eller jeg kunde med Beirut som udgangspunkt tåge ruten langs med havet. Da jeg nu allerede kendte et stykke af den anden marschrute, nemlig terrænet mellem Damaskus og Horns, og da kystvejen i det hele syntes at kunne byde mere af interesse, både i etnografisk og historisk henseende, foretrak jeg denne,217 så meget mere, som det i Damaskus blev forsikret mig, at terrænforholdene intet steds frembød vanskeligheder, ikke en gang mellem Lattakie og Antiokia, et stykke, som jeg fra først af ved undersøkelsen af kortene nærede en del betaenkeligheder ved. Nu da jeg kom på stedet selv, fik jeg imidlertid noget andet at vide, og jeg havde kun den udvej at betro mig til den vejledning, som en gendarm kunde yde mig; mere end en vilde jeg dog ikke have med; thi jeg kendte altfor vel af beskrivelser og omtale det for Europæere ellers sædvanlige fejl greb at slæbe en hel eskorte med sig, noget, der er til lige så stor bekostning og ulejlighed som til liden nytte. Ganske vist er man ikke direkte forpligtet til at yde dem noget, men det anses dog for en fastslået vedtægt, som det er passende at følge, at give hver gendarm fem francs om dagen; hertil kommer, at disse folk i reglen kun ville ride ad en bestemt vej, som de følge lige så snorret som en lastkamel, men for den, der rejser for sine studier, er netop muligheden for at gøre små omveje til højre og venstre en af de væsenligste betingelser for, at han skal bringe noget udbytte med fra sit togt. Endelig kan man være overbevist om, at skulde det virkelig en gang gælde noget alvorligt, vilde gendarmerne være de første til at stikke af, og den moralske virkning af deres flugt vil da netop være desto større jo flere de

ere i eskorten. Som en følge af alt dette mente jeg, at det var bedst at nøjes med en; det eneste, jeg forlangte, var jo, at han skulde vise vej, og denne opgave kunde da lige så let løses af en som af fem. Denne beregning skulde også synes at være fuldstændig korrekt, men rigtig nok kun med den forudsætning, at denne ene selv kendte vejen, og det var desværre netop denne forudsætning, som glippede. Det anede jeg imidlertid ikke noget om, da jeg om morgenen tidlig forlod Lattakie med min ven Djeneid (således hed gen darmen) efter først at have holdt afregning med min khåndji218 (krovært), et arbejde, der ikke altid er så let i de syriske og lilleasiatiske byer. Den ejendommelige afsluttethed, der er en følge af den ringe kommunikation, har ført til, at hver enkelt by bliver et hele for sig uden synderlig berøring med de andre dele af riget; hver by har sin egen kommunalforfatning og sine egne love ligesom hos os i middelalderen, og tillige vil man som et yderligere bevis på, hvor ringe trafiken er mellem byerne, finde, at man i hver by har sine betegnelser for mål og vægt, ligesom også både pengestykkernes navne og deres værdi vexler fra den ene by til den anden. Der stilles derfor ikke små fordringer både til ens finansielle og sproglige begavelse, når man vel for beredt skal møde de indfødte købmænds upåtvivlelige forsøg på at snyde; medens man f. ex. i Beirut sælger byg, det almindelige hestefoder, i skæppevis, køber man det i Lattakie derimod i potter, og et tredie sted uddeles det efter vægt, og således videre. Og den samme forskellighed gadder for pengenes værdi: i Damaskus får man eller fik i hvert fald i det herrens år 1893 1 10 tyrkiske piaster for et tyvefrancsstykke, medens man i Beirut, en by, der ligger fjorten mil derfra, kun fik 108; i Tripolis vilde man ikke give mig mere end 107, medens jeg i Antiokia kunde drive den op til 112. Kommer så hertil, at betegnelserne for de almindelige skillemønter ere forskellige de forskellige steder, vil man se, at forvirringen er fuldkommen; jeg kender f. ex. ikke mindre end fire forskellige navne for et ti-para-stykke, den almindeligste metalskilling, c. 3V3 øre, og disse fire bruges ikke i flæng, men på hvert enkelt bestemt sted kender man kun et af dem. Når man, som jeg næsten altid gjorde, færdes alene, er det selvfølgelig en nødvendighed at få nogenlunde rede på dette kaos, hvis da ikke tributen til de handlendes snydagtighed skal blive altfor uforholdsmæssig stor. Jeg brugte derfor altid den måde på hvert sted at få fat på folk fra den by, jeg derefter skulde til, for hos dem at indhente alle de praktiske oplysninger, jeg havde brug for, og udstyret med en sådan viden lykkedes219 det mig så i reglen på selve stedet at undgå det anstrøg af naivitet og übekendtskab med forholdene, som ellers vilde have gjort mig til et sikkert bytte for bazarernes shakaler. På samme måde kom jeg også forholdsvis på det rene med regnskabet med min krovært, og da det var gjort op, forlod jeg Lattakie med min ledsager, Djeneid, der strålede i en ny, blå uniform med røde snore og med en rusten remington over skuldren. Djeneid var Tyrk, men talte tillige arabisk, og på dette sprog fik han snart indledet en konversation, medens vi begyndte at ride op over skråningerne til de mægtige bjærg tinder, der skille kong Antiochus' gamle residens fra middel havets kyst. Disse bjærge frembyde i rent landskabelig henseende noget aldeles fortryllende. Næppe en gang Libanon har så mange vidunderlige udsigtspunkter at byde på, hvor det storslåede er forenet med det venligt smilende. Efterhånden som vi kom op, oprullede Middelhavet sin mørkeblå flade for os og synskredsen blev stadig videre ; de mørke olivenlunde afiøstes nu af løvtræer med andre nuancer, og hist og her begyndte endog de grå, blot af mos beklædte klippesider at træde frem. Desværre viste det sig her som så ofte, at vejens skønhed stod i omvendt forhold til dens farbarhed; jo mere maleriske omgivelser der frembød sig for os, desto mere halsbrækkende blev stien, så at jeg tilsidst foretrak at se mig for fremfor at se mig om. Imidlertid gik det rask fremad, og da vi midt på dagen gjorde holdt for at lade hestene hvile og selv få noget at spise, forsikrede Djeneid, at vi sikkert næste dags formiddag vilde være i Antiokia. Under måltidet genoptoges samtalen, og Djeneid, der havde fået den besynderlige ide, at jeg var Russer, gav sig derfor ganske naturligt til at fortælle om den russisk-tyrkiske krig, hvori han selv havde deltaget i Suleiman pashas armekorps. Jeg fandt hos ham, som hos de fleste andre jævne Tyrkere, den tro herskende, at det uheldige resultat navnlig skyldtes forræderi blandt de tyrkiske hærførere, og dernæst Europas, særlig220 Preussens, indblanding. Han vidste vel, at Russerne havde haft en betydelig overmagt, men alligevel kunde de aldrig have stået sig mod sultanens rettroende skarer, hvis alt var gået ærligt til: Men da de russiske generaler så, at de ikke kunde klare sig, sendte de penge til nogle af de tyrkiske pashaer og bevirkede derved, at disse ikke understøttede hverandre, så at Russerne på den måde kunde overvælde de enkelte småkorpser. Den naive opfattelse, i følge hvilken Tyrkernes overlegenhed over alle andre betragtes som en selvfølge, og alle ulykker der for søges bortforklarede ved opdigtelser om forræderi og be stikkelser, gør sig

gældende i meget vide kredse ; den kommer dels af en vis chauvinistisk racestolthed, dels er der indblandet et religiøst moment; det er jo umuligt andet end, at Muhamme danerne i alle henseender må være de kristne overlegne, og sultanen, Guds statholder og profetens efterfølger, er derfor også hævet over alle andre herskere. Jeg husker en aften i en landsby i Lilleasien, hvor jeg overværede en samtale af nogle gamle Tyrkere, i hvilken [også krigen og dens følger blev bragt på bane. Der blev det fremstillet, som om Tyrkerne havde sejret på alle punkter, men tilsidst havde sultanen ved fredslutningen af lutter højmødighed ikke blot opgivet ethvert krav på de vundne fordele, men endog tilstået de ulykkelige Moskoviter visse indrømmelser og overgivet dem enkelte landstrækninger, både i Europa og på den asiatiske grænse. At den slags forklaringer kunne vinde tiltro er netop med hensyn til krigen i 1877 lettere forståeligt, som denne virkelig i sin førelse frembød så mange mærkeligheder, at beskyldningerne for forræderi så at sige tilbød sig af sig selv. Den menige soldat, der oftere måtte stå kun få timers marsch fra et sted, hvor hans kammerater kæmpede, uden at få lejlighed til at komme dem til hjælp, kunde ikke forklare denne mangel på sammenhold mellem førerne anderledes, end at nogle af disse måtte være bestukne. Men størst interesse har dog den urokkelige tro på, at Tyrkerne nok i fremtiden, når det næste221 gang går løs, skal få lejlighed til at konstatere den overlegenhed, som de dog übestridelig ere i besiddelse af, en overbevisning, hvis betydning for det nationale liv man ikke kan sætte for højt. Skønt jeg altså efter Djeneids mening tilhørte en nation, hvem Tyrkerne i en ikke fjæra fremtid vilde hjemsøge med en frygtelig gengældelse for alle dens intriger og underfundigheder, gjorde dette dog ikke noget skår i vort personlige venskab, og da hans militære erindringer vare udtømte, begyndte han med en overordenlig åbenhjertighed at betro mig alle sine egne anliggender og særlig de med hans stilling som gendarm forbundne penge sorger. Jeg har tidligere omtalt, at gendarmerne høre ind under den civile administration, og dermed til den klasse embedsmænd, for hvem udbetalingen af lønningerne lader såre meget tilbage at ønske i retning af punktlighed. Dette forhold er ikke den mindste af grundene til den stadige jalousi mellem de civile og de militære embedsmænd, idet der ved særlige foranstaltninger er givet disse sidste sikkerhed for erholdelsen af deres tilgode havende. Såfremt nemlig pengene til lønningen ikke indtræffer i rette tid, kan i visse tilfælde den øverstkommanderende i garni sonen lægge beslag på alle civile kasser og deraf forlods udtage de fornødne penge; de civile folk derimod må vente, til der en gang kommer nogle. De tyrkiske gendarmer ere hvervede folk, i almindelighed rekruterede fra Kurderne, sjældnere Tcherkessere eller ægte Tyrkere. De ere militært uniformerede og ordnede i korpser, der sta under civilguvernørens kommando; deres bevæbning er ryttersabel og gevær, undertiden også omdrejningspistol. Gen darmernes opgave er dels at våge over vejfreden ved stadig patrouilleri ng, dels at være de civile myndigheder behjælpelige ved opkrævelsen af skatter. En gendarm får i månedlig sold 15 medjidier (0: 60 francs) til underhold for sig og for hesten, som er hans private ejendom. Med pengenes overordentlige købeevne var dette en meget rigelig lønning, når den virkelig blev regelmæssig udbetalt. Men det222 sker kun sjælden: »se, nu er det otte måneder siden, « klagede Djeneid, »at vi sidst fik udbetalt noget, og jeg skylder allerede min købmand over 80 medjidier; Allah jedabbir« (d; Gud klare dette for os). Under disse samtaler, hvor Djeneid skånselløst søgte at give mig et dybt indblik netop på det allersvageste punkt af den tyrkiske administration, havde vi imidlertid fortsat marschen og det begyndte at lide hen på eftermiddagen. Jeg lagde mærke til, at terrænet stadig steg, tværtimod hvad der var at vente efter det punkt, vi måtte antages at være på, og tillige at vor marsch rutes retning ikke var så østlig, som man efter angivelserne i kortet kunde vente. Jeg fremsatte mine bemærkninger herom til Djeneid, der dog afviste dem øjeblikkelig som udtryk for en fornærmende tvivl, om han nu også kendte vejen rigtig: »jeg har jo ferdedes her så tidt, og jeg skal nok sørge for, at Du kommer til Antiokia i morgen formiddag.» I tillid hertil fortsatte vi marschen, stadig under de mest fortryllende omgivelser; et sted traf vi på rester af et gammelt vejanlæg, der et længere stykke løb parallelt med den sti, vi fulgte. »Kan Du se, her har jærnbanen gået i gamle dage, den gang, da Frankerne ejede landet,« sagde Djeneid, øjensynlig for bauset over, at jeg, som selv var en Franker, ikke en gang vidste noget om dette punkt i mit eget folks tidligere historie. Det er en ret ejendommelig iagttagelse, som jeg oftere har haft lejlighed til at gøre, at bevidstheden om den nuværende arabiske befolknings uoprindelighed er almindelig udbredt hos den menige mand, naturligvis ikke støttet til bestemte historiske kundskaber, men til en gennem generationer forplantet tradition. Det tågede minde om kampen med Grækerne og om disses raceslægtskab med

de europæiske nationer har givet anledning til at tro, at Europæerne egentlig have været disse egnes beherskere, og denne tro er i sin tid bleven styrket ved korstogene. Den almindelige befolkning har været tilbøjelig til at overse det religiøse motiv til disse tog, hvilket skete så meget lettere, som223 de i forhold til datidens Arabere fuldstændig barbariske Europæere ikke lod det træde synderlig stærkt frem overfor deres fjender; det blev på den måde ganske naturligt, at de stadig fornyede krigstog betragtedes som forsøg på at generobre den jord, der oprindelig havde tilhørt dem. Sammenblandingen af tidligere perioders Frankere og de moderne europæiske nationer ligger for den jævne Araber ganske nær, og i deres historiske opfattelse kan der derfor forekomme de mærkeligste ting. Jeg kan huske, at da jeg i et-Tajjibe, mellem Palmyra og Rusafa, red ud med fellahernes shejk, som skulde vise mig nogle ruiner i omegnen, spurgte han også, om dette land ikke i gamle dage havde haft andre beboere end Arabere, og da jeg svarede jo hertil, vilde han også have at vide, hvilken europæisk nation det var, som havde ejet disse strækninger, om det var Englænderne eller Moskoviter eller Franskmændene; min forklaring, at den tid, da disse egne endnii tilhørte Frankerne, lå så langt tilbage, at man den gang hverken havde Englændere eller Franskmænd eller Russere, tilfredsstillede ham ikke; thi andre slags Franker var der jo slet ikke. Den samme tilbøjelighed til at blande nye og gamle folke slag sammen var også udgangspunktet for Djeneids arkæologiske betragtninger. Syrien havde jo tilhørt Frankerne, og begreberne Franker og jærnbane ere for en Orientaler uadskillelige ; hvad under derfor, at ruinerne af et vejanlæg blive til levninger af den gamle frankiske jærnbane, hvorpå de romerske legioner kørte fra Laodicea til Antiochia. Betragtningerne over fortidens topografiske forhold afiøstes dog snart af undersøgelser over nutidens, da det mere og mere gik op for mig med sikkerhed, at vi vare komne på gale veje. Djeneid begyndte nu også at miste sin selvtillid, og da der endelig var gået et par timers tid, efter at han havde afgivet en erklæring om, at vi om et øjeblik vilde komme til en lille landsby, hvor vi kunde få yderligere oplysninger om vejen, uden at denne landsby endnu havde vist sig, standsede han på224 en gang hesten og sagde til mig med den ynkeligste mine »Tihnå, effendi« (o: vi er farne vild, herre). Der stode vi : terrænet mellem bjærgene, hvor vi befandt os, var meget vildsomt og aldeles übeboet, så at der ikke var stor sandsynlighed for, at vi kunde træffe nogen, der kunde føre os på den rette vej ; den landsby, hvor vi havde tænkt at gøre holdt, lå, efter hvad jeg kunde skønne, mindst en to, tre mil til højre for os, og det var allerede ikke langt fra solnedgang. Under disse forhold var der ikke andet at gøre end at fortsætte marschen ligefrem, så meget mere som Djeneid troede at erindre, at der længere fremme i nordvestlig retning fandtes nogle lands byer, uden at han dog bestemt kunde angive deres beliggenhed. Heldigvis viste hans formodninger sig denne gang bedre begrundede end hans tidligere påstande; thi efter omtrent en times marsch fik vi øje på de forreste hytter af en landsby på en af bjærgskråningerne lige foran os, og kort tid efter holdt vi foran døren til shejkens, alias sognefogdens hus. Medens der i de større byer i Orienten findes khån'er, bestemte for de rejsende, stiller forholdet sig noget anderledes i de små landsbyer; i de vestligere lilleasiatiske provinser findes ofte et såkaldt »musafirin odasy«, d. v. s. et fremmedherberge, som står åbent for alle og enhver, og hvor den rejsende og hans hest bliver forplejet på kommunens bekostning, men i de øst ligere egne kendes denne smukke skik ikke; der er man henvist til at søge gæstfrihed hos landsbyens shejk, og i de fleste til faelde vil den også blive ydet i så rigt mål som muligt. De få kommunale anliggender i en tyrkisk landsby, hvor man hverken har undervisnings- eller vejvæsen at bekymre sig om, ledes i almindelighed af en shejk, en sognefoged, hvem dette hverv overdrages efter fælles overenskomst, uden at dog grænserne for hans myndighed ere skarpt afstukne. Han fungerer tillige som en slags rodemester, idet det påhviler ham at udligne den landsbyen for hvert år pålagte skat på de enkelte familjer, og han er også den, hvem oppebørselsmændene have at holde225 sig til i tilfælde af, at pengene ikke erlægges til rette tid eller med det fulde beløb. Endelig har han som en af de mest vel havende i landsbyen at repræsentere denne, det vil sige, på dens vegne give ankommende fremmede en gæstfri modtagelse. Som vederlag for de udgifter og den ulejlighed, der kan være for bunden hermed, har han ikke andet end den personlige tilfreds stillelse ved at være den øverste og den ledende blandt sine bysbørn. I reglen er som sagt den modtagelse, man får hos sådanne shejker meget venlig, og desto større overraskelse vakte det der for hos mig, da jeg så, at det her forholdt sig anderledes. De folk, vi vare komne til, vare, som det syntes, en blanding af Tyrkere og Armeniere, og de talte udelukkende tyrkisk, skønt man på grund af landsbyens beliggenhed så nær ved sprog grænsen kunde vente, at de også havde forstået arabisk; linjen fra Aleppo over Antiokia til Lattakie betegner

nemlig den omtrentlige nordgrænse for det arabiske sprog. Som det hører sig til, henvendte vi os strax til shejken og forklarede ham, at vi vare vildfarne rejsende, der for denne ene nat vare nødte til at søge tilflugt i hans hus. Ja, det var der ikke noget i vejen for; vi bleve budte ind og toge plads om ild stedet. Men da vi havde siddet lidt, mente Djeneid, at det var bedst at få sørget for hestene og os selv, og fremsatte sine ønsker derom til husherren. »Effendi,« svarede denne, henvendt til mig, »det gør os meget ondt, men vi ere fattige folk her i landsbyen, og vi have i øjeblikket ikke det mindste at yde hverken til eder eller eders heste. « Det var jo ikke nogen trøstelig besked, men medens jeg spekulerede på, hvad der her ved var at gøre, sagde Djeneid til mig på arabisk: »Det er ligefrem løgn, effendi, hvad han der siger; jeg har været her før og kender disse folk; de ere ret velhavende; men det er rime ligvis for at ærgre mig, at de nu ikke vil rykke ud med noget; thi os gendarmer se disse bondetampe altid skævt til. « J. Østrup. 15226 Nu vilde jeg se, om det i Orienten ellers aldrig svigtende overtalelsesmiddel ikke kunde besejre denne uvilje og sagde der for: »Ja, min ven, noget må Du virkelig se at skaffe os; vi have redet hele dagen, og vore heste ere udmattede, og i morgen have vi atter en lang marsch for os; men jeg vil gærne betale dig, hvad Du forlanger, når Du blot kan skaffe os noget. « Men manden blev ved sit: »Det er, som jeg siger dig, effendi, havde vi blot noget, skulde vi med glæde give eder det uden ringeste betaling; men nu er der en gang intet i øjeblikket.« Nu kunde jeg også nok skønne, at der måtte være ond vilje med i spillet; thi hvor fattige og tarvelige forholdene end ere, noget må der dog altid være at opdrive i en landsby, og for at gøre en ende på shejkens udflugter, trak jeg mit store brev frem, som mutesarrifen i Lattakie havde været så elskværdig at med give mig, og hvori det pålagdes alle underordnede myndigheder at understøtte mig på bedste made ved enhver given anledning; nu mente jeg, at der var brug derfor. Men den virkning, jeg havde ventet mig af dette med initialer og segl smukt forsynede dokument, udeblev aldeles; thi shejken kunde hverken læse eller skrive, og alle mine forsikringer om skrivelsens indhold tog han ikke det mindste hensyn til. Under hele denne konference havde Djeneid forholdt sig rolig, men hans udtryk tilkendegav tydelig nok hans harme over, at der skulde gøres så mange anstalter med sådanne bønder. Nu brast hans tålmodighed og han sagde til mig: »Hvad skal det blive til at gøre så mange ophævelser; på den made får Du aldrig noget ud af dem; nej, lad hellere mig råde, så skal Du se. Nu tåger Du din ridepisk og revolver, og jeg tåger mit gevær; det er meget bedre end alle pashaens skrivelser, « og dermed for han op og lige løs på dem, inden jeg fik tid til at holde ham tilbage. Djeneid forstod sit håndværk; thi det vårede ikke mange øjeblikke, inden vi stode alene som sejrherrer midt i stuen. Jeg vilde irettesætte ham for denne voldelige adfærd, men han blev ved sin påstand om, at skulde vi og vore heste ikke helt227 dø af sult, var dette den eneste måde at tåge tingene på. Og begivenhederne gav ham virkelig ret; thi det vårede ikke længe, førend de nylig udjagne vendte tilbage igen, denne gang medbringende byg til hestene, æg, mælk og brød, kort sagt alt, hvad man under sådanne forhold kan forlange. »Der kan Du se, effendi,« sagde min ledsager triumferende, »jeg ved, hvorledes de skal ha' det.« Djeneid var ligeså flink til at behandle byttet som til at erhverve det, og efter at der var sørget for hestene, sad vi snart ved et hyggeligt aftensmåltid, som den gemytlige gendarm uden videre inviterede vor nødtvungne vært med til; det lod også, som om denne efterhånden glemte den modtagne omgang eller betragtede den som velfortjent; thi vi bleve — i al fald tilsyne ladende — de bedste venner, og Djeneid og jeg tilbragte vor nat i den tryggeste søvn. Næste morgen tog vi afsked, idet min følgesvend med ond skabsfuld overdrivelse takkede for god behandling; jeg havde inden afrejsen spurgt ham, om han ikke syntes, jeg skulde give dem noget til erstatning for, hvad vi havde rekvireret, men han svårede: »Nej, hvor kan Du falde på det; prygl kunne de få, hvis de overhovedet skulle have noget, og så kunne de endda være glade over at slippe således. « Dermed drog vi af sted, og på vejen fik jeg at vide, at hvad jeg her havde set, var den sædvanlige form for bøndernes mellemværender med gendarmerne. Når disse rejse rundt på inspektion eller for at opkræve skatter, invitere de sig selv til gæst omkring i landsbyerne, og giver man dem ikke noget, skulle de nok selv sørge for at skaffe sig det. De højere embedsmænd se igennem fingre med disse voldsomheder, da de ved, at gendarmerne sjælden have noget at betale med, og leve skulle de dog. Nu forstod jeg modsætningen til den forekommenhed, jeg ellers overalt var vant til at møde, hvor jeg ferdedes alene; det var den ledsagende gendarm, som havde fremkaldt uviljen imod os i landsbyen.228 Under marschen fik jeg en yderligere prøve på gendarmernes måde at behandle landbefolkningen på. Da vi havde redet et stykke vej, mødte vi en bonde, og Djeneid, hvis tillid til hans egen stedsans den foregående dag havde fået et betydeligt knæk, benyttede strax

lejligheden til at forhøre sig, om dette var den rigtige retning til Antiokia. »Jo, det er det nok, men når I har redet en halv times tid, komme I til en lang dal; så skal I holde tilhøjre, og derfra igen lige ud . . .« og så fulgte en lang forklaring, der, som det i reglen går, kun var til at forstå for den, der i forvejen selv kendte hele vejen ud og ind. »Ja, det forstår jeg ikke noget af,« sagde gendarmen, »det er bedre, at Du selv går med og viser os vejen. « Manden vægrede sig og sagde, at det havde han ikke tid til, men Djenlid vilde ikke høre indvendinger og drev ham uden videre af sted foran sig. For nu imidlertid ikke at lægge altfor megen beslag på en enkelt, benyttede han, da vi kom hen i mere opdyrkede egne, den maner, hver gang vi mødte en vandrer, at slippe den fore gående løs og presse den sidst antrufne til at være fører ; han måtte så holde ud, indtil vi igen traf på en anden, og på denne vel ikke fuldt ud forsvarlige, men meget sikre måde nåede vi om aftenen — ikke til Antiokia, men til en landsby et par mil derfra; det var den foregående dags faren vild, som var skyld i denne forsinkelse. Så smukke de omgivelser end havde været, jeg på de to dages ridt fra Lattakie havde haft lejlighed til at beundre, kunde de dog ikke sammenlignes med det landskab, der nu udfoldede sig for mig, og hvis pragt, efterhånden som jeg kom videre frem, stadig forøgedes. Omtrent tre mil fra byen nåede jeg den berømte Orontesflod, der her med en ikke synderlig bred, men meget stærk strøm klemmer sig frem mellem de høje og temmelig bratte klipper, der dog ere oversåede med en frodig vegetation. Det var et malerisk hele, der fuldt ud kunde svare til de forventninger, oldtidens skildringer af Antiokias omgivelser med den til Apollon indviede laurbærlund kunde vække.229 Det er imidlertid kun naturen, der endnu bestandig er den samme som i kong Antiochus' eller kejser Julians dage; den ædelsten, som denne indfatning omsluttede, har tabt sin glans, og af den gamle kongestads herlighed er bogstaveligt intet andet end navnet (Antaki) tilbage. Og dette er så meget mere besynderligt, som Antiokia bevarer sin anseelse og sin betyd ning længere end de fleste andre af de orientalske byer, som i oldtiden nævntes som de ypperste. Det sted, som kong Antiochus udpegede til anlæggelse af residensstaden i sit nylig grundede rige, var ingenlunde uheldigt valgt. Med en let forbindelse med havet dels ad floden dels over bjærget til havnestaden Myriandos (i nærheden af nutidens Alexandrette) forenede det åbent adgang til oplandet i det indre, og de herlige omgivelser fik for byen som rigshovedstad heller ingen ringe betydning. Antiokia udviklede sig derfor ikke alene som en rig handelsstad, men også som et sæde for overkultur og forfinelse, og den erhvervede sig snart et navn som østens Sybaris. Der udvikledes her en højtdannet, men nydelsessyg befolkning, der indtog et ret overlegent stade og ikke skyede at persiflere hvad og hvemsomhelst. Således fik kejser Julian deres spottende bemærkninger at høre om hans uredte hår og blæk klattede fingre, som han med en søgt ligegyldighed bar til skue; den lærde fyrste hævnede sig ved at forfatte en satire mod ind byggerne, et skridt, som ingenlunde var skikket til at dæmpe deres parisiske spottelyst. Senere får staden de forandrede tiders alvor tydelig at føle; den bliver oftere genstand for Persernes angreb, og kejser Justi nian anlægger en vidtstrakt festning til værn mod disse. I middelalderen bliver byen et gennemgangspunkt for korsfarerne, som dog ikke ret længe få fast fod her, men den definitive ulykke, der bortskyller de sidste rester af fortids herlighed, kommer dog først med de tatariske og mongolske horder, som Dschengiskan havde kaldt frem fra deres hjemstavn for dermed at oversvømme230 verden ; under Holagu og hans andre etterfølgere når denne hær bølge også Antiokia og lader ikke stort andet blive tilbage, end pladsen, hvor byen stod. Senere kommer den ganske vist atter frem påny, men det tyrkiske herredømme blev ikke gunstigt for nogen rig udvikling, og hvor der i gamle dage lå et mægtigt kongesæde, findes der derfor nu kun en ringe flække, som højst tæller en 5—6,000 indbyggere. Med en så bevæget fortid er det ikke så underligt, at der så godt som intet er levnet fra stadens glimrende perioder. Øst og nord for byen findes en lang fæstningsmur, der rimeligvis skriver sig fra den byzantiske tid, men det er også det eneste af nogen betydning. Den græske oldtids templer og søjlehaller ere sporløst forsvundne, og hvad den muhammedanske kultur har formået at sætte i stedet, er kun lidet; der er ingen mægtige moskeer, ingen himmelstræbende minareter, alt er så småt og fortrykt midt i disse strålende, rige omgivelser. Ulige mere er der bevaret af den gamle havnestad Seleukia, hvis ruiner findes i nærheden af det næværende Svedieh, ved Orontesflodens munding. Desværre fik jeg ikke selv lejlighed til at bese disse oldtidslevninger, hvor særlig gravene efter flere rejsendes beskrivelser skulle være højst interessante; de ere udhulede i "klippen med stor kunst og udholdenhed, og deres antal vidne om den betydning, denne plads i oldtiden har haft. Senere bleve disse huler boliger for eremiter, og i denne egn findes også den klippe, hvor den for sin askese berømte Simon stylites (søjlehelgenen)

opholdt sig på topfladen af en søjle i halvhundrede år. I det hele taget er omegnen på alle sider lige så rig på bevarede minder fra oldtiden, som selve Antiokia er blottet derfor. Mest betydningsfulde ere de i de sidste år fremdragne mindesmærker fra Hethiternes rige, dette mærkelige folk, som man indtil for få år siden så godt som ikke kendte, og som nu indtager en så fremskudt plads i kulturhistorien. Orontesfloden231 var vestgrænsen for det hethitiske rige, og kun i enkelte perioder synes det at have spændt over strækninger også hinsides denne, således som øen Kypern og enkelte pladser i Lille-Asien. Om Hethiterkongernes politiske magtstilling få vi en fore stilling gennem de traktater, som de have afsluttet med ægyptiske konger, og hvoraf en er bevaret i fuldstændig skikkelse. Det er overraskende på en tid, der ligger over tre tusinde år tilbage, at finde omtrent de samme former og de samme udtryk for diplo matiske forhandlinger som nu til dags ; traktaten, der er sluttet mellem kong Ramses og en konge, der kaldes Khetasir (hvilket ligefrem synes at betyde Hethiterfyrste), fastsætter en defensiv alliance mellem de to riger med nøjagtige bestemmelser for, hvor stort et troppekontingent enhver skal yde sin forbundne, alt eftersom det er en angrebs- eller en forsvarskrig. Desuden bestemmes, at forbrydere og desertører fra den ene af de to stater skulle udleveres, såfremt de søge tilflugt i det allierede rige, en bestemmelse, som forudsætter en temmelig nøje- over holdt grænsebevogtning. Som et udtryk for den herskende velvilje mellem de to magthavere bestemmes endelig et giftermål mellem Ægypterkongen og en af Hethiterkongens døtre, kort sagt, hele traktaten er i form som i indhold analog med et diplomatisk aktstykke fra moderne tider. Endnu mere interesse har Hethiternes kulturhistoriske stilling. Man har allerede tidligere ved fremdragning af de assyriske mindesmærker haft øjet åbent for, at her var den oprindelige kilde til meget, som man i forædlet form genfandt på klassisk jordbund, i den græske arkitektur og skulptur, uden at man dog bestemt har kunnet fastslå, ad hvilken vej denne påvirkning var gået. Nu viser det sig, at vi i Hethiterne netop have det mellemled, som knytter østens og vestens kultur sammen, og mange hidtil uopklarede enkeltheder på det græske åndslivs område, som det mærkelige kypriske alfabet og lignende, synes her at kunne finde sin forklaring. Hele forskningen på dette punkt er endnu så ung, da man først for ganske nylig ved232 arkæologiske fund har erhvervet de fornødne udgangspunkter, men de betydelige resultater, den allerede kan påvise, har forøget iveren for nye eftersøgninger, som særlig af Tyskerne drives med stor energi, og som hidindtil også have bragt et ikke ringe ud bytte frem af reliefer og indskrifter, der før lå begravede i Amanusbjærgenes kløfter. I den nyeste tid har man forsøgt at give Antiokia en ny betydning ved at sørge for en bedre forbindelse med havnestaden Alexandrette, idet der er anlagt en chausse over bjærgene ; denne vej fører omtrent i en højde af 2500 fod gennem passet ved Beilån i vidunderlige omgivelser ned til kysten.. Hvor store hindringer, der har været at overvinde, ses bedst af den forskel, der er på den nye chausse og den gamle fjældsti, der hidtil var den eneste passage for trafiken fra indlandet til kystbyen. Ikke desto mindre vil man se, at befolkningen endnu for en stor del foretrækker den gamle vej, dels på grund af Orientalerens sæd vanlige forkærlighed for at holde på det gamle og følge de gamle vaner, hvor store mangler der end knytter sig dertil, dels fordi denne er en lille smule kortere, og den større anstrengelse, der udkræves af hestene til at færdes på den stenede og stejle sti i modsætning til den banede landevej, tåger man med den almindelige ligegyldighed for dyrenes behandling ikke noget hen syn til. Det går ofte således med de i Tyrkiet indførte nye forbedringer; de finde ikke nogen værre modstand, om end kun i passiv form, end netop hos den befolkning, til hvis gavn og støtte de vare bestemte. Hele afstanden fra Antiokia til Alexandrette ;er omtrent halvhundrede kilometer, og fra Beilån til den sidstnævnte by omtrent tyve. I det smukke, højtliggende, og derfor meget sunde Beilån have en stor del af havnestadens europæiske køb- 232 arkæologiske fund har erhvervet de fornødne udgangspunkter, men de betydelige resultater, den allerede kan påvise, har forøget iveren for nye eftersøgninger, som særlig af Tyskerne drives med stor energi, og som hidindtil også have bragt et ikke ringe ud bytte frem af reliefer og indskrifter, der før lå begravede i Amanusbjærgenes kløfter. I den nyeste tid har man forsøgt at give Antiokia en ny betydning ved at sørge for en bedre forbindelse med havnestaden Alexandrette, idet der er anlagt en chausse over bjærgene ; denne vej fører omtrent i en højde af 2500 fod gennem passet ved Beilån i vidunderlige omgivelser ned til kysten.. Hvor store hindringer, der har været at overvinde, ses bedst af den forskel, der er på den nye chausse og den gamle fjældsti, der hidtil var den eneste passage for trafiken fra indlandet til kystbyen. Ikke desto mindre vil man se, at befolkningen endnu for en stor del foretrækker den gamle vej, dels på grund af Orientalerens sæd vanlige forkærlighed for at holde på det

gamle og følge de gamle vaner, hvor store mangler der end knytter sig dertil, dels fordi denne er en lille smule kortere, og den større anstrengelse, der udkræves af hestene til at færdes på den stenede og stejle sti i modsætning til den banede landevej, tåger man med den almindelige ligegyldighed for dyrenes behandling ikke noget hen syn til. Det går ofte således med de i Tyrkiet indførte nye forbedringer; de finde ikke nogen værre modstand, om end kun i passiv form, end netop hos den befolkning, til hvis gavn og støtte de vare bestemte. Hele afstanden fra Antiokia til Alexandrette ;er omtrent halvhundrede kilometer, og fra Beilån til den sidstnævnte by omtrent tyve. I det smukke, højtliggende, og derfor meget sunde Beilån have en stor del af havnestadens europæiske køb-233 A.lexandrettes havn ; i baggrunden Amanusbjærgene eneste på Syriens kyst, der frembyder fuldstændig sikkerhed mod de hæftige storme, som især ved forårstid rase i disse egne af Middelhavet. Befolkningen består af repræsentanter for alle mulige forskellige europæiske nationer, der leve her som kon suler, dampskibsagenter, exportører og lignende, samt en del Arabere og Tyrkere, som næsten alle ere beskæftigede ved arbejderne i havnen og på skibene. mænd og agenter deres landsteder; thi klimaet nede ved kysten er bekendt for sin morderiske karakter. Dette forhold har også bidraget til at give byen sit præg; Alexandrette er ikke et sted, hvor man opholder sig for sin fornøjelses skyld, men kun fordi man er nødt dertil eller fordi der er noget at tjene. Som udførselsplads for Aleppos opland har havnen en betydelig trafik, så meget mere som den ved siden af Tripolis er den234 Som navnet viser, er byen opkaldt efter. Alexander den store og tidsgrænsen for dens anlæggelse er dermed fastsat; i oldtiden hed den ligefrem Alexandria ligesom den berømte ægyptiske by, og først korsfarerne gav den navnet »Alexandrette«, »det lille Alexandria«, for at skeine dem fra hinanden; hos Tyrkerne og Araberne hedder den Iskenderun. Op over byen hæver sig de snebedækkede Amanusbjærge, Aman dågh, hvis mægtige toppe beherske hele egnen. Der knytter sig endnu bestandig til disse steder mærkelige sagn fra Alexander den stores tid, sagn, som for ganske nylig have været lige ved at få en særlig, aktuel interesse. Det hedder sig, at den gang Alexander den store havde overvundet kong Darius ved Issus og bemægtiget sig hans lejr, lpd han alle kostbar hederne samle og nedgrave på et skjult sted i en kløft mellem bjærgene, og derpå lod han alle, som havde været, tilstede ved dette arbejde, slå ihjel, så at han selv var den eneste, der kendte skattens gemmested. Alexander kom imidlertid aldrig tilbage til Issus, og hemmeligheden døde med ham. Sagnet derom har holdt sig, og så stærk er tilliden til disse traditioner, at der for nogle få år siden endog dannede sig et aktieselskab med det formål at foretage en rationel eftersøgning efter de skjulte kostbarheder ; den ydre årsag hertil var et stort fund af romerske guldmønter, og med Arabernes mangel på forståelse af den arkæologiske forskel mente man nu at have fundet det første spor. Forøvrigt havde dette guldmøntfund en sørgelig skæbne; fundet blev gjort af en hyrde, men da kaimmakåm'erne fik nys derom, lagde de strax beslag herpå, og da de af for skellige møntkyndige Europæere, som havde lejlighed til at undersøge fundet, fik besked om dets store arkæologiske betyd ning og dermed vished for, at musæet i Konstantinopel vilde gøre sit krav gældende, foretrak de at lade det hele smelte sammen for så at dele udbyttet imellem sig og derpå dysse hele historien ned, så at de høje herrer i Stambul aldrig fik noget rigtigt at vide; at der iblandt de fundne sager var mønter, som235 ved salg i Europa vilde have indbragt det tyvedobbelte af deres guldværdi, kunde eller vilde disse folk ikke forstå. Det er interessant at iagttage, i hvor høj en grad erindringen om Alexander den store har holdt sig i disse egne; medens han ellers i Orienten er gået over til en ren legendær personlighed, som allerede Muhammed har kunnet inkassere til fordel for Islam ved siden af kong Salomon og profeten Elias, er det her den historiske Alexander, Darius' overvinder, som man bevarer mindet om, støttet til de steder, der netop blev skuepladsen for hans mest glimrende bedrifter. Det er dog ikke blot om Alexander, at man ved at fortælle i disse egne; nogle kilometer nord for Alexandrette rager et par fritstående murlevninger frem, resten af et middelalderligt befæstningsanlæg. I folkemunde kaldes denne ruin for Jonas søjlerne; det var nemlig der, at profeten blev udspyet af hval fisken, og til minde derom rejstes disse støtter. I virkeligheden synes disse bygninger ikke at være ældre end fra korsfarernes tid, for hvem — eller for hvis fjender — det har været af vigtig hed at hævde herredømmet over dette pas, den eneste forbindelse mellem Lille-Asien og Syrien; desuden har hensigten med disse befestninger sikkert været at holde styr på de røverbander, hvoraf disse egne lige fra oldtiden have været plagede. Den byzantinske kejser Konstantinos Porfyrogenetos betegnede Kilikien tillige med Kappadokien og Kreta som de tre værste provinser (de tre slemme K'er), og det samme forhold har bevaret sig

under det ottomanniske scepter. Og det er da heller ikke så underligt; det snævre pas mellem havet på den ene side og bjærgene med deres mange kløfter og smuthuller på den anden er som skabt til en tumleplads for røvere; tillige er her grænsen mellem to pashalik'er, hvilket særlig tidligere, da pashaerne ofte lå i fejde med hverandre ligesom oldtidens satraper, var af stor betydning; når røverne da forfulgtes på den ene guvernørs territorium, kunde de altid være sikre på at få et fristed hos den anden, akkurat ligesom den for nogle år siden bekendte236 Athanasius, om hvis snedige færd en bulgarisk gendarmsergent i Hebibdsche (på den tyrkiske grænse) fortalte mig; hver gang de bulgariske gendarmer vare på nakken af ham, tyede han ind i Tyrkiet, og når da sultanens tropper vilde fange ham, trak han sig atter tilbage til Bulgarien, og på grund af Tyrkernes og Bulgarernes stadige gensidige mistænksomhed kunde de aldrig bekvemme sig til nogen fællesaktion, som ellers vilde have gjort en ende på Athanasius' meriter på et langt tidligere tids punkt. Heller ikke i vor tid kan Kilikien lige så lidt som Lille-Asien siges at være fuldstændig fri for røvere; jeg har således i Kairo truffet en fransk købmand, der havde været genstand for over fald og udplyndring lige i nærheden af byen Konja. Dog må det siges, at de almindelige skildringer af retsusikkerheden i Tyrkiet ere i højeste grad overdrevne; de skyldes for en stor del folk, for hvem nu en gang alt, hvad der er tyrkisk, skal være barbarisk og middelalderligt, eller turister, som gærne vil udsmykke deres beretninger med et lille æventyr, hvor ved kommendes egen koldblodighed og åndsnærværelse kan træde frem i det rigtige lys, og derfor ikke betænke sig på at lade fantasien bøde på oplevelsernes fattigdom. En enkelt rejsendes indtryk af et land og dets forhold er naturligvis aldrig fuld stændigt, fordi hvad han netop får at se og hvad han netop kommer til at opleve, er afhængigt af så mange tilfeldige ydre årsager; men så meget kan jeg da have lov til at sige, at når jeg ganske alene er kommen tværs igennem Lille-Asien fra Alexandrette til Skutari, fra det sydøstligste til det nordvestligste hjørne, uden en eneste gang at være bleven forulempet af befolkningen i nogen nævneværdig grad, tyder det da ikke på, at landet er en ren løvegrube for fremmede at begive sig ind i. Der er naturligvis nok de steder, hvor man kan træffe folk, hos hvem bevidstheden om, at der er højt til himlen og langt til Konstantinopel, ved given lejlighed kan vække visse instinkter, men med et roligt og bestemt væsen uden at være udfordrende,237 med gode våben, som man må vise, men ikke bruge, og med ikke altfor stor bagage kan man færdes i Lille-Asien lige så sikkert som på kongevejen til Køge. Man må nemlig lægge mærke til, at egenlige røverbander har der i Lilleasien allerede i lang tid ikke mere været tale om; som institution betragtet har røveruvæsnet holdt sig bedre i det europæiske Tyrki, i Albanien og de nordgræske provinser. De røverier, der i vor tid nu og da kunne falde for i sultanens asiatiske provinser, ere alle af en ren tilfældig natur og alle for øvede lejlighedsvis ; når folk i en eller anden landsby træffe på en fremmed, der optræder anmassende og slår på lommen, så guldstykkerne rasle, kan det jo nok falde dem ind at passe ham op den følgende dag og lette ham for hans overflødige mammon, og da følger det af sig selv, at han ikke må sætte sig for energisk til modværge,- hvis han ikke vil risikere noget; men om systematiske udplyndringer er der som sagt aldrig tale, lige så lidt som om den italienske trafik med afpresning af løsepenge. Noget medvirkende til de stadig bevarede forestillinger om retsusikkerheden i Tyrkiet have også de indfødtes egne beretninger været, særlig da dem, som man får lejlighed til at høre i Syrien hos Araberne; thi medens Tyrkerne ere et roligt og ret modigt folk, ere de andre yderlig bange og se farer og fjender i alle kroge. Navnlig holde de ikke af at begive sig på rejser alene, hvorom også profetens formaning vidner: » Bestem, hvem der skal Dig ledsage, før Du vælger, hvad vej Du vil drage « (er-rafi abl et-tari), og under hele min færd i Orienten er der ikke noget, der vakte så stor forundring, som at jeg vilde risikere at rejse alene. Det var dog ikke så meget tanken om røverne, der syssel satte mig under mit ridt gennem passet ved Issus, som mere de historiske minder, der knytte sig til dette sted. Her var det jo, at Alexander den store definitivt gjorde ende på perserkongens magt, og oldtidens historikere have givet indgående skildringer af denne begivenhed og egnen, hvor den fandt sted; det er derfor ikke så underligt, at terrænet omkring Issus i den nyere2 3 8 tid gentagne gange har været genstand for undersøgelser. Når disse imidlertid have opvåkt så store meningsforskelligheder, hid rører dette fra, at hele landets fysiognomi er undergået over ordenlig store forandringer. Hvert år æder havet sig længere ind på kyststrækningen rundt om hele havbugten; flodmundinger ere flyttede og højdedrag ere jævnede ved det stigende vands magt. De antike forfattere fortælle om de stejle bredder ved floden Pinaros, bag hvilken kong Darius opstillede sin hær, men denne flod er nu kun en sumpet bæk, så übetydelig, at enkelte rejsende endog helt have overset den. Hertil bidrager også, at selve byen

Issus, som ellers vilde have afgivet et godt holde punkt, er aldeles forsvunden; ikke den mindste søjlestump, den ringeste overlevering kan fortælle om dens fordums beliggenhed. Endogså de byer, hvor middelalderens pilgrimme fandt deres herberger under marschen over land til Palæstinas hellige steder, have allerede haft tid til at grundlægges, udvikle sig og forsvinde. Således er det gået Castaboli, således omtrent også Payås, hvor der nu kun findes en faldefærdig bazarhvælving, i hvilken et par fattige handlende have opslået deres forkrøblede boder. Kun naturen er evig den samme med det dybtblå hav og de sne bedækkede Amanusbjærge og med de kratbevoxede dale omkring den gamle Demir kapu (d : jærnporten), et fæstningsanlæg omtrent 25 kilometer nord for Payås, der hvor vejen bøjer om ved hav bugtens inderste hjørne og drejer mod nordvest, og hvis kvader stensbuer have set både byzantinske hærskarer og midderalderlige pilgrimme og Ibrahim pashas albanesiske og ægyptiske tropper passere forbi under sig. Det er naturligt, at der til flere af de gamle ruiner, som vidner om den fordums store trafik på denne vej, knytter sig overtroiske forestillinger; således findes i nærheden af den lille, maleriske landsby Kurt kulak (o: ulveøre) et gammelt slot, som kaldes Jylan kalesi (d: slangeborgen), og hvortil der knytter sig det sagn, at det huser en mægtig drage; hver dag bringe bønderne mælk, som de henstille som offer, og i den omstændig239 hed, at denne altid er fortæret, se de et sikkert bevis på tradi tionens sandhed. Længere mod vest bliver landet bedre befolket, og medens det i de magre egne udelukkende var Tcherkessere og Tyrkere, man fandt, begyndte nu også Grækerne at komme frem. De leve sjældent på landet og sysselsætte sig altid som håndværkere eller hellere som handlende, hvorved den medfødte snuhed skaffer dem en sikker overlegenhed over de mere tro skyldige Tyrkere. Således findes et ikke ringe antal i Missis (det gamle Mopsuestia), i Adana med den berømte bro, som kejser Justinian lod istandsætte, og endelig i Tarsus og dens nye havnestad Mersina. Af alle disse byer er naturligvis Tarsus den, som man kommer til med størst forventning; her var det, at Alexander lå af den faretruende sygdom, her var det, at dronning Kleopatra på sin rigt smykkede galej sejlede Antonius i møde, her fødtes apostlen Paulus, og her var i hele oldtiden et af de vigtigste centrer for literatur og videnskab. Af alt dette er der imidlertid ikke meget tilbage, i hvert fald ikke minder, som man opdager ved første øjekast. Der imod er jordbunden i en sjælden grad rig på fortidsminder, og omtrent hele den nuværende flække er bygget på eller af sten levninger fra oldtidens huse og templer. Hver gang man finder sådanne, behandles de med den største vandalisme; den gang, jeg opholdt mig i Tarsus, så jeg netop en grund blive udgravet, hvorved der var kommen en sjælden smukt bevaret fagade af et antikt hus frem for dagens lys ; en Europæer i Mersina, som fik nys herom, bød vedkommende ejer en vis sum for at holde stedet fredet, men han afslog tilbudet og fortsatte med sit oprydnings arbejde, hvorved de dejlige marmorsten huggedes istykker til bygningsmateriale, efterhånden som de blev gravede op. Beboernes forferdelige vandalisme overfor alle oldtids levninger støttes af regeringens ligegyldighed og anspores ved en utrolig rovbegærlighed. Så snart man finder rester af antike240 bygninger, sættes for det første strax fantasien i bevægelse om store, skjulte skatte, og i sin ivrighed for at få fat på disse, ødelægger man så alt, hvad der er; at de antike sager i sig selv ere en skat, har man ingen forståelse af. Hvor vidt man går i begærligheden efter at bringe noget ud af sit fund, ses deraf, at man endog har sønderhugget gamle søjler, blot for at få fat på det bly, hvormed de enkelte stykker efter græsk maner blev holdte sammen. Ikke desto mindre er der i Tarsus overmåde meget, som i hvert fald endnu har undgået indbyggernes vandalisme, og der er ingen tvivl om, at udgravninger her ville kunne give et rigt udbytte. En væsenlig hindring for et sådant arbejde er det imidlertid, at den nye by ligger ovenpå resterne af den gamle eller i hvert fald på en del af den; thi i oldtiden havde Tarsus et langt større omfang end nu; hertil kommer så indbyggernes sædvanlige vrangvilje, hvor den slags expropriationer, som, her vilde blive nødvendige, skulle iværksættes. Da de ikke selv have nogen som helst målestok for antike sagers værdi, ere de altid bange for at snyde sig selv og forlange derfor de urimeligste priser; når Europæeren kan byde ioo francs for en ting, som Araberen eller Tyrken selv ikke vilde købe for en halv piaster, så kan han jo lige så gærne give 500 francs; således er det almindelige ræsonnement, der yderligere støttes ved overbevis ningen om, at han har godt råd til det; han har jo penge nok. Det er denne mærkelige overtro, som man træffer hos alle udannede Orientalere, at enhver Europæer er rig; i hvilken grad den europæiske civilisation med al dens overlegenhed har imponeret det almindelige folk, har man intet stærkere bevis for end netop dette; denne hemmelighedsfulde magt, der kan bygge svømmende kolosser, grave milelange kanaler, sætte sine vældige maskiner i gang overalt, har uvilkårlig

fremkaldt forestillingen om, at ethvert individ, der tilhører denne civilisation, må eje den samme magt, må være rig nok til at skaffe sig alle ønskers opfyldelse. At hele hemmeligheden ved, hvad de se.Europæerne241 drive det til, ikke ligger i nogen overnaturlig forrettighed, men i to ganske simple ting, som Orienten imidlertid aldrig har kendt, nemlig flid og orden, aner man naturligvis ikke. Den naturlige omstændighed, at de fleste af de Europæere, der rejse til disse lande, og som de altså komme i personlig berøring med, ifølge forholdene selv må være rige eller i det mindste vel situerede, bidrager yderligere til at fastslå troen på Europæernes rigdom. Den jævne Muhammedaner trøster sig så med, at det er goder, som Allah har indrømmet de vantro i denne verden for så at ramme dem så meget desto hårdere i den næste; jeg mindes, at en af dem en gang under en samtale om disse æmner sagde til mig: »Ja, eder tilhører denne verden, men os paradiset. « I Tarsus er det ikke blot menneskenes værker, der have undergået forandringer, også selve den omgivende natur har skiftet udseende. Floden Kydnos, i hvis kolde bølger Alexander den store hentede sin sygdom, løb i oldtiden midt igennem byen, men flyder nu et stykke øst for denne. Ved sådanne for skydninger plejer det ellers altid at være byen, der flytter sig, her er det imidlertid, som det fremgår af flere historiske og topografiske fakta ganske det omvendte, der har fundet sted. Berømte ere vandfaldene ved Tarsus samt det gamle armeniske mindesmærke, der går under navnet Sardanapals grav. Begge dele fik jeg at se i selskab med den danske konsul; thi endog i Tarsus have vi en konsul, og mærkeligt nok var det, at jeg slet ikke vidste af ham at sige, førend jeg kom til stedet eller rettere, efter at jeg havde været der første gang. Efter at være kommet fra Adana opholdt jeg mig nemlig kun en halv dag i Tarsus for at rejse videre til havnebyen Mersina, der ligger 23 kilometer derfra; i denne findes nemlig europæiske postkontorer, til hvilke jeg uden ængstelse kunde betro min korrespondance. Under mit ophold der traf jeg en rig græsk købmand og damp skibsagent, hr. Avania, og vi blev lige forbausede, da han præsenteredes som dansk konsul og jeg som dansk. Med en overstrømmende hjærtelighed indbød han mig til sig, og jeg J. Østrup. l6242 tilbragte to sjælden behagelige dage i hans elegante hjem i Tarsus, hvor jeg blandt andet havde den fornøjelse at komme i en rigtig seng, noget, jeg ikke havde haft lejlighed til lige siden afrejsen fra Damaskus; her hjemme går man hver aften i seng, men det er først på en sådan tur, at man lærer at skønne på det. I Avanias vogn kørte vi omkring, beså Sardanapals grav, beundrede vandfaldene og besøgte et par af de store græske fabrik ejere. Floden Kydnos har et meget stærkt fald og derfor en rivende strøm, hvis kraft man har benyttet til for skellige fabrikanlæg, særlig bomuldspinderier og klædefabriker. Den ne virksomhed er, som man kan tænke sig, udelukkende i hænderne på Grækerne, og af de kapitaler, som på denne made indvindes, er en stor del bestemt til tidligere eller senere at gå ud af Tyrkiet. Fra omegnen af Tarsus. Man skælner i Tyrkiet mellem to slags Grækere, nemlig de under sultanens herredømme fødte (Rumi) og kongeriget Græken lands undersåtter (Junanly) ; det er den første kategori, som er så stærkt repræsenteret i Konstantinopel og i Lille-Asien. Disse Rumi'er ere efterkommere af Grækere, som ere indvandrede for mange generationer siden, og de ere derfor blevne fuldstændig jævnstillede med Tyrkerne i klædedragt, levevis og udvikling;243 kun sproget og religionen betegner forskellen mellem de to racer. Der har som bekendt været perioder i Tyrkiets historie, hvor disse Grækere levede under et stærkt tryk og ofte vare udsatte for forfølgelser af religiøs fanatisme; nu derimod tiltager deres indflydelse stadig, og den stærke forøgelse i den græske befolk ning forhøjer denne yderligere. Konstantinopel er i øjeblikket langt mere en græsk by end den er tyrkisk. Kun i det euro pæiske Tyrki ere Grækerne i de sidste år trængte tilbage idet deres nationalfjender, Bulgarerne, have fået overvægten. Den stille kulturkamp, som føres mellem disse og Grækerne, der på alle områder, intellektuelt og økonomisk så vel som rent fysisk ere dem underlegne, er en af de mest forbitrede nationale stridig heder, Europa i øjeblikket kender, selv om den på grund af de afsides forhold ikke bliver synderlig bemærket. Begge parter støttes af deres landsmænd i de to uafhængige riger, og i kappe striden spille også chauvinistiske drømme en vis rolle, drømme om fremtidig politisk storhed med det af alle attråede Konstan tinopel som endeligt mål. Rumi'erne leve som tidligere anført som håndværkere eller hyppigere som handlende, den virksomhed, som deres natur begavelse nærmest henviser dem til. Grækerne påstå jo at være efterkommere af de gamle Hellenere, og havde de arvet alle disses andre egenskaber lige så godt som den merkantile snuhed, vilde den herskende tvivl om denne påstands rigtighed også betydelig kunne formindskes ; de overgås i retning aft færdighed til at tåge deres medmennesker ved næsen kun af Armenierne, og det hedder herom ret betegnende: Der skal to Tyrkere til at snyde en Græker,

men der skal fire Grækere til at overliste en Ar menier. En af de smukkeste egenskaber hos Rumi'erne er deres vedhængen ved kongeriget. Skønt de i mange generationer have været borte fra dette og for de flestes vedkommende aldrig få det at se, medens de derimod ved deres livserhverv og på andre måder ere fastknyttede til deres nye omgivelser, glemme244 de dog aldrig deres fedres hjemstavn og betragte stadig Græken land som det egenlige fedreland. Betegnende for disse følelser ere de umådelige summer, som af Graekere i udlandet bortskænkes til forskellige formål i kongeriget; deres patriotisme er nemlig af en meget praktisk natur, de leve og dø i det fremmede, fordi det er fordelagtigere at leve og virke der end hjemme i det fattige Grækenland, men de penge, som de i udlandet have samlet sig, komme således kongeriget til gode; museet i Athen, skolerne rundt om på øerne og mange andre institutioner skylde deres oprindelse til gaver fra fedrelandsvenner i det fjærne. Deres varme interesse for det gamle fedreland forhindrer dog ikke en rolig og kritisk betragtning af de græske forhold, hvad netop den store afstand fra hjemmet og den i udlandet indvundne praktiske erfaring sætter dem i stand til. Da jeg opholdt mig hos Avania i Tarsus, var det just i de dage, da den økonomiske misere i Grækenland første gang var bragt frem som det braendende politiske spørgsmål. Den ro og forstandighed, hvormed det tilstedeværende selskab debatterede de mulige ud sigter stod i stærk modsætning til den bornerte chauvinisme, man ellers så ofte træffer hos sydboerne, særlig da hos en så ærekær og selvbevidst nation som Grækerne. Rumi'erne have mere end alle andre et skarpt blik for deres landsmænds politiske og økonomiske fadæser, men deres patriotiske følelser lide ikke noget skår derved. Rumi'ernes stilling som handelsfolk henviser dem særlig til kystbyerne, og på alle kanter af Lille-Asien er forholdet også det, at deres antal bliver mindre og mindre, jo længere man kommer ind i landet. Således var der her i Tarsus flere Grækere end Adana, og på samme made endnu flere i havnestaden Mersina end i Tarsus. Mersina er en by, der er voxet op med rent amerikansk hastighed, hvilket særlig i de tyrkiske omgivelser bliver så meget mere forbausende. For tredsindstyve år siden existerede der på det sted, hvor nu Mersina ligger, ikke en eneste hytte, ja, ikke245 en gang selve pladsen var til, idet havet den gang gik meget længere op end nu, og først under Krimkrigen i 1856 byggedes det første stenhus i byen. Den gang Ibrahim pasha gjorde sit berømte tog mod Tyrkerne, fulgte en ægyptisk transportflåde med hæren under dens marsch langs Syriens kyst og ind i Lille-Asien. Da den var kommen til det inderste hjørne af Middelhavet, vilde man der kaste anker omtrent ved det sted, der hedder Ajås, men da det viste sig, at havbunden ikke kunde holde ankrene, måtte admiralen gå videre frem mod vest, indtil han fandt en udmærket anker plads udfor det nuværende Mersina. Da flådens ophold her blev af længere varighed, opsloge nogle marketendere og andre små handlere deres hytter på strandbredden for at gøre forretninger med soldaterne og matroserne, og dette blev den oprindelige kærne til Mersina, hvis navn -også indeholder en antydning af, hvem der var disse hytters beboere og hvad de havde lavet dem af; mirsini er nemlig det nygræske ord for en myrte, og det var af denne plantes grene, at hytterne vare sammenflettede. Da man nu efterhånden fik øjet op for, at beliggenheden var heldig og ankerpladsen sikker, rettedes trafiken mere og mere mod dette sted, og det i begyndelsen rent fore løbige anlæg antog en mere stadig karakter; under Krimkrigen opførtes som sagt det første stenhus, og nu er Mersina vel en by på en halv snes tusind indbyggere; det nylig fuldendte jærn baneanlæg til Tarsus og Adana, der har draget hele udførslen fra det rige Kilikien med dets enorme avl af hvede og bomuld ned til denne by, åbner tillige udsigter til en yderligere fremgang. Her som så ofte, når det gælder om at udnytte Tyrkiets rige hjælpekilder, ere landets egne børn blevne tilbage; handelen er som ventelig mest i hænderne på Grækerne; jærnbaneanlæget er udført for engelsk kapital, driften forestås af Englændere, og en mængde andre repræsentanter for forskellige europæiske nationer flokkes her, hvor foretagsomhed og energi lover et247 hurtigt og sikkert udbytte. Men Tyrkerne selv blive trængte til side; her, hvor udviklingen har europæisk fart, kunne de ikke vinde med, og hele byen bliver således stykke for stykke taget fra dem. Som alle orientalske kystbyer er Mersina et rent Babylon af nationalitetsblanding. Medens som sagt Tyrkerne blive mindre bemærkede, vil man finde en broget skare af Grækere, Arabere, Levantinere, Negre og Europæere af forskellige nationer; der høres alle mulige sprog, og med den orientalske købmands lethed til at finde sig til rette på dette område, købslår han med tre, fire kunder ad gangen, idet han fører forhandlingerne med hver af dem i deres sprog, uden at hans talestrøm derfor bliver langsommere et eneste øjeblik. Hele gadelivet får derved også et meget broget præg; knejpesangere og bjørnetrækkere flokkes her om beværtningerne ved havnen, hvor matroserne komme og drikke

deres mastik eller den berusende raki, og hvor det går til med sang og slagsmål, som det hører til i en sømandsby. Skønt Mersina er en by af ganske ny oprindelse, ser man dog, at stedets gunstige beliggenhed allerede i oldtiden har været benyttet; omtrent en mil længere mod vest på kysten lå Soloi, som Xenofon nævner, den samme by, der senere kaldtes Pom pejopolis, efter at Pompejus havde ladet de fra sørøverkrigen tiloversblevne pirater] bosætte sig her. En halv snes fritstående søjler i det øde landskab er nu det eneste, som vidner om den gamle røverstads existens. Fra Mersina gik som sagt turen tilbage til Tarsus, efter at min korrespandance, der var mere vidtløftig end sædvanlig, da jeg jo kunde gøre regning på en afbrydelse på mindst 3 uger, var betroet til det franske postkontors pålidelige omsorg. Det tyrkiske postvæsen havde i tidligere tider ikke noget godt lov på sig, og i kystbyerne foruden enkelte andre vigtigere steder have derfor de europæiske stater oprettet poststationer, som arbejdede i tilslutning til de europæiske dampskibs linjer; i de andre byer, hvor disse ikke fandtes, gik det derimod248 på bedste måde. En af de europæiske købmænd i Damaskus har fortalt mig, hvordan man bar sig ad for en femten, sexten år siden; den fungerende postembedsmand kunde kun læse tyrkisk, og hele den europæiske post blev derfor hældt ud på gulvet i et stort værelse, så kunde man selv gå ind og rage i bunken for at se, om der var breve. Men det siges, at de levan tinske købmænd vare så snedige, at de ikke blot tog deres egne breve, men også dem, der vare adresserede til deres konkurrenter, for selv at redde bestillingerne, og posthuset blev undertiden skuepladsen for livlige slagsmål ved postsagernes fordeling. Nu ere forholdene langt mere ordnede; jeg kan som bevis anføre, at i de otte måneder, jeg ialt har opholdt mig i Damaskus, modtog jeg breve hver ugedag, og ikke et eneste er i al den lange tid gået tabt for mig, og kun en gang har jeg bemærket en forsinkelse på fjorten dage ved expeditionen af nogle tryk sager. De fremmede postbureau'er have derfor ikke mere den betydning som før og ville sandsynligvis også efterhånden blive nedlagte. Dog gør endnu bestandig fordommen mod det tyrkiske sig til 'en vis grad gældende, og i en by, hvor der er både tyrkisk og europæisk post, vil man uvilkårlig altid henvende sig til den sidste. I Mersina sagde jeg farvel til havet, hvis kyst jeg ellers trolig havde fulgt lige fra Beirut, men som jeg først skulde gense ved Bosporus, og gik nu nordpå ind i landet. Jeg havde først tænkt på at tåge fra Mersina mod vest til floden Kalikydnus og derfra viå Karemån til Konja, men da jeg erfarede, at der her aldeles mangler veje, og da jeg nødig vilde udsætte mig for at lide samme skæbne som Frederik Barbarossa, der druknede i den naevnte flod, foretrak jeg at ride fra Tarsus mod nord, så meget mere, som jeg her vilde komme til at passere ad oldtidens berømteste hærveje gennem de kilikiske passer, og da disse veje endnu stadig benyttes, kunde jeg også gøre regning på med ikke altfor store mellemrum at finde khân'er og steder, hvor jeg kunde249 opdrive mad og foder. Jeg brugte altid den forsigtighed at med føre et vist kvantum foder, men da min øvrige oppakning i for vejen var tung nok (med saddel og samt omtrent 40 pund) kunde jeg ikke godt medtage mere end for en dag, og var derfor af hensyn til hestens pleje altid nødt til at lægge min rute således, at jeg ikke kom til at færdes for længe i fuldstændig übeboede egne. Alt sligt måtte naturligvis altid ordnes i for vejen for hvert stykke vej fra den ene by til den anden, og oplysninger måtte indhentes om dagsmarschernes længde, terrænets beskaffenhed og de forskellige landsbyers befolkning osv., førend man med fuld fortrøstning kunde tiltræde marschen. Omtrent et par mil på den anden side Tarsus begynder allerede Taurusbjærgkæden at hæve sig i dristige og stejle forma tioner. I landskabelig henseende frembyder derfor denne vej fra Tarsus til de kilikiske- passer de vidunderligste afvexlinger; forbi den sprudlende kilde ved Mezeloluk (oldtidens Mopsucrene) går den i dristige sving frem i den trange bjærgkløft, som, jo -længere man kommer frem, indsnævres mere og mere, indtil der ved Kiilek boghâz (d: det kilikiske pas) dannes en ganske snæver gennemgang, hvor de stejle klippevægge kun ere fjærnede c. 15 fod fra hinanden i en længde af en halvhundrede meter; fjæld siderne ere efter foretagne målinger ikke mere end omtrent 800 fod høje, men på grund af, at de ere fuldstændig lodrette, gøre de et aldeles overvældende indtryk. Dette pas kalder Tyrkerne ligesom flere andre lokaliteter såkal tutan, d: den, der griber sig om skæget, fordi denne gebærde hos dem udtrykker den pludse lige rædsel eller forbauselse over et eller andet. I strategisk henseende har dette pas gentagne gange spillet en rolle; Curtius fortæller; at Alexander udtrykte sin forundring over, at Perserne ikke havde knyttet deres forsvar særlig hertil, og i den nyere tid forsøgte Tyrkerne her at standse Ibrahim pashas sejrrige fremtrængen; et minde herom er et par forladte skanser ved den nordlige indgang til passet, som den ægyptiske feltherre efter at have bemægtiget sig terrænet lod opføre for at250 sikre sig den vigtige gennemgang. Derimod ligger det i Xenofons beskrivelse

afKyrus' hærtog omtalte kilikiske pas længere fremme oppe ved det nordlige afifald af Taurusbjærgene. Ikke langt fra vejen over bjærgene findes et mærkeligt sted, som legendens glorie hviler over. Det er nemlig den hule, hvor de syv sovere søgte tilfiugt under kristenforfølgelsen og bevaredes skjulte og uskadte under en hundredårig søvn. I nogle traditioner henlægges denne begivenhed til omegnen af Efesus, hvor den skal være foregået under kejser Decius, men de armeniske kristne i Taurusbjærgene kæmpe naturligvis med lokalpatriotisk iver for, at deres hule er den eneste rigtige. I de orientalske traditioner er dette sagn blevet optaget og yderligere udsmykket. Således spiller den hund, som ledsagede de syv forfulgte ind i hulen og sov sammen med dem, en stor rolle; dens navn er Kitmir, og dette blev senere symbol på brevhemmelighedens bevarelse, hvorfor man ofte vil finde det på orientalske segl. Den samme hund nyder den store ære at have fået adgang til paradiset, en udmærkelse, den deler med Bileams æsel og det asensføl, hvorpå Jesus holdt sit indtog i Jerusalem, medens derimod alle andre dyr ere udelukkede. Hvor meget den holdes i ære, ses også af den karakteristiske ordsproglige betegnelse, man undertiden anvender om en gerrig person: »Han er så nærig, at han ikke en gang vilde give et ben til de syv soveres hund.« Som så mange af de gammelkristelige traditioner er for tællingen om de syv sovere også kommen ind i koranen (i B. kapitel), og deres hule har derved også for Muhamme danerne fået en ikke ringe hellighed, som gør den til et søgt valfartssted. Den race, der oprindelig levede og herskede her i Taurus bjærgene, er nu helt fortrængt eller frivillig bortflyttet til andre egne, nemlig Armenierne. Her var i hele middelalderen de armeniske kongers rige, og de talrige ruiner fra denne tid med251 deres lange armeniske indskrifter fortelle endnu mangt og meget om disse perioder. Som bekendt ere Armenierne et indoeuropæisk folk og hele den østlige del af Lille-Asien er deres oprindelige hjemstavn; senere udbrede de sig også øst for Eufrat og her grundes det såkaldte storarmeniske rige, medens landet vest for floden kaldes Kilisse Kaie med en armenisk indskrift i Taurus.252 Lille-Armenien. Det er dog dette sidste, som bevarer sin uafhængighed længst under de forfærdelige hærgninger af for skellige folkeslag; men skønt de armeniske konger udfolde en betydelig dygtighed ved at lavere mellem Byzantinerne og Perserne og senere ved at holde gode miner med Tatarfyrsterne for således at undgå deres ødelæggende horder, bliver der dog gjort en ende på deres selvstændighed, og tilsidst går Armenierne op i de osmanniske Tyrkeres stadigt voxende rige. Nu til dags ere Armenierne spredte overalt, og deres begavelse som handelsfolk har særlig anvist dem plads i byerne; i Konstantinopel er den armeniske nation den talrigste efter den græske. Det er en dygtig, men samvittighedsløs race med frem trædende fysiske egenskaber; de armeniske kvinder med deres brændende sorte øjne høre til de smukkeste i verden. Deres religion er den kristne; de ere katholiker, som dels have deres patriarker og dels have givet sig ind under paven i Rom, en stilling, hvorved de mene at have særlig krav paa beskyttelse fra de europæiske magters side. Armeniernes forhold til den tyrkiske regering har nemlig bestandig været det slettest tænkelige. På den ene side har enkelte guvernørers brutalitet eller den tyrkiske pøbels fanatisme, på den anden side Armeniernes lyst til at erobre en særlig plads i staten og stilles mere begunstiget end andre statsborgere stadig kunnet holde spændingen vedlige. Armenierne arbejde i følge hele deres karakter med list og intriger; fordrejede fremstillinger i den europæiske presse, hvorved de fremstilles som stakkels ofre for tyrkisk vilkårlighed, ere et yndet våben; man har endog haft exempler på, at de selv ved agents provocateurs have frem kaldt uroligheder og små forfølgelser for derved at få lejlighed til at forebringe klager mod en guvernør og erhverve sig selv glorien som martyrer for den undertrykte religionsfrihed. I denne underjordiske kamp ere de snu Armeniere de mere langsomme Osmanner overlegne, og det er derfor ikke så underligt, at disse betragte dem både med frygt og had.253 Armenierne ere imidlertid så talrige og de have i den grad for stået at trænge sig ind på alle trin af embedsstanden, at det vil være umuligt at komme dem direkte til livs; en fast tolerance, lige fri for vilkårlighed og eftergivenhed, i forening med forsøg på at bringe de europæiske magter til kundskab om de virke- lige forhold vil være det bedste middel til at slå Armenierne de våben af hånd, som de hidtil have brugt til så stor skade for det tyrkiske riges indre kraft. Et betydningsfuldt element i Lille-Asien ved siden af Ar menierne ere Tcherkesserne ; jeg havde allerede i egnen mellem Alexandrette og Adana truffet Tcherkessere, foruden at jeg Armenisk borg i Taurus254 tidligere havde besøgt enkelte kolonier i nærheden af Horns, og her på vejen fra Tarsus til Eregli og videre til Konja traf jeg flere. Disse folk leve nemlig nu adspredte over hele det tyrkiske rige i kolonier på mellem femhundrede og tusinde familjer og have, i hvert fald indtil nu, for en del bevaret deres sprog og deres hele levevis, hvis krigerske tilsnit rigtig nok ofte på en

mærkelig made stikker af mod de omboende bønders mere fredelige made at føre sig på. Tcherkessernes optræden indenfor det ottomanniske riges grænse er ikke af gammel dato, men hidrører væsenlig fra de russisk-tyrkiske krige; da bleve disse folk dels forjagneaf Russerne, dels udvandrede de frivillig fra de afståede grænseprovinser og søgte i store skarer til Konstantinopel. Den tyrkiske sultan tog sig af dem — thi regeringen stod jo i en vis gæld til dem på grund af deres militære fortjenester, og man vilde også sikre sig disse dygtige krigere for senere lejligheders skyld — og i større og mindre kolonier bleve de spredte over hele riget; de kommissærer, som ledede Tcherkessernes bosættelse, gik imidler tid meget hensynsløst til værks og exproprierede for en ringe eller ingen erstatning store arealer, noget, som naturligvis ikke skulde bidrage til at gøre de nye kolonister mere popolære. Derfra hidrører deres fjendskab med Shemmarbeduinerne hinsides Eufrat, idet de tyrkiske pashaer egenmægtig bemægtigede sig en del af disses terræn for at give det til Tcherkesserne, som ved deres stadige nederlag dyrt må betale dette rov, men også dele af den egenlige tyrkiske befolkning har skellig grund til at beklage sig i lignende anledning. Tcherkessernes bibeholdelse af deres tidligere livsformer har også bidraget sit til at bevare kløften mellem dem og deres tyrkiske naboer, selv om de nu naturligvis efterhånden nødes til at lempe sig. Deres opfattelse af røverhåndværket som ikke alene tilladeligt, men også rosværdigt har gjort dem mere frygtede end elskede af deres omgivelser, og i adskillige guvernementer betragtes de ligefrem som en landeplage. Regeringen holder255 derimod stadig sin hånd over dem, og det kan heller ikke nægtes, at en blanding med dette kraftige og ikke übegavede folk vil være en absolut vinding for nationen i flere henseender end ved den blotte forøgelse i folketal. Det er forøvrigt med hensyn til dette sidste punkt vel værd at lægge mærke til, at så store de tab end vare, der voldtes Tyrkiet ved den sidste russiske krig, bleve de dog mindre, end man efter de afståede provinsers areal skulde antage, netop på grund af denne udvandring. Tcher kesser og Bosniaker have nu ved at befolke til dels hidtil uop dyrkede strækninger i Lille-Asien skabt en erstatning for det mistede, og sultanens rige har i fasthed indadtil fået godtgjort, hvad det tabte i omfang udadtil, ligesom også selve befolk ningens antal på denne måde ikke er så stærkt indskrænket, som man ved en overfladisk betragtning venter sig. Det er i det hele taget denne -anskuelse, der leder Tyrkiets nuværende statsmænd, og som også bestandig har været selve sultanens ledende tanke, at landet i sig selv har mulighederne for at få alle ydre tab opvejede ved ophjælpning af sine hjælpekilder; hvad menneskelige fjender have røvet, skal erstattes med erobringer fra en hidtil genstridig natur. Naturligvis vil denne tanke få større betydning og mulighed for virkeliggørelse, når de elementer, som således ere optagne indenfor de nye grænser, blive ét med den oprindelige befolk ning; en sådan sammensmeltning har man søgt at lette ved at gøre Tcherkesserkolonierne så små, men endnu har disses befolkning bevaret så mange ejendommeligheder, at det sikkert vil vare noget, førend de to nationer blive et. Også i ren legemlig henseende stikke Tcherkesserne endnu af mod deres omgivelser. En skønnere og mere harmonisk udviklet menneskeskikkelse kan man ikke tænke sig; det er bekendt, at de tcherkessiske kvinder tillige med de georgiske og lesgiske ere jordens smukkeste, men heller ikke mændene stå tilbage. Ejendommeligt er deres smukt formede hoved med den høje pande, dybtliggende, men ikke små øjne, og den svagt256 krummede næse over en elegant mustache. Og dette hoved på de brede skuldre bæres med en holdning, som var det for hver enkelt bestemt til at bære en krone. Tcherkesserne ere vel, som forøvrigt alle i Lille-Asien, til dels et rytterfolk, men deres heste ere med al deres udholdenhed små og uanselige, og de mægtige skikkelser tåge sig derfor ikke rigtig ud i sadlen; Tcherkesseren skal ses til fods, når han står med sin runde, pelsværkskantede hue ragende op over turbanerne og iført høje støvler og den lange grå kjortel, på hvis bryst patronhylstrene ere befæstede som en række strålende rabatter; i bæltet har han den store krumsabel og i reglen tillige en pistol samt Tcherkessernes nationale våben, den lange, lige dolk, der bæres på tværs over maven med grebet opad til højre. Man aner næppe, at vi i denne bevæbning have noget tusindårigt for os; på de gammelpersiske reliefer ses kongerne bevæbnede med et våben af fuldstændig samme form og båret på samme måde, og når Herodot fortæller, at kong Kambyses sårede sig i livet, idet dupskoen var gået af hans sværd, da han vilde stige til hest, kan det kun forklares ved at tænke sig hans våben af samme form og længde som Tcherkessernes »kinshal«. Den omstændighed, at Tcherkesserne nu ere spredte i så små afdelinger og på så mange forskellige steder, letter naturlig vis sammensmeltningen med de omgivende naboer; endnu indtil vore dage have de dog forstået at bevare deres races ejendomme ligheder, såvel i sprog som i klædedragt og levevis.

Mellem dem selv indbyrdes høres altid kun det tcherkessiske, dette ejendommelige sprog, som Tyrkerne ikke med urette sammen ligne med fuglekvidder ; dog forstå og tale Tcherkesserne alle sammen tyrkisk, om end med en let kendelig akcent; mærkelig nok er jeg selv på grund af min udtale af tyrkisk oftere bleven antaget for Tcherkesser; ligeledes er, hvad der jo også er ret forståeligt, kundskaben til det russiske ikke ualmindelig iblandt dem.257 Tcherkesserne ere så vel som Tyrkerne Muhammedanere, men lige som disse er deres religiøse følelse af en temmelig lunken beskaffenhed, og fanatismen langtfra fremherskende. Når de have stillet sig i et saa fjendtligt forhold til de fremtrængende Russere, har årsagen til fjendskabet meget mere været af en national end af en religiøs beskaffenhed. Thi her ligger den modsætning mellem de semitiske folk og de øvrige orientalske racer, at hos disse sidste har nationalitetsprincipet og den nationale følelse altid været opretholdt lige saa fuldt som i Europa. Det er der for ved misforståelser og ved utidig fanatisme i Evropa i ældre tid, at Tyrkerne have fået ry for at være intolerante, noget, som hverken deres natur eller deres politik nogen sinde har opfordret dem til. Tyrkerne vare i sin tid fjender af Polakkerne og Øster rigerne, fordi disse vare de nærmeste hindringer for deres erobre syge, men langtfra fordi de vare kristne. Deres hærførere have vel ved enkelte lejligheder kunnet fremhæve trosforskellen som et moment, der var skikket til at begejstre tropperne, men den har aldrig været et ledende motiv i deres politik, og rollen som »kristenhedens« fjender er ikke noget, som Tyrkerne selv have påtaget sig; de have tværtimod aldrig, når fordele tilbød sig derved, afslået forbund og venskab både med den ene og den anden kristne konge. Det er overhovedet i denne sammenhæng vel værd at lægge mærke til, at den fremtidige historieforskning på mange punkter vil komme til at fordele lys- og skyggesiderne mellem Orienten og vester landet angående deres indbyrdes forhold ganske anderledes, end det er tilfældet i den hidtil gængse opfattelse. Den ensidige sammen hobning af alle nederdrægtigheder på østerlandsk side, som tid ligere tiders blinde orthodoxi har fundet behag i, har intet steds hjemme. Nu ved man, at Muhammedanerne så godt som ikke have kendt indre religiøse krige (undtagen, hvor det i virkelig heden har været et nationalt moment, der var afgørende, som i modsætningen mellem Sunniter og Shiiter) og at de ydre religions kampe alle have været dem påførte. I Europa var det, at den J Østrup. ij258 forfærdelige ide med korstogene undfangedes, og fra Europa udgik de horder, hvis gruelige råheder »til Guds ære« middel alderens krøniker med en utrolig naivitet berette. Man må huske paa, at den arabiske kultur netop paa det tidspunkt stod i sit zenith, medens det rene barbari herskede i Okcidenten, og når man læser de arabiske historikere, forstår man deres sæde lige indignation over disse røverbander, der oven i købet smykkede deres afskyeligheder med religionens navn; de arabiske forfattere undlade ikke at bemærke, at da Gotfred af Bouillon indtog Jerusalem, myrdedes der c. 40,000 mand, medens sultan Saladins erobring af den samme by ikke medførte mordet på en eneste, og den tørre sammenligning mellem de to fakta, der henstilles uden nogen kommentar, undlader ikke at gøre sin virkning. Man ser jo også, at den eneste fremragende ånd blandt middelalderens fyrster, nemlig den tyske kejser Frederik den anden af Hohenstaufen, mere og mere føler sig tiltrukket af den overlegne, arabiske kultur; han træder i venskabeligt forhold til sultan Saladin, står i brevvexling med de arabiske lærde, og udvirker ved sit sagtmodige forhold store fordele for de kristne, hvorfor disses overhoved heller ikke vidste bedre end at lønne ham med banstrålen. Og senere, da Tyrkerne blive den ledende magt i Orienten, er forholdet det samme; sultan Solimans og hans efterfølgeres krige med den tyske kejser er en almindelig politisk erobrings krig, hverken mere eller mindre end de krige, som Frans den første og kejser Karl førte indbyrdes, og de tyrkiske sultaner have aldrig erklæret sig som den samlede kristenheds fjender, kun som fjende af den enkelte suveræn, hvem de i øjeblikket lå i strid med, og deres kampe i Ungarn føres af samme motiver og med samme opfattelse som kampene med Perserne paa rigets anden grænse. Medens de kristne fyrster anse Tyrkerne for et folk, hvem man ikke skylder nogen eds overholdelse eller anden moralsk forpligtelse, hvorfor også kong Sigismund uden videre bryder sit Løfte til sultan Murad og derved fremkalder slaget ved259 Varna, hører man ikke om noget saadant fra modpartens side. Den stadige fremstilling af Tyrkerne som indbegrebet af alt slet og lastefuldt, som vi finde gængse hos det almindelige folk omtrent lige ned til vort eget århundrede, hidrører fra Europæernes egen fanatiske forblindelse og ikke fra de virkelige forhold. Tyrkerne ere et tolerant folk, hvilket også hænger sammen med deres egen ringe interesse for religiøse spørgsmål; medens for den semitiske race religionen er et og alt, forfølger Tyrken ganske andre, dels politiske, dels personlige formål. Man må også huske på, at den muhammedanske Orient aldrig har

kendt noget hierarki i egentlig forstand; at suverænen tillige er gejst ligt overhoved, har haft til følge, at kirken er gået op i staten som en del, tilmed en forsvindende del af samme, og aldrig har fået selvstændig politisk betydning. Også enkeltvis haevde Tyrkerne tolerancens principer; det kan nok træffe, at man blandt tyrkisk pøbel kan høre skælds ordet Giaur (fordrejet af det arabiske kafir o: vantro) rettet mod en fremmed, men den oprindelig religiøse betydning, der ligger i ordet, vil i de fleste tilfælde ikke engang staa klart for den, der anvender det; det er blevet et ligefrem skældsord som ethvert andet, selv om det naturligvis kun anvendes mod ikke-Tyrkere. Og hvad den blot nogenlunde dannede befolkning angår, kan man i selskab med dem drøfte religiøse spørgsmål med en ro og fordomsfrihed, som man savner ved mangen europæisk diskussion ; selv om Tyrken nok tror, at han har ret, mener han dog altid at burde høre, hvad den anden har at forebringe; men prøv der imod her hjemme at komme ud til en repræsentant for den lavere middelstand, som er oprigtig troende, og prøv en diskus sion med ham om sandhederne i de forskellige religioner, prøv at forklare, hvor mange sunde og sande tanker der er i Islam, og han vil i sin ulogiske selvgodhed og velmente theologiske iver strax afskære modparten ordet og eventuelt endog begynde at forsøge på at omvende ham.260 Naar derfor Orienten hidtil har stået som den religiøse intolerances egentlige hjemstavn, viser dette bedre end noget, hvor lidet man tidligere har kendt og forstået Orienten. Lad være, at Koranen på sine steder er præget af en intolerant ånd, dog ikke mere, end vistnok alle positive religioners bøger, men i hvert fald er denne ikke gået over på alle dens bekendere, man ved, at den absolute sandhed er noget, der kun tilhører Gud. På samme made som Tyrkerne stille altså også Tcher kesserne sig i dette punkt, og det er ikke deres religionsiver, som gør dem farlige for fremmede. Det gør derimod den samme egenskab, som også har gjort dem så übehagelige for deres naboer, at man næsten overalt vil høre dem omtalt med uvilje, nemlig deres røveriske tilbøjeligheder og bevarelsen af de gamle, lovløse skikke, som de have ført med sig fra Kavkasus' fjæld dale. Tcherkesseren med sin ranke, ridderlige skikkelse, under hvis formfuldendte ydre man uvilkårlig venter en fin og trofast karakter, er en røver og langtfra nogen ædel røver. På vejen til Eregli kom jeg et par dage til at slå følge med nogle Tcherkessere og Tyrkere, der ligesom jeg skulde til Konjå. Da de havde en del varer med sig, rejste de ikke til hest, men til vogns med den for Lille-Asien ejendommelige karre. Over den flade, firkantede fading, der naturligvis ikke har fjedre, er spændt et stort, rundbuet stativ, som bærer et solsejl, og inde i denne æske blive de rejsende med deres bagage så skumplede af sted over de stenede stier ; første gang jeg så en saadan vogn, kom jeg til at tænke på Grækernes beskrivelse af den gammel persiske rejsevogn, harmamaxa; den synes at have været noget ganske lignende. Disse rejsende anså mig for en Syrer fra Da maskus, idet en af dem, der forstod arabisk, og som bemærkede min udtale, selv havde udtalt denne formodning, som jeg anså det for rigtigst at lade dem blive stående ved. Blandt meget andet talte vi også om forskellen mellem de tre repræsenterede nationer, deres levevis og så videre, og en af Tcherkesserne frem26 1 førte da følgende karakteristiske ytring, som strax bed sig fast i min erindring: »Ja, I Arabere drive handel, og Tyrkerne slide med agerbruget, men for os Tcherkessere går det langt lettere; når Du møder en mand, så hedder det: Para ver (op med pengene)« og med disse ord gjorde han en betegnende bevægelse med dolken. Som sagt, Tcherkesserne ere af profession røvere, og at de tyrkiske guvernører ikke ville vide noget af dette kalds udøvelse inden for deres jurisdiktioner, er en stadig årsag til deres mis fornøjelse. De have imidlertid i de senere år måttet begynde at bøje sig og bytte dolken med hakken og ploven, og denne for andring i levevis fremskyndes yderligere ved den stadig stigende blanding med deres tyrkiske naboer, med hvem de i en ikke fjærn fremtid ville udgøre et, det vil sige, Tcherkesserne ville gå op i Tyrkerne ude"n at efterlade nogen kendelig indflydelse, hverken sproglig eller kulturhistorisk; thi dertil ere de altfor spredte og deres antal overhovedet for ringe. — — Ved siden af Tcherkesserne have vi af fremmede elementer i befolkningen Kurderne, som særlig ere fremherskende i det østlige Lille-Asien, hvor de have haft hjemme lige siden old tiden, såfremt det da er rigtigt at sammenstille dem med Kar dukh'erne, der omtales hos Xenofon. De leve lige som Tcher kesserne mest spredte, og anvendes ofte af regeringen til under ordnede bestillinger i statstjenesten; således består næsten hele gendarmeriet i Syrien af Kurder. Kun i rigets østligste egne på den persiske grænse, i den provins, som netop hedder Kurdistan, leve de mere samlet og have der også bedre bevaret deres gamle kulturformer. Kurderne ere Muhammedanere med undtagelse af de så kaldte Jezider, der have bibeholdt nogle mærkelige rester af gammelt hedenskab. Der er over Jezidernes religion som over Drusernes en vis hemmelighedsfuldhed; man ved kun, at de

yde det onde princips ånd den største ærefrygt, og de betegnes derfor ligefrem som djævletilbedere ; dette navn er af Muhamme262 danerne bleven hæftet på dem i dadlende betydning, ogjeziderne, der ere vilde folk, siges at anse den blotte nævnelse af ordet »djævel« i deres nærværelse som en bevidst forhånelse og ere da strax til rede med kniven. Blandt deres religiøse skikke fore kommer også den mærkelige kefsh, lige som hos Anserijje folkene, hvor mænd og kvinder ved en årlig gentagen fest til bringe hele natten péle-méle i et mørkt, tillukket rum. Jeg har aldrig selv haft lejlighed til at træffe sammen med Jezider, og det lidet, jeg har hørt, har jeg erfaret af rejsende, arabiske køb mænd, som altid på mine spørgsmål om yderligere oplysninger have erklæret, at de heller intet selv vidste. — — Med mit tyrkiske og tcherkessiske rejseselskab gik marschen nok så behageligt videre frem gennem Taurusbjærgenes maleriske dale. Efter at have passeret forbi det omtalte Kulek boghaz går vejen videre mod nord langs med »den hvide fiod« (Ak su), der fører ned til Kydnus, og som bugter sig frem i en række meget smukke, men kun lidet beboede dale. Vejen går forbi flere khån'er, hvis navn allerede kendes fra oldtiden, indtil den når Tchiftekhån, hvor den drejer mod vest for at føre til Eregli, medens en østligere vej går til Kilisse Hissar (»kirkeslottet«), hvor en række ruiner fra de armeniske fyrsters bygningsanlæg findes i en ret velbevaret skikkelse. Jeg havde glædet mig til at se Tchiftekhån, som Moltke i sine rejseskildringer fra Tyrkiet omtaler som det største og smukkeste herberge, han nogen sinde havde set (navnet betyder egenlig dobbelt-kro) ; jeg blev derfor sørgelig skuffet ved kun at finde nogle faldefærdige mure, i et hjørne af hvilke et par gen darmer, stedets eneste beboere, havde opslået deres tarvelige garnison. Det var i trediverne, at Moltke, der som bekendt del tog i krigen mod Ibrahim pasha, besøgte disse egne; men så hurtig går det med forfaldet i Orienten, hvor man nærer den ejendommelige uvilje mod at reparere sine bygninger. Både Araberne og Tyrkerne ynde smukke og stærke nybygninger, men at hæmme et begyndende forfald ved udbedringer er noget, de263 ikke have opmærksomheden henvendt på; det er som om der ikke er en tilstrækkelig stor anledning til at vække dem af deres flegma og få dem til at tåge fat; lige som de også ved deres fuldstændige mangel på sans for hygge i det indre undlade at udbedre skaderne, mens tid er. Ødelæggelsen af Tchiftekhån var forøvrigt et af de få punkter, hvor de af Moltke givne skildringer ikke stod i fuldeste samklang med de endnu bestående forhold. Man kan ikke andet end beundre den skarpe iagttagelse og evne til at trænge ind i forholdene, som karakteriserer den berømte feltherres tyrkiske breve. Få have set så rigtig og uhildet på Tyrkiet og tyrkiske forhold, men hans dom er som ventelig af en mand med hele hans anlæg ingenlunde mild; det er jo også netop i den allerværste forfaldsperiode, at hans besøg indtræffer. Hele landskabet i. denne egn beherskes af det mægtige, sne bedækkede Bulghar dagh, som den syd fra kommende har til venstre for sig. Bjærgkæden har meget vilde og forrevne forma tioner og er derfor kun sparsomt beboet; det eneste, der har betydning, er det store guldbjærgværk, Bulghar maaden, der findes ikke langt fra Tchiftekhån. Det er statsejendom og det skal være meget righoldigt, men med driften er det nok så som så; lidt bliver stukket tilside af arbejderne, noget af opsyns mændene og mest af driftsbestyrerne, så at de procenter af ud byttet, der kommer regeringen til gode, blive forholdsvis få. Ved Tchiftekhån drejede vi af mod vest og kom derved ud på højsletten bag bjærgene, hvor vejen gik frem gennem en lang række forfærdelig ensomme dalstrøg, så godt som uden spor af opdyrkning eller menneskelige boliger. Alt er her øde, trøstes løst og forfaldent; i landsbyen Ulukishla findes et mægtigt militærdepot fra Ibrahim pashas tid, men også det er ødelagt af tiden. Tyrkerne have ikke tænkt på at benytte det og holde det vedlige. Det udstrakte bygningsanlæg står nu blot som et minde om den mærkeligste historiske begivenhed, Lille-Asien i vort århundrede har været skuepladsen for, og som et vidnesbyrd om264 den ægyptiske feltherres vidtrækkende planer. Muhammed Alis og hans søns mening med krigen var ikke blot at sikre Ægyptens uafhængighed, men tillige at underlægge sig Syrien og Lille- Asien og eventuelt helt gøre en ende på sultanens magt. Derfra stamme disse store anlæg på de forskellige steder, der skulde afgive støttepunkter for senere operationer, og Ibrahim pasha gik ganske methodisk tilværks med sine erobringer. Der er vel heller næppe nogen tvivl om, at havde de europæiske stormagter ikke grebet ind, vilde det have været ude for stedse med det tyrkiske dynastis overherredømme. På vejen til Ulukishla lagde jeg mærke til et træ, der stod fuldstændig behængt med en mængde klude og lapper, og fik af mine tyrkiske rejsefæller at vide, at det var et træ, hvor om egnens beboere søgte helbredelse mod alle slags sygdomme ved at ophænge en del af deres dragt. Det er ejendommeligt, at denne skik i forskellige former genfindes .hos næsten alle forskellige folkeslag; de klude, der ophænges, har man hidtil været tilbøjelig til at betragte som en slags

værdigaver, skænkede som tak for helbredelsen, og det er vel muligt, at hos enkelte folk denne op fattelse nu er den gængse; oprindelsen synes imidlertid at være en ganske anden, idet disse skikke ere forkrøblede levninger af den gamle genfødelsesceremoni, som endnu findes bevaret i sin fyldigste form hos enkelte indiske stammer. Den næstfølgende dag nåede vi til landsbyen Tchin, og vi overraskedes ved vor ankomst ved at se byen fuldstændig for ladt. Jeg erfarede da, at det i flere af disse landsbyer er skik, at befolkningen drager op i bjærgene med kvæget og bliver borte undertiden i længere tid ad gangen. For os, der havde ventet at kunne finde en gæstfri modtagelse efter en lang dags anstrængende ridt, var denne overraskelse ingenlunde behagelig. Forgæves søgte vi hele landsbyen af, og først i et af de yderste huse traf vi på en gendarm, der var foreløbig stationeret her, og som tillige med et par udlevede oldinge udgjorde hele landsbyens besætning. Han stillede med vanlig forekommenhed huset til vor26 5 disposition, og da vi havde fået fat i en kalkun, som tilhørte Gud ved hvem, men som gendarmen tillod sig at annektere, og jeg havde købt noget hestefoder hos mine tyrkiske ledsagere, som i den retning havde været mere forsynlige, begyndte jeg atter at se lysere på tilværelsen. Medens vi sad og delikaterede os med kalkunstegen til aften, hørte jeg en underlig skraben inde fra det bagerste værelse og fik da af gendarmen at vide, at det var to æsler, som han havde gjort arrest i og som han nu holdt indelukkede der. Dyrenes ejer var nemlig bleven greben i smugleri i Eregli, og da han ikke kunde eller vilde betale den idømte bøde, havde gendarmen lagt beslag på hans æsler. Samme formiddag havde manden været der for at forsøge på at få dem tilbage med det gode ; men de havde ikke kunnet blive enige om, hvormeget der skulde til for at dysse lovens retfærdighed i søvn; gendarmen havde ment ikke at kunne nøjes med mindre end en halv medjidi (omtrent to francs), og det havde manden ikke villet indlade sig på. »Men nu kan han også vente, til han får sine æsler igen,« sagde gendarmen, »nu får kaimmakåmen i Eregli det ene og det andet — det beholder jeg for min umage. « Dermed lagde vi os til at sove, alle i samme værelse, både Tyrkerne, gendarmen og jeg. Næste morgen tidlig vækkedes jeg ved en forfærdelig alarm; det var gendarmen, der for om kring og teede sig fuldstændig som rasende. Hvad var der da sket? Jo, om natten havde æslernes ejer været der, var trængt ind og havde ført de to æsler ud gennem værelset, hvor vi alle opholdt os (anden udgang var der ikke), uden at nogen som helst havde mærket det mindste. Gendarmens vrede var let forklarlig; thi dels kunde han være sikker på en ordentlig tøraf, når han kom hjem med den besked, dels var nu det sidste håb om sportler glippet for ham. Hvordan manden har kunnet ud føre dette virkelige kunststykke, er aldrig gået op for mig; den eneste antydning til en forklaring er, at mange af folkene i denne egn ere vante til håndværket. For at trøste den skuffede ordens266 håndhæver gav jeg ham en noget større bakshish, end jeg ellers havde tiltænkt ham, og vi skiltes fra ham under talrige ønsker om gensidigt held på vor videre færd. Det undrer maske at høre tale om en forbrydelse som smugleri her midt inde i landet; men det forklares, når man får at vide, at blandt andre middelalderlige institutioner findes også i visse byer acciseafgifter for ind- og udførsel. Overhovedet vil man på flere punkter træfife den grundbetragtning, at hver kommune betragtes som et afsluttet hele; derfor regnes som fremmede ikke blot folk fra andre lande, men også alle fra andre byer. Den ringe kommunikation med de deraf følgende forskellig heder i handelsforhold, pengekurser og almindelige livsvaner har naturligvis også bidraget sit til at forøge afstanden mellem byerne. Jeg fik netop bevis herpå ved ankomsten til Eregli; havde jeg ikke vidst bedre og hørt det samme tyrkiske sprog overalt (thi sproget er mærkelig nok det eneste, hvor ingen forskellig heder gør sig gældende), kunde jeg let have troet at være kommen til et helt andet land. Hvor uvant man her var med at se fremmede, blev tydeligt ved den mistænksomhed, der lagdes for dagen, og som var noget ganske andet end den ligefremhed og hurtige forståelse, jeg havde mødt på den anden side af bjærgene. Meget, som i Tarsus faldt ganske jævnt og naturligt, lød i Eregli fremmed og forunderligt, og i alle henseender var man længer tilbage; og som rimeligt er, således er det overalt i Lille-Asien, jo længere man kommer bort fra kysten, desto mere nærmer man sig til middelalderen. Eregli er et navn, som denne by her deler med to, tre andre i Lille-Asien, og som bærer vidnesbyrd om den fælles, græske oprindelse; det er nemlig en fordrejelse af det græske Heraklea, og selve navnet er også den eneste bevarede levning fra den klassiske oldtid. I Eregli traf jeg en gammel, gnaven kaimmakåm af den rigtige bureaukrattype, som mener, at verdens midtpunkt ligger i deres egen kontorstol, hvorom hele tilværelsen drej.er sig, og267 som behandle alt, hvad de ikke forstå, som unyttigt og forkaste ligt. Jeg skulde have mit pas påtegnet og vilde tillige benytte lejligheden til at indhente oplysninger om vejen til Konja, sikker som jeg var på en venlig modtagelse i

tillid til min ministerielle skrivelse, der allerede mangen god gang havde stået sin prøve. — »Hvor kommer Du fra?« — »Fra Syrien. « — »Hvor skal Du hen?« — »Til Konstantinopel«. — »Ja, men så skal Du ikke denne vej, så skal Du til Mersina og derfra med dampskib Moske i Eregli direkte til Konstantinopel. « Derover udspandt der sig nu en længere diskussion; thi så mærkelig det lyder, det var mig umuligt at få ham til at tro, at der kunde være andre motiver til en rejse end dem, han kunde tænke sig, motiver, som netop 'nødte mig til at tåge over land. Tilsidst blev han helt fornærmet over, at jeg ikke vilde lytte til hans gode råd angående den nemmeste måde at komme til Konstantinopel, og jeg måtte for lade ham med den sørgelige vished om, at han i mig så en yderst fordægtig person.268 Medens jeg var hos kaimmakåmen havde imidlertid karlen hjemme i min khan spillet mig en slem streg, som let kunde have haft betydelige følger. I Eregli som overalt ellers besørgede jeg selv pasningen af min hest, striglede om morgenen, fodrede og vandede til de bestemte tider, og jeg tillod ikke nogen at have noget med den at gøre. Nu var der imidlertid her en staldkarl, som havde kastet sin særlige kærlighed på mig; han var en Ægypter fra Alexandria, der på en eller anden mærk værdig måde var landet her midt inde i Lille-Asien, og som derfor var meget glad ved at høre nyt derude fra, tilmed af en fremmed, som han kunde tale arabisk med, og i min fraværelse havde han så villet glæde min hest med en dygtig extra portion byg, over dobbelt så meget af, hvad den ellers fik. Da jeg kom hjem og fik det at vide, skældte jeg den betuttede synder dygtig ud, og følgerne af hans uheldige tjenesteiver udeblev heller ikke: Næste morgen var min skimmel forfangen. Hvad skulde jeg nu gøre? I Eregli vilde jeg meget nødig spilde tiden, og til Konja, hvor jeg havde tænkt at holde flere dages rast, var der endnu en vejlængde af c. 120 kilometer. Da var det, at en gendarm, der opholdt sig i khanen, rådede mig til at anvende det middel, som er det almindelige i Lille-Asien og som jeg også havde hørt beduinerne fortælle om, nemlig at hælde iskoldt vand over ryggen og krydset på hesten for på den måde at standse blodets tilløb til benene. Det var i ordets bogstaveligste forstand en hestekur, men i nød er det nærmeste råd det bedste, og da jeg ikke vidste bedre, besluttede jeg at vove forsøget. Skimlen fik sig et ordentlig styrtebad, så at den rystede, og derpå blev den gnedet grundig igennem med en visk halm; et par timer efter var der ikke mere i vejen med den, end at jeg kunde fort sætte marschen, og den næste dag var ethvert spor af dette uheld forsvundet. Det var også under hele min tur den eneste gang, der har været noget i vejen med min hest. Gendarmens husråd stod altså sin prøve; dog vil jeg ikke råde til at anvende269 det overfor europæiske heste, som ere af mindre hardfør race eller i hvert fald vante til en adskilligt blidere behandling. Fra Eregli gik det videre til Karabunar, også et meget hyppig forekommende stednavn, der betyder »den sorte kilde «, og derfra til Ismil. Her traf jeg første gang den smukke skik, der særlig er hyppig i de vestlige provinser, at modtagelsen af de fremmede betragtes som et kommunalt anliggende. I stedet for de almindelige kedelige og smudsige khåner har man et såkaldt »musafirin odasy« d: fremmedherberg, der holdes på byens bekostning. Den rejsende, der kommer om aftenen, bliver vist derhen, og finder der en mand, som tåger sig af hans hest og derpå med stor høflighed viser ham ind i et hyggeligt værelse, hvor der efter en halv times tid bliver båret et godt aftensmåltid frem. Næste morgen kommer den samme mand, sørger for hesten, bringer en kop kaffe og ønsker dig alt godt på din videre færd. Til hele dette arrangement afholdes ud gifterne af byen, og den fremmede må i følge, hvad god tone fordrer, ikke en gang gøre nogen antydning af at ville betale; han skal tåge imod alt, som om det er noget, der falder af sig selv. Jeg har tidligere haft lejlighed til at omtale orientalsk høflig hed og dens mange fraser, som dog, skønt de kun ere fraser og intet andet, ikke kunne andet end fremkalde en hyggelig og behagelig følelse, når man som nys ankommen står midt i en vild fremmed kreds. Når den tyrkiske landsbyboer tiltaler den fremmede med sit: khosh geldi, safâ geldi o: tilfredshed og lykke har indfundet sig hos os (ved dit komme), så ligger der vel ikke nogen dybere betydning heri, men — jeg ved ikke, hvordan det kan være, — på mig i hvert fald har denne trohjærtede til tale altid gjort sin virkning. Prøv at ride en hel dag i brændende sol over golde ødemarker og kom så om aftenen træt og ud mattet til en by, hvor Du står ukendt og uerfaren blandt fremmede, som aldrig har set dig og intet skylder dig og Du270 lærer at vurdere en modtagelse, hvor det hedder: Din ankomst er os en lykkelig begivenhed. I Ismil lod det tillige til, at ankomsten af en fremmed var en sjælden begivenhed; thi jeg havde næppe opholdt mig en halv time i herberget, før de ældre mænd kom anstigende for at besøge mig 0: for at få at vide, hvem jeg var, og tillige spørge om nyt ude fra den store verden. Også her gjorde den sæd vanlige, tyrkiske høflighed sig gældende; thi skønt de brændte af lyst til at få deres nysgærrighed tilfredsstillet, kunde de dog ikke komme frem med deres

spørgsmål uden at være påtrængende, og jeg måtte derfor selv bryde isen og begynde at fortælle, hvorved alle etikettevanskeligheder blev løste. Også her i Ismil traf jeg en arabisk talende mand, noget, der var behageligt for mig i mere end en henseende, thi dels var jeg ikke — og blev det for resten heller aldrig — i stand til at udtrykke mig så flydende på tyrkisk som på arabisk, og dels er det altid en anbefaling for en fremmed, når man hører, at han kan arabisk ; det er overalt i Tyrkiet tegnet på den højeste indenlandske dannelse, ligesom kendskabet til fransk er tegnet på den mest fuldkomne europæiske civilisation. De brave Tyrkere, der hørte mig behandle det arabiske på en anderledes tilvant made end deres eget modersmål, fik derved meget høje tanker om mig, og jeg blev behandlet med den største forekommenhed og elsk værdighed, som ønskes kunde. Om morgenen tidlig brød jeg op fra Ismil, og efter en venlig afsked med de gæstfri folk fortsatte jeg marschen til Konja, Lille-Asiens hovedstad. På Konjas østside ligger et stort morads, hvor vandstanden de forskellige år er meget for skellig, men som, efter hvad jeg havde hørt, godt kunde passeres til hest. Jeg opdagede imidlertid snart, at i denne sommer var vandstanden usædvanlig høj; hele sumpen var omdannet til en sø, hvor ikke et eneste fast punkt ragede frem. Man havde angivet mig vadestedets omtrentlige retning, og jeg prøvede da at lade stå til og forcere overgangen, men jeg kom snart ud på271 så dybt vand, at hesten ikke kunde bunde, og da den vilde til at svømme, blev bagbenene stikkende i mudderet. Et øjeblik var situationen kritisk, men med et kraftigt ryk fik den benene til sig, jeg vendte om og kort efter stod vi atter med fast bund under fødderne. Så var der ikke andet for end at følge sø bredden mod nord for således at omgå den, og som det viste sig, strakte oversvømmelsen sig adskillige kilometer længere mod nord, end jeg efter mine kort havde måttet antage. Denne opdagelse blev en streg i regningen for min stakkels hingst; thi i tillid til, at jeg kunde være i Konja tidlig på etter middagen, havde jeg ikke villet tåge foder med, tillige for ikke at være for übeskeden overfor mine værter i Ismil, og af den samme grund havde jeg heller ikke selv forsynet mig med noget. Nu blev det en anderledes langeledsfart ; men der var jo ikke andet at gøre end at gå på og se at komme til Konja så hurtig som det kunde lade sig gøre, thi at overraskes af natten forinden i denne så godt som übeboede egn vilde ikke være heldigt. Afsted gik det da langs med den sumpede bred fra om morgenen til middag og fra middag til hen på eftermiddagen, indtil jeg nåede oversvømmeisens nordligste ende og kunde begynde at gå imod sydvest. Hen på formiddagen mødte jeg en hyrde: »Katch saat Konjaja?« d: hvor mange timers vej er der til Konja? — »Fjorten.« — »Nå,« tænkte jeg, »på den måde kommer Du der ikke før i morgen tidlig; men maske går der af de bondetimer to, tre stykker på de almindelige. « Denne formodning synes ved det næste møde med et menneskeligt væsen virkelig at skulle bekræftes; thi han svarede på det samme spørgsmål, at der kunde vel være en sex timers vej. Ved den tredie gentagelse af spørgsmålet blev det til ti, derpå til fire, så til syv, og så ledes stadig op og ned, indtil jeg om aftenen silde endelig virkelig nåede den gamle sultansresidens. Hele det flade landskab øst for Konja er yderst karakter løst, noget som i forbindelse med dets næsten fuldstændige272 forladthed ikke skulde gøre vejen behageligere. Omtrent tredive kilometer fra Konja opdagede jeg en stor bygning og tænkte allerede med glæde på, at det var en khan, hvor jeg vilde kunne gøre holdt og undlade at forcere marschen videre. Det var virkelig også en khan, kun var den fuldstændig øde og übeboet, så at mine forhåbninger strandede fuldstændig; det eneste mærke lige var en højt oppe på ydervæggen indmuret sten med en udvisket græsk indskrift, der fortalte noget om en sogneforstander (protokometes) Quintus. At bygningen imidlertid ikke hidrørte fra den græske tid, men at den sten, der bar indskriften, måtte være taget andetsteds fra, viste en anden indskrift med arabiske bogstaver, der var indhugget over porten; den sad så højt, at jeg ikke kunde læse noget af den eller se, om den var affattet på arabisk eller på tyrkisk. Det var allerede bleven mørkt, førend jeg nåede Konja efter at have tilbagelagt en afstand af henved halvfemsindstyve kilometer siden om morgenen uden at få det allermindste. Som de fleste orientalske byer er Konja omgivet af en række haver, ind hegnede af høje mure, hvorimellem vejene sno sig, og denne labyrint måtte jeg først passere, førend jeg nåede ind i gaderne. Ikke et menneske var der, hvem man kunde spørge om vej, og også selve gaderne vare fuldstændig uddøde. Så latterlig vanske ligheden end var, var den ikke desto mindre pinlig; jeg bankede på forskellige døre, men fik intet svar, og der var intet andet for end at ride videre på lykke og fromme i håb om at finde en khan, hvis port endnu ikke var lukket. Men da jeg havde redet noget, forekom det mig på en gang så underligt, idet alle husene forekom mig at se ud lige som dem, jeg for lidt siden havde set, og da jeg skulde se rigtig til, viste det sig, at jeg var redet rundt i en kreds og således kommen tilbage til det samme sted. Endelig fandt jeg da en ensom

nattevandrer, som viste mig til rette, og fem minutter efter holdt jeg i en af Konjas største khån'er, efter at have været næsten uafbrudt i sadlen i omtrent tretten timer. Og ikke mindre glad end jeg selv var273 t min skimmel; her var en lun stald med blødt halmleje og rige ligt foder; det var noget andet end de primitive forhold i lands byerne. De følgende dage helligedes dels til søvnen, (thi under min færd ude på landevejene kunde jeg sjælden påregne mere end fem timers søvn i døgnet), dels til nødvendige visiter hos autori teterne og til at bese, hvad mærkeligt der kunde være i den gamle stad. Thi Konja er ikke blot det indre Lille-Asiens største by, men også en af de aeldste. Da Xenofons landsmænd i Kyros den yngres tog i året 402 drage gennem landet, nævnes Ikonion som en af de vigtigste stationer, og senere finder man den så jævnlig omtalt. Større betydning når den dog i middelalderen, da den bliver hovedstaden i det på kalifatets ruiner oprettede seldschukiske rige, og da sultanerne af dette dynasti kæmpe både med Byzantinerne og desuden nu og da med de forbi dragende korsfarere. Heller ikke dette rige modstår imidlertid den alt omstyrtende Tatarhærs bølge, og da Osmannerne senere skyde sig i vejret, flyttes tyngdepunktet mod vest, først til Brussa, senere til Adrianopel og Konstantinopel ; dog vedbliver Konja at være en anselig by, og endnu bestandig vidne dens prægtige moskeer om den store fortid. Fra den klassiske tid er der aldeles intet bevaret, og hele byen har derfor et afgjort muhammedansk præg. Med sine store offentlige pragtbygninger i modsætning til de, i hvert fald i det ydre højst uanselige privathuse, med sine smalle gader og livlige færdsel, gør Konja omtrent samme indtryk, som man kunde tænke sig at få af en større europæisk by i det fjortende eller femtende århundrede, når] man blot satte kirketårne i stedet for minareter og iførte befolkningen andre dragter; hele sceneriet, hele det livsbillede, der opruller sig for en, er fuld stændig middelalderligt, og her som så ofte træder det frem, hvor meget i Tyrkiet der svarer til forholdene, som de i Europa vare i middelalderen. J. Østrup. 274 * Har Konja således en stor fortid, synes den ikke mindre at have en stor fremtid. Denne by vil blive et af knudepunkterne for den store påtænkte jærnbane, der skal gennemskære Lille- Asien i hele dets længde fra nordvest til sydost. Konjas for holdsvis rige opland, særlig egnene vest og sydvest for byen, vil derfor kunne tåge opsving, og den centrale beliggenhed vil desuden drage en stor del af den øvrige trafik hertil. Intet under derved, at man her imødeser disse anlæg med stor inter esse; selv den udannede del af befolkningen har en instinkt mæssig følelse af deres betydning og forhører sig derfor altid derom med megen videbegærlighed hos Europæere og andre, om hvem de antage, at de vide besked med, hvordan det går. I sammenligning med byerne i det østlige udmærker Konja sig ved sin forholdsvis store renlighed; det synes virkelig — i det mindste er det forekommet mig således under min gradvise fremrykning fra' øst til vest — at renligheden tiltager jo længere man kommer frem mod vest. Medens uviljen mod enhver renselsesproces var på sit toppunkt hos beduinerne, var forholdet allerede hos de syriske bønder noget bedre, og endnu mere her hos Tyrkerne i Anatolien; vanskelighederne ved at skaffe vand ere da heller ikke så store som ude i ørkenen. Hvad Konja har at fremvise af mærkelige bygninger, er som anført næsten udelukkende moskeer. Også den anselige regeringsbygning lægger man mærke til, fordi den udgør en så heldig kontrast til de knaldhytter, hvorfra de tyrkiske guvernører ellers udstede deres befalinger. Medens hans excellence, pashaen af Damaskus måtte nøjes med et bindingsværks hus, hvor murene slog revner og gulvene vare at betragte som faldgruber, og flere af de syriske kaimmakam'er holdt til i små rønner, hvor man kunde tro, at der tidligere havdé været drevet en mindre købmandshandel, hvis skramleri endnu ikke var bleven fuldstændig fjærnet, har man her i Konja et rådhus, som ingen større euro pæisk købstad behøvede at skamme sig ved, med brede trapper og elegante sale. Jeg fik netop lejlighed til at se det hele også275 indvendig ved mit besøg hos pashaen, som var en af de guver nører, til hvem jeg medbragte skrivelser fra det tyrkiske inden rigsministerium. Han modtog mig med overordenlig forekommen hed og forhørte sig med stor interesse om formålet for min rejse, samt hvorledes det var gået på den hidtil tilbagelagte del af turen; dog savnede jeg den fornøjelige åbenhed, som havde gjort mit besøg hos den gamle mutesarrif i Lattakie så lærerigt; denne pasha her var en tilknappet diplomat af den rigtigt orien talske skole, der ikke gav sine anskuelser og domme til pris for den første den bedste fremmede. En tyrkisk guvernementsbygning om formiddagen, når pashaen ventes, når embedsmændene ere i virksomhed og når de audienssøgendes skarer strømme sammen på gangene, afgiver det mest brogede skue, man kan tænke sig. Værdige købmænd med brede turbaner og pelsværksforede kapper skride gravitetisk afsted for at indtage deres plads som medlem af en eller anden kommission (medjlis), medens de faste embedsmænd med den røde fez og sort frakke med opstående

krave passere ligegyldigt forbi; officerer og gendarmofficianter fare travle omkring, og de foran indgangen til pasha'ens værelser posterede soldater have nok at gøre med at holde den utålmodige mængde noget tilbage. Dennes antal er ikke ringe; thi det er folk af alle mulige klasser og med alle mulige slags ærinder, som mødes her. Der gør sig nemlig endnu i Orienten den gamle patriarkalske sæd vane gældende, åt den, der har noget at klage over eller noget at forebringe, går direkte til statsoverhovedets øverste repræsentant. Når en er bleven snydt på torvet med falsk vægt eller falske penge, går han lige til pashaen ; når en bliver chikaneret af sine naboer, ved han ingen bedre at henvende sig til end pashaen. Og denne må rette sig efter den almindelige mening og ind rømme folket dets engang hævdvundne ret; hvor übetydelige og trivielle sager man end kommer frem med, pashaen har ikke lov til at afvise nogen som helst.276 Disse audienser til det menige folk gives altid offentlig, ofte midt under forhandlingerne med kontorchefer og lignende, og, som rimeligt er, både undersøgelsen og domfældelsen i sagen er meget summarisk. »Excellence, « siger den ene, » denne mand har solgt mig et hus, og nu vil han ikke forlade det før om flere måneder, skønt det var aftalen, at overtagelsen skulde ske strax.« — »Har Du noget skriftligt bevis. « — »Ja, excellence. « — »Hvor er den anklagede ?« — »Her, excellence « (det er ved sådanne sager klageren, hvem det påhviler at sørge for, at hans modpart giver møde). »Er dette din håndskrift og dit segl på dette fratrædelsesdokument?« — »Ja.« — »Nu vel, hvorfor har Du ikke opfyldt dine forpligtelser ; inden tolv timer har Du afstået huset, og desuden bøder Du for ulovligt kontraktbrud fem pund.« Til denne dom er der ingen indvendinger af gøre, de to modparter forsvinde og give plads for andre klagere. Det forstår sig af sig selv, at det er væsenlig mindre sager, som strax kunne undersøges, der blive afgjorte på denne made; ved større sager foretrækker man at indlede en proces på regel mæssig vis, og der er det ikke mere pashaens personlige forgodtbefindende, som bliver det afgørende. Det er et ikke ringe arbejde, der pålægges guvernøren, ved at han således skal være alle undersåtternes faderlige formynder, så meget mere, som hans tid i for vejen kan være optaget nok. Ganske vist have pashaerne i provinserne ikke nogen vidstrakt myndighed i meget vigtige spørgsmål; som jeg tidligere har anført, søger man i Konstantinopel så vidt muligt at drage afgørelsen fra guvernørerne over til den centrale ledelse i hoved staden af frygt for pashaernes mulige uafhængighedslyster. I tid ligere tider vare guvernørerne meget mere uafhængige end nu og indtog i grunden fuldstændig samme stilling som de persiske satraper ; de førte endog nu og da krig indbyrdes, og når blot afgifterne til kronen blev nøjagtig indbetalte, brød sultanen sig ikke om den slags små uregelmæssigheder, men begunstigede endog snarere uenigheden mellem statholderne, for at de ved at svække277 hinandens magt ikke skulde voxe ham over hovedet. Nu der imod har den stadige stræben efter større orden og fasthed bragt en forandring i den indre politik: Sultanen vil selv være herre i sit rige, hyor guvernørerne blot ere hans tjenere som alle andre regeringsembedsmænd. Det bedste middel til at sikre sig guvernørernes afhæhgighed, hvilket derfor stadig anvendes, består i at lade dem skifte meget hyppig fra den ene plads til den anden, så at de aldrig på noget sted få tid til at sætte sig rigtig fast og skabe sig varige forbindelser. Rigtig nok er der derved den ulæmpe, at de blive ligegyldige for administrationens resultater og lade al ting gå som det bedst kan; hvad kan det nemlig nytte at arbejde på gode reformer og nyttige foranstaltninger, når de dog ikke selv komme til at se resultaterne deraf eller få æren derfor. Den ledende tanke i den indre forvaltning er der for for hver enkelts vedkommende blot at holde den gående, at gøre lige det strengt nødvendige og saa overlåde resten til efter følgerne. Det er denne usalige lyst til altid at skyde . ansvaret fra sig, altid at sørge for at have et og andet at dække sig med, som har stemplet den tyrkiske embedsstand og derved voldet landet så store ulykker. Pasha'en deler provinsadministrationen med et råd (medjlis), som vælges af indbyggerne; medlemmerne af dette have dog ingen besluttende myndighed, men må snarere betragtes som en slags rådgivende stænderforsamling ; ikke desto mindre er det den [stadige genstand for de større købmænds ærgærrighed at blive valgt ind i rådet; at blive »min adåi el-medjlis« (medlem af rådet) er for dem lige så meget som for en københavnsk grosserer at avancere til etatsråd. Endelig har pashaen ved sin side en særlig finanskontrol med en muhåsebetdji (o: regnskabsfører) i spidsen. Ofte lader forholdet mellem disse to en hel del tilbage at ønske; thi muhåsebetdji'en, der sidder inde med nøglen til pengekassen, gør sig en fornøjelse af at chikanere guvernøren og har kun rigtig respekt for garnisonskommandanten, der i følge sine militære278 • forrettigheder kan tiltage sig en delvis bestemmelsesret over provinsens pengebeholdning. Uafhængig af guvernøren er den egenlige retspleje, hvis former ere meget indviklede i Tyrkiet. I ældre tid var det overalt

således, at retsplejen besørgedes af en dertil indsat embedsmand, den såkaldte kadi (eller som Tyrkerne udtale det kazi) ; overledelsen havde så kazi el kozat o : dommernes dommer i forbindelse med kazi el asker d: generalauditøren. Senere er der ved siden deraf tillige kommen egenlige domstole efter euro pæisk mønster, hvorved kadi'ernes myndighedsområde er bleven i en betydelig grad formindsket. Retsvæsenet har altid i Tyrkiet været en indviklet sag, ikke mindst fordi savnet af en fast lovbog bestandig har gjort sig gældende. Muhammedanernes egenlige lovbog er Koranen, men i følge hele dennes natur er det naturligvis kun ganske enkelte tilfælde, hvorfor den giver bestemte regler; i alle andre har man væsenlig to ting at gå efter: dels analogier til Koranens ved tægter, dels hensynet til hvad der fra gammel tid har vundet hævd, og der bliver derfor et vidt spillerum til overs for det rent personlige skøn. Endelig have naturligvis de tidligere sul taners bestemmelser lovkraft, men dette har ikke meget at sige, da kadi'erne for det meste ikke kende dem eller i hvert fald kunne lade således, og desuden vil det i dette utal af forord ninger ikke være svært at finde indbyrdes modsigelser. Som følge af alt dette har det derfor til syvende og sidst været kadi'ernes tykke, der afgjorde sagen, noget, der, som man kan tænke sig, ikke altid har været til gavn for retfærdigheden. Særlig i de af fremmede nationer beboede lande have de tyrkiske dommere ikke betænkt sig på i mange tilfælde at dømme til gunst for deres landsmænd mod Grækerne eller Araberne. At Koranen således er lagt til grund for den verdslige lov givning, har i det muhammedanske åndsliv ført til en mærkelig sammenblanding af jura og theologi; de egenlige theoretiske jurister, de såkaldte mufti'er, kunne derfor lige så vel betegnes279 som theologiske professorer, for så vidt som deres kendelser altid hvile på et religiøst grundlag. Disse kendelser (de såkaldte fetwa) have lige som de gamle latinske juristers responsa lovskraft, og de ere derfor optagne i store samlinger, der egenlig danne grundlaget for den moderne tyrkiske retsvidenskab. Det er et kendémærke for det tyrkiske åndsliv, at retsviden skaben og historien ere de to grene, som have fundet de fleste dyrkere. Tyrkerne ere store jurister og som sådanne meget spidsfindige. Det er ikke så underligt, at med det vage grund lag, som både juraen og theologien har haft, fortolkningskunsten er kommen så højt i ære, og med Muhammedanernes tilbøjelighed til at gøre sig alt så let som muligt og væsenlig hage sig fast ved den rent ydre opfyldelse af de givne forskrifter har spids findigheden ret fået lov at brede sig; man holder sig til lovens bogstav og bryder sig intet om lovens ånd. Som et exempel, betegnende for hele denne tankegang, tjener den bekendte anek dote om kalifen, der i vrede havde forskudt sin yndlingshustru for tredie gang; en sådan skilsmisse er nemlig efter Islams lov definitiv og kan kun afkræftes, ved at kvinden indgår ægteskab med en anden, som derpå også lader sig skille ved hende. Da derfor kalifen tilkaldte en af sine retslærde for at få at vide, hvorledes han skulde få sin hustru tilbage uden at krænke loven, rådede denne til at lade hende indgå nyt ægteskab med en slave, som så skulde forstøde hende den følgende dag. Dette råd fulgte kalifen, men den næste dag viste der sig en ny vanskelighed, idet slaven erklærede, at han ikke vilde give afkald på sin kone; på ny måtte der bud efter den retslærde, som sagde, at kalifen skulde skænke slaven, over hvem han jo også disponerede, til hende, hvem han nylig havde ægtet; ingen kan nemlig være gift med sin egen slave, og på denne måde blev ægteskabet ophævet. Som sagt, så gjort, og kalifen kunde nu med god samvittighed for fjerde gang tåge sin yndlingshustru til sig.280 Denne smålige klamren sig til lovens bogstav og den der med sammenhængende store interesse for retsvidenskabelige spørgsmål minder om et folk, med hvem Tyrkerne overhovedet i hele deres udvikling have ikke lidet tilfælles, nemlig Romerne. Lige som disse ere Osmannerne et folk med et udpræget militært tilsnit, og dette viser sig også i den i deres historie fulgte politik, idet deres eneste målestok for statens magt er dens evne til at udvide sig på naboernes bekostning, men også deri ligne de Romerne, at de vel forstå at erobre, men ikke at erhverve det erobrede. Det er nemlig noget, man oftere er tilbøjelig til at overse, at i forhold til landets indbyggerantal er den ægte tyrkiske befolkning fåtallig, og i mange provinser leve Tyrkerne som en herskende kaste iblandt fremmede. Også hele åndsudviklingen er parallel hos de to folk. Lige som Romerne endelig helt besejres af det folk, de selv havde undertvunget, nemlig Grækerne, blive også Tyrkerne påvirkede af Araberne, der i kultur vare dem overlegne, hvorvel de ikke kunde måle sig med dem ved nationernes militære kraftudfoldelse. Udviklingsgangen får derved hos begge folk noget underlig uselvstændigt ; man føler, at det er en dem oprindelig fremmed kultur, de stræbe at tilegne sig. På samme måde kan man i literaturen spore en vis overens stemmelse; det er jurisprudensen og histc *ien, som Tyrkerne dyrke flittigt, om end uden genialitet, medens derimod poesien, som hos Araberne havde

bragt så mange frodige skud, står i stampe. Tyrkerne ere som Romerne nøgterne og praktiske; uden sans for romantik have de blikket fæstet på det ydre livs tørre virkelighed, og kundskaben til hvad de tidligere have erhvervet og til, hvorledes de nu kunne hævde besiddelsen af det erhvervede, altså historien og retslæren, spiller derfor en lang større rolle end en drømmende sjæls udgydelser eller en dyb tænkers indadvendte betragtninger ; Arabernes poesi og filosofi have de aldrig nået op til.De hellige bøgers hvælving i Damaskus.281 Historieskrivningen dyrkes hos dem som hos Romerne, flittigt men åndløst, og de fleste historiske værker ere derfor i annalistisk form. Begivenhederne fortælles fra år til år, uden bevidste overdrivelser, men også uden egenlig kritik, og det er naturligvis kun den rent ydre, politiske historie, som behandles, sultanernes kampe og sejre; enkelte af disse værker ere over ordenlig omfangsrige, særlig de, som behandle den ældre tid, Muhammed II og Soliman I's glimrende periode. Den poetiske del af literaturen er som allerede antydet ikke betydelig, det vil sige i indhold; thi i omfang lader den intet tilbage at ønske. I dette virvar af tyrkiske digte ligger der imidlertid kun meget få perler skjulte, og af store navne har man næppe andre at fremføre end digteren Baki i det sextende år hundrede. Den tyrkiske lyrik viser sig i en ikke ringe grad påvirket dels af den senere arabiske, dels af den persiske. Fælles for de fleste af dens frembringelser er en underlig sødladenhed- og tillige en altfor rigelig ophobning af smukke ord; det vrimler i de tyrkiske digte med stjærner, måner, palmetræer, jasminer og roser, løver og gazeller. Ganske vist have mange af disse ord i sig selv en så poetisk klang, at man særlig i mindre digte vel kan tåle at høre dem mere end en gang, men i længden kan alt dette dog ikke virke andet end trættende. Også de metaforer, der komme frem, ere gamle kendte vendinger fra Mutenabbi eller Hafiz og Saadi's sange, som her ere benyttede på samme made som når Horats pynter sig op med klingende tirader, hentede hos de gamle græske lyrikere Sappho og Alkaios. Og resultatet af denne fremgangsmåde bliver for den tyrkiske lyrik det samme som for den latinske; den. finhed i stemningen og sandhed i følelsen, som hos de arabiske og persiske digtere lod de smukke ord blot være en strålende ramme om et fyldigt indhold, savnes her, og af hele kunstværket er derfor kun den tomme, forgyldte indfatning tilbage. Naturligvis gives der, særlig blandt de mindre digte, hist og her nogle, der indeholde et rammende udtryk for282 en enkelt, bestemt tanke, men gennemgående er der noget underlig udtværet og kunstlet over den tyrkiske lyrik. En undtagelse herfra er kun de folkesange, som have holdt sig blandt de lavere klasser ude på landet, og som ikke have noget med den literære lyrik at gøre. Repræsenterende de mest originale dele af tyrkisk sprog og tyrkisk tænkemåde have de også kulturhistorisk interesse ved siden af deres digteriske værd, der naturligvis kun tåler at bedømmes med de forhold for øje, hvorunder de ere fremgåede. Dog er deres naive tone og jævne tanker langt at foretrække for den literære digtnings rhe toriske farvepragt. På literaturens nuværende standpunkt har, som venteligt var, den europæiske indflydeise gjort sig gældende i en betydelig grad, navnlig i form af oversættelser. Ret betegnende var det indtil for få år siden mest franske romaner, i reglen af ret betænkeligt indhold, som man fandt sig foranlediget til at om plante på tyrkisk, nu derimod er det værker af praktisk indhold, lægevidenskabelige, mathematiske og historiske bøger; hvor man før kun søgte underholdning, søger man nu oplysning. Endelig er der, hvad der også nok er værd at lægge mærke til, gjort tilløb til at overføre enkelte stykker af det europæiske drama, og dette har også fundet efterlignere indenfor de tyrkiske for fatteres egen kreds. Det viser sig, at medens den semitiske race gennemgående er blottet for al dramatisk literatur, og derfor heller ikke i den senere tid har forstået at afvinde denne nogen interesse, forstå derimod Perserne og endnu mere Tyrkerne at gå ind på denne kunstarts ejendommeligheder. Der har derfor også dannet sig flere tyrkiske theatre, som dog rigtig nok ikke må måles med europæiske fordringers målestok. Under mit første ophold i Damaskus var der netop et sådant mindre skuespillerselskab, som gav forestillinger der; det var mindre lystspil og farcer, der gaves, og naturligvis på tyrkisk; men det var da også kun den tyrkiske del af befolkningen, der syntes at finde behag deri,283 og når Araberne ikke søgte theatret, var det ikke for sprogfor skellens skyld, da de fleste i Damaskus forstå i hvert fald noget tyrkisk, men fordi alt theatervæsen er dem fremmed. De tyrkiske løjtnanter og civile embedsmænd lod derimod til at more fsig kostelig over disse ret barnagtige farcer, som vare meget lokale i hele deres anlæg. Karakteristisk nok optrådte der også en læge, der naturligvis var Europæer, og hvis fuldt ud gennemførte europæiske dragt med snævre benklæder, høj silkehat og handsker vakte stor jubel hos tilskuerne, som også fandt megen fornøjelse i, at Europæeren behandledes i komedien som en dumrian, der holdtes for nar af de medspillende. — I literaturen som i hele den øvrige

udvikling gør der sig for tiden en brydning gældende, hvis endelige resultater det endnu ikke er muligt at overse; der er på dette som de andre om råder to retninger, der kæmpe indbyrdes om overtaget. Den ene går ud på en yderligere tilnærmelse til Europa, både i udtryk, hvilket viser sig ved den overdrevne optagelse af eur-opæiske fremmedord, og i indhold, hvorved man med magt vil gøre hidtil ukendte kunstgenrer populære i Tyrkiet ; den anden retning er sprogligt så vel som literært puristisk, idet den går ud på at fjærne fremmede elementer for at opbygge en udvikling på det tilovers blivende originale tyrkiske grundlag. Der er ingen tvivl om, at denne sidste retning jo er den sundeste, så fremt blot det tyrkiske folk i sig selv rummer tilstrækkelig rige udviklingsmuligheder; det er dette, som det er forbeholdt en senere generation at se afgørelsen af. Den tyrkiske literatur kæmper lige som den arabiske med en stor vanskelighed, som hindrer den i at få almindelig betyd ning, nemlig den store afstand mellem bogsproget og den jævne mands almindelige talesprog. Men medens det for det arabiske sprogs vedkommende var religiøse grunde, som havde forårsaget dette forhold er det her mere literære og kulturhistoriske. Det tyrkiske sprog var på den tid, Osmannerne for første gang kom i berøring med den overlegne arabiske kultur, fattigt og uud284 viklet, og det var derfor ikke så underligt, at ved efterligningerne af den arabiske og persiske literatur en mængde arabiske og persiske ord kom ind og fik borgerret i sproget. Men dette forhold udviklede sig så videre på den made, at det blev fint at anvende de fremmede sprogs ord, selv hvor modersmålet forud slog fuldstændig til, og således har man nu for en masse ting og begreber to eller tre udtryk, hvoraf det ene er ægte tyrkisk og de andre af arabisk og persisk oprindelse, og medens folket almindelig har bevaret det første, ere de andre blevne enerådende i literaturen. Man kan f. ex. tåge en trykt side i en tyrkisk bog, som indeholder maske firehundrede ord, og man vil finde, at over de trehundrede ikke ere tyrkiske. Det forstås deraf let, at det selv for den indfødte ikke bliver så små literære forudsætninger, der skal til for at forstå en tyrkisk bog eller en tyrkisk avis, og endnu større blive vanskelighederne, når det gælder om selv, at behandle sproget skriftlig. Hertil bidrager for det første den tyrkiske orthografi, som er noget af det mest indviklede, man kan tænke sig, idet de arabiske bogstaver, som man benytter, aldeles ikke passe til det tyrkiske sprogs naturel, særlig på grund af deres udeladelse af vokalbetegnelserne ; dernæst er der også den forrykte omstændighed, at de fremmede ord som oftest blive behandlede i overensstemmelse med deres eget sprogs grammatik, ikke efter den tyrkiske, således at de arabiske ord få arabiske endelser og de persiske ord persiske. At alt sving og stilfuldhed ved et sådant sammenklistret sprog nødvendigvis må gå tabt, er en selvfølge. Og dette forhold er så meget mere at beklage, som det tyrkiske sprog i og for sig er et så smukt og fint nuanceret sprog, som man vel kan tænke sig, og det rummer i sig selv så stor lethed for at supplere enkelte mangler ved nydannelser, at Tyrkernes egen kasten sig ind i fremmede sprogs ordforråd viser, [hvor lidet begreb de have haft om deres eget sprog og dets store fortrin. For det første er tyrkisk et af de klang fuldeste sprog, jeg nogen sinde har hørt; hertil bidrager navnlig285 i det ejendommelige forhold med den såkaldte vokalharmoni, som tyrkisk deler med ungarsk og finsk og de andre sprog af samme oprindelse; den består i, at der til visse vokaler inde i ordet skal svare visse vokaler i endelserne; på den måde får man i alle deklinationer og verbalbøjninger flere rækker af endelser, alt efter det ords vokal, til hvilket de føjes. Selve de vokaler, hvoraf tyrkisk er bygget, ere alle fuldttonende og tildels af en ejendommelig, mørk klangfarve, som gør tyrkisk særlig til et sprog for mænd. I kvinders mund lyder det undertiden fladt og übehjælpsomt, men at høre to dannede tyrkiske mænd tale sammen er noget af det mest harmoniske, man kan tænke sig. Dette mandige, som der er over tyrkisk, gør det også til et for træffeligt, militært kommandosprog. I den ægyptiske armé har man som et minde om Muhammed Ali og hans albanesiske tropper endnu bevaret det tyrkiske sprog, og da jeg en gang spurgte en ægyptisk kavalleriofncer, hvorfor man dog ikke hellere vilde gå over til at anvende arabisk, som fellahrekruterne jo vilde have adskilligt lettere ved at rette sig efter, forklarede han mig, at det var, fordi der ikke var rigtig smæld i en på arabisk formuleret kommando således som i en tyrkisk; vi prøvede da på at oversætte nogle almindelige kommandoord på arabisk, og det viste sig virkelig, at de lød anderledes slæbende og usammenhængende end de skarpt markerede, fyldigt klingende tyrkiske. Også på andre områder end alene vellydens har det tyrkiske sprog fortrin at opvise, som få andre kunne påpege mage til. Hertil hører den overordenlige fine nuancering i vokalbøjningen, hvis omfattende og dog så simple og klare konstruktion sætter den talende i stand til at få de mindste begrebsafskygninger med i udtrykket. Hvad siger man til et sprog, hvor man forat meddele : »Manden er gået sinvej,« anvender to forskellige

bøjningsendelser for at betegne, om det er noget, man ved efter selv at have set det eller noget, man har hørt fortælle?286 Tillige udmærker tyrkisk sig ved en sjælden evne til at sammentrække alt i en hovedsætning, hvorved de indbyrdes leds forhold og afhængighed skarpere betones, på samme måde som i Latin, men i endnu højere grad; de mærkværdig lange ord sammenstillinger bidrage også hertil, men komme derved rigtig nok på den anden side til at blive det, der frembyder de største vanskeligheder for den fremmede. Det er til dels denne lethed til ordafledning og ord sammensætning, som har ført det tyrkiske sprog ind på at optage så mange fremmedord, idet de derved så hurtig få borgerret i sproget; den modsætning, der bliver mellem den fremmede oprindelse af ordet og dets endelses tyrkiske karakter kommer undertiden til at virke helt komisk. På de tyrkiske jærnbaner, der drives for tysk kapital, er en stor del af de over ordnede funktionærer Tyskere, og kommandosproget på jærn banen er derfor bleven tysk; når toget skal gå, råber konduk tøren »fertig«, og en sådan funktionær kaldes derfor på tyrkisk for en »fertigdji«. Man har draget en sammenligning mellem Vestasiens tre hovedsprog og de europæiske, en sammenligning, der med al sin ensidighed ret klart udhæver hines indbyrdes forhold og betegner deres vigtigste ejendommeligheder; i følge denne sammen stilles arabisk med italiensk, persisk med engelsk og tyrkisk med fransk. Arabisk har virkelig det italienskes noget massive karakter i forbindelse med dets evne til elegante vendinger og dets rige ordforråd, medens det fyldige og i sin syntaktiske byg ning så klare tyrkiske står nærmest ved fransk, med hvilket det tillige har den ejendommelige sætningsbetoning tilfælles, og det persiske med sin prunkløse og ligefremme grammatik og med det af to forskellige sprogarters [gloser sammensatte ord forråd minder ikke lidet om det i sin afstamning lige så brogede og i sin udvikling lige så afstumpede engelske. 287 Konja er en af de byer, hvor man kan iagttage det øster landske folkeliv og de orientalske kulturformer i den reneste, mest uforfalskede skikkelse. Skilt ved høje bjærge og lange afstande fra havet og derved også fra muligheden for europæisk påvirkning rummer den en befolkning, hvis livsvaner og livs betingelser ere nu som for århundreder siden. Byens centrale beliggenhed midt i Lille-Asien, har også bevirket, at de fremmede Tyrkisk landevejsfontæne. racer, Arabere, Grækere og Kurdere, kun ere svagt repræsente rede ; Konja er en ægte tyrkisk by. Imidlertid leve vi ikke mere i iooi nats tidsalder, og selv Lille-Asiens hovedstad har ikke kunnet undgå påvirkningen fra vest. Det ser man allerede på klædedragten, når man færdes på gaden; de berømte pludderbuxer og den lange kaftan ere ikke længer enerådende, men de europæiske lange benklæder ere trængte sejrrigt frem sammen med den sorte frakke, der kun288 adskiller sig fra den europæiske ved at have opstående krave og mangle opslag. Hvorvidt dette er et fremskridt, kan der være delte meninger om, jeg i hvert fald slutter mig åbenhjærtig til den anskuelse, som min gamle ven, boghandleren i Damaskus, forfægtede og i følge hvilken den europæiske dragt var det mest parodiske, han kendte. Men selv om de æsthetiske hensyn ere mindre væsenlige (at den tyrkiske dragt nemlig er klædeligere end den vesterlandske, vil vistnok alle, både Orientalere og Europæere, indrømme), så er der et andet moment, som for Tyrkerne er langt mere skikket til at vække betænkeligheder, nemlig magelig hedshensynet; hvordan skal man nemlig sidde og gøre sig det bekvemt, når man har en lang frakke og snævre benklæder på; det er komisk at se, når sådanne europæisk påklædte Orientalere komme i besøg hos mere konservative landsmæad, hvor man altid efter gammel skik og brug sidder på gulvet; de ved slet ikke, hvor de skulle få plads til deres lange ben, når de ikke dækkes af den folderige kaftan, og de vil også nødig sætte for meget knæ i benklæderne; den lade ynde, som hos Orientalerne karakteriserer også mandens bevægelser, går fuldstændig tabt, når han har forpuppet sig i civilisationens hylster. Af personlig erfaring foretrækker jeg langt den orientalske dragt, der føjer sig så let efter enhver bevægelse og falder så elegant om enhver skikkelse, men for dem, der regne stive manchetter og sorte benklæder for übedragelige kendetegn på civilisation, er be gejstringen for disse ting jo let forståelig; kun to dele er der af den europæiske klædedragt, som aldrig har vundet og neppe heller nogen sinde vil vinde indpas i Orienten, men det er da også de to mest latterlige: den høje cylinderhat og den sorte kjole. Endnu mindre tilbageholdne overfor europæiske moder have kvinderne været, men på grund af den naturlige lighed mellem kvindedragten på de forskellige steder mærkes dette mindre. Den del af dragten, hvor tilnærmelsen for deres vedkommende289 lettest iagttages, er sløret, som bliver tyndere og tyndere, indtil det ikke er til at skælne fra det, som bæres på enhver europæisk damehat. Det afvigende snit gælder det så også om at skjule ved den made, hvorpå sløret bæres ; medens de arabiske kvinders slør er et tæt, sammenhængende stykke, er Tyrkindernes så

kaldte yashmak af et lettere stof og bæres således, at den øvre del dækker panden og den nedre underansigtet, og der dannes således en smal revne i midten, hvorved øjnene og den øverste del af næsen er fri. Med smukke øjne — og det have jo alle Orientalerinder — er dette slør noget af det mest flatterende, man kan tænke sig; alligevel ere mange af dem ivrige for at sætte det således, at det særlige snit ved yashmaken bliver ukendeligt; man tåger en lille, rund hat af nyeste Parisermode under, og med et par lange handsker og små lakstøvler er for vandlingen fuldendt, den forvandling, som gør en østerlandsk haremsskønhed til en latterlig parodi. Da det for kvinderne i så mange henseender er dét ydre, som er det vigtigste, er det let at forstå, at det er dem, som ere længst fremme med hensyn til optagelsen og efterligningen af europæiske moder. Thi endnu er det væsenlig kun i det ydre, at den slaviske efterligning af vesterlandsk sæd og skik gør sig gældende, og klædedragten er derfor naturlig bleven det, hvor denne bestræbelses resultater hurtigst komme frem; de daglige livsvaner ere anderledes sejge at få fortrængte. Der bliver derfor også stor forskel på Tyrken ude og hjemme i hans hus; selv hos de ivrigste reformvenner vil man finde husførelsen endnu for en stor del baseret på de gamle principer, indenfor husets fire vægge går al ting til, som det gjorde, inden man lærte Europa at kende. Ligesom Araberne ere Tyrkerne i deres daglige levemåde yderst tarvelige, selv om de ikke i samme grad som hine ere blottede for sansen for god mad. Med en vis barnagtig smag holde de mest af søde sager; jeg har tidt tænkt på, hvilken J Østrup. ig290 glimrende forretning en europæisk konditor kunde gøre i en orientalsk by; thi når man ser, hvor strygende en afsætning deres egne omvandrende kagesælgere have med deres snavsede tærter og bakkelser, skulde man antage, at der her måtte være et felt at erobre for den europæiske civilisation ; de fleste orientalske kager laves af smørdejg med lag af brændt sukker eller honning imellem; de bages i en stor, rund, flad form og skæres derpå i Syrisk bondekone, der bager brød. små, rhombeformede firkanter og overhældes med en tykflydende, meget sødlig sauce. I øvrigt er levemåden i Lille-Asien som i Syrien; som overalt i Orienten er det ikke kød, men brød, som er hoved næringsmidlet, noget, der også har fået sit udtryk derigennem, at det tyrkiske ord for brød (ekmek) tillige bruges om mad i al almindelighed. Kødet betragtes mere som en biting, en delika tesse og nydes derfor ofte i meget deminutive portioner; særlig291 yndede ere ganske små klumper af skært kød, som steges på spid og derpå spises, uden at man trækker dem af spidet. Men end mere almindelig er den tyrkiske nationalret, den berømte pilaw, til hvis [pris både indfødte og fremmede have istemt de mest glødende lovtaler. Det går mig med Tyrkernes pilaw som med beduinernes kaffe; jeg må nøjes med at omtale dens fortræffelighed uden at driste mig til en undersøgelse af déns sammensætning og tillav ning. Dog denne gang har jeg den ret fyldestgørende undskyld ning, at pilaw'en tilberedes på overordentlig forskellige måder på de forskellige steder. Hovedbestanddelene ved denne ret ere som bekendt, kogt ris og kød, hvortil så kommer forskellige kryderier, men det er netop disses, indbyrdes forhold, som betinger den ejendommelige smag og aroma, og det er også deri, at hemmeligheden stikker. Brødet er som overalt i Orienten hvedebrød, og man anvender den samme manér som i Syrien, nemlig at bage det i store, fiade kager; det bages aldrig synderlig meget, og disse pandekage lignende stykker ere derfor ganske bløde; når mændene gå på arbejde, føre de i reglen deres mad med på den måde, at flere af disse kager rulles sammen til en pølse, som så stikkes i beltet; som en naturlig følge af denne tilberedningsmåde bliver brødet ikke i stand til at holde sig synderlig længe og er heller næppe så sundt et næringsmiddel, som hvis det var hårdere bagt. Karakteristisk for Orientalernes fordeling af spisetiderne på døgnets timer er det, at hovedmåltidet — fuldstændig som i old tiden — er henlagt til om aftenen. Om morgenen får man regelmæssig ikke andet end en lille kop sort kaffe uden noget som helst til; derpå følger kl. 11— 12 en lettere frokost og endelig lige efter solnedgang dagens egenlige måltid. Og det samme skema følges også, når man er ude på rejser, blot med den und tagelse, at formiddagsmåltidet i reglen går i løbet; det er noget, som det i begyndelsen er ret svært for en Europæer at skulle vænne sig til, at ride en hel dag igennem efter ikke at have fået292 andet til at begynde med end en lille kop kaffe; men det er man nødt til at finde sig i, da forholdene nu en gang kun ere indrettede herpå. Det er i det hele en gylden regel for den, der færdes i fremmede lande, at han i levemåde så meget som muligt skal rette sig efter de folks livsforhold, han lever imellem ; at ville indrette alt på sin egen, tilvante fagon, er altid meget dyrt og desuden ikke praktisk for den, der går ud på at træde i så nær berøring med befolkningen som muligt. Man kender ikke i Tyrkiet det store antal retter, som i Ægypten er det sædvanlige selv under dagligdags forhold; men dette opvejes af, at disse her hos Tyrkerne gennemgående ere

mere substantielle, og er menuen end kortere på navne, er den fyldigere i indhold. Kun ved højtidelige lejligheder i fornemme huse kan man komme til disse endeløse diners, hvis sammen sætning for os er så gådefuld, fordi man modsat europæisk middagsskik aldeles ingen regler synes at iagttage for rækkefølgen af retterne. Det kød, som mest anvendes, er fårekødet, derimod er nydelsen af hestekød gået fuldstændig af brug; at dette i ældre tid har været anvendt, ses af vidnesbyrd i literaturen, hvor kødet af unge, stærke heste atter og atter omtales som en stor delikatesse, således i fortællingerne i »de fyrretyve vezirer«, som i deres tyrkiske form stamme fra det femtende århundrede. Det er en levning fra den tid, da de osmanniske Tyrkere levede som nomader på stepperne, således som endnu den dag i dag Kirgiserne, og da ganske naturlig kødet af hesten har været et af de lettest tilgængelige næringsmidler. Som rettroende Muhammedanere skulde Tyrkerne egenlig afholde sig fra nydelsen af alle stærke drikke; men ligesom de gennemgående ikke ere synderlig fanatiske i deres tro, ere de særlig på dette punkt meget langt fra at opfylde Koranens for maninger; det går lystigt til både med vin og arrak, og særlig denne sidste drik kan fryde sig ved en sjælden popularitet.293 Imidlertid vil man næsten aldrig se en beruset person på gaden; thi så meget har dog hensynet til de religiøse betænke ligheder formået, at man ligesom om søndagen i Skotland holder sit bakkanal inden for husets fire vægge. Allerede i »Tusind og en nats« fortællinger, hvor vinen jo ellers fryder over alle bredder, fortælles gentagende, hvorledes man hemmelig erhverver sig den ædle druesaft hos kristne handlende, og endnu går det til på selvsamme vis. En mindre europæisk handlende i Damaskus, der havde sin butik i nærheden af kastellet, fortalte mig, at om dagen vilde de indfødte knap se til den side, den lå, men fra mørkets frembrud stod døren ikke stille for alle de tyrkiske officerer og soldater, som kom for at hente en lille hjærtestyrk ning med hjem til aftensmåltidet. Officielt derimod bevares den påbudte tilbageholdenhed og ved en offentlig fest vil der aldrig blive budt spirituosa ; en und tagelse gør man dog undertiden med champagne; denne drik regnes nemlig ikke med som rigtig vin og hører derfor til det tillade lige, omtrent efter samme betragtning, som da min ven, imamen i Kairo, der ellers var meget streng i dette punkt, en gang lod sig bevæge til at drikke noget chartreuse, fordi det efter mit op givende måtte anses for »medicin«, hvorpå han ved alle senere besøg ikke undlod at forhøre sig, om jeg ikke havde mere af den grønne medicin, som han forrige gang havde fået af. Men privat går det som sagt ofte lystigt til, og at Tyrkerne ikke ere helt uvante med de stærke sager, har jeg oftere fået at vide ved at iagttage, hvor meget de kunde tåle, inden det mærkes på dem. Dog heller ikke i rusen fornægte de deres orientalske værdighed, og der er derfor sjælden tale om vold somme udskejelser; de sidde hjemme og tømme støt væk det ene glas efter det andet, indtil de falde om og ikke kunne mere. Man må imidlertid huske på, at det er kun i byerne, at kendskabet til stærke drikke har vundet indpas; på landet står befolkningen næsten på samme standpunkt som beduinerne, der aldeles ikke kende noget berusende pirringsmiddel, og ved294 bedømmelsen af befolkningens forhold som helhed blive naturligvis disse tilfælde i byerne, der mærkelig nok særlig synes at holde sig til militære kredse, at betragte som undtagelser. Hvilken ind fiydelse denne ædruelighed har på hele nationens hygiejniske til stand, skal man i den russisk-tyrkiske krig have fået et ret karakteristisk bevis for, som en Tyrk i Mersina ikke uden en vis stolthed fortalte mig under en samtale om den slags ting. På en af slagmarkerne, så vidt jeg husker, ved Plevna, lagde man mærke til, at medens ligene af Tyrkerne holdt sig længe, gik de russiske soldaters lig langt hurtigere i opløsning, og man forklarede dette ved en antagelse af, at den stadige optagelse af alkohol havde svækket cellevævets modstandskraft ; hvorvidt dette er rigtigt, ser jeg mig ikke i stand til at afgøre, men usandsynligt lyder det da ingenlunde. Nydelsen af hashish eller opium finder man langtfra udbredt i den grad som i Ægypten; Tyrkeren holder sig til sin pibe, eller for landbefolkningens vedkommende nu mere til cigaretten, fordi den er nemmere at føre med overalt under arbejdet, men de narkotiske midler ynder han ikke. Der er ganske vist i Konstantinopel knejper, hvor man for en billig penge kan få sig en opiumsrus, men de ere mere til for de fremmedes skyld og have kun søgning fra en rent forsvindende del af den indfødte befolkning. I Ægypten derimod er brugen af hashish bestandig i en sørgelig grad populær, og alle regeringens indførselsforbud føre ikke til andet end til at fordyre prisen. Og det er en ganske utrolig fart, hvormed hashish'en kan gøre det af med et menneske. Jeg spaserede en dag på gaden i Kairo med en af mine indfødte bekendte, da vi mødte en laset, barbenet skikkelse med afpillet krop og huløjede kinder; min ledsager standsede og tiltalte ham på fransk, og til min forbauselse svarede den anden med den eleganteste pariserakcent, man kan tænke sig. »Ja, Du kan også godt tiltale ham på tysk eller engelsk, « sagde min ven, og

min forundring steg, da det viste sig, at tiggeren også var hjemme her. Da vi havde givet ham et par skilling, gik vi videre, og295 \ jeg fik da det mærkelige væsens historie. Han havde været en af de unge studerende, som den ægyptiske regering årlig sender til Europa ; med glimrende evner forbandt han en sjælden energi, og da han efter et par års studieophold i Paris og London vendte tilbage, knyttedes der de største forhåbninger til hans fremtidige karriere i statstjenesten. Så begyndte han at ryge hashish, og på et halvt år var han reduceret til denne ynkelige skikkelse; nu løb han om og indlod sig med de fremmede, hvem han duperede ved citater af Racine eller Milton for således at afnøde dem et par skilling, som han derpå skyndte sig med at få has på i nærmeste knejpe. Og denne tragiske historie har i Ægypten ikke ganske få sidestykker. — — Da man en gang spurgte profeten om, hvad han satte højst i denne verden, svarede han: »Bønnen er det, som styrker mig, men dernæst skatter jeg mest kvinder og vellugtende sager. « Og denne smagsretning har holdt sig hos hans bekendere; intet andet folk har drevet det til et sådant raffinement i 'tilbered ningen af duftende essenser, og få ere så kvindekære som Araberne og end mere Tyrkerne. Hvor overdrevne dog de europæiske forestillinger ere netop på dette punkt, har jeg allerede tidligere haft lejlighed til at berøre. Haremsuvæsnet er langt fra almindeligt, ligefrem, fordi kun de allerfærreste have råd dertil; største parten nøjes med en kone, og skilsmisser ere ikke en gang så hyppige som hos Araberne. Et særkende for orientalske ægteskaber er, at de afsluttes på et meget tidligt alderstrin; jeg har en gang i Kairo været med til et bryllup, hvor brudgommen var femten, og bruden ti år, og det er ikke sjældent at træffe endnu yngre brudepar. Den overordenlig tidlige legemlige udvikling særlig hos kvinderne gør dog misforholdet mindre stærkt, end det ved første øjekast synes, og for øvrigt mene Orientalerne, at disse tidlige ægteskaber ere egnede til at holde den unge mand hjemme og hæmme ung dommelige udskejelser.296 Dermed er det imidlertid kun så som så; den overleverede store ringeagt for kvinderne bevirker, at der aldrig bliver nogen rigtig harmoni i ægteskabet, og den moralske tvang, som ægte skabet pålægger, føles der derfor ikke noget til. Det er for ståeligt, at man ikke troer at skylde de væsner meget, hvem man frakender »både forstand og religion«, og med den ægte skabelige troskab bliver det derfor kun småt bevendt. Den samme betragtning, at kvinderne ere en afgjort underlegen race, væsner, der, som Koranen udtrykker sig, »voxe op med tanken henvendt på pynt og stads og som altid ere rede til at kives uden grund« (kap. XLIII, v. 17), — denne samme betragtning har på den anden side gjort Tyrkerne mere overbærende med deres kvinders opførsel, end man er tilbøjelig til at antage dem for. Det hedder i Europa: jaloux comme un Ture, og dog gøre de ikke andet, end hvad enhver fransk jury yder- en fornærmet ægtemand sit bifald for. Når indbrud i haremet straffedes og tildels endnu straffes efter husherrens forgodtbefindende, er det mere den husets hellighed tilføjede krænkelse, man søger hævnet, end den manden som ægtemand betragtet tilføjede tort. Tyrkerne ved godt, at deres kvinder ikke ere så dydige, som de burde være, men de lade fem være lige, når det blot kan løbe af i stilhed. Selve de romantiske haremseventyr blive imidlertid stadig sjældnere, efterhånden som haremernes antal formindskes og mildere vesterlandske sæder få indpas. Den tid er ikke mere, da de fornemme haremsdamer kørte om i gaderne og tog fremmede med i vognen for senere at lade dem sporløst for svinde; den gammel-romerske form for elskovintriger har veget pladsen for den moderne franske. Den ydre form for de erotiske eventyrs indledning og gennemførelse er dog endnu væsentlig den samme; de uundvær lige gamle kællinger, som i »iooi nat« så ofte bringe den gamle, gnavne pashas blomstrende viv bud fra den unge købmand, der tilbeder hende efter at have set et glimt af hehdes skønhed297 under et besøg i bazaren, trives endnu; man kan endnu om ettermiddagen i de tyrkiske byers ensomme, gader møde disse skikkelser med deres fromme bevægelser og listige øjne. Uhindrede færdes de overalt, uden at vække mistanke kunne de komme ind i det elskede væsens hus og med gyldne løfter hemmeligt se at få hende i deres magt, og kommer der noget op om denne sag, hvor er så beviset imod dem? Når kvinderne i harem'erne for en stor del ere sunkne ned til dyrets standpunkt, idet de af alle mænd regne den nærmeste for den bedste og foretrække to for en, er skylden naturligvis for en stor del deres mænds. Meget bidrager hertil, at Tyrkerne i deres begreber om kærlighed ikke ere nåede ud over dem, der forfægtes i de første taler i Platons berømte dialog «Sympo sion», og hvorvel regeringen ved strænge straffebestemmelser har gjort sit bedste for at modernisere de herskende forestillinger på dette punkt, stiller en stor del af befolkningen sig endnu hårdnakket på de gamle Grækeres stade. For nationen som helhed får imidlertid haremsvæsnet mindre betydning, end man skulde tro, fordi haremerne hovedsagelig rekruteres fra andre racer og nærmest da fra Tcherkessernes. Selve den tyrkiske befolkning lever i

et ægteskab, der er ligeså korrekt eller maske mere end mangen et europæisk, og de regelmæssige ægteskabelige forhold bevises også ved det store antal fødsler. Når imidlertid befolkningens antal ikke forøges i en dertil svarende grad, forklares dette ved den uhyre dødeligheds procent i alderen o— i år. Med haremernes antal formindskes også etterhånden deres bevogtere, de sorte eunuker. Medens tidligere fornemme huse kunde have tredive eller fyrretyve, betragtes det nu som en stor luxus at have en eller to, og kun indenfor Jildiz-kioskens mure findes de i noget større antal. Det er en ganske besynderlig race, disse eunuker; med deres spæde stemme i modsætning til den herkuliske legems bygning (så godt som alle eunuker ere tre, halvfjerde alen høje)298 ere de lette at kende blandt alle andre, og en underlig sløvhed og dvaskhed både i tankegangen og i deres made at føre sig på skeiner dem også fra andre mennesker. Eunukernes forsvinden hænger sammen med forbudene mod slavehandel. Som bekendt har den tyrkiske regering desangående udstedt meget strenge bestemmelser, men det går dog med disse som med så mange andre af sultanens anordninger, at gammel fordom og overleveret ligegyldighed hindrer dem i at blive gældende. Officielt er derfor handelen med slaver og slavinder ophævet, men endnu den dag i dag er der bestemte steder i Konstantinopel, hvor man kan gå hen og erhverve en Tcherkesser pige til evig arv og eje for så og så mange tusind francs. Tidligere var tilførslen af slaver en regelmæssig ordnet institution; de fleste mandlige individer fik man fra Afrika ved de arabiske banders razziaer, hvorimod de hvide slavinder kom fra stammerne i Kaukasus. Ved disse var der det mærkelige forhold, at de georgiske og lesgiske stammehøvdingers døtre ofte solgte sig frivilligt af lyst til at komme til Konstantinopel, denne by, der for den almindelige bevidsthed i Lille-Asien står som det vidunderligste af alt vidunderligt. Muhammedanske køb mænd, som have berejst disse egne, fortælle oftere om de mærke lige tilbud, de således have fået, når høvdingene af sig selv have tilbudt dem deres døtre eller disse selv have anmodet om at blive købte for at opna muligheden for at komme ind i sultanens harem. De georgiske pigers forestillinger om de herligheder, der vente dem der, ere imidlertid, efter hvad man véd, lige så over drevne som Europæernes; thi det er kun de allerfærreste, som kunne gøre sig håb om virkelig at gøre karriere. Når der kommer nye kvinder til det kejserlige harem, må de først gennem gå en skole, dels i anstandsøvelser og lignende, dels i almindelig kvindelig gærning; de smukkeste og dygtigste blive så udtagne til at være om sultanens hustruer, og de andre må forrette den daglige tjeneste på slottet. Det er disse piger, som kaldes299 odalisker (på tyrkisk odalyk), hvilke man almindelig, men fejl agtig antager for at være sultanens konkubiner; thi disse, de så kaldte kadiner, udgøre kun et rent forsvindende antal i forhold til odaliskerne, så at det selvfølgelig kun kan blive de færreste, der nå så vidt. Det ligger nær at tænke på, hvad der bliver af disse væsner, når de blive ældre; da de så naturligvis ikke mere ere alvende lige i paladset, overføres de til det såkaldte »gamle seraj«, og leve der på en slags pension, og enkelte af dem anvendes også som lærerinder for de ny optagne piger i haremet. Kun de kadiner, der ere blevne mødre til prinser, indtage en mere be gunstiget stilling, og en særlig rang opnar den haremsdame, hvis søn senere selv kommer til at bestige thronen; hun får titlen sultan valide d : kejsermoder og bliver næst efter sultanen selv hoffets mest betydelige personlighed. Guvernørerne og enkelte af de fornemste embedsmænd om kring i provinserne kunne vel tillade sig at holde diminutive kopier af dette hof med odalisker og kadiner, men nogen synderlig betydning for det hele samfundsliv får dette dog ikke. Haremsliv og polygami spiller som sagt i selve Orienten en meget mindre rolle end i de europæiske forestillinger om Østerland, og det turde derfor være rettest at ændre lidt i de mange, strænge domme, som netop ud fra dette grundlag ere fældede over Orientens folk og deres udvikling. På den anden side kan man jo ikke skjule, at kvindernes selv i monogamiet så nedtrykte stilling er et mørkt punkt, og jeg har allerede tidligere, ved omtalen af Arabernes forhold, haft anledning til at bemærke, at det område, hvor følgerne af dette misforhold mærkes mest, er opdragelsen af de opvoxende generationer, denne opgave, som kvinderne savne enhver betingelse for at løse. — Med hensyn til den ydre side af opdragelsen, nemlig kund skabsmeddelelsen, stå Tyrkerne på et noget mere fremrykket standpunkt end Araberne; da alle forbedringer her ere udgåede300 fra regeringen selv, er det jo ikke så underligt, at man har sørget for de tyrkiske provinser, førend man er kommen til de af de fremmede racer beboede. I Damaskus havde jeg ved personligt bekendtskab med skoledirektøren lejlighed til at lære en tyrkisk statsskoles indret ning nøjere at kende. Disse skoler ere alle tillige pensionater; eleverne bo på skolen, og hele reglementet for deres ophold er militærisk affattet. Undervisningssproget i disse skoler er — selv i en arabisk talende by som Damaskus — tyrkisk, og af andre

sprog læres der fransk, engelsk og arabisk; endvidere strækker undervisningen sig over fag som historie, geografi, mathematik, anatomi, Koranfortolkning og arabisk og tyrkisk literaturhistorie. Som man ser, et fyldestgørende grundlag for en alsidig orientalsk dannelse. Hvor meget hensyn der tages til disse skoler og deres gærning, havde jeg lejlighed til at se, da jeg en gang efter ind bydelse fra hr. Ahmed Feuzi, direktøren, overværede en examen ; der mødte nemlig pasha'en i Damaskus med hele sit følge som ved en handling af ren officiel karakter. Selve examinationen for løb forøvrigt udmærket, uden at det gode resultat gjorde ind tryk af at være fremkunstlet ved særlige midler, noget, mod hvilket man ellers ved en saadan lejlighed i Orienten nok kan have grund til at være på sin post. Fra disse skoler, der ere statsejendom og nyde et meget stort offenligt tilskud, går for eleverne vejen dels til de militære højskoler, dels de forskellige nyoprettede civile uddannelses anstalter for læger, ingeniører og lignende. Skolerne stå åbne også for børn af andre religioner, både jødiske og kristne, thi i modsætning til flere europæiske institutioner som f. ex. den ameri kanske mission, der i øvrigt virker meget ivrig med skolegærning overalt i Orienten, holde Tyrkerne meget fornuftigt religions spørgsmålet ude fra skolesagen; deres ringe grad af fanatisme bevirke også, at de ikke falde på at benytte skolerne i propa301 i ganda'ens tjeneste, således som det netop har været Europæernes store fejl. Den gammeldags, ægte religiøse uddannelse repræsenteres nu kun af de theologiske studenter i Konstantinopel, de såkaldte softa'er. Ligesom ved Azharmoskeen i Kairo er der også i hovedstaden ved Bosporus en theologisk højskole, hvor Islams videnskaber foredrages for dens tilkommende forkyndere. Dette universitet eller seminarium, hvad man nu vil kalde det, er fra gammel tid rigt udstyret, ikke alene er undervisningen fri, men studenterne have også hele opholdet, som ganske vist ikke er særlig luxuriøst, fuldstændig frit. Ved denne højskole drives theologien med alle dens hjælpevidenskaber, dogmatik, exegese, grammatik (for den rette sproglige forståelse) og retsvidenskab, og dens elever gå efter endt uddannelse ud som kadier, mufti'er og imamer eller de smutte ind på en beskeden plads i admini strationens store maskineri. Softa'erne have flere gange spillet en vis rolle i Konstanti nopels indre historie, og denne bys gader have været vidne til adskillige voldsomme scener, som de have foranstaltet. Softa'ernes skole er, som venteligt, bleven et arnested for al muhammedansk fanatisme; denne er i følge sit væsen naturlig meget konservativ, og enhver optagelse af vesterlandske ideer og europæiske reformer bliver den en rædsel, hvorfra også de fremragende gejstlige be standig have været Gammeltyrkernes vigtigste støtte. Men nu viser det sig, at den europæiske smitte dog har sneget sig inden for den theologiske højskoles egne mure, og reformideernes gift har gennemtrængt de unge mænd, for hvem ellers de gamle Koranfortolkeres ord skulde være den højeste visdom. Softa'ernes uheldige materielle stilling, idet de på foragtelig made holdes som et slags almisselemmer, samtidig med at al lejlighed til karriere forud optages af dem, der have nydt den moderne, praktiske uddannelse, har tillige skabt megen bitterhed, og lige som studenterne i det despotiske, gammeldags - religiøse Rusland blive nihilister, på samme made blive softa'erne revolutionære.302 Regeringen, der ellers nok ynder at begunstige moderne principer i modsætning til forældet theologisk frasemageri, har imidlertid ikke taget nådigt på dette resultat af vesterlandske ideers indflydelse, og softa'erne ere gentagende gange blevne strængt revsede; en del ere fængslede eller deporterede til fjærne grænsebyer som Bagdad eller Balsora, hvis feberdampe skulle kvæle de moderne ideer, der bruse i de unge hoveder, og atter andre have ved frivillig landflygtighed unddraget sig den truende straf. Jeg traf i Kairo en af disse softa'er, der var flygtet af frygt for yderligere forfølgelser; vi mødtes i en beskeden græsk knejpe, hvor jeg spiste til middag under den første del af mit ophold, og blev hurtig bekendte. Han var en mærkelig blanding af en kundskabsrig filolog og en exalteret socialpolitiker, og han levede der i Kairo under meget tarvelige forhold, idet han så godt som muligt søgte at udnytte sine kundskaber i fransk og tyrkisk. Hans ræsonne menter vare, naturligvis bortset fra de lokale fordringer, et fuld stændigt sidestykke til de nihilistiske studenters dialoger i Turgen jew's og Dostojewski's romaner, og virkede i grunden mere ved den begejstring, hvormed han fremførte dem, end ved deres indre logiske holdbarhed. Efter nogle måneders ophold i Kairo be sluttede han at tåge til Paris for at forsøge at bane sig en vej der, og jeg medgav ham et par anbefalingsskrivelser til enkelte mænd i videnskabelige kredse der; senere har jeg aldrig hørt noget til ham, hverken direkte eller gennem de personer, til hvem jeg havde ladet ham henvende sig. I forhold til, hvad softa'erne hidtil have forbrudt, se regeringens forholdsregler rigtig nok noget barbariske ud, men det kan på den anden side ikke nægtes, at en fuldstændig ligegyldighed for deres færd og indbyrdes agitation kunde blive

betenkelig. I et despoti som Tyrkiet, hvor suveræniteten dels er baseret på religiøst grundlag, dels på nedarvede patriarkalske traditioner, kan der ikke tænkes noget farligere end et literært proletariat, som forbinder en over alle theologiske lærdomme hævet ånds dannelse med den ynkværdigste materielle stilling. Vejen fra303 Europa til Konstantinopel er ikke mere så lang som i gamle dage; revolutionære og anarkistiske theorier kunne snart nå der hen, og der kunde naeppe noget andet sted tænkes en frugtbarere jordbund for dem end netop hos de tyrkiske softa'er. Intet under derfor, at man søger at kvæle ondet i fødslen, inden de urolige hoveder med deres vilde drømme spredes over hele riget for hver i sin kreds at udså en dragesæd, der let kunde blive skæbnesvanger for hele riget. Dels på grund af regeringens årvågne omhu på dette punkt, dels fordi den kulturhistoriske kommunikation er meget lang sommere fra Konstantinopel til en by i Lille-Asien end f. ex. fra Paris til Konstantinopel, kunne de jævne, tyrkiske bønder på Anatoliens sletter henleve deres dage uforstyrret uden at foruroliges af bekymring for de moderne samfundsproblemers løsning og uden anelse om de sociale kampe, deres ligestillede i Europa føre. Hos dem gå de theoretiske kundskaber ikke udover Koranens hellige grænse, og deres skolegang skal ikke give grundlag for nogen langtrækkende udvikling — såfremt de over hovedet nogen sinde have haft nogen. Det bliver derfor ikke meget, der rører sig hos dem, hverken i den ene eller i den anden retning; politisk interesse have de selvfølgelig ikke, hele omsorgen for deres statsborgerlige vel overlade de til sultanen eller, hvad de mindre ting angå, til pashaen og kaimmakåm'en, og religiøs vækkelse er der heller ikke synderlig tale om; de forrette deres bønner og deres afvask ninger som noget, der nu en gang skal til, ligesom folk hos os gå i kirke til de tre store højtider og ofre til præst og degn. Den ringe grad af bekymring, man gør sig om alle de ting, der ligge ud over det daglige livs horizont, viser sig også i Tyrkernes mangel på overtro; er den end ikke så fuldstændig som hos beduineme, så ere dog deres forestillinger på dette punkt meget tarvelige i sammenligning med, hvad f. ex. Ægypterne kunne fremkomme med.304 Tyrkernes overtro bliver derfor af samme art som Romernes, det vil sige, ikke knyttet til bestemt udformede mythologiske forestillinger, men til en vis uklar ængstelse for overordnede magters indgriben, og den juridiske spidsfindighed, hvormed de gamle Romere søgte at affinde sig med deres guder ved op fyldelsen af rent ydre ceremonier, vender også tilbage her. For holdet til guddommen i følge de religiøse forestillinger eller til ånderne i følge de overtroiske er et rent kontraktforhold; når mennesket på sin side opfylder de ham påhvilende forpligtelser, der efter denne opfattelse naturligvis kun kunne være af ren ydre art, ere også de højere magter bundne til at lade ham være i fred. Da Islam har bredt sig til så mange og indbyrdes forskellige nationer, er det forståeligt, at hver af disse har grebet de momenter i religionen, som passede nærmest til deres egen, hele religiøse opfattelse. Ligesom Araberne væsenlig have uddybet forestillingen om Allah som den almægtige herre, have Tyrkerne haget sig fast til troen på den uforenelige skæbne, og selvfølgelig har dette fået en gennemgribende betydning så vel for hele nationens udvikling som for de enkelte individer. Man kan sige, at ligeså skæbnesvanger fatalismen har været for hele folket, ligeså lykkebringende bliver den for den enkelte. Forvisningen om, at hvad der skal ske, det sker, giver hver mand en sindsro, som livets storme ikke kunne rive ham ud af, og både et mådehold i medgangen og en resignation i modgangen, som fuldstændig svarer til de gamle, græske filosofers ideale »ufor styrrelighed«. Karakteristisk for gadelivet iKonja som i alle andre tyrkiske byer er den ensartethed, der er over hele folkemassen i dens holdning og måde at føre sig på, den demokratiske følelse af at være jævnbyrdige, som mand og mand imellem træder så stærkt305 frem. Det er noget, jeg allerede har fremhævet hos den arabiske bybefolkning, men det fremkommer også her hos Tyrkerne, om end maske ikke fuldt så i øjne faldende. Tyrkerens tilbøjelighed til at holde skarpt på sin personlige værdighed får let for den fremmede skæret af at stamme fra en slags stolthed, hvorvel han ligeså meget indrømmer denne retten til på sin side at indtage den samme stilling. Thi dette, at holde på sin personlige værdighed, er for den dannede Tyrker altid hovedsagen; det ytrer sig blandt andet i hans utilbøjelighed til at give sin for undring til kende over for noget somhelst, idet han mener, at der deri ligger anerkendelsen af en vis underlegenhed. Vis ham den moderne opfindsomheds mærkeligste vidundere; lad ham høre en fonograf eller lad ham se en revolverkanon i virksomhed, han vil dog vide at holde sin grænseløse forbauselse inde bag tænderne og bevare sit rolige ydre, som om han fra barndommen af var vant til den slags sager. Det er denne tilbageholdenhed, som har givet Tyrkerne ord for at være stolte, noget, der egenlig ikke hører hjemme i deres demokratiske karakter. Tyrkerne kunne være besjælede af en fælles følelse af nationalstolthed og

derfor betragte folk affremmed herkomst med en vis ringeagt, særlig da de undergivne folkeslag i deres eget rige, som Araberne og Grækerne, men den enkelte af deres egen nation betragte de som deres egen jævnbyrdige, når da ikke særlige forhold gøre sig gældende. Her kommer den fælles muhammedanske opfattelse frem af menneskene som » Guds tjenere« og dermed er lighedsprincipet fastslået; den ene kan være rig og den anden fattig, den ene søn af en pasha og den anden af en frugthandler, de ere dog begge to mennesker, begge to Osmanner. Man har ofte været tilbøjelig til at overse, at denne betragtningsmåde allerede fra de tidligere tider har været fremme i Orientens store despotier, og at disse i virkeligheden derfor have været mere demokratiske end de mere kultiverede europæiske stater. I det gamle Persien var lighedsbegrebet J. Østrup. 2O306 begrundet på opfattelsen af alle undersåtter som kongens vold givne slaver; i nyere tid er tyngdepunktet flyttet fra et politisk til et religiøst centrum, men konsekvenserne ere blevne de samme ; Gud er Gud, og sultanen hans statholder og profetens efterfølger, og alle andre mennesker komme derfor til at stå underordnede under ham på et indbyrdes lige trin. Historien bærer vidnesbyrd om, at denne opfattelse ikke har været uden følger for statens skæbne, for så vidt mange store kræfter ere komne til udfoldelse, som i Europa vilde være blevne hæmmede af sociale hensyn og gåede übenyttede bort. Tilnavne paa storvezirer som baltadschi (brændehugger), kjøpriilii (bro vægter) fortælle tydeligt, fra hvilket samfundslag deres bærere oprindelig ere udgåede; den virkelig betydelige række af store mænd på statskunstens og feltherreväsenets område, der gjorde Tyrkiet til, hvad det var i det sextende og syttende århundrede, blev ikke hentet fra en enkelt kaste i staten, men fra alle mulige klasser, og deres fremtræden præges derved af en originalitet og en friskhed, som danner en heldig modsætning til den aristokratiske ensformighed hos deres modstanderes ledere. Og ikke mindre betydningsfuldt er det, at man i den gamle store tid aldrig hører noget om de store mænds sønner; begavelsen har ikke været fremtrædende i to led i træk, og de berømte pashaers sønner ere da sunkne tilbage til privatlivet uden spor af forrettighed til at virke offenlig fremfor alle andre; på den made skabes der ingen embedsdynastier, hvor de ledende poster gå i arv, og sultanernes tilbøjelighed til sammen med en falden storhed at ramme hele hans tilhæng neddæmper følgerne af enhver eventuel nepotisme. Det er først senere, tildels vistnok ved indflydelse fra Europa, at der danner sig en begyndende embedsadel, og skabes en tradition for visse embedsmandsfamilier, som holder sig fra det ene slægtled til det andet. Ved den stigende civilisation ere tillige administrationens former blevne mere komplicerede, og ved at således fortidens patriarkalske og enkelte system er skudt307 til side, er det dermed også gjort vanskeligere for den forud sætningsløse opkomling at trænge sig ind på de ledende poster; der kommer til at udkræves en vis nedarvet dannelse hertil, og chancerne for, at »de gode familjer« kunne udelukke de andre, blive derved større. Men en bestemt organiseret fødsels- eller embedsadel er man dog aldrig kommen til, og dette viser sig også derved, at de titler og udmærkelser, som staten kan forlene, altid ere rent personlige; sønnen af en pasha er simpel effendi lige som enhver anden og kan ikke gøre krav på nogen særlig titel i anledning af faderens værdighed. Angående disse trin på den tyrkiske rangstige : effendi — bey — pasha gør der sig forøvrigt en del falske forestillinger gældende; det at være til exempel pasha er ikke ensbetydende med at have et eller andet embede, det er en blot titel, selv om den rigtignok, hvad der jo er ganske naturligt, i reglen kun gives til den, der har en eller anden betroet post. Men at det er en titel, ses også deraf, at den i lige grad kan ydes civile og mili tære; en borgmester kan ligeså godt være pasha som en general major, og på den anden side kan en mand være minister uden derfor at hedde hverken pasha eller bey. Titlerne høre ikke med til embederne af en vis klasse, det er noget fuldstændigt ved siden af. Som bekendt er der indenfor pasha'ernes række flere for skellige trin, nemlig pasha'er af en, to og tre hestehaler. Denne ejendommelige adskillelse er en levning fra de gamle tider, da Osmannerne ligesom Kirgiser og Turkomanner ferdedes som et rytterfolk på Højasiens sletter; da var halen af en yakoxe et særlig udmærkelsestegn , der opstilledes udenfor vedkommendes telt, og af sådanne ærestegn kunde man have flere. Senere, da oprindelsen glemtes, blev yakoxehalerne til hestehaler og disse til et blot navn; der forekomme ikke mere ceremonier, hvor virkelige hestehaler bæres foran vedkommende eller lignende.308 I Kairo og Konstantinopel og sådanne steder vil den fremmede undre sig over den store mængde bey's, som han der træffer på. Hermed er sammenhængen den, at medens den virkelige titel af bey tidligere var og også endnu er en betydningsfuld nådesbevis ning af sultanen, har den private forfængelighed uretmæssig kastet sig over denne titel for dermed at tilfredsstille en honnet ambition. Enhver ung mand af velhavende familje ynder at lade sig

kalde for bey, og dette kommer derved til at betyde omtrent det samme som baron i Østerrig, hvor man som bekendt kan opna at få denne ærestitel tildelt sig af hotelopvartere og droskekuske, når man blot har nogenlunde hele støvler og rene flipper. Der er en fremmedfører i Konstantinopel, som vil være bekendt for adskillige af de danske, der have besøgt denne by, og som hedder Ahmed Ruschdi; da jeg første gang var i Konstantinopel, kaldte han sig som alle andre Ahmed effendi, men da jeg to år efter kom tilbage, og en gang tilfældig fik hans visitkort at se, var han avanceret til Ahmed bey; forretningen var i mellemtiden gået så godt, dragten var bleven så elegant, at et sådant avancement nok kunde anses for berettiget. For at yde manden fuld retfærdighed må jeg dog ikke glemme at tilføje, at han heller ikke overfor andre sparede med udmærkelsestegn ; hans danske klienter i hvert fald ere aldrig blevne tiltalte med mindre end et »Monsieur le comte «. Hvor fremmed ellers alt, hvad der hedder titler og adels navne er for den jævne orientalske befolkning, viser sig ved den naive made, hvorpå de stille sig overfor Europæere, som ere indehavere af sådanne, idet de gærne ville lægge noget reelt ind deri; således er det en almindelig opfattelse i Syrien, at den europæiske titel kunt (o: comte, greve) betyder en rig mand, og når en mand får en stor mængde penge, så bliver han med det samme kunt. Jeg sad en dag sammen med Ahmed ibn Hassan og et par andre i Damaskus, og talen faldt da blandt andet på, at medens man i Orienten må give penge for at få sig en kone, kan man i Europa have chancer for at få nogle ved at tåge309 lx hende; »ja, hvor meget kan det vel blive, « spurgte en ret interesseret. — »Åh, kan Du være heldig og få et godt parti, kan det gærne blive hundrede tusinde francs«. — »Ma shå Allah, kan Du ikke tåge mig med til Europa, så at jeg kan blive gift der og komme tilbage som en stor »kunt«. Ogsaa Mansur spurgte mig en gang, da han gærne vilde vide besked om mine hjemlige forhold, om jeg hjemme i min egen stad var købmand eller »kunt« eller om jeg hørte til de lærde mænd, og da jeg var übeskeden nok til at henføre mig til denne sidste kategori, var det ham en synlig skuffelse; ak, det er i Orienten som hos os: blandt de lærde mænd er der sjælden nogen »kunt« i ordets orientalske betydning. — — Det eneste område, hvor ligeligheden i de sociale forhold ikke bliver rigtig opretholdt, er militærvæsenet på grund af den ofte nok berørte jalousi mellem civile og militære. Her som i europæiske stater er det disse sidste, der anse sig for bedre end deres civile kolleger, og disse gengælde officerernes foragt med et oprigtigt had. Særlig gør forbitrelsen sig gældende ved den store forskel i mulighederne for at få gagen ordenlig udbetalt, idet de civile embedsmænd her tidt og ofte få deres tilsidesættelse at føle, men på den anden side have de ganske anderledes lejlighed til at redde sportler og lignende uvisse indtægter. Kun ved udskrivningen have officererne en lignende lejlighed, men den bliver da også ofte trolig udnyttet. I følge lovens bogstav er hele den tyrkiske befolkning værne pligtig, men der er så mange undtagelsesbestemmelser, at det for dem, der have råd til at blødgøre udskrivningsofficerernes hjærter, ikke er vanskeligt at blive bragt ind under en af disse. Som en følge deraf bliver det i virkeligheden kun den fattige land befolknings sønner, der komme i trøjen, og selv om på den made naturligvis et stort procentantal af tjenstdygtigt mandskab går tabt for hæren, frembyder dette forhold på den anden side den fordel, at armeens elementer ere ganske ensartede i udvikling og310 livsvaner, hvorved naturligvis den militære opdragelse lettes en hel del. At Tyrkerne ere gode soldater, have de tidt nok vist, og det er her lige så fuldt deres naturlige anlæg som uddannelsen, dette skyldes. Man er da også fornuftig nok til at lade denne gå i den retning, som selve folkekarakteren anviser; det er felt soldater, og ikke paradesoldater, man stræber efter at uddanne. En dansk underofficer vilde korse sig over en menig, tyrkisk soldats holdning eller over hans sørgelige ligegyldighed med sin ydre person; der er udenfor geleddet en sløjhed over ham, som ikke kan tænkes større hos nogen italiensk eller serbisk krigsmand (og de ere ellers i denne retning bekendte), og den orientalske demokratiske sans gør det også vanskeligt at skabe nogen fast militær disciplin ; soldaterne regne officererne for deres ligemænd, og hilsen på gaden eller lignende høflighedsbevisninger kender man ikke noget til. Men i geleddet og med geværet i hånd er Tyrken en ganske anden, og den soldat, som i en europæisk hær vilde være kommen til at stille om hver eneste dag og være bleven puttet i mørk arrest mindst en gang om ugen, viser sig i farens øjeblik maske netop at være den rette. Alt, hvad der i speciel forstand kan kaldes militarisme, kende Tyrkerne nemlig trods deres hærvæsens store betydning i finansiel og økonomisk henseende aldeles ikke til; det gælder med større ret om dem, hvad der en gang er bleven sagt om Franskmændene: »Ils sont une nation belliqueuse, mais non pas militaire«. Det er kun i Konstantinopel, i sultanens umiddelbare nær hed, at man kan se soldater, der svare nogenlunde til moderne

europæiske fordringer om militærisk ydre; de andre derimod, provinsgarnisonernes mandskab, have i udseende mere tilfælles med forløbne røverbander. Og selve det liv, de føre, er heller ikke hverken bekvemt eller hyggeligt; de tyrkiske soldater få al deres lønning in natura, endogså tobak, og kun et ganske übetyde ligt beløb, et par øre om dagen, til extraudgifter. Dog have de, lige som hos os i gamle dage og endnu i Rusland, lov til i deres311 fritid at påtage sig arbejde for private folk, for således at hjælpe lidt på det af staten lovlig afknebne budget. Den samme forskel, som der er mellem soldaterne i og udenfor Konstantinopel, gør sig også gældende hos officererne; medens man i hovedstaden træffer stive, opstadsede skikkelser, som i stram holdning ikke give de Tyskere stort efter, der i et betydeligt antal tjene i sultanens hær, ere officererne i provinserne nogle gemytlige, halvgamle svende, som med tøfler og opknappet uniform sidde på kafeen og drive dagen hen ved en pibe og en kop kaffe. Dog skjuler der sig ofte under dette ligegyldige ydre en ikke ringe dygtighed; jeg havde især i Damaskus lejlighed til at færdes i officerskredse, og traf der flere af disse halv hundredårige løjtnanter, som havde været med i 1877 og som uden at besidde udstrakte kundskaber på andre områder udtalte sig med en klarhed "om de stedfundne begivenheder, der vidnede om evne til at opfatte og uddrage de.rigtige følgeslutninger af, hvad der blev iagttaget. Ligesom i Frankrig har man også i Tyrkiet to slags officerer, dem fra skolen og dem fra geleddet, og disse sidste kunne i reglen ikke avancere ud over en vis bestemt grad (jiizbashi, omtrent svarende til vort kaptajn). Ejendommeligt er det, at man ikke kender til nogen aldersgrænse, og derfor kan man selv i de lavere grader træffe mærkværdig gamle mænd; det bliver derfor rene oldinger, der komme til at beklæde de overordnede poster, og europæiske militærforfattere have også oftere påpeget dette som et af de svageste punkter ved den tyrkiske hærordning. I øvrigt har man i alle ydre militære forhold nærmet sig så meget som muligt til de vesterlandske forbilleder. De gamle, maleriske krigerdragter ere forsvundne og uniformerne fuldstændig som de europæiske; kun hovedbedækningen lader en mærke for skellen. Man har nemlig endnu bevaret den nationale røde fez med den lange, smalle sorte kvast, der bæres af fodfolket og rytteriet, medens artilleriet derimod har den klædelige shapka, en sort lodden hue af samme form som fez'en, men uden kvast312 og med guldbroderi i den flade pul. I det hele taget gøre de tyrkiske uniformer et fixt indtryk, når de ere vel holdte; det er elegante farvesammenstillinger, særlig af blåt og rødt og gråt, og klædelige distinktioner ; dog ere galadragterne ien lovlig smagløs grad overlæssede med guldbroderier , og en pasha i stadsen skinner på afstand, så at man kan få ondt i øjnene af at se på ham. Den samme lidt barbariske forkærlighed for hvad der stråler og funkler, viser sig ved de tyrkiske ordensdekorationer, som alle ere af ganske anselige dimensioner; en almindelig officersstjærne er på størrelse med en lille underkop, og et storkors er ligesom et helt panser, der dækker over det halve bryst. Netop derfor ere Tyrkerne meget glade for dem og bære dem ved alle mulige lejligheder, og Europæerne — gøre akkurat det samme. Men lad os opgive de politiske og militære betragtninger og vende tilbage til Konja for at iagttage det liv, som der rører sig, og lad os i den anledning foretage en vandring ned igennem de smalle, støvede gader med deres støjende tummel og mange, brogede figurer. Hvad er det for nogle ensformige lange toner, som hist henne trænger igennem sælgerens skrigen, kundernes disputeren og gadedrengenes fortvivlede forsøg på at overdøve dem begge. Det er et begravelsestog, der nærmer sig: la ilåha ill' Allah, la ilåha ill' Allah (o : der er ingen gud uden Gud) lyder det nu mere distinkt fra forsangerne, som gå forrest i togets rækker. Der er både børn og voxne og alle synge de det almindelige litani med en ejendommelig slæbende melodi og med den mærkelige dvælen på endestavelserne, som er så karakteristisk for al orientalsk musik. Nærmere ved kisten gå nogle koran recitatorer, som med snøvlende stemme fremsige udvalgte stykker af koranen; der er den mærkelighed derved, at da koranen helt313 igennem regnes for en hellig bog, gør man ikke nogen forskel på dens enkelte dele, så at alle mulige stykker ere lige gode ved enhver som helst lejlighed; der er derved ikke noget ivejen for, at man ved en begravelse kan få legenden om Josef og Potifars hustru at høre eller ved et bryllup udmalingen af de onde menneskers straffe i helvede. Så kommer selve kisten, der er Muhammedansk sarkofag. høvlet sammen af umalede brædder og med åbent låg, over den er der bredt et broget klæde, som dækker liget; foran på kisten sidder en lille opstander, og såfremt det er en mand, der begraves, bæres hans turban eller fez på denne. Efter kisten kommer den nærmeste slægt og derpå den kvindelige del af følget; de hyle og klage med lange, rhytmiske314 roulader, den såkaldte welwéle, undertiden oprigtig ment, oftere for en forms skyld; ved større begravelser lejer man ligefrem grædekoner ligesom i det gamle Rom, hvis betalte tårer

skulle udtrykke savnet af den afdøde. Når man er ankommen til kirkegården, tages liget ud af kisten og lægges ned i den allerede færdige grav, som i reglen har en forbausende ringe dybde, og den tomme kiste føres så med tilbage. Ved graven reciteres der på ny stykker af koranen, og undertiden holder en af de tilstede værende imamer eller fakih'er (d: theologer) en formaningstale til de efterlevende, men noget særligt ritual i lighed med vor jordpåkastelse existerer ikke. Den største begravelse i Orienten, jeg har haft lejlighed til at se, og hvor alle ejendommelighederne ved en østerlandsk lig færd trådte frem tydeligst og på den mest glimrende måde, var den forrige ægyptiske vicekonges. Som man vil. erindre, døde Tewfik pasha, fader til den nuværende khediv Abbas pasha, meget pludseligt i november 1891. Iblandt Islams forskrifter er der også den, at en afdød skal stedes til hvile inden senest 24 timer, og det blev derfor en travl nat og dag for hofmarskallatet; ikke desto mindre lykkedes det dem trods det korte varsel at for anstalte en sørgefest, hvor det orientalske på en gang så primitive og fint udtænkte ceremoniel på en mærkværdig måde gjorde sig gældende. De til stede værende europæiske tilskuere forbausedes ved at se sørgetoget, ligesom en handelskaravane, blive åbnet af en flok svære oxer, der efterfulgtes af en skare kameler, belæssede med store trækasser; i disse kasser var der brød, som tillige med kødet af de foran gående oxer skulde uddeles til de fattige efter begravelsen. Først efter denne primitive afdeling kom det egenlige tog med soldater, ægyptiske dignitarer og europæiske konsuler, en broget skare af glimrende uniformer og spraglede dragter. Derpå selve kisten, der ved sin simpelhed dannede en skarp modsætning til den omgivende pragt, ret som om man ved denne lejlighed vilde understrege den jordiske forfængelighed ved al315 denne herlighed; øverst på opstanderen foran på laget sad den afdøde khedivs gamle og luvslidte, røde fez; på tæppet, der var bredt ud over kisten, vare vicekongens ordner befæstede, dog kun de tyrkiske; de europæiske dekorationer med korsets tegn hørte ikke til ved en lejlighed som denne. Efter kisten fulgte først en tæt tillukket vogn for khedivens hustru og derpå en lang række grædekoner, hvis skingrende welwéle gennemtrængte luften, og således førtes det lange tog, hvortil naturligvis også hele garnisonen havde sluttet sig, gennem alle Kairos gader under stor opmærksomhed, men ikke synderlig deltagelse fra den evigglade ægyptiske befolknings side. Ved ankomsten til begravelsespiadsen blev liget stedt til jorde på sædvanlig made og derpå oxerne slagtede og parterede og deres kød tillige med brødet uddelt til de ventende hungrige skarer, som næppe havde andet ønske end, at der måtte dø en khediv hver ugedag. I de fleste muhammedanske familjer er sørgehøjtiden imidlertid ikke færdig med selve begravelsen; senere følger den såkaldte chitme, en ceremoni, ved hvilken den afdødes pårørende og venner komme sammen og enten selv holde recitationer af koranen eller lade sådanne foretage af lejede folk; i reglen foregår dette om aftenen, og man aflægger da sit kondolencebesøg, hører lidt på koranlæsningen og får en kop kaffe og en lille passiar; det hele går meget gemytligt til, om end ikke så lystigt, som ved vore nordiske begravelsesgilder. Ved Tewfik pashas begravelse bragtes denne skik til anvendelse i endnu større målestok, idet omtrent en snes recitatorer lejedes til fyrretyve dage og nætter igennem uafbrudt at lade koranens hellige ord lyde ved khedivens grav; der indrettedes et telt uden for det foreløbig oprettede mausoleum, hvor de, der i øjeblikket vare afløste, spiste og sov, og her kom tillige hvem der vilde og aflagde besøg, og to hofembedsmænd gjorde på den afdødes familjes vegne honneur for de besøgende. Tillige blev mad uddelingen til de fattige fortsat hver dag i hele denne tid, ogI 316 havde khediven end ikke udrettet synderligt meget godt i levende live, gjorde han det nu og var efter sin død lige ved at blive mere populær end han havde været, medens han levede. Særlig var hele denne begravelsesceremoni en gefundenes fressen for de forsultne theologiske studenter fra Azharmoskeen, der i det hele taget som en slags snyltegæster hage sig fast ved enhver jordeferd; den ægyptiske folkevittighed er også i sine ordsprog og sine gadeviser utrættelig i at tåge sigte på disse koranreciterende hyæner, der, som det hedder, »ikke lade den døde få ro i graven blot for en bid mads skyld. « Med hensyn til kirkegårdenes indretning er der en betydelig forskel hos Araberne og Tyrkerne. Hos de første er den hel nøgen, og synet møder ikke andet end den utallige række opstående stene, der ligesom på en jødisk begravelsesplads betegne hver enkelts hvilested; større monumenter - tildannes af form som ligkisten med to opstandere, en ved hver ende, og på den ene af disse er der i reglen den korte indskrift anbragt; den fortæller, at dette er den og den mands gravsted, og slutter enten med et vers af koranen eller en anden from sentens; disse sten monumenter ere ofte meget forfaldne, og en arabisk kirkegård gør derfor altid et trøstesløst og goldt indtryk med de gulgrå mindesmærker på den gulgrå jord, uden det ringeste spor af en vegetation til at live op i denne

sørgmodige ensformighed. Hos Tyrkerne er forholdet ganske anderledes; deres kirke gårde nyde endog ry for deres melankolske, idylliske ynde, og den store kirkegård i Skutari hører jo endog til de berømteste blandt de mange herligheder i staden ved Bosporus. Mægtige cypresser rage op, og deres tætte, dunkle løv frembringer under deres kroner et halvmørke, der passer fortræffelig til stedet; under træerne stå i endeløse rækker de grå stenmonumenter, undertiden bærende en udhugget turban på opstanderen for at gøre ligheden med den virkelige ligkiste større, undertiden også smykket med andre emblemer. Her have generationer efter generationer fundet deres sidste hvilested; jeg har set enkelte af•smisTJureQ jojuapti p-isSa^-n}]318 . disse stene, hvis årstal vidnede om, at de vare rejste allerede i det sextende og syttende århundrede, og først i den seneste tid er denne kirkegård bleven lukket, så at ikke flere døde begraves her. På kirkegården færdes man ikke blot for at tilse sine egnes grave, men for i det hele taget at besøge de dødes hvilested; det betragtes som en from gærning og vel egnet til opbyggelse, og man har endog herom en tradition af profeten: at bede og besøge de dødes grave værner sjælen mod syndens rust. Men foruden disse almindelige, opbyggelige vandringer har man en gang om året en bestemt festdag, hvor det er en religiøs pligt at vandre ud og besøge sin afdøde familjes grave, altså fuld stændig i lighed med, hvad der hører til på Alle sjæles dag, den anden november, i den romersk-katholske kirke. Da drager hele familjen afsted, forsynet med proviant, og tilbringer dagen lejret mellem gravene; jeg har kun i Kairo haft lejlighed til at se denne højtidelighed blive fejret, og de ægyptiske småhandleres og håndværkeres sorgløse natur fornægtede sig ikke en gang her; mindefesten for de døde fik mere karakteren af en fornøjelig skovtur, blot med gravmonumenter i stedet for træer; mellem disse løb børnene og legede, medens de voxne strakte sig i skyggen af de høje stene og gjorde sig det bekvemt efter endt måltid. Under de mere højtidelige omgivelser på en tyrkisk kirke gård med Osmannernes mere alvorlige karakter må denne minde fest få et ulige mere .værdigt og mere passende anstrøg. Også til daglig brug kan man som sagt se besøgende, men det er da i reglen kun kvinder, som foretrække den svale stilhed under de hedengangnes cypresser for den lumre tummel i de levendes gader og bazarer. — — I Orienten som overalt i verden ere de største højtidelig heder i det private liv knyttede til de tre vigtigste stadier på menneskets løbebane, nemlig hans indtræden i verden, hans giftermål og hans bortgang herfra. Foruden begravelsen giver319 i derfor navnlig brylluppet og — svarende til de kristnes dåb omskærelsen anledning til større festligheder. Omskærelsen — et af profetens mange lån fra jødedommen — foretages i almindelighed på ottende dagen efter barnets fødsel, naar da ikke særlige forhold forårsage dens udsættelse, og for bindes med faderens højtidelige navnegivning. Dog består der ikke noget nærmere forhold mellem disse to handlinger, og begge have de en meget verdslig karakter; det er faderen, som giver barnet navn, og det er en barber, som foretager omskærelsen, og begge dele uden noget bestemt ritual som i den kristne kirke. Det er i det hele betegnende for Islam, at gejstlighedens repræsen tanter aldrig have fået lov til at gribe ind i det borgerlige liv, eller at man har ladet deres handlinger have verdslig lovskraft. Det er en enkelt side af den store historiske kendsgærning, at skønt khalifatet hviler på religiøst grundlag, er Islam dog aldrig bleven en statskirke og gejstligheden derfor heller aldrig en magt i staten, og Islam har for så vidt været en bedre religion end middelalderens og nyere tiders kristendom, som den altid kun har beskæftiget sig med religionens eneste og oprindelige felt, den enkeltes forhold til guddommen. Den i reglen sammen med omskærelsen stedfindende navne givning foretages som sagt af faderen, men er en ren privat hand ling, som heller ingen verdslig autoritet blander sig i; dåbsattester og den slags papirer kende Orientalerne ikke noget til. Med hensyn til selve navnet er i de lavere klasser forholdet det samme som tidligere hos vore bønder, hvor en Hans Persen uvægerlig afløstes af en Peder Hansen, som så atter selv i næste generation fortrængtes af Hans Persen. Manden giver sin søn sin faders navn, og når bedstefaderen hed Ibrahim, kommer altså sønnesønnen til at hedde det samme, Hassan ibn Ibrahim efterfølges af Ibrahim ibn Hassan og således fremdeles. Også i selve valget af navne er der en lignende begrænsning ; det er stadig de samme : Ahmed og Hassan, Muhammed og Ali foruden de talrige navne, der ere dannede af det arabiske abd (o: tjener) i forbindelse med et af320 Allahs 99 tilnavne, f. ex. Abdul-Hamid (den lovpristes tjener), Abdur-Rahman (den barmhjærtiges tjener), Abdul-Kadir (den almægtiges tjener) osv. Da der nu naturligvis i det praktiske liv opstår vanskelig heder og forvexlinger på grund af den hyppige navnelighed, hjælper man sig med tilnavne, som ere af meget forskellig art og ofte af en ret pudsig karakter. Det hjælpemiddel, der ligger nærmest for hånden, består i ved den tiltaltes navn at tilføje hans faders, men ofte slår det heller ikke

til. Når man vil være særlig høflig mod en mand, nævner man ham, i tilfælde af, at han selv har børn, ikke som en søn af hans fader, men derimod som fader til hans søn, fordi det er en lykke og en ære for en mand at have sønner; altså når en mand har en fader ved navn Mahmud og en søn, der hedder Hassan, er det finere at kalde ham Abu (o: fader til) Hassan end at tiltale ham med et Ibn Mahmud. De andre tilnavne kunne dels tilhøre manden selv, dels være fælles for hele hans familje; almindeligt er det at betegne en mand ved hans fødeby, og således har man f. ex. gjort i den arabiske literaturhistorie, hvor ellers de forskellige forfattere med deres ligelydende navne vilde være gåede sammen i et uopløseligt kaos. Somme tider kan man også finde folk, der nævnes som indehaver af en eller anden profession, som de ikke kende det mindste til, og det er i så fald et fra tidligere slægtled nedarvet kendingstegn ; på den made kan en Abdallah oliehandler være strømpevæver og en Hassan skrædder være professor i theologi. Andre tilnavne betegne egenskaber eller ejendommeligheder ved manden, og i den retning have Orientalerne et skarpt blik; jeg selv hed således i min omgangskreds af indfødte i Damaskus Abu sheneb o : manden med knebelsbarten, fordi jeg, når vi vare sammen, altid havde den vane at sidde og sno mit den gang endnu noget diminutive overskæg. Selve omskærelsesfesten giver i større familjer ofte anledning til festlige optog i gaderne; ligesom Sydeuropas beboere kunne321 heller ikke Orientalerne tænke sig noget festligt arrangement uden med optog i en eller anden form ; ved disse processioner her hæftes opmærksomheden særlig på de instrumenter, der anvendes ved operationen, og som bæres i en med tæpper udpyntet kasse i spidsen for det hele. Dog ere disse optog ikke for noget at regne i sammenligning med, hvad brylluperne give anledning til, og i det hele taget er ægteskabets indstiftelse både den største og den fornøjeligste fest, som det orientalske privatliv har at byde på. Jeg har allerede tidligere omtalt, at ægteskabet oftest er en sag, der bestemmes af forældrene, og hvor altså fornuftgrunde blive de ledende, og endvidere, at principet for det muhamme danske ægteskab er, at manden køber sin kone af hendes fader. Den ringe betydning, som selve brudens personlige tilbøjeligheder få, kommer på en made også frem ved bryllupsceremonierne, idet hun der spiller en meget tilbagetrukken rolle. Som anført er en ægtevielse en ren verdslig akt,' og dens borgerlige karakter fremhæves yderligere ved, at alle ceremonierne foregå i hjemmet. Under almindelige forhold falde bryllups høitidelighederne i to store hovedafdelinger : den egenlige vielse og de derpå følgende festligheder. Den første finder sted hos brudens fader; der møde brudgommen, imam'en, der skal forestå handlingen, samt vidnerne; efter at brudgommen har afgivet sit samtykke, adspørges bruden, som befinder sig skjult bag et for hæng eller i et tilstødende værelse, og som med lydelig stemme besvarer imamens spørgsmål. Da bruden er usynlig under hele bryllupet, ere forvexlinger ikke udelukkede, og selv i moderne tider har man kunnet opleve sidestykker til den gamle historie om Lea og Rachel; den tvang, som maske i nogle tilfælde er bleven bragt i anvendelse mod bruden, mærker man på denne made heller ikke noget til; hun glider stille fra faderens harem over i mandens, og dettes tause mure lukke sig over hendes klager. — Men lad os berolige os; i de allerfleste tilfælde vil der ikke være tale om nogen klage.] Østnip. 21322 Den anden halvdel af ceremonierne foregår i reglen med flere dages mellemrum efter den første og er af en mere lystig karakter. Som alle orientalske fester tåger også bryllupshøjtiden først sin begyndelse ved mørkets frembrud; den indledes med et måltid hos brudens forældre, hvilket imidlertid for at være festligt efter vore begreber savner en meget vigtig del, nemlig drikkevarer. Selv om også Tyrkerne i al stilhed tåge sig et højt bæger, holder man dog ikke af at vise sine skrøbelig heder ved sådanne højtidelige lejligheder; kun ved festligheder af ren officiel karakter, hvortil Europæere i følge deres sociale stilling have adgang, kan der stå vinsorter på menuen. Den indesluttethed, som ellers betegner det orientalske hus, mærker man på en sådan højtidsaften ikke noget til; alle døre stå gæstfrit på vid gab, og der er en pynt og en farvepragt, som står i stærk modsætning til husets daglige stive, uddøde udseende. Ikke blot selve husets fagade, men hele det tilstødende stykke af gaden er udsmykket med brogede tæpper og bånd, lysekroner og kulørte lamper i hobetal, så at det hele fra en almindelig gade omdannes til en pragtfuld festhal. Sindet, der allerede stemmes lyst og muntert i denne forhal, bliver endnu mere betaget, når man gennem den snævre, mørke indgang, hvor til daglig brug bawwåb'en (portneren) sidder på sin smudsige stenbænk, træder ind i husets indre gård. Et uhyre broget tæppe, hvis stærke farver virke næsten blændende i den rigelige belysning, er udspændt over hele det mægtige rum, i hvis midte springvandet plasker og lader sine vandstråler brydes i lyset. Rundt om på divanerne langs med gårdens vægge sidder en festligklædt skare mænd,

rygende, sladrende, drikkende kaffe, eller lyttende til de utrættelige koranrecitatorer, som naturligvis ikke savnes ved en lejlighed som denne, og fra et af værelserne inde bag ved et forhæng høres en lignende støjen og summen; det er festens kvindelige deltagere, som her ere sysselsatte med at more sig på samme måde som mændene.323 Ved selve måltidet går det til uden mange ceremonier; er der mange gæster til stede, spiser man i hold, og det hele går, som ved alle orientalske måltider, i en fart; det ene fad bæres ind efter det andet for et par minutter efter at tages bort tomt, og selve menuen er affattet med en rækkefølge, som en Europæer forgæves vil søge at finde mening i; kogt og stegt, sødt og surt, supper og kager vexle med hverandre i den vildeste forvirring; det eneste gode, der er ved det, er, at det er hurtigt overstået. I større huse finde undertiden efter måltidet særlige festlig heder sted, som f. ex. dans, vel at mærke ikke af de deltagende gæster, men af dertil lejede personer; at Europæerne kunne betragte aktiv deltagelse i dansen som en fornøjelse, er noget af det, der altid har stået som det mest gådefulde for Orientalerne i de vesterlandske livsvaner, og om baller dele de fuldstændig Victor Hugos opfattelse om det vanvittige i at allumer un lustre et tenir la nuit quelques fous éveillés autour un peu de bruit ! Derimod som skuespil betragtet er dansen ikke at foragte, og et af danserinder opført intermezzo er en af de fornøjeligste episoder ved en større fest. Denne dans er dog sjældnere at sammenstille med vore balletdamers præstationer; det er i reglen den berømte mavedans, der ganske vist har mere interesse fra et anatomisk end fra et æsthetisk standpunkt, men som dog kan være lige så berettiget og lige så lidt forargelig som de cirkus kunster, et højtæret europæisk publikum altid villigt ødsler sit bifald på. Forøvrigt går det i Orienten som i Europa, at mange af de gamle, smukke skikke, der hørte hjemme ved familjernes høj tider, efterhånden forsvinde for tidsåndens nivellerende bestræbelser. Hos rige folk var det i gamle brug, at huset ved bryllupper stod åbent for alle; enhver gæst, velbekendt eller fremmed, muslim eller vantro, var velkommen og sikker på en venlig modtagelse og god beværtning. I iooi nats fortællinger høre vi så ofte om,324 hvorledes helten i eventyret på den made kommer ind imellem nye folk, og også fra senere perioder omtales denne skik oftere; nu derimod vil man vanskelig træffe på steder , hvor den bliver overholdt, dels fordi som anført overhovedet så meget af det gamle fortrænges, dels fordi kun få familjer i Tyrkiet have bevaret den rigdom, som udkræves til en sådan optræden. De tunge, økonomiske forhold i nutiden have også på dette område af folkenes livsvaner og kulturformer gjort deres triste indflydelse gældende. I reglen vil man derfor umiddelbart efter måltidet gå over til festens anden halvdel, nemlig hjemførelsen af bruden eller eventuelt af brudgommen. Der er nemlig to former for denne ceremoni, alt eftersom det er den ene eller den anden af ægte folkene, der gøres til hovedpersonen i optoget; i Ægypten er det almindeligvis brudgommen, der må finde sig i at blive trukket en tre, fire timer omkring i gaderne, førend han får bruden at se. Forrest i optoget går musiken, og derefter en lang række unge mennesker med lys eller fakler i hænderne; bagest kommer brud gommen mellem hans brudeførere, i reglen hans nærmeste slægt ninge, som ere udstyrede med vældige buketter. Toget bevæger sig meget langsomt og gravitetisk afsted, og hele afstanden, der tilbagelægges i de tre timer, er så godt som ingen ting; thi for uden det sendrægtige marschtempo skal der også på flere steder gøres holdt, for at de brudetoget ledsagende gøglere og spring fyre kunne få lejlighed til at opføre deres »fantasia«. En orientalsk »fantasia« — hvor lyder dette ord ikke til lokkende med sin romanske, fremmedagtige klang! Og hvad forstår man så egenlig derved; ja, det er ikke så lige at forklare; thi »fantasia« er et meget omfattende begreb. Vicekongens fore stillinger i den store opera med europæiske tenorstjærner er fantasia, men en arabisk riwåjåti (eventyrfortæller) med sit snøvlende foredrag og sin enstrængede violin kan også gøre fordring på, at hans præstationer benævnes med det samme ord; når en mand går rundt med en lirekasse og en abekat, laver han fantasia,325 lige så vel som når en af de rigeste pasha'er ved en diplomatisk festmiddag lader opføre et balletdivertissement. De bukkespring og kåde løjer, som undertiden opføres af dertil lejede folk ved bryllupsoptogene, gå derfor ind under samme rummelige kategori, og da denne i alle sine afskygninger kan fryde sig ved en sjælden popularitet, er det ikke så underligt, at tiden trækker ud; dog endelig får også denne særlig for brud gommens vedkommende noget kedelige ceremoni ende og han vender tilbage til brudehuset for der at få sin brud forestillet. Såfremt det er bruden, der føres i optoget, kører hun i en lukket vogn, der er behængt med brogede tæpper, og på hver side marscherer en af hendes slægtninge som en slags æresvagt, der skal passe på, at ingen ved at trække forhængene til side søger at tilfredsstille en utidig nysgærrighed. Bruden skal nemlig under hele festen være skjult for brud gommen som for alle andre, og når han efter optogets

afslutning møder hende i brudeværelset og tåger sløret af hende,' skal det i følge de strænge regler være første gang i sit liv, at han ser hende. Så vidt går det nu sjældent; thi Orientalerne mene, og ikke med urette, at det ikke vil være klogt at vove sig så langt ud, førend man får vished for, hvad det er, man skal gå ind til; man kan jo ikke altid være sikker på, at det ligesom i eventyrene er en underdejlig skikkelse, der åbenbarer sig, når sløret er kastet. Den giftelystne unge mand søger derfor ganske naturligt i for vejen at skaffe sig oplysninger også om den tilkommendes ydre egenskaber, men for så vidt overholdes dog ceremoniellet, som dette altid må ske hemmeligt, og absolut uden hendes vidende. Enkelte fædre ere dog så strænge, at de ikke en gang ville vide heraf. Da jeg den første vinter i Kairo levede ude mellem Araberne, var der en af mine gode venner, som en dag sagde til mig: »Hør, kunde Du ikke have lyst til at blive min sviger søn; Du er en prægtig fyr, som jeg godt kan lide, og derfor skal Du få hende for en brudeafgift af tohundrede francs«. Dette var også virkelig overordenlig billig og jeg burde maske326 have påskønnet mandens venlighed mere, end jeg gjorde; men jeg søgte dog at trække mig tilbage på bedste måde; jo mere tilbageholdende jeg var, desto mere ivrig blev imidlertid manden, og tilsidst vidste jeg ikke andet at sige end: »Ja, kære ven, Du smigrer mig med dit tilbud, men Du kender os Europæere og vore skikke; jeg må derfor stille det som en nødvendig betingelse, at jeg først får hende at se«. »Auz billåh« (Vor Herre bevares) udbrød han i dybeste indignation, og på denne anstøds sten tilintetgjordes alle forhåbninger om at få den fremmede Franker til svigersøn. Det afgørende punkt ved bryllupet så vel for Tyrkere som Arabere og de orientalske folkeslag overhovedet er kendetegnene på prima nox. Hele deres skinsyge i det ægteskabelige forhold kulminerer her lige ved dets begyndelse, og end mere end brud gommen selv er hans moder og øvrige pårørende omhyggelige for at våge over hans ære på dette punkt. Komme disse kende tegn ikke til stede, er han berettiget til ved den eventuelt på følgende skilsmisse at forlange sin til svigerfaderen erlagte brude afgift tilbage; erhvervelsen af en kone er jo at betragte som et køb, og når det opdages, at varene ikke due, er det naturligt, at køberen får sine penge tilbage. Den samme opfattelse har også ledet til den bestemmelse, at hvis senere hustruen begår utroskab, skal manden have sine penge igen, forstøder han hende derimod uden skyld fra hendes side, har han intet krav at gøre gældende. — — Der er en familjehøjtid, som man i Orienten aldrig fejrer, og det er fødselsdage. Dette må nu ikke forklares ud fra en pessimistisk og melankolsk opfattelse af fødselsdagen som en sorgens dag, således som Job betragtede den; thi Orientalerne ere ikke så melankolske folk, som man ofte gærne vil gøre dem til, tværtimod, deres gudhengivenhed og barnlighed forlener dem under det stille, alvorlige ydre med et støt godt humør, der uden overstrømmende munterhed bringer dem så slidelig over livets besværligheder , og de føle derfor ingen grund til at mindes327 dagen for deres indtrædelse i livet med særlig beklagelse. Når Orientalerne ikke fejre deres fødselsdag, er det ganske simpelt, fordi deres kalender ikke giver dem anledning dertil. Det muhammedanske år er som bekendt et måneår på 354 dage, og hver enkelt måned og dagene indenfor den komme altså til at skifte deres stilling i forholdet til solaret og årstiderne; og når datoerne således ikke ere faste, bortfalder al anledning til at fejre deres tilbagevenden, da man jo ellers kunde opleve det særsyn, at en, der var født midt om sommeren, holdt sin fødselsdag om vinteren. Der er kun en dag, som danner en undtagelse herfra og som derved også hvert år kan fejres på samme tidspunkt, nemlig hs. maj. sultanens thronbestigelsesdag. Dette kommer af, at medens man i det private liv anvender den muhammedanske kalender, følger den tyrkiske regering solaret; alle officielle dokumenter dateres herefter, og en dag som sultanens thronbestigelsesdag får derfor også en faststående dato. Medens jeg var i Damaskus første gang, indtraf denne høj tidelighed netop under mit ophold, hvorved jeg fik lejlighed til at se den. Hele byen var i et festligt røre; guvernøren, der ved alle den slags lejligheder repræsenterer sultanens person, modtog om formiddagen de europæiske konsuler til kur, og disse mødte fuldt opstadsede; en lejlighed til at vise sin galadragt er noget, som en europæisk konsul i Orienten i reglen ikke lader gå fra sig. Dernæst var der stor parade af hele garnisonen, hvormed det dog kun gik så som så; thi Tyrkerne ere feltsoldater og egne sig ikke til at bruges til stads. Befolkningen, der betragtede det hele som noget, der var lavet for dens specielle underhold ning, tog det imidlertid meget fornøjeligt alt sammen, og i den naive chauvinisme, som aldrig forlader Orientaleren, glædede man sig ved synet af de mange soldater; med sådan en mængde skulde man da nok en gang få bugt både med Russerne og Englænderne og alle Tyrkiets andre fjender.328 Om aftenen var der »stor« illumination på pladsen foran regeringsbygningen ; rigtignok bestod hele herligheden kun i nogle store blålys og rødlys samt nogle bundter raketter, men overfor den virkning, som disse

sidste gjorde på den til stede værende befolkning, måtte enhver kritik forstumme: »Ma shå Allah, hvilken ildslange; det var jo ligesom en hel gloende drage«, lød de beundrende udråb mellem hverandre fra disse folk, som for en stor del aldrig havde set en raket før. At garnisonsdivisionens musik ikke manglede ved denne lejlighed, er en selvfølge. For resten hører den gamle tyrkiske militærmusik også til det Østerland, der forsvinder; man har vel bevaret enkelte a.f de karakteristiske instrumenter som klokke spillet, men både i valget af melodier og i behandlingen af instrumenterne mærker man europæisk indflydelse. Der spilles endnu megen original tyrkisk musik, som altid ved sin afbrudte karakter gør et så underligt indtryk, men ved siden af den kommer, særlig da i Konstantinopel, vesterlandske komponisters frembringelser oftere frem, og når nu til dags sultanen hver fredag kører til moskeen, rykke de eskorterende tropper frem under tonerne fra »cavalleria rusticana«. —
— Hos folkeslag, for hvis hele skæbne religionen har haft en så indgribende betydning, er det naturligt, at de religiøse høj tidsdage blive de vigtigste. Fremmest af alle står den store faste måned Ramadån (eller som Tyrkerne sige Ramazån), et af glans punkterne i menigmands dagligdags slideliv. I følge Islams forskrifter udstrækker fasten sig over hele måneden, fra solopgang hver dag indtil solnedgang; indenfor den tid er det forbudt at tåge noget som helst nydelsesmiddel til sig; ikke en slurk vand, ikke en pibe tobak er undtaget fra disse strænge love. I det øjeblik, det sidste glimt af solens glødende skive forsvinder under horizonten, er fasten ophørt og afløses af en festlig tummel; thi netop i Ramadanen søger man ved natlige løjer at holde sig skadesløs for dagens savn. I byerne, hvor man ikke altid har adgang til at anstille iagttagelser på horizonten, tilkendegives329 øjeblikket for solens nedgang ved kanonskud, og ingen husmand kan med større begærlighed lytte til herregårdens madklokke, end byernes rettroende indbyggere efter drønet af denne kanon. Hvor mange gange er det ikke hændt mig, når jeg i Ramadanen om eftermiddagen ferdedes til fods eller til hest i omegnen af Kairo, at jeg blev standset af folk, der skulde have at vide, hvor mange timer eller hvor mange minuter der endnu kunde være tilbage, inden der skulde sættes et knaldende punktum for den lange, lange dag. En orientalsk by i Ramadanen efter mørkets frembrud er noget af det fornøjeligste, man kan se. Gaderne, der om dagen have været aldeles uddøde, få nyt liv; thi alle, som ikke absolut ere nødte til at være på færde om dagen, pleje at klare sig med fasten således, at man lægger sig til at sove om morgenen tidlig for så først at stå op et par timer før solnedgang; på den måde risikerer man ikke at fristes til at bryde fasten; thi hvo, som sover, synder ikke. Nu derimod ere alle butiker åbné og festlig udsmykkede; oppe på minareterne glimre de antændte lamper, som brænde hver nat i hele måneden, og overalt er der hele natten igennem en støjen og tummel af de lystige folk. Al slags gøgl og kunster å la dyrehavsbakke finde et modtageligt publikum; i Ægypten er det især mester Jakel-theatret, som vækker levende bifald ved sine drastiske forestillinger, hvor Karakush, den ægyptiske Hans Wurst, optræder med sine saftige vittigheder. Afslutningen på fastemåneden er den mindre Bairamfest, hvor den foregående måneds natlige lystighed får lov til at strække sig over hele døgnet. Denne fest kaldes den mindre i modsæt ning til den såkaldte store Bairam eller offerfesten, der holdes på den tiende i måneårets sidste måned, Dzul-hidjeh; ved denne lejlighed er det brug at ofre et lam, og hos rige familjer var det tidligere skik at beværte enhver fattig, der kom til huset, men ligesom ved bryllupsfesterne har også her senere tiders økonomiske nedgang fremtvunget indskrænkninger. Jeg har hørt flere Tyrkere i Konstantinopel klage over, at offerfesten i det hele taget var i330 færd med at miste sin betydning; medens man tidligere et par dage før festen kunde se alle gaderne i byen vrimle af fåreflokke, så at det næppe var muligt at komme frem, svinde nu til beredelserne til festen således ind, at man næppe lægger mærke til dem. Langt bedre har den lille Bairamfest bevaret sin stilling i folkelivet; den er endnu bestandig vidne til den samme slåen sig løs og de samme kåde streger som i gamle dage. I europæiske Bjørnetrækkere. skildringer har dette forhold oftere fremkaldt misforståelser, idet man har antaget festen ved fastemånedens afslutning for at være den store Bairam, hvad den altså som anført ikke er. I tilslutning hertil må jeg også berøre de for Ægypten specielle religiøse fester, de såkaldte mulid'er, der fejres til minde om forskellige helgene. Det ejendommelige ved disse fester er, at de ere i højeste grad knyttede til et enkelt sted, idet helgen dyrkelsen i Ægypten har en meget lokal karakter; hver egn har331 sin specielt udkårne helgen, og i de til hans ære fejrede fester deltage derfor ikke folk andet steds fra, med mindre de da til høre en sekt, som netop står i en vis forbindelse med ved kommende helgen. Mulid'erne fejres ikke på en enkelt dag, men kunne ofte strække sig over flere uger; som ved alle andre fester er det musik og illumination, der ere hovedingredienserne. Den

vigtigste del af festen er altid dens afslutning, den såkaldte » store nat« (el-léle el-kebire), hvor man søger at overbyde alt, hvad de En gynge ved en folkefest. foregående aftener have kunnet opvise. Jeg husker en af disse fester, som holdtes i Abbåsieh (et kvarter lige udenfor Kairo), og hvor man virkelig et øjeblik kom til at glemme al det nuværende Ægyptens forarmelse og politiske elendighed for at tro sig hensat til Fatimidernes og Saladins mest glimrende dage. Man tænke sig en festplads på størrelse med Kongens Nytorv og helt omgivet med brogede telte, fra øverst til nederst behængte med lamper og udstyrede med hundreder af lysekroner; der var ikke nogen stil eller nogen samlet komposition i denne illumination,332 men den massevirkning, den frembragte, var aldeles uforlignelig. Og i dette lyshav bevægede sig en folkesværm, besjælet af den barnlig-glade given sig hen i øjeblikket, som er så karakteristisk for den ægyptiske fellah; der var en leen og støjen, en tummel og skrigen, som ingen europæisk folkefest kunde vise mage til; nogle søgte til mester Jakel eller til boderne med stærke mænd og vidunderlige dyr, andre lod sig friste til at prøve lykken ved de improviserede ruletborde, hvor gevinsterne vare genstande til en halv piaster, og atter andre strømmede sammen udenfor teltene, hvor dervischerne opførte deres exstatiske danse. Et uhyggeligt og dog betagende syn, disse dervischer! I to lange rækker stå de lige overfor hverandre og foretage i takt en række vridninger og bøjninger af kroppen; for enden af rækken står »forsangeren« og betegner takten ved en syngende recitation, som de andre ledsage med råbet: Hu Allah, hu Allah (o: han er Gud, han er Gud). Efterhånden blive bevægelserne hurtigere, råbene højere; anstrængelsen hos de dansende træder tydelig frem, men selv synes de ikke at mærke det mindste i deres selv forglemmende, religiøse begejstring; vridningerne blive blot vildere og end mere uskønne, og de hæse råb lyde tilsidst som dyrebrøl, ikke som menneskestemmer. Se, nu styrter en og falder som livløs om af anspænding og overanstrængelse, men uden at agte derpå vedblive de andre deres skingrende »Hv Allah, hu Allah «, indtil de på et vink af »forsangeren« pludselig alle synke sammen, stønnende af udmattelae, men med den religiøse begejstrings ild bestandig flammende i øjet. Hos Tyrkerne har man ligeså lidt som hos Araberne i Syrien noget tilsvarende til disse helgenfester; de savne dertil de to vigtigste betingelser, den religiøse begejstring og den barnlige munterhed. Tyrkerne ere for nøgterne og alvorlige til at more sig over de kåde løjer, der udgøre festens ene halvdel og på den anden side er den religiøse exstase dem noget aldeles /remmed; deres jævne ligegyldighed ser kun det latterlige ved denne, ikke den dybe inderlighed, som ligger bag ved det hele.333 Inden jeg forlader Konja, må jeg nævne en episode, hvorom erindringen knytter sig for mig til denne by; det var den eneste gang, hvor jeg kan sige, at jeg er kommen et skridt ind i »das alte, romantische land«, som ellers ligger i så mange århundreders afstand fra den virkelige Orient, og jeg drister mig derfor også til at fortælle den i en lidt anden form end mine øvrige prosaiske oplevelser og iagttagelser. For yderligere forståelse vil jeg til føje, at ordene sev seni seveni, der betyde: »elsk den, som elsker dig«, er omkvædet på en tyrkisk folkesang. er En aften i maj jeg fra Konja red, en stjærneldar aften silde; længst solen var gået bag bjærgené ned, og al ting var tyst og stille; da kom jeg ved en have forbi, over muren jasminerne hang, men indefra hørtes en lokkende sang: Sev seni seveni ! Jeg standsed min hest og lytted derpå, det var som en længsel, en håben; da så jeg en neger på muren stå, og truende svang han sit våben; bort måtte jeg brat, medens vejen var fri, hans mine al tøyen forbød, men mere dragende sangen nu lød : Sev seni seveni. aSig, fremmede, hvorfor holder Du der? længst dagens timer er omme ; jeg vogter pasha'ens hustruer her, og ve enhver, som vil komme*. Jeg svared: »Elendige slave, ti, forstyr ikke sangen så klar, men gå, sig hende fra mig som svar: Sev seni seveni. « Han fyred — men fejled ; til svar jeg skød, med et skrig fra muren han segned; af jasminernes gren en blomst jeg brød og kasted den ind over hegnet; så sprængte jeg hastig bort over sti, men i vinden, som rundt om mig sang, jeg syntes at høre en døende klang: Sev seni seveni. 334 Den gang, jeg endnu opholdt mig i Damaskus, var der en tyrkisk postembedsmand, der havde rejst meget i det indre af Lille-Asien, som sagde til mig: »Ja, kan De bare nå til Konja, så har De ingen nød; på den anden side denne by vil De finde langt mere ordnede forhold; både vejene ere bedre, landsbyerne talrigere og mere velhavende, og selve befolkningen er over ordenlig elskværdig.« Det var derfor med en vis længsel, at jeg under hele den første del af mit ridt havde set hen til Konja, og det var med en del forventning, at jeg nu atter brød op derfra; såfremt post embedsmandens ord holdt stik, skulde jo nu både vanskeligheden ved at finde vej og besværlighederne ved at opdrive foder og mad væsenlig være afsluttede. Begyndelsen af vejen, da jeg forlod byen, så også meget lovende ud; der var en bred chausse med telegrafpæle og små stokke, som angav

kilometerantallet, og det omliggende landskab gjorde indtryk af at være vel dyrket og ret tæt befolket. Det vårede imidlertid ikke længer end til den anden dag, førend jeg opdagede, at der dog var et »men« derved. Bedst som jeg nemlig red og glædede mig i stilhed over den sikre, velbyggede vej, der betryggede mig mod alle omveje og fejl tagelser, løb denne lige ud i en mark — og borte var den. Jeg gjorde holdt og spejdede om til alle sider, men det var mig umuligt noget sted at opdage spor af fortsættelse. Så var der ikke andet for end at følge telegrafpælene, som løb lige ind over markerne, og da jeg havde redet således et par timers tid over grøfter og gærder, dukkede vejen også rigtignok frem igen; den lange, snodige chausse lå foran mig der, som om der aldrig havde været nogen afbrydelse. Det samme hændte også et par gange senere, og jeg fik da sammenhængen dermed at vide; disse vejes anlæggelse er et arbejde, som fordeles på de for skellige herreder, således at ethvert får et bestemt antal kilometer; men medens den ene kaimmakåm er ivrig og hurtig bringer arbejdet i stand, driver den anden tiden hen, måské sålænge,335 indtil alle de bevilgede penge ere smuldrede bort på forskellig måde, og da der ikke er nogen samlet overledelse eller kontrol, falder hele værket således i stumper og stykker. Hele egnen vest for Konja var i oldtiden sædet for en rig græsk kultur; byerne ligge endnu på de samme steder, om end deres navne ere fordrejede eller fuldstændig forandrede; Laodikeia er her bleven til Lådik, og det sted, der i oldtiden hed Tyriaeion, kaldes nu Ilgun. Denne sidste by var den vestligste af de i Xenofons Anabasis omtalte stationer, som jeg berørte, førend jeg drejede mod nord i retning af Konstantinopel; lige fra Alexandrette og hertil havde jeg fulgt fuldstændig den samme vej, ad hvilken de titusinde Grækere marcherede frem under Kyros den yngres anførsel i året 402 f. Kr., om end naturligvis i modsat retning; det er en ganske ejendommelig følelse at færdes på sådanne steder, hvoraf man har toogtyvehundredårige beskrivelser, og denne forøges yderligere, når man ser, at disse skildringer i alt væsenligt passe endnu den dag i dag. I Ilgiin traf jeg blandt andet på Tcherkessere, som jeg nær var raget uklar med. Som jeg tidligere har nævnet, have disse folk god forstand på heste og det var derfor naturligt, at min Araber på grund af hele denne races aparte ydre tiltrak sig almindelig opmærksomhed. Medens jeg var i khån'en i Ilgiin, kom der da også nogle af disse hesteelskere, og en af dem vilde da absolut købe den. »Den hest der er jo syg; det kan jo enhver se; den kan Du umulig rejse videre med«. »Så«, sagde jeg, »det ved jeg ikke noget af; men om så var, så er jeg jo nødt til at bruge den alligevel for at komme til Konstantinopel«. »Nej, nu skal jeg give dig et råd; Du kan sælge hesten her og så for pengene leje en vogn til at komme videre med.« Det viste sig nu, at skønt han havde stillet en meget sørgelig diagnose for min hest, var han dog strax villig til selv at købe den, og han blev meget fortørnet over, at jeg, trods nok så gode tilbud, ikke fandt mig foranlediget til at give slip på den. Tilsidst for svandt han efter følgende mærkelige udtalelse: »Du måtte ellers336 være glad, om Du kunde få penge for din hest; thi Du skal huske på, at Du er her iblandt os og ikke i Konstantinopel.» En gendarm, der tillige med flere andre imidlertid var kommet til stede under denne debat, sagde bagefter til mig med et betænke ligt ansigt: »Pas nu på, thi disse tcherkessiske hunde have ikke noget godt i sinde«. — »Ja, hvad ville de da gøre?« — »Hvad ved jeg? maske passe dig op i morgen tidlig og tåge den hest fra dig for ingen ting, som de ikke kunde få idag for penge; det er ikke sålænge siden, at de på lignende måde havde fat i en anden rejsende,« og nu fulgte en gruopvækkende historie om en ulykkelig græsk købmand, hvem Tcherkesserne havde udplyndret ; gendarmerne vare senere sendte ud efter dem, men de fandt naturligvis ikke gærningsmændene, om de end nærede bestemt mistanke til flere, og deriblandt netop den påtrængende liebhaver til min hest. »Nu får vi jo se«, tænkte jeg, men forsikrede samtidig, at jeg rimeligvis vilde blive et par dage for at få rigtig rede på, hvorvidt jeg kunde færdes med fuldstændig tryghed. Næste morgen tidlig brød jeg imidlertid ganske rolig op, og det viste sig her som ofte, at de indfødtes frygtsomhed ikke bør standse nogen; der hændte mig i de følgende dage ikke det aller ringeste. Vejen fra Konja til den næste større by, Aksheher, løber lige ved foden af Sultan dågh's bjærgkæde gennem et højst ejen dommeligt landskab. Tilhøjre for vejen, altså i nordlig retning, strækker der sig en uhyre saltsteppe, der omgiver den store flade saltsø (på tyrkisk Tuz tchollii). På denne steppe er alting øde, hvert spor af vegetation er uddød; der findes ingen menneskelige boliger og der færdes intet levende væsen. Grå og gul og død ligger denne uhyre ødemark i al sin majestætiske uhygge; ikke en gang den libyske sandørken gør et sådant indtryk, thi der er dog livlige farver og afvexlinger i terrænets form, som bringer en til at glemme savnet af vegetation, men her er landskabet så trættende med sin ensformige flade, så trøstesløst i hele sin337 uendelighed. Enhver tanke om glæde og liv er banlyst fra dette forfærdelige sted. Og hvilken modsætning til

landskabet mod sydvest, til venstre for vejen; de veldyrkede skråninger af Sultan dågh have det mest smilende udseende, og de frodige haver og marker med deres grønne yppighed fremhæves yderligere af baggrundens snehvide bjergtoppe, over hvilke solen glitrer og stråler. Formationerne ere ikke mægtige og storslåede som på Libanon eller bjærgene ved Antiokia; men uagtet det småt skårne er der noget hygge ligt over hele denne egn, hvor alt trods alle Tcherkessere og gendarmhistorier har et så fredeligt og venligt udseende. Efter hånden nærmer vejen sig mere og mere til bjærgene, så at disses udløbere endog nå over på den anden side og dække for udsigten imod nord; kun nu og da ved lange tværløbende dal strøg kan øjet endnu en gang fortabe sig på sletterne omkring Tuz tchollii. Midt på de grønne skråninger af Sultan dågh ligger Aksheher, smilende og venlig, som man næsten kunde vente det af navnet; Aksheher betyder nemlig »den hvide stad«. I oldtiden havde byen et endnu mere strålende navn, den var en af de mange, som Grækerne hædrede med betegnelsen Heliopolis: solens by. Ordet »det hvide« forekommer i det hele hyppigt i tyrkiske geografiske navne; man har foruden Aksheher også Akbunar d : Hvidkilde, Ak-hissar, Hvidborg, Ak-kilisse, Hvidkirke og mange flere. Venlig som byen og dens omgivelser var også dens befolk ning, som overhovedet alle Tyrker i Anatolien; når der kommer en fremmed, kan han være sikker på, at dejstrax komme ud og efter at have budt »hans lyksalighed« velkommen bringer ham og hans hest indenfor. »Hans lyksalighed« (seådetlu) er egenlig en titel, der til kommer pasha'er og beyer, men med sædvanlig rundhåndethed giver man den også til andre pæne mennesker, som efter deres stilling i statskalenderen næppe have grundet krav på den; den J. Østrup. 22338 svarer nogenlunde til vort »Deres excellence», ligesom titlen for fyrstelige personer devletlii »Deres mægtighed« svarer til »Deres højhed«, og den tiltale, som almindelige borgerlige folk må nøjes med, nemlig hazretlii »Deres nærværenhed«, kan sammenstilles med »Deres velbårenhed«. Disse orientalske høfiighedsudtryk forekomme os maske ved første øjekast noget besynderlige, men vi kunne berolige os med, at Tyrkerne på deres side føle lige så stor forundring, når vi fortælle dem, at der også hos de kloge Frankere er noget, som hedder » Deres velærværdighed« eller »Deres nåde«. Og hertil' kommer, hvad der jo også nok er værd at lægge mærke til, at de orientalske titler ere rent private høfiighedsudtryk, som den enkelte anvender eller undlader efter forgodtbefindende, medens vore derimod ere officielle og knyttede til en bestemt, nøje afpasset rang. Et område, hvor den orientalske høfiighed ret har lejlighed til at udfolde sig, er brevtitlen. Østerlandske breve overgå i deres former den mest indviklede kancellistil, vi kende til; selv for den übetydeligste meddelelse, som en Europæer gør af med to linjer på et kort, udkræves en mængde indlednings- og af slutningsfraser, imellem hvilke det egenlige indhold somme tider er lige ved at blive helt borte. Det har oftere vakt mine arabiske venners forundring, når de tilfeldigvis have set mig udfærdige et brev med et par ord uden nogensomhelst snirkler, og når jeg har skrevet til Orientalere, har jeg naturligvis også altid måttet bekvemme mig til at antage deres udtryksmåde. Som en prøve på denne kan jeg meddele følgende over sættelse af et brev, som den imam, jeg boede hos i Kairo i vinteren 1891—92, en gang skrev til min moder. Jeg havde oftere for spøg foreslået ham at skrive til min familje i Danmark for at lade dem vide, hvor godt vi kom ud af det sammen, og en. skøn dag kom han med dette lille opus, som han bad mig oversætte og afsende. Den her benyttede stil er den i privat breve almindelige; officielle skrivelser ere ofte endnu langt mere blomstrende. Han skrev som følger:339 til Kjøbenhavn, Danmark. Til hendes nåde, den ædle frue, den indfattede perle, moder til Jahja ibn Slimån*) (gid hun bestandig forblive i Allahs barmhjærtige varetægt, amen). Næst efter mit ønske om timers og dages lykke, som Allah, al nådes og velgærnings ophav, skænke eder evigt, vil jeg med dele eder, at eders søn lever hos os .dag og nat i glædé og lykke bestandig; og gid også I må komme og besøge os, så fremt det vil behage eder, for at vi kunne glædes ved synet af eder og blive eder forpligtede ved eders ædle gerninger; thi vi ere opfyldte af længsel, og den dag, da vi få eder at se, vil blive den skønneste, .om det da så må være Allahs vilje. Og vi sende de bedste hilsner til hele monsieur Jahjas slægt og til hans venner, især til monsieur Michael. Gid den nu tilstundende Ramadånfest give eder og os al velsignelse! Fred være med eder og Allahs barmhjærtighed følge eder i hele livet. Skrevet af Musa ibn Hasanén. Imam ved Kait-beys moske. (Allah tåge ham i sin varetægt.) Fra Aksheher gik turen videre til Karahissar (den sorte borg) ; geografiske navne have naturligvis ellers ikke megen betydning, fordi de oftest ere givne på et tidspunkt, hvortil de nuværende forhold aldeles ikke passe, og Nystad f. ex. kan jo godt nu i øjeblikket være en meget gammel stad; dog kunde jeg ikke her *) o: Johannes, søn af Frederik; mit navn blandt mine ægyptiske venner. Fra Kairo den 22 regeb

1309 = 21 februar 1892340 lade være at tænke på modsætningen i navnene på de to byer, Aksheher og Karahissar, der ligsom betegnede forskellen mellem de to stæder selv. Medens den første var en lille, lys og livlig by i hyggelige og fredelige omgivelser, er den anden en orien talsk by af den rigtige gamle slags, som heldigvis nu begynder at blive sjælden, et sted, der synes ligere en bolig for svin end for mennesker. Alt er her forfaldent og forhugget, og — det er maske nok en fordom fra min side, eller i hvert fald en iagttagelse af en ren tilfeldig natur, men det var virkelig, som om også befolkningen var mere gnaven end de gemytlige beboere af Aksheher. Af interesse i Karahissar er kun levningerne af en middel alderlig borg, der ligger midt i byen, og hvis anlæg er aldeles forbausende. Midt på den flade slette hæver sig et par enkelt stående, ganske lodrette klippespidser, og på " den største og højeste af disse, hvis top er temmelig jævn, har borgen fundet sin plads. Klippens højde er en 5—600 fod og toppen er kun tilgængelig ad en ganske smal sti, som på den ene side snor sig op ad den stejle brink. Jeg troede først, at denne sti var dannet senere og på tilfeldig måde, indtil jeg bemærkede, at der på sine steder var foretaget udhugninger i klippen for at skaffe plads, og da jeg havde passeret den snævre borgport og kom op på toppen, så jeg, at det virkelig var den eneste adgang, som fandtes. I øvrigt frembød selve borgen ikke meget afinteresse; kun enkelte hvælvinger og en del af ydermurene vare be varede. Ved min afrejse fra Karahissar hændte der en morsom, lille episode. Som jeg alt tidligere har berørt, danner i det indre af Tyrkiet enhver kommune på middelalderlig vis noget afsluttet for sig, ifølge hvilket enhver, der kommer ikke blot fra et andet land, men også fra en anden by betragtes som fremmed, og den rejsendes pas skal derfor også efterses paa hvert enkelt sted, han kommer til. Den morgen, jeg skulde af sted fra Karahissar, kom der også ganske rigtig en pasofficiant for at341 undersøge mine dokumenter ; de vare som sædvanlig i fortræffelig orden, men ikke desto mindre fandt den altfor pligtopfyldende embedsmand på at krydsforhøre mig om anledningen til min rejse, om formålet med den osv. osv.. Da jeg nu vidste, hvor håbløst det er at ville gøre begribeligt for en Orientaler, at man kan foretage en rejse med rent theoretiske og videnskabelige for mål, var jeg übetænksom nok til løst henkastet at sige: »Ah, jeg rejser ikke for noget særligt, jeg rejser sådan bare for min for nøjelses skyld «. Men hvis hans embedsmæssige mistænksomhed ikke havde været vågen før, så blev den det da nu, og efter flere forgæves forsøg på at få mine formodede hemmelige hen sigter ud af mig, erklærede han, at når jeg ikke kunde rede bedre for mig, måtte jeg følge med til mutesarrifen og lade ham bestemme, hvor vidt det var tilrådeligt at lade en så fordægtig person rejse videre. " Dette forslag behagede mig ikke synderligt; thi vel vidste jeg, at det vilde være en let sag at klargøre for mutesarrifen mine absolut fredelige hensigter, men den dræbende langsomhed, hvormed alle sådanne sager afgøres i et tyrkisk kontor, kom mig netop den dag meget på tvers. Jeg havde just en temmelig lang etape at tilbagelægge og havde derfor al den tid nødig, jeg kunde få; kom jeg nu op i paladset, så vidste jeg, hvordan det skulde gå til : så skulde der drikkes kaffes og så skulde der ryges en narghile og derpå føres en konversation på en timestid om vejr og vind for endelig at afgøre en sag, som man med europæisk forretningsgang vilde være færdig med på et par minutter, og jeg mente, at det derfor vilde være bedst at und drage mig denne besværlige ceremoni. »Nu vel,« sagde jeg til den ventende pasofficiant, »når Du endelig vil have det således, er det bedst, at vi se at komme af sted for at tale med mutesarrifen; nu skal jeg hente min hest og så ride med dig derop.« Dermed gik jeg ind i stalden for at sadle op, men da jeg kom ud igen og var kommen vel i sadlen, sagde jeg til ham: »Nej, nu har jeg betænkt mig; det342 vil næppe være nødvendigt, at jeg går til mutesarrifen, men Du kan melde til ham, at Du har fundet mine papirer i fuld stændig orden. « Derpå et tryk af sporen, et slag med pisken, og i et spring var jeg ude af khån'ens port og langt ude påvejen, førend den forbløffede Tyrk fik tid til at sige det mindste. Nu fik han travlt med at råbe og vinke, men da han var til fods, var der naturligvis .ikke tale om at indhente mig, og jeg for uhindret af sted på vejen fra Karahissar. I Europa vilde den slags drengestreger — thi det ind rømmer jeg, andet var det jo ikke — sikkert have fået mere betænkelige følger; der vilde man snart være bleven eftersporet og indhentet, og derpå tiltalt for respektstridig optræden mod lovens håndhævere. Men ikke således her i Tyrkiet; jeg er overbevist om, at min tyrkiske ven har stået og stirret forbauset efter mig for derpå, når han havde tabt mig af syne, at gå ind og ganske rolig tåge fat på sin pibe og sin kop kaffe, hvor han slåp, idet han har diskuteret med de andre, hvad disse Frankere dog ere for et utålmodigt folkeferd. Når embedsmændene stillede sig således, kan man vel forstå, at den menige befolkning havde endnu mere vanskelighed ved rigtig at komme på det rene med, hvad jeg egenlig var for en, og hvad jeg rejste for.

Fraset pilgrimsrejserne med deres reli giøse motiver kende Orientalerne kun én fornuftig anledning til at foretage rejser, nemlig købmandsforretninger , og selv på pilgrimsfærden ere ofte de merkantile formål de vigtigste; alt, hvad der ligger ud over de rent praktiske øjemed, er for dem fremmed og derfor uforståeligt. At man vil ofre sin tid og sine penge, udsætte sig for en mængde besværligheder, undertiden for fare, blot for at undersøge nogle levninger af bygninger fra gamle dage eller lære fjærntboende folkeslags sprog at kende, det forstå Orientalerne ikke; og hvis man vil vedblive at for sikre dem, at dette er den virkelige grund, ville de opfatte det som en uheldig spøg eller som et dårligt opfundet påskud, hvorunder man skjuler andre ting, som man ikke vil op med,343 og dermed vil deres mistænksomhed være vakt, hvilket altid er en betenkelig sag. Jeg har tidligere fremhævet, hvor tilbøjelig man i Orienten er til at se spioner og politiske agenter i alle kroge, og for den, der færdes alene. i disse fremmede egne, er det ingen behagelig tanke at vide sig indrangeret i disse herrers tvivlsomme kategori. Da således forståelsen for de rent theoretiske formål ved en rejse manglede, blev jeg under min rejse i Lille-Asien på de forskellige steder antaget for mange forske!lige ting, og for at undgå de antydede übehageligheder valgte jeg ofte at lade folk blive i deres tro og gå ind i den rolle, man tildelte mig. I de vestligere provinser i Lille-Asien blev jeg ofte antaget for at være jærnbaneingeniør; europæiske opmålere, som færdes på alle mulige steder i terrænet for at gøre forarbejder til regeringens store jærnbaneprojekter, ere der kendte typer, som man allerede er fortrolig med. Når jeg kom til landsbyerne og tog mine kort frem for at undersøge forholdene og udspurgte folk om floder og veje og egnens beskaffenhed i det hele taget, hvad var da naturligere end at antage også mig for at være ingeniør? Jeg gjorde som sagt intet for at bringe folk ud af denne vildfarelse, og jeg befandt mig vel derved. Befolkningen selv omfatter nemlig regeringens anstrængelser på dette område med stor interesse; den har selv fuldt ud forståelsen af, at skal det en gang blive til noget med at udnytte landets naturlige rige hjælpekilder, er en forbedring af samfærdselsmidlerne den første og væsenligste betingelse. Derfor ere jærnbaneingeniørerne over alt meget populære, og hvor jeg blev betragtet som en af dem, kunde jeg altid være sikker på den hjærteligste modtagelse. Tilfældigvis havde jeg i Damaskus været en del sammen med de der arbejdende teknikere, af hvilke nogle tidligere havde været ansatte i Lille-Asien, og på den måde havde jeg erhvervet mig nogle oplysninger om arbejdernes fremskridt og om planerne for de nærmest følgende år, så at jeg var nogenlunde i stand til at tilfredsstille de videbegærlige indbyggere, som bestormede344 mig med spørgsmål : I hvad retning skal banen gå, hvor langt kan den nå at blive færdig i år, hvornår bliver den åbnet for trafiken osv. osv. Komisk var det, når man i enkelte landsbyer viste mig en ganske udsøgt elskværdighed, for så bagefter at rykke ud med det, man egenlig havde på hjærte, nemlig en anmodning til mig, om jeg nu ikke vilde gøre mit til, at de i den og den landsby kunde få jærnbanen lagt så meget som muligt hen til deres kant. Jeg tilstår, at jeg for at sikre min kortvarige popularitet enkelte gange var svag nok til at afgive løfter i så henseende. Til andre tider troede man, at jeg var embedsmand i tobaks kollegiet. Som bekendt har i Tyrkiet et internationalt selskab fået monopol på al tobaksayl og tobakssalg, og i dette selskab findes en stor del Europæere ansatte; af disse foretage en del større årlige inspektionsrejser for at tilse plantagerne, og lignende formål tillagde man nu mig. Foranledningen hertil lå så meget desto nærmere, fordi jeg ifølge hele min rejses natur oftere kom bort fra hovedvejene og ind i mere afsides liggende egne, hvor man aldrig var vant til at se andre europæiske rejsende end régie-selskabets plantageinspektører. Denne rolle skaffede mig vel ikke alle de behageligheder , som vare blevne jærnbane ingeniøren til del, men i hvert fald overalt fuldstændig sikkerhed som en af regeringens embedsmænd. Men ved siden heraf oplevede jeg også andre resultater af befolkningens fantasier om min person og mine hensigter. På et spisehus i Adana blev jeg antaget for soldat, og i Tarsus troede man først, at jeg var gendarm; endelig blev jeg også et par steder antaget for Tcherkesser, fordi min dragt havde nogen lighed med deres, særlig fordi jeg bar min lange kniv på samme made som disse folk deres »kinshal« og endelig maske også på grund af min udtale af tyrkisk, der havde en vis lighed med den tcherkessiske. Denne antagelse var for mig alt andet end behagelig, dels fordi det aldrig er så smigrende for en selv at blive sammenstillet med sådant røverpak som Tcherkesserne, dels fordi befolkningen på mange steder nærer en ikke ringe345 uvilje mod dem, og jeg sørgede derfor altid hurtigst mulig, hvor man var tilbøjelig til at opfatte mig som Tcherkesser, for at be rigtige denne vildfarelse. Jeg kan i sammennæng hermed berette, at også under mit ridt gennem Europa anstillede man på flere steder de mærk værdigste betragtninger over, hvem jeg egenlig kunde være. I Adrianopel blev jeg på

gaden tiltalt på ungarsk, fordi man anså mig for ungarsk hestehandler, og i Sofia blev jeg endog på hotellet antaget for medlem af circus Salomonski; for denne sørgelige dekadance i det sociale omdømme fik jeg imidlertid en glimrende oprejsning i Wien, hvor beslagsmeden, som gav min hest nye sko, på sin trohjærtige Wiener-maner sagde til mig: »Sie, nichts fur ungut, aber sind Sie nicht so ein graf oder ein fiirst, welcher eine vergniigungsreise zu pferd macht«. Det var noget andet end hestehandler eller gendarm i sultanens tjeneste. — — På den anden side Karahissar skifter landskabet fuldstændig karakter; de frodige, veldyrkede skråninger ved foden af Sultan daghs smukke bjærge forsvinde og afløses af lange, ensformige, sandede hedestrøg, bevoxede med lavt krat. Borte ere nu også de store, velholdte landsbyer; her på heden er der langt mellem menneskelige boliger, og man må være glad, hvis man blot enkelte steder kan finde en kilde, hvor man kan gøre holdt. Kilderne udmunde i almindelighed i en muret fontæne, anlagt enten af regeringen eller af en privatmand, der herved har villet udføre en Gud velbehagelig gærning. De fleste af disse fontæner ere temmelig ensformige og tarvelige, dog er der ikke få, som røbe en virkelig gennemført stilart; tillige ere de oftest udstyrede med tankesprog eller citater afKoranen, indhugne med den sæd vanlige dekorative sammenslyngning af det arabiske alfabets ornamentrige bogstaver. Fra Karahissar til Kiutahia er der en afstand af omtrent ioo kilometer, og midt imellem ligger den store landsby Altyntash (o: Guldstenen), hvorved marschen bekvemt falder på to dage.346 i Da jeg gjorde holdt her, traf jeg en gammel Tyrk, en af disse ejendommelige personer, som man så ofte finder i Orienten, hos hvem navnlig politisk skarpsindighed og chauvinistisk naivitet er forenet til et uopløseligt hele. Den gamle og jeg blev hurtig gode venner ved en pibe og en kop kaffe, og da han så, at jeg var Europæer, styrtede han sig på hovedet ind i en lang debat om Tyrkiets udenrigske forhold og dets stilling til Europa. Hans faste overbevisning var, at ved en sammenligning mellem de for skellige stater måtte Tyrkiet absolut bære prisen, ikke blot fordi det var det eneste muhammedanske rige; — thi den begrundelse kunde han nok forstå, at en Franker næppe vilde godkende, — men fordi det tillige var den stærkeste og bedst organiserede stat; i Tyrkiet var der ingen andre, der havde noget at sige end sultanen, og derfor gik alt, som det skulde. Der havde jo været god anledning til at spørge den gamle om, hvordan det med sådanne forudsætninger kunde hænge sam men med den sidste krig og dens resultater, men jeg nænnede ikke at gøre et skår i den gamles politiske illusioner, tilmed da jeg på forhånd godt vidste, hvad svar jeg vilde få, nemlig den samme forklaring, som også gendarmen Djeneid i sin tid gav mig, at alle uheld skyldtes forræderi indenfor Tyrkernes egne rækker. Det var morsomt nok at høre disse udtalelser af naiv selv tillid netop her på dette sted, hvortil der knytter sig minder om den periode, da Tyrkiet var sin undergang så nær som aldrig før eller siden. Den nærliggende by Kiutahia var jo det yderste punkt, hvortil den ægyptiske hærfører Ibrahim pasha nåede på sin sejrrige marsch gennem Lille-Asien under Muhammed Alis krig med sin tyrkiske overherre, og dette punkt ligger for en almindelig hærstyrke kun syv, otte dages vej fra hovedstaden. Det havde den gang været ude med sultanens herredømme, hvis ikke de europæiske stormagter havde grebet ind og tvunget Ibrahim pasha til at vende om.347 Ellers knytter der sig ikke mange erindringer til Kiutahia; her var det, at Kossuth sad et år som tyrkisk statsfange, da han med de sidste trofaste havde måttet opgive Ungarns sag og søge tilflugt bag den tyrkiske grænse. . Den store forkæmper for Magyarernes frihed blev af sultanen behandlet med stor mildhed, og når han holdtes tilbage i Kiutahia, var hensigten dermed nærmest at unddrage ham fra Østerrigernes efterstræbelser. Er selve Kiutahia end fattig på erindringer fra fortiden, så er til gengæld omegnen så meget desto rigere. Omtrent en fem, sex timers ridt fra byen ligger en lille landsby Tchawdir Hissar; her var i Romertiden stedet for byen Aezani eller Azanoi, som de græske forfattere kalde den. Mægtige marmorruiner ere her tilbage fra oldtiden, og fremmest blandt dem alle rager et stort Zeustempel, der er så godt som fuldstændig bevaret. Desværre fik jeg ikke selv -lejlighed til at besøge Tchawdir Hissar, men et par Europæere, som jeg traf sammen med i Kiutahia, der- iblandt den hollandske ingeniør, som jeg allerede én gang tid ligere har nævnt, gav mig en meget udførlig skildring af stedet. Ved siden af Zeustemplet er navnlig en marmorbro vel bevaret, og man skal der endnu kunne se sporene af de tunge vogne, som for årtusinder siden have kørt på denne. Overhovedet hører hele den nordvestlige del af Lille-Asien til de egne, der ere rigest på minder fra oldtiden, hvad der jo heller ikke er til at undre sig over, når man husker på den frodige udvikling, som her fandt sted gennem hele oldtiden. De bithyniske kongers rige såvel som de tilgrænsende egne påvirkedes afdet frodige kulturliv i de hellenske kystbyer, og i hele Romer tiden er Lille-Asien en af de i velstand og dannelse

højest stående provinser. — — Men det, som mere end alt andet gør Anatolien til så tiltrækkende et land at færdes i, er den befolkning, som man her har at gøre med, og de kulturformer, som man her stifter bekendtskab med. Ingen ruiner, ingen antike bygninger kunne i den grad gøre os oldtidens liv og udvikling anskuelig som iagt348 tagelsen af, hvad der her foregår i det daglige liv i den jævne stadboers hjem eller i bondens tarvelige hytte. Kom med en gang på en vandring gennem en landsby i Anatolien og vi ville få at se, at hver eneste ting endnu er be varet i sin tusend års gamle form, at hvert håndværk og hver ceremoni endnu er den samme som i de ældste tider. Thi det er karakteristisk nok netop de ældste perioder af den klassiske tids kultur, som vi her på denne måde genfinde; det er netop til de ho mer i ske digte, at nutidens redskaber og kulturformer yde de rigeste illustrationer og de bedste oplysninger. Lige udenfor kroen, som vi komme ud fra, holder et af de sædvanlige, med oxer forspændte køretøjer; se en gang på for spandet og læg mærke til, hvorledes det er indrettet. På enden af vognstangen er der vinkelret befestet et stærkt åg, på hvis ender der sidder to lodrette stænger, disse sammenholdes atter forneden af en tværstang, parallel med åget, og på denne måde dannes altså en firkant, der som en slags komte slutter om dyrets hals. Andet seletøj er der ikke; man kender hverken skagle eller hamle, og dyrene trække hele køretøjet i stangen. Enhver klassisk dannet kommer her til at tænke på det homeriske køretøj, hvor stangen også er den eneste forbindelse mellem trækdyrene og vognen; da kong Adrastos' heste i deres vilde løb knække vognstangen (Iliadens sjette sang, v. 40) kunne de derfor også uden videre løbe bort, medens vognen med den kørende bliver stående. Endog selve den måde, hvorpå åget sættes fast på vogn stangen er den samme; en ring midt på åget skydes ind på stangen og ringens øverste halvdel løftes ind over en lodret pind på stangen, således at åget hverken kan glide frem eller tilbage; for yderligere at stive det af binder man det fast med remme til denne pind. Netop således kørte man allerede for tre tusend år siden, og når Priamos' sønner spænde hestene for deres faders vogn, anvende de i et og alt de samme håndgreb til befæstelsen af åget,349 således som Iliadens sanger har skildret os det i sit jævne og udførlige sprog (Iliadens fire og tyvende sang v. 272). Lad os derfra gå ind i huset og vi finde her de samme overensstemmelser ; ude i køkkenet ser vi konen i travl be skæftigelse med at bage brød. Det er den overalt i Orienten brugelige form for brød, nemlig store, flade kager, der ikke bages synderlig hårdt, og som derfor kunde rulles sammen ligesom et stykke tøj; undertiden bliver ligheden hermed endnu større, idet Kone, der bager brød brødene ikke ere runde, men langagtige, så at de sammenrullede danne en fuldstændig valse. Akkurat samme udseende havde også det brød, som Solons eller Sokrates' samtidige havde på deres bord, og ikke blot gen nem oplysninger i literaturen, men ved endnu bevarede billeder have vi fået vished herfra. Der existerer blandt andet en græsk fremstilling af Akilles, som holder sejersmåltid, efter at han har overvundet Hektor. Man ser ham siddende foran et velbesat bord, og i den ene hånd holder han nogle lange, smalle strimler ; om disses betydning har der hidtil hersket en del tvivl, indtil nu en tysk arkælog, Benndorf, har påvist, at det er brød. Som< 350 kvinderne i Hellas og i Troja tilberedte brødet allerede et år tusinde før Kristi fødsel, således lave de tyrkiske bondekoner det endnu den dag i dag i Anatoliens landsbyer. Og hvis vi ville forfølge brødet på dets vandring fra bager ovnen til bordet, ville vi få at se, at det også der behandles på samme måde, og endvidere, at i det hele taget den bordskik, der nu følges i Orienten, er den samme som den i oldtiden herskende. En af de bøger fra oldtiden, hvor vi få nøjest indblik i de daglige forhold, er det nye testamente, og en skildring af det moderne Østerlands kulturhistoriske forhold vil da også på en måde blive en stor sammenhængende kommentar til denne ; i den grad vrimler det med småtræk i evangelierne og apostlenes ger ninger, som man først rigtig bliver klar på, når man har set de fuldstændig tilsvarende i det levende nutidsliv. Det ligger også i sagens natur, at den øvrige del af den fra oldtiden bevarede literatur ikke levner synderlig plads til omtale af det daglige livs detailler; forfatterne skrev for deres samtid, for hvem alle disse ting vare bekendte. Det er først i vor tid, at man har fundet på den snedighed at smugle disse skildringer ind i skøn literaturen. I det nye testamentes skildring af nadverens indstiftelse have vi en beskrivelse af et måltid, der i alt væsenligt svarer til det, der foregår endnu den dag i dag, når Orientalere spise sammen. Når der siges, at brødet brydes, kan man kun tænke på brød af den orientalske form, der kun bages i ringe grad, og derfor aldrig bliver skåret, men brudt i stykker. Disse bløde brød stykker anvendes tillige som en ske, hvormed man spiser alle flydende retter; brødet bøjes sammen, således at der bliver en huling i midten, og dermed søber man suppen op af fadet; man har naturligvis kun et enkelt fad, som alle de omkringsiddende dyppe i, således som det netop skildres på det sted,

hvor den, der skal forråde Jesus, betegnes ved, at det er den person, som dypper sit brød i fadet samtidig med ham.351 Afslutningen på ethvert orientalsk måltid er afvaskningen at hænderne, en nødvendig følge af, at man altid spiser med fingrene. Den samme skik havde man allerede i den homeriske tid, men mere mærkeligt er det dog, at også selve vaskestellet har den samme form, og at det præsenteres på samme måde. Det består af et temmelig fladt bækken og en høj, smal kande; af denne hældes der vand ud over gæstens hænder, hvorefter det så løber ned i bækkenet. Når man ikke anvender den, som det skulde synes, mere praktiske måde først at hælde det i bækkenet og derpå byde dette frem, forklares det ved, at man på den anden måde kan bruge det samme vaskestel til en hel kreds af mænd uden at behøve for hver enkelt gang at hælde våndet ud af bækkenet. Ligesom i det daglige livs husgeråd kan man også i hånd værkernes værktøj og i agerdyrkernes redskaber forfølge de Syriske mosaikarbejdere.352 gamle modeller. Endnu spinde kvinderne på samme made som i oldtiden, nemlig med en håndten, der sættes i roterende be vægelse med højre, samtidig med at man holder tråden med venstre hånd, og træarbejderne anvende de samme, primitive red skaber til at bore huller med, som Homer ' fortæller os om i sin beskrivelse af Odysseus' tømmerarbejde; man sætter nemlig jærn boret i en roterende bevægelse ved en rem, der er snoet en gang rundt om boret, og hvis ender ere befæstede til en bue, som man trækker frem og tilbage. Således bar også allerede Ægyp terne sig ad, som vi se på de gamle relieffer fra Faraonernes kongegrave, og mærkelig nok har denne metode også holdt sig på enkelte steder i det moderne, europæiske håndværk. Endnu flere paralleler mellem fortid og nutid finde vi ved agerbruget. Se engang, hvorledes man nu til dags tærsker kornet; ude på en fast sammenstampet plads udenfor landsbyen dynges de afmejede hvede- eller bygneg op i et lag af omtrent en fods højde, og et par oxer eller sjældnere heste drives så omkring på denne 10, indtil kærnerne løsne sig fra axene under deres hove. På selv samme made bar Ægypterne sig ad, og Homer fortæller udførligt i Iliadens tyvende sang (v. 496), hvor ledes man binder i åg bredpandede oxer lader dem tærske den lysgule byg på den jævnede mark-lo; lettelig falder da kornet fra strå under oxernes fødder. Disse loer ere altid åbne pladser, på samme made som over alt i oldtiden; man husker jo fra beskrivelsen af grækeren Pytheas' rejse til det nordlige Evropa i det tredie århundrede før Kristi fødsel den forundring, det vakte at se folk, der tærskede deres korn i store, lukkede huse; i Orientens og Sydens mere stadige klima ere sådanne forsigtighedsregler overflødige, og al tærskning foregår under åben himmel på et sammenstampet gulv ligesom rapstærskningen hos os Når kornet er tærsket, skal avnerne skilles fra kærnen, og også her anvendes endnu oldtidens metode. Efter at halmen353 * er fjærnet, kastes de tilbageblevne bunker af kærner og avner i vejret på store skovle; de lette avner flyve da længere bort, men de tunge kærner falde ned i en snævrere kreds; derfor skal dette arbejde helst udføres under en jævn brise, da for stærk vind også blæser kærnen for langt bort. Når da mange ere i arbejde på en gang, kan man se en hel tæt tåge af de hvide avner drive hen over tågene, og man mindes Homers beskrivelse af, hvorledes avner for vind henover de hellige marker flyve ved skovlenes kast, så tit den gyldne Demeter avnerne rense fra kornet ved pust af de drivende vinde; hvidnende højne sig bankerne da ... (Iliadens femte sang). Der er visse af disse paralleler, hvor man ikke har den fuld stændige vished, som afbildningerne give, men må nøjes med en hypothetisk sammenstilling af nutidens forhold med forfatternes ofte ufuldstændige og løst henkastede skildringer. Dette gælder således om et af de interessanteste punkter, nemlig den moderne orientalske dragts forhold til den antike, hvor jeg tror at have fundet en ejendommelig overensstemmelse. Der fortælles som bekendt i Johannes' evangelium (XIX, 23), at Jesu kjortel, som han var iført ved korsfestelsen, var af et enkelt stykke helt igen nem; man kan her næppe tænke sig nogen anden form for et sådant klædningsstykke end den, som endnu anvendes af beduinerne og de syriske kvinder. Disses overkappe, den såkaldte abåje, rækker omtrent til fødderne og er desuden så bred, at den når fra håndled til håndled, når armene strækkes ud til siderne ; som en følge heraf er den ikke forsynet med ærmer, men kun med to huller, som man stikker hænderne igennem. Dette særlige snit gør det muligt at forfærdige hele kappen af et enkelt stykke; det ses jo let, at såsnart der bliver tale om, at der skal være ærmer i, bliver dette umuligt. Ganske vist ere de fleste moderne abåjer sammenføjede af to stykker, lige frem af den grund, at et så stort sammenhængende stykke, som udkræves til en hel kappe, er vanskeligt at opdrive. Når Jesu j. østrup. 23354 kjortel siges at have været af et enkelt stykke, har det naturlig vis særlig forøget dens værdi, og man forstår grunden til, at de romerske soldater hellere vilde kaste lod om den end skære den i stykker. Stående helt alene synes vel en sådan parallel noget dristig, fordi dens eneste positive støtte

er angivelsen af, at det klædnings stykke, Jesus var iført, var af et sammenhængende stykke tøj ; dog tør man allerede heraf slutte, at snittet må have været omtrent som på en abåje, hvis den da skal have været nogenlunde praktisk, og betænkelighederne forsvinde i en be tydelig grad, når denne parallel tages i forbindelse med alle de kulturhistoriske overensstemmelser mellem fortid og nutid i Ori enten, hvoraf vi her kun have fremhævet en af de vigtigste, og med hele den hårdnakkede vedhængen ved det fra fædrene overleverede, som er så karakteristisk for Orientalerne, og som navnlig lægger sig for dagen i de daglige skikke og livsformer. Araberens telt er nu som for hundreder af år siden, hans made at bevæge sig på i de hjemlige omgivelser er også den samme, og der er derfor den største rimelighed for, at vi i det klædningsstykke, som nu udgør den egenlig nationale dragt, har det samme snit, som kendtes i Palæstina og Syrien allerede på Kristi tider. Det er derfor fuldt ud korrekt og blottet for ethvert spor af blasfemi, når moderne malere udstyre deres bibelske billeder med ren moderne staffage og gå bort fra de gyselige traditionelle dragter, som ikke have hørt hjemme noget steds i verden, disse røde og blå og grønne og gule særke, der se ud halvt som en romersk toga og halvt som ingen ting. Det er løjerligt nok at iagttage, hvordan der i kunsten kan vindes hævd på sådanne ting, selv om de ere nok så urimelige; at gamle, fornuftige Orientalere på Kristi tid skulde gå omkring med rødt liv og grøn nederdel, har man nu i mange generationer ikke fundet det mindste stødende i. Heldigt er det, at endelig nogle have haft mod til at feje alt dette til side og søge tilbage til den sande kunsts eneste kilde, nemlig det virkelige liv.355 Men vi må for oldtiden ikke glemme nutiden, og ved siden af undersøgelsen af de kulturformer, hvorunder Anatoliens befolk ning lever, ikke forbigå denne befolkning selv. Det er i virke ligheden kærnen af den tyrkiske race, disse bønder i Lille-Asiens vestlige provinser, og alle Osmannernes bedste egenskaber findes hos dem i den fyldigste grad. De ere nøjsomme og arbejds dygtige, tilbageholdne i deres væsen, men dog velvillige og fore kommende overfor den fremmede, og var deres gæstfrihed end ikke så overstrømmende og betingelsesfri som hos beduinerne, så kan jeg dog, hvad selve befolkningen angår, aldrig sige at have haft anledning til klage. Disse anatoliske bønder ere fuldblods Tyrker, og de ejen dommeligste punkter i Tyrkernes kulturudvikling gør sig derfor også gældende hos dem. Særlig at mærke er deres forhold til religionen; thi skønt den religiøse indifferentisme naturligvis gør sig stærkest gældende i de højere klasser, kunne dog heller ikke disse bønder beskyldes for at være særlig ivrige Muhammedanere ; imanVerne og moske'erne og fredagsbønnerne og fasten og alle gejstlige institutioner tåge de som noget, der nu en gang skal til, og som det ikke er værd at rokke ved, siden det har fået århundreders hævd, men fanatiske i troen ere disse folk langtfra. Det er et lunefuldt spil af skæbnen, at Tyrkerne, denne tole rante nation, fra gamle dage i Europa er bleven udskreget som fanatikere; man må huske, at hvad der fra gammel tid har stillet Tyrkiet i fjendtligt forhold til Europa, har været den nationale og ikke den religiøse modsætning; denne sidste er kun af kloge politikere bleven benyttet som middel til at anspore masserne yderligere. Med manglen på religiøs iver følger også en vidtgående tolerance; Tyrkerne blande sig ikke i, hvad andre tro og tænke, men på den anden side stille de også den ikke urimelige fordring, at man skal lade dem selv være i fred; det er derfor, de europæiske missionsforsøg bestandig ere strandede så ynkelig,356 og missionærerne ere dem, som de af alle Europæere betragte med mindst velvilje. Heller ikke den politiske interesse er synderlig fremme; man ved, at sultanen for riget selv er en vis og retfærdig herre, og udadtil den mægtigste af alle jordens fyrster, og med denne over bevisning slår man sig trøstig til ro. Når denne anskuelse under tiden kolliderer med stedfundne begivenheder på en for den natio nale selvfølelse übehagelig måde, f. ex. ved følgerne af den sidste krig med Rusland, kan man altid bortforklare dette på en eller anden måde og besmykke nederlaget med opdigtede legender, således som alle folkeslag til alle tider have for skik. Alt i alt ere Tyrkerne i Anatolien et fortræffeligt folkefærd at have at gøre med for den, der kan gå ind på deres fore stillinger, og ikke, som desværre adskillige rejsende have for skik, i tide og utide kommer braskende med den europæiske overlegenhed. Hvad vilde en bondemand her hos os vel sige, såfremt der kom en fremmed, som både i sin tale og opførsel tilkendegav, at han betragtede det meste, af hvad han så og hørte, som yderligt dumt og barnagtigt, og som maske oven i købet vilde give sig til at belære folk om, hvorledes alt egenlig skulde være? Og forholdet bliver ikke det mindste anderledes, fordi det er en Tyrk, der er tale om; på grund af Orientalerens mere tilbageholdende og indesluttede væsen bliver han ofte af den fremmede antaget for mindre fintfølende, og rejsende, som tåge fejl heraf, tillade sig derfor imod ham over greb, som de ikke vilde falde på overfor en ligestillet Evropæer ; men dette hævner sig ofte, og der er

vel ingen tvivl om, at af de rejsende, som ere komne galt af sted ved at færdes i tyrkiske egne, kunne de allerfleste betragte deres uheld som selv forskyldt. Som sagt, når man forstår befolkningen i Anatolien rigtig, kan man ikke ønske sig den bedre. De erfaringer, jeg personlig har haft lejlighed til at indhøste, gå alle i denne retning, og de få übehageligheder, jeg har mødt, stamme alle fra vrangvillige357 ; eller uforstående embedsmænd, ikke fra selve folket. Men selv i sådanne tilfælde kan man i reglen klare sig med lethed ved benyttelsen af de lokale forhold, den indbyrdes jalousi mellem de forskellige embedsklasser og lignende. Jeg har allerede nævnt den uoverstigelige kløft og det bitre had, der er mellem den civile og den militære administration, og hvor ledes dette misforhold kan hjælpe en fremmed ud af en snæver vending, kom jeg selv til at opleve et ret pudsigt exempel på. Den første station, jeg kom til på den anden side Kiutahia, var en stor landsby ved navn Ineonii ; jeg havde den dag tilbage lagt over 70 kilometer og det var derfor først ud på aftenen, at jeg i et øsende regnvejr ankom dertil. I khan'en traf jeg et par underofficerer, som naturligvis strax fik travlt i anledning af den fremmede, og da jeg, træt og gnaven som jeg var, svarede dem, at det ragede ikke dem, hvem jeg var eller hvorfra og hvorhen jeg rejste, blev de dels irriterede, dels mistenksomme og fik hurtigt fat på et par løjtnanter, som forhåbenlig bedre kunde få rede på, hvordan det hang sammen med den mysteriøse frem mede. Jeg var übetenksom nok til at give dem det samme svar som underofficererne, om muligt i en lidt skarpere form, og til føje, at jeg fandt deres videbegærlighed ikke alene übeføjet, men også uforskammet, og mere behøvedes der ikke for at få dem til at sende bud efter nogle soldater; en sådan frækhed af en fremmed kunde man ikke lade passere, jeg skulde på timen i arrest og i morgen tidlig i forhør hos obersten, og så kunde jeg da være vis på al landsens ulykker. Jeg lod bare som ingen ting og indskrænkede mig til en venskabelig påmindelse om, at Konstantinopel jo ikke var så langt borte, og at de jo dog aldrig kunde vide, hvad gesandten og udenrigsministeren og den pasha og hin effendi vilde sige til det, såfremt der blev lagt mig den mindste hindring i vejen for at færdes frit. Dette vakte ganske vist nogen betænkelighed , men helt skulde den frække civilist dog ikke slippe, der havde opført sig så respektstridigt mod en officer af hans kejserlige majestæts358 armé, og for rigtig at behandle ham besluttede man at sende bud efter politiet. Langt om længe kom politiofficianten an stigende, søvnig og synlig gnaven over at være bleven forstyrret af den udsendte soldat, og spurgte, hvad der var på færde. Jeg greb da ordet og forklarede, at jeg var bleven forulempet af nogle mig uvedkommende militære og derfor meget glad ved politiets komme; for ham vilde jeg naturligvis strax stille alle oplysninger angående min person til disposition; jeg var den og den, og her var mine papirer og mine skrivelser fra indenrigs ministeriet til yderligere legitimation. Politiofficianten så først noget forbauset ud, da han ikke rigtig kunde finde ud af, hvem af de to parter det egenlig var, der beklagede sig over den anden, men snart efter gik det op for ham, at her var en herlig lejlighed til at ærgre hans gamle venner, de militære, og den burde man ikke lade gå übenyttet hen. — »Ja, "den fremmede effendis papirer vare jo i den fortræffeligste orden, så der var jkke noget yderligere at opholde sig over. « — »Ja, men han havde sagt, at officerernes optræden var uforskammet, og det kunde man ikke lade gå upåtalt hen.« — »Når officererne uden foran ledning anholdt eller tiltalte fremmede, havde disse lov til at give deres optræden den betegnelse.» — » Officererne havde lige så vel som politiet lov til at standse alle fremmede, for at ikke mistænkelige personer ustraffet skulde passere !« — »Nej, det havde de ikke,« og nu påfulgte der et længere skænderi angående udstrækningen af de to administrationsgrenes myndighed, som endte med de kraftigste forsikringer fra politiofficiantens side, at her havde officererne ikke det allermindste at sige, og at ethvert forsøg på at genere mig det mindste skulde påtales som myndig hedsmisbrug; dermed gik han sin vej, og jeg lagde mig til at sove; løjtnanterne blev stående lidt endnu og brummede noget ora, at nu kunde jeg slippe for i aften, men næste morgen skulde jeg afsted til obersten, om de så skulde lade hele garnisonen rykke ud for at få fat i mig. Jeg blæste dem et stykke, og næste morgen red jeg ganske stilfærdigt fra Ineonii, *uden at der359 var noget i vejen, så jeg tænker, at de vrede løjtnanter må have sovet deres forbitrelse bort i løbet af natten. En undskyldning havde de dog i den omstændighed, som jeg senere erfarede, at der var en hel del mistænkelige personer på spil i omegnen, og i den ivrige jagt efter dem gjorde man derfor ingen persons anseelse gældende; jeg må altså formodenlig have set mere røver agtig ud, end det kunde forbindes med en tyrkisk officers be greber om retskaffenhed. På den næste dagsrejse efter Ineonii stødte jeg på de første forløbere for den europæiske civilisation, som jeg nu med stærke skridt nærmede mig til, idet min vej krydsede jærnbanen. Af det store

baneanlæg, der i to retninger skal gennemskære Lille- Asien, når den østlige linje allerede til Angora; den sydøstlige, der skal fortsættes fra Eskisheher syd på, er endnu ikke trådt i virksomhed. Jeg kom ikke til selve Eskisheher, da jeg havde foretrukket den kortere og bedre vej over Ineonii, og det var derfor først ved den næste station nord for Eskisheher, nemlig byen Biledjik, at jeg nåede til jærnbanelinjen. Terrainet omkring denne by hører i landskabelig henseende til det smukkeste, jeg har set i hele Lille-Asien; men som det i reglen går, hvad der er malerens og turistens henrykkelse, er ingeniørens fortvivlelse, og denne bane har da også frembudt ikke få vanskeligheder. På den første del af strækningen mellem Eskisheher og Biledjik snoer den sig frem i en ganske snæver, vidunderlig dal, i hvis dyb der netop er plads til banen, chausseen og en lille, vilter flod, der lader sine bølger strømme i rivende fart af sted. Ligesom en sammenn1ettet snor vikle disse tre linjer sig om hverandre ved en mængde broer, tunneler og viadukter; snart er floden mellem jærnbanen og chausseen og snart er den tilhøjre, og en rigelig afvexling frembringes derved i landskabet. Men efterhånden, som man kommer længere frem, stiger jærn banen højere og højere op ad skråningen, medens landevejen holder sig nede i dalen ved siden af floden, og tilsidst ses banen kun som en tynd streg højt oppe på tjældvæggen.360 Selvfølgelig har anlæget af denne bane været forbundet med kolossale udgifter; desværre har den tyrkiske tilbøjelighed til at ville spare i utide også her gjort sig gældende, og der er således forekommet gentagne tilfælde af udskridning af skråningerne. Den slags ting tåger man sig dog ikke så nær; der er heldigvis hidtil ikke forårsaget større ulykker, og det har derfor været for holdsvis let at få dette dysset ned og få en videre undersøgelse forebygget, som maske let kunde være bleven kompromitterende for nogle af entrepreneurerne. Hensynet til terrainet har også været bindende for anlæget af stationerne, der ofte ere komne i en betydelig afstand fra de byer, hvis trafik de nærmest skulde besørge. Dette gælder så ledes netop ved Biledjik, hvor byen ligger i en afstand af om trent otte kilometer fra stationen inde i et overordenlig romantisk bjærglandskab. Jeg erindrer særlig denne egn, hvor jeg havde lejlighed til at se et ret sjældent fænomen, nemlig en regnbue under mig. Der var hele dagen kommen stærke tordenbyger med afvexlende solskin, og hen på eftermiddagen, da en af disse tykke skyer trak over, medens jeg red oppe på en af skrænterne over en dyb dal, lagde jeg mærke til, at der havde dannet sig en regnbue, hvis ene ben løb ned i dalen, så at man så den modstående skrænt, der vel var c. 3 kilometer borte, bagved og igennem regnbuens tynde slør. Jeg havde altid tidligere troet, at regnbuer dannedes på meget længere afstande, men fik derved et håndgribeligt bevis på det modsatte. Fra Biledjik havde jeg valget mellem to veje; jeg kunde enten følge jærnbanen til Ismid, det gamle Nikomedia, og derfra til Konstantinopel, eller jeg kunde bøje af mod vest og gå over bjærgene til Iznik, og derfra til færgestedet over Ismidbugten, Hersek, hvorfra jeg kun vilde have omtrent 80 kilometer til Kon stantinopel. På den første rute havde jeg hele vejen fortræffelig chausse og mange store landsbyer, ved at tåge den anden vej vilde jeg få lejlighed til at besøge det interessante Iznik, old tidens Nikæa, og tillige spare omtrent to dagsrejser, og jeg vajgte361 derfor denne sidste; men havde jeg på forhånd vidst om alle de savn og besværligheder, som jeg døjede i disse uvejsomme, aldrig besøgte egne, vilde jeg øjeblikkelig have ladet denne plan falde, om så interessen ved et besøg i Iznik havde været aldrig så stor. I begyndelsen gik det nogenlunde, og jeg kom velbeholden til Iznik. Den nuværende by er en lille beskeden fiække ved den inderste ende af den smukke Gomliik-sø, der i sin form og sine kysters udseende minder om en Esromsø i kæmpemæssig udvidelse. Der er bevaret såre lidet af kirkeforsamlingens gamle residens, dog kan man endnu vedhjælp afruinerne danne sig en forestilling om det store omfang, som staden har haft i oldtiden; tillige fortæller den store mængde romerske og byzantinske mønter, som her stadig drages frem af jorden, om byens tidligere perioder. I omegnen af Iznik træffer man foruden Tyrker og Tcher kessere endnu en tredie nationalitet. Jeg blev meget overrasket, da jeg første gang i disse egne hørte et sprog, som jeg ganske vist ikke forstod, men om hvilket jeg dog kunde skønne, at det måtte være et slavisk sprog. Det viste sig da også at være rigtigt, og de, som talte det, vare Bosniaker, folk, der stammede fra de af Østerrig okkuperede landstrækninger. Ganske vist har Bosnien endnu en overvejende muhammedansk befolkning, men dog flygtede dels et stort antal under krigen, dels fortrak en mængde efter fredslutningen, fordi de ikke kunde finde sig til rette i de nye forhold, og disse søgte alle til deres trosfællers land og til sultanens beskyttelse. De have nu fået bolig hin sides Bosporus, men medens Tcherkesserne ere fordelte over hele Lille-Asien, bo Bosniakerne samlede i det nordvestlige hjørne mellem Kiutahia, Brussa og Ismid. Fra Iznik gik rejsen videre over bjærgene mod nord for at nå til golfen, hvor jeg ved Hersek skulde sættes over på

den nordlige side. Hele terrainet her er skovbevoxet og derfor aldeles übeboet; kun et sted midt oppe i bjergene ligger en lille fattig362 landsby, Kyz derbend, med en — mærkværdig nok — kristen befolkning. Da jeg efter at have forladt Iznik var kommen omtrent en halv snes kilometer bort fra byen, traf jeg tilfældigvis på en rejsende, tyrkisk embedsmand, der færdedes her med et lille følge af gendarmer og tjenere. Han blev overordenlig forbauset ved at se en fremmed i disse egne, men endnu mere, da han hørte, at det var min agt at gå over bjærgene for at komme til Hersek; egnens befolkning har nemlig ikke noget godt lov på sig> °§ det at rejse alene betragtede derfor han ligesom alle andre Orientalere som den største letsindighed. Det viste sig, at han var Armenier og funktionær i régie ottomane, og han agtede sig nu til Gomliik ved søens vestlige ende for at inspicere nogle tobaksplantager der. Jeg lovede at besøge ham i Konstantinopel, Det indre af en moske.I 363 og endnu større end hans forbauselse havde været ved at træffe mig udenfor Iznik, blev den, da jeg en uges tid efter mødte ham på gaden i Pera; han havde aldrig tænkt sig muligheden af, at jeg nåede levende dertil. »Pas nu på,« sagde han til mig ved afskeden, da han drejede mod vest til Gomliik og jeg mod nord til Hersek, »og lad endelig ikke nogen Tcherkesser, som De møder, komme for nær hen til Deres hest; hold Dem i en sådan afstand, at De altid kan have armene og tøjlerne fri,« og med denne meget lovende formaning drog jeg videre, uden at den dog gjorde større indtryk på mig, end at jeg indlod mig i fortrolig passiar med en repræsentant for denne berygtede stamme, som jeg senere på dagen traf på, hvorvel hans udseende var sådan, at han kunde have tjent som model til en grausam røver på enhver maskerade, i den grad struttede han af dolke og pistoler. Men jeg vidste jo af gammel erfaring, at det aldrig går så hårdt til, som præsten præker, og om aftenen nåede jeg Hersek uden andre übehageligheder end den hele dagen igennem fra den tidlige morgen ikke at have fået det allermindste. Jeg søgte imidlertid at glemme de materielle savn ved betragtning af de vidunderlige omgivelser; vejen eller rettere stien — thi om vej var' der aldeles ikke tale — løb vinkelret på en lang række frodige dale, adskilte fra hverandre ved bølgeformige, kråtbevoxede kamme, og hver gang jeg red op ad en af bakkerne, spejdede jeg ivrigt ud, om jeg ikke kunde få øje på havbugten. Men jeg passerede den ene lange dal efter den anden og oversteg den ene bakkekam højere end den anden, og der viste sig intet. Endelig langt om længe ud på aftenen fik jeg ude i horizonten øje på en smal, glitrende stribe; det var golfen. Nu var jeg atter ved havet, havet, som jeg ikke havde set, siden jeg forlod Mersina, nu vidste jeg, at Konstantinopel og Europa ikke mere var langt borte; og medens jeg red frem over bakken, og den smalle havstribe, over hvilken aftensolen kastede sit mest funklende lys, udvidede sig til et br^dt bånd, mindedes jeg det berømte364 1 p sted i Xenofons Anabasis, hvor de hjemvendende Grækere efter at være trængte gennem hele Lille-Asien og efter at have døjet utallige lidelser og farer første stod bedre end mangen anden befrielse, hvormed de hilsede » Thålatta, thålatta ! « Fra Hersek er afstanden gang atter se havet, og jeg for tror jeg, den jublende følelse af det med det tusindstemmige råb: til den modsatte kyst af bugten kun noget over to kilometer, og forbindelsen besørges med en gammel færge, som er et af de mest primitive fartøjer, jeg mindes at have set. Vi havde til rejseselskab et par hundrede får, som uden store omstændigheder blev kylede ned i bunden af skuden, og derpå måtte min hingst og jeg med et halsbrækkende spring voltigere ned fra landgangsbroen ; jeg forstår endnu den dag i dag ikke, hvordan jeg overhovedet nogen sinde har kunnet få en hest til at udføre en sådan manøvre; i agterenderr af båden var der et ganske smalt halvdæk og der kravlede vi op og balan cerede, medens fårene nede i bunden opførte en brægekoncert, som om deres sidste time var kommen. Heldigvis for os var havet blikstille, thi ellers vilde sandsynligvis både fårenes og hestens og min egen evne til at svømme være bleven stillet på en vistnok altfor hård prøve. Det gode vejr opvakte imidlertid ikke samme begejstring hos den gamle færgemand, en rigtig type på en Charon; thi nu måtte han bruge årene hele vejen, og han søgte derfor at give sin ærgrelse luft ved at forlange tre medjidier (o: 12 francs) i færgepenge, men slog sig til ro, da jeg gav ham én; først efter henved en times langsomme kryben af sted satte vi atter foden på det tørre, og glad var jeg og ikke mindre min hest, der, som jeg senere gentagende gange fik lejlighed til at erfare, særlig da på turen fra Warnemiinde til Gjedser, nærede en afgjort afsky for det maritime element. Vejen fra færgestedet og til Konstantinopel gik på det første stykke temmelig nær ved havet og drejede først efterhånden længere ind i landet; dog hævede terrainet sig efterhånden, så at man stadig bevarede udsigten over det mørkeblå Marmorhav,365 hvis vinfarvede bølger, som Homer siger, lyste i den røde morgen sol. Hele kysten her er udelukkende nygræsk, og de små lands byer langs strandbredden bestå for største delen af

villaer, hvor de græske købmænd fra Konstantinopel søge tilflugt mod den kvælende sommerhede i de lumre gyder i Galata. Jeg havde håbet at nå til Konstantinopel på én dag, men varmen blev så stærk, at jeg foretrak at gøre holdt i en af disse villabyer, Kartal, der ligger omtrent 20 kilometer fra Konstanti nopel. Jeg overraskedes der ved i kroen at træffe på en gammel tyrkisk gendarmerisergent, der sin længste tid havde ligget garni soneret i Damaskus, og som blev overordenlig interesseret ved at erfare, at jeg kom direkte fra denne by; han talte fortræffeligt arabisk, og vi fik os en gemytlig samtale om alle begivenhederne i den af Gud velsignede stad ved Baradaflodens kølige bredder. Næste morgen " var jeg atter tidlig påfærde ; nu skulde jeg da endelig nå Konstantinopel. Afsted gik det forbi de strålende Prinkipo-øer, der ere som oversåede med græske land steder og haver; venligt smilende er naturen overalt, og lidet kunde man den gang ane den katastrofe, som omtrent et år senere skulde ramme disse yndige opholdssteder ved det for færdelige jordskælv i juli 1894. Den gang åndede al ting tryg hed og munterhed, de små, rappe Stambuldampere løb med hundreder af mennesker ombord ud og ind mellem de venlige øer; det var jo søndag, og alle Europæere, Grækere og Levan tinere i Konstantinopel benytte gærne den dag enten til en lille udfiugt gennem Bosporus op til Bojiikdere eller til en sej lads til de idylliske Prinkipo-øer. Efterhånden som man nærmer sig byen, sænker terrainet sig og man kommer ned imod havets niveau. Det bevarer dog stadig sin bølgeformede karakter, og udsigten spærres derfor af de bestandig på ny opdukkende bakker. Først på den yderste af disse ser man Sofiemoskeens minareter lyse i solen, og et øje blik efter har man hele Konstantinopel nede foran sig. Jeg holdt min hest an bet|get af dette overvældende skue ; lige foran havde366 jeg Skutari, flankeret på den ene side af den berømte, store kirkegård med sine mørke, ganske stive cypresser; derpå kom Bosporus med sin vrimmel af skibe, store og små, og på den anden side Stambul med sine himmelstræbende minareter og det gyldne horn og Galata med brandtårnet og det amfiteatralske Pera med det engelske gesandtskabs store have øverst oppe; Konstantinopel er vidunderlig, men næppe noget steds mere hen rivende end netop set fra bakkerne her ovre på den asia tiske side. For mere kritiske bedømmere — thi der gives virkelig så danne ugudelige skabninger, som endog have noget at udsætte på Konstantinopel, — vil jeg dog åbent bekende, at om så byen havde været aldrig så grim, så havde jeg dog i det øjeblik villet betragte den med henrykte blikke. Jeg kan tænke mig, hvordan den første korsfarerhær må have været til mode, da de på en af Judæas skåldede banker første gang fik øje på Jerusalems tårne. Også for mig var Konstantinopel her det foreløbige endepunkt, hvor alle savn, alle besværligheder og alle farer skulde være forbi. Det var ganske vist ikke den længste del af hele det ridt, jeg havde foresat mig, som hermed var tilendebragt, men det var i hvert fald både den vanskeligste og den farligste. Og det var ligesom min trofaste hingst delte min glæde; fornøjet vrinskende løb den ned ad bakken, som om den vidste, at nu skulde det være forbi med de forcerede marscher, de halsbrækkende fjæld stier og det ofte såre knappe foder. I en fart kom jeg ned igennem Skutaris krogede gader og ned på dampskibsbroen, hvor en af de store dampfærger, der kunne rumme en halv snes forspændte vogne netop lå parat. Jeg red ombord, og næppe fem minutter efter vare vi ovre på den anden side — jeg var atter i Europa. Mit indridt i Konstantinopel undgik ikke at vække opsigt; jeg havde af praktiske hensyn bevaret det arabiske hovedtøj med det store shawl, der holdes sammen om hovedet af en flettet, dobbelt ring, og dette i forbindelse med min øvrige dragt, min367 svære oppakning og fremmed udseende hest gav mig et ganske usædvanligt præg. Jeg havde allerede ovre i Skutari truffet en Tyrk, som med rigtig kenderblik havde set, at det var en ægte Araber, jeg red, og som, da han hørte, at den havde båret mig hertil direkte fra Damaskus, blev meget ivrig for at købe den. Og da jeg kom over på europæisk side, kom jeg i nærheden af Top-chane (arsenalet) forbi en gade, hvor der boer en hel mængde arabiske handlende; de fleste af disse ere fra Aleppo, men der er også en hel del fra Damaskus. Da de så den velbekendte dragt og udrustning, kom de strax løbende ud for at bestorme mig med deres spørgsmål, og da de hørte mig besvare dem på arabisk, oven i købet i deres egen dialekt, bleve de helt ellevilde : Hvor længe er det siden, Du drog fra Damaskus? er der noget nyt derfra? lever den gamle guvernør endnu? er det sandt, at miihasebetdji'en (provinsens finansbestyrer) har fåetafsked? kender Du ikke urtekræmmeren Abu Muhammed ved Båb-es-selåm (d: fredsporten) og ved Du, hvordan han har det? eller våbenhandleren Elias Subhani på Suk-el-arwåm ? (d: Grækertorvet) eller den, eller den, og således gik det i et væk fra disse stakkels, brave folk, for hvem det at se og tale med en, der kom lige fra deres elskede Damaskus, var ligesom en hel luftning fra hjemmet. Jeg søgte at tilfredsstille deres videbegærlighed, så godt jeg kunde, ved

de mere private forhold måtte jeg naturligvis desværre bekende min uvidenhed, men først langt om længe lykkedes det at slippe fra disse folk, der betragtede mig fuldstændig som en landsmand. Men værst blev det dog, da jeg kom op til Pera ; denne bydel er som bekendt rent europæisk, og da jeg passerede grande rue de Péra, havde jeg fuldstændig samme fornemmelse, som om jeg red på Østergade. Man tænke sig en halvvild asiatisk røver komme anstigende til hest på asfalten, og man kan forestille sig, hvad virkning det omtrent vilde gøre. Heldigvis er politiet i Konstantinopel mere vant til sådanne aparte frem toninger end det kjøbenhavnske; thi ellers kunde jeg da have været sikker på at blive arresteret. Nu derimod slåp jeg uhindret368 hen i et af de store hoteller i selve Peragaden, og ved en kvik græsk portiers assistance fandt jeg hurtig i nærheden en »pension de chevaux« — også græsk, — hvor jeg fik hingsten staldet op; — den første del af mit ridt var dermed lykkelig tilendebragt. Jeg ved næppe selv, hvad jeg skal sige om Konstantinopel ; helt at lade den uomtalt kunde let falde besynderligt, men der er på den anden side talt og skrevet så meget om denne by, at det vil være vanskeligt eller maske rettere umuligt at føje noget nyt dertil. Ingen anden by i verden er bleven i den grad rost og dadlet, forherliget og nedrakket, i vers og prosa og på alle mulige tungemål som netop denne by ved Bosporus' høje og det gyldne horns bugt. Thi — det nytter ikke at ville skjule det — Konstantinopel er bleven meget beundret, men den har også sine bitre fjender. Denne stinkende mudderpøl, denne kalkede grav, som er herlig udvendig, men indadtil fuld af alskens urenhed, således har ofte — jeg tilstår det med sorg — dommen lydt over den vidunder lige stad. Konstantinopel har ligesom selve det rige, hvis hovedstad den er, meget at kæmpe imod ved de en gang fastgroede fordomme. Konstantinopel må jo være en rent orientalsk by og bedømmes så efter den for alle orientalske byer en gang affattede recept: malerisk, men svinsk, interessant at besøge, men gyselig at op holde sig i. Der er ikke så lidt uretfærdighed i denne dom, og særlig da efter den udvikling, som byen i den sidste snes år har gen nemgået, og som har givet hele store staddele et ganske nyt præg. Derved at de mange forskellige elementer have fået lov at udvikle sig hver i sin retning, er den brogethed og uens artethed, som netop er noget af det mest tiltrækkende ved byen, 368 hen i et af de store hoteller i selve Peragaden, og ved en kvik græsk portiers assistance fandt jeg hurtig i nærheden en »pension de chevaux« — også græsk, — hvor jeg fik hingsten staldet op; — den første del af mit ridt var dermed lykkelig tilendebragt. Jeg ved næppe selv, hvad jeg skal sige om Konstantinopel ; helt at lade den uomtalt kunde let falde besynderligt, men der er på den anden side talt og skrevet så meget om denne by, at det vil være vanskeligt eller maske rettere umuligt at føje noget nyt dertil. Ingen anden by i verden er bleven i den grad rost og dadlet, forherliget og nedrakket, i vers og prosa og på alle mulige tungemål som netop denne by ved Bosporus' høje og det gyldne horns bugt. Thi — det nytter ikke at ville skjule det — Konstantinopel er bleven meget beundret, men den har også sine bitre fjender. Denne stinkende mudderpøl, denne kalkede grav, som er herlig udvendig, men indadtil fuld af alskens urenhed, således har ofte — jeg tilstår det med sorg — dommen lydt over den vidunder lige stad. Konstantinopel har ligesom selve det rige, hvis hovedstad den er, meget at kæmpe imod ved de en gang fastgroede fordomme. Konstantinopel må jo være en rent orientalsk by og bedømmes så efter den for alle orientalske byer en gang affattede recept: malerisk, men svinsk, interessant at besøge, men gyselig at op holde sig i. Der er ikke så lidt uretfærdighed i denne dom, og særlig da efter den udvikling, som byen i den sidste snes år har gen nemgået, og som har givet hele store staddele et ganske nyt præg. Derved at de mange forskellige elementer have fået lov at udvikle sig hver i sin retning, er den brogethed og uens artethed, som netop er noget af det mest tiltrækkende ved byen,369 bleven forøget; Konstantinopel er ikke længere orientalsk, men den er lige så lidt en europæisk by, den er international. At den i hvert fald ikke længer er en tyrkisk by, om den da nogen sinde har været det, er noget, man ikke er længe om at opdage. Ligesom Tyrkerne i hele det ottomanniske rige med hensyn til folketal spille en forholdsvis underordnet rolle, på samme måde går det også her i Konstantinopel. De vigtigste Port i Konstantinopel. nationer ere Grækerne og Armenierne, og selv i den mest orien talske del af byen, det gamle Stambul, ere de talrigere end Osmannerne; kun embedsstanden, garnisonen og en del af de mindre håndværkere ere Tyrker. Denne blanding af folkeslag gør opholdet i Konstantinopel så fengslende, vel at maerke, såfremt man har lyst og de til strækkelige fgrudsætninger til at give sig af med de interessante J Østrup. 24370 repræsentanter for de forskellige racer. Den, der rejser som blot og bar turist, bliver derimod let træt af opholdet her; det orientalske element, som naturligvis er det, den europæiske rejsende nærmest søger, åbenbarer sig ikke her i nogen fuld stændig eller tiltrækkende

form, og særlig for den, for hvem Konstantinopel er den sidste station på Orientrejsen, således som det hyppigt er tilfældet, må dens orientalske scenerier forekomme noget matte i sammenligning med, hvad han har haft lejlighed til at se i Ægypten eller Syrien. Byens underlige halvhed for virrer situationen for ham; han kan, når han om aftenen går på koncert i jardin des petits champs, tro sig hensat til Paris, og næste dag i bazaren bilde sig ind at være i hjærtet af Orienten ; men intet af de to steder er billedet fuldkomment, da det dog forstyrres af elementer fra den modsatte side; man er i les petits champs alligevel ikke i Paris, og Konstantinopels bazar er trods alt ikke Orienten. Denne usikkerhed frembringer hos mange rejsende, således som jeg selv ofte har hørt det udtalt, et übe hageligt indtryk, der afføder en vis misstemning mod byen. Men for den, der søger mennesker og ønsker at iagttage de forskellige typer, hvilken ypperlig tumleplads frembyder da ikke Konstantinopel, hvilken rigdom udfolder sig ikke her. Gå ned til havnen og giv dig i snak med den gamle, græske kaykdschy (o: bådmand) eller se at få fat i den ambulante frugthandler oppe i Peras gader, eller lad dig endelig sætte over til Skutari og lyt i de små kafeer til de rygende og dominospillende gæsters tale, og Du skal mærke, at Du er ligesom på en klippe, hvor alle folkeslags bølger mødes i en sydende brænding. Og hvilken forunderlig historisk glans hviler der ikke over dette sted, der har gennemlevet så afvexlende og så glimrende perioder, som betegnes med de tre store navne Byzantion — Konstantinopel — Istambul. Få byer kunne fremvise en så minderig plads som den berømte hippodrom (At-meidån), hvor alle tre perioder have sat sig mindesmærker, både det gamle Hellas og det østromerske kejserdømme ved siden af T>rker371 regimentet; om dette sidste fortæller den til moske forvandlede Sofiekirke med sine kolossale minareter, og om de byzantinske kejsere melder den berømte Konstantinssøjle, der trods sit falde færdige udseende maske endnu i århundreder vil knejse her midt på pladsen ; men stærkest af alt virker dog det beskedne monument, som den klassiske oldtid har sat sig her, nemlig Obelisken på hippodromen i Konstantinopel den sammensnoede slangegruppe af bronze, der dannede underlag for den guldtrefod, Grækerne indviede som tempelgave efter slaget ved Salamis og hvis sider bar navnene på de stater, der havde deltaget i kampen. Guldkummen er forlængst forsvunden, men bronzefoden står endnu til minde om hin sejrrige kamp, den antike histories mest strålende og mest betydningsfulde be givenhed.372 Men det er ikke blot på den verdensberømte hippodrom, at de historiske minder trænge sig ind på beskueren; overalt, hvor man færdes i Konstantinopel, fra de gamle mure yderst mod vest, og til Taksim ved Peras yderste ende støder man på erindringer fra tidligere perioder, snart fra de tider, da »de grønne« og »de blå« kæmpede om overherredømmet, snart fra de store sultaners regeringer, Sulajman erobreren og Murad IV; man kommer her — om nogetsteds — til at tænke på Goethes enthousiastiske udråb om en anden by : Imaginez-Vous cette ville, ou chaque rue déroule un fragment d'histoire! Og føj så til alt dette den henrivende natur ved Bosporus' og det gyldne horns bredder. De gamle græske kolonister havde i reglen et skarpt blik for de heldige pladser til anlæg gelse af nye byer, men sjældent have de gjort et lykkeligere greb end ved valget af denne plet til grundlæggelsen afßyzantion. Med bekvem forbindelse til alle sider ligger denne by som et bindeled mellem tvende verdensdele og mellem tvende have midt i en af de vidunderligste egne, jorden kan opvise; af alle dem, der have haft det og det at udsætte på Konstantinopel, har dog ingen endnu vovet at angribe Bosporus' udødelige skønhed. — Når den fremmede let får et mindre rigtigt blik på de indre forhold i Konstantinopel og antager byen for at være mere tyrkisk, end den i virkeligheden er, hidrører dette fra den selv følgelig stærke indflydelse, som det i antal svage tyrkiske ele ment, embedsstanden og armeen, får på alle områder. Særlig er garnisonen en bestanddel af byens befolkning, som man med nødvendighed må lægge mærke til ; Konstantinopel rummer nemlig omtrent 15,000 mand af alle våbenarter, som både ved deres duelighed og hele ydre udgøre den tyrkiske armes kærne. Det er disse soldater, som med så megen éclat paradere i de store optog, når sultanen om fredagen kører til moskeen under den store højtidelighed, der kaldes selamlik, og ved lignende lejlig heder. Og når man ser disse brillante soldater i deres prægtige og vel holdte uniformer, skulde man ikke tænke sig, at de til373 høre samme arme som de banditagtige individer, man mindes fra Konja og Damaskus. Der gør sig nemlig med hensyn til armeen og dens ud styrelse så vel som i de civile forhold en overordenlig centralisa tion gældende, en bevægelse, som væsenlig giver sig udslag i på alle måder at favorisere hovedstaden på provinsernes bekostning. Fontæne ved Sofiemoskeen. Konstantinopel er den pæne side, som man vender ud ad mod de fremmede, medens man gemmer vrangen med alle lapperne og fedtepletterne for sig selv; her ere alle officerer og soldater stive og stramme, de

offenlige bygninger anselige og velholdte, embedsmændene få deres lønninger uden videre vanskeligheder til de bestemte terminer, kort sagt, administrationens forskellige interesser varetages på den mest europæiske måde. Men uden374 for hovedstaden mangler der desværre i mange henseender endnu en del i, at man kan sige det samme. Forøvrigt har det militære element ligeså lidt i Konstantinopel som udenfor nogen vidtrækkende social betydning; det er her som overalt de civile embedsmænd, der blive bestemmende for udviklingens gang. Disse falde, som jeg alt tidligere har antydet, i to store grupper, der stå diametralt modsat overfor hinanden, reformvennerne og gammeltyrkerne. Begge udmærke de sig ved at være lige ensidige og lige ivrige; de første have i blind beundring for Europa og alt europæisk slået hånden af alle traditioner og ere beredte til at bryde fuldstændig med fortiden, de andre se i en trofast konservatisme, ikke mindst i religiøs henseende, den eneste betingelse for Tyrkiets redning i fremtiden. Som det så ofte går, hvor der er tale om optagelse af nye kulturelementer, begynder man ved den letteste ende, det vil sige, ved de rent ydre ting og giver sig hen til en tom efterabelse på områder, som slet ingen betydning have. For de unge reform tyrker er det flipperne og frakken, der gør udslaget; en dybere forståelse af Europas civilisation bliver der kun i de færreste tilfælde tale om. Gammeltyrkerne undlade ikke at benytte lejligheden til at forskaffe sig en række billige sejre ved at henvise til disse mis forhold som advarende exempler på, hvad tilslutningen til Europa fører til; men forøvrigt synde de ved akkurat samme fejl som de andre, nemlig en ensidig bornerthed, som gør dem blinde for det latterlige i deres vedhængen ved en udlevet fortid. Det rigtige ligger her som så ofte i midten, et standpunkt, som imidlertid endnu kun såre få i Tyrkiet have haft overblik og tillige moralsk mod nok til at vælge; thi her skal der jo gøres front mod begge sider. Det er på den ene side übe strideligt, at det tyrkiske rige med hensyn til den rent materielle udvikling må gå i Europas fodspor, såfremt der overhovedet skal være nogen fremtid mulig, men det er på den anden side ligeså375 klart, at hvad der optages af ålment kultiverende elementer, må omformes i overensstemmelse med selve den tyrkiske nations ånd, da det ellers vil blive noget rent påklistret, der ikke får den ringeste livsværdi. Om Tyrkerne kunne bestå eller ere forud bestemte til at gå til grunde i nationernes kamp, kan der ikke siges noget med vished om, men så meget står fast, at skulle de vedblive at existere, skal det være som Tyrker, fuldt ud Tyrker og ikke som en slags forkrøblede Europæere. Efter det lidet, jeg personlig kender til Tyrkiet og Tyrkerne, tvivler jeg ikke om, at der virkelig er muligheder til stede for en sådan udvik ling, men hvorvidt de ville blive benyttede, er det naturligvis umuligt at sige det mindste om, fordi også andre faktorer her ville komme til at gøre sig gældende, og ikke mindst den religiøse. Hvorledes den religiøse udvikling vil forme sig i Øster land, om Islam virkelig skal kunne opleve en reform eller den skal fortrænges af de i madhismen og senussismen liggende spirer til nye religiøse systemer, alt dette er noget, som også vil blive bestemmende for den politiske fremtid i hele Orienten og altså tillige i Tyrkiet. Det er ikke få vanskeligheder, som ville stille sig i vejen for en sådan fremtidig udvikling, og det er allerede kommen tydelig nok frem ved den energiske begyndelse til en række forbedringer, som man har taget initiativet til under den nuværende sultan. Ikke ringest blandt disse vanskeligheder er, som jeg tidligere har anført, den række af næsten uoverstigelige fordomme, som i tidernes løb have rejst sig mod Tyrkiet og alt, hvad der er tyrkisk. Når jeg sammenholder mine egne iagttagelser med de tid ligere givne skildringer af forholdene i det ottomanniske rige, kan jeg imidlertid ikke skønne andet, end at disse fordomme for en del langtfra ere begrundede. Meget af, hvad der er sagt og skrevet om Tyrkiet, er dikteret ud fra forudfattede meninger eller bestemte interesser; det europæiske diplomati har til forskellige tider haft i sin interesse at fremstille forholdene på den og den bestemte made, og derved forklares modsætningerne mellem den376 overdrevne ros og den ensidige dadel, som findes i disse frem stillinger; man har skrevet ikke ud fra det, man selv har set og iagttaget, men ligefrem efter hvad der af højere vedkommende er bleven dikteret. En anden kategori af skildringerne af Tyrkiet lider ligefrem ved den unøjagtighed, som har fulgt af forfatterens übekendtskab med æmnet. En europæisk turist kommer til Konstantinopel og tåger ind på et af de europæiske hoteller, hvor han lever under ydre omgivelser, der ere de samme, som hvis han havde været i Paris, Berlin eller Wien. Så spadserer han over i bazaren, tåger maske en tur med damperen til Brussa, og på grundlag af den derved vundne indsigt, i Tyrkernes liv og forhold forfatter han et værk; han kender intet til det tyrkiske sprog og har aldrig været sammen med andre Tyrker end et par fransktalende, reform venlige, højtstående embedsmænd, hvis hele bestræbelse gå ud på i den fremmedes nærværelse at give sig et så parisisk sving som muligt. Dermed

rejser han hjem og fremlægger resul taterne af sine dybsindige studier, og han bliver troet; han har jo selv været i Konstantinopel, og så må han da vide besked. Men Konstantinopel er som alt anført slet ikke Tyrkiet, og hvem der vil lære Tyrkere og deres hele standpunkt at kende, skal ikke søge dem der. Tyrkerne skulle søges ude på landet, der have de udviklet sig selvstændig og bevaret deres races ejen dommeligheder; der kan man lære dem at kende, såfremt man da selv sidder inde med de rigtige forudsætninger, et nogenlunde fyldigt kendskab til deres sæder og til deres sprog. Det er jo så soleklar en sag, at man ikke kan få noget ud af folk, uden at man ved, på hvilken made de skulle behandles, heller ikke uden at man er i stand til at lokke deres tanker ud af dem ved at tiltale dem på deres eget sprog; men ikke desto mindre se vi år efter år forfattere ufortrødent udgive voluminøse skildringer af deres ophold hos og deres indtryk af folk, med hvem de kun have stået i rent indirekte forbindelse. 377 Ved ankomsten til Konstantinopel var jeg altså vendt til bage til den civiliserede samtid, og barbariet lå definitivt bagved mig. Jeg har allerede anført, at tilstandene i det indre af riget på mange punkter kunne sammenstilles med, hvad vi i Europa kende fra middelalderen, og med en videre udførelse af denne parallel kan jeg på en vis måde sige, at jeg på min rejse har gennemlevet de tre store perioder, hvori man plejer at inddele Tvætningsstedet i en moskégård. den almindelige menneskelige udviklings historie, nemlig,";, både oldtiden og middelalderen foruden nutiden. Medens jeg færdedes i ørkenen blandt de exklusive, af al ydre udvikling überørte beduiner, følte jeg mig virkelig hensat til oldtiden; både de ydre livsvaner og de indre anskuelser vare den dag i dag endnu de samme som på patriarkernes tider. Og da jeg fra ørkenen atter vendte tilføage til Tyrkerherredømmets grænser, kom jeg med et378 slag ind i en hel ny tidsalder; det var, som om jeg med en fremrykning i tiden af et årtusinde kom fra oldtiden lige ind i middelalderen. Og da jeg så nåede Bosporus og red ind i Peras parisiske gader, var der atter et spring af et årtusinde og jeg var atter i de rigtige fin-de-siécle-omgivelser i slutningen af det nittende århundrede. Jeg vil ikke gøre mig bedre end jeg er; denne følelse af at være kommen tilbage til sin egen samtid havde i mere end en henseende noget behageligt ved sig. Så lærerige end de forhold ere, man har levet under på en sådan færd, og hvor interessante de mennesker ere, man har lært at kende, så er der dog mange ting, som det er morsommere at have oplevet end at opleve. Ligesom justitsråden i Andersens eventyr, der vågnede op midt på Østergade efter at have været i kong Hans' tid, erkender man, at vor egen samtid dog er den bedste. Følelsen af at være kommen tilbage til denne holdt sig imidlertid ikke længere end til jeg atter forlod Konstantinopel ; thi de egne af det europæiske Tyrki, der ligge nærmest om hovedstaden, ere med hensyn til deres kulturstandpunkt ikke meget forskellige fra de lige overfor liggende hinsides Bosporus, og da jeg havde passeret byens yderste forstæder og villabyerne San Stefano og Kiitchuk Tchekmedje, var der derfor atter et kronologisk spring, men denne gang i den modsatte retning. Mit ophold i Konstantinopel blev noget længere end jeg fra først af havde fastsat, idet der dukkede nye vanskeligheder frem for fortsættelsen af min rejse, som jeg ikke tidligere havde tænkt på. Blandt de mange mærkelige forbud, hvoraf den tyrkiske lovgivning vrimler, og hvis store mængde naturligvis ikke be virker andet end at fremkalde et tilsvarende antal overtrædelser, findes også en bestemmelse, hvorved al udførsel af heste over det ottomanniske riges grænser er stoppet. Denne bestemmelse synes at være taget af militære hensyn, idet man har næret frygt for, at der ved en eventuel mobilisering ikke skulde findes den tilstrækkelige hestebestand til opkøb og rekvisitioner, og i mod379 sætning til mange af de andre forbud overholdes den meget strixt. Såsnart jeg fik besked herom, henvendte jeg mig på gesandt skabet, hvor man med stor beredvillighed stillede sig til min disposition og mente ligesom jeg selv, at den sag vilde let lade sig ordne. Så gik vi da først til politidirektøren, men han erklærede, at det kunde han ikke gøre noget ved; det var et anliggende, som henhørte under indenrigsministeriet. Altså gik vi derhen og fik der at vide, at en sådan speciel tilladelse kun kunde gives i storveziratet. Så kom vi endelig også derhen og modtog da den overraskende oplysning, at det vist var noget, som nærmest ved rørte politidirektøren. Da denne rundgang var overstået, hvorved jeg blandt andet høstede den erfaring, at heller ikke i Tyrkiet ere ministerielle kontorer et sted, hvor man overanstrænger sig, begyndte vi at blive mindre tillidsfulde og allerede så småt at se .os om efter andre udveje. Vi havde først haft den tanke at give min hest ud for at være født udenfor Tyrkiets nominelle grænser, hvorved altså alle vanskeligheder vilde have været løste; men uheldigvis i så henseende havde aviserne i Konstantinopel, både de euro pæiske og de tyrkiske (thi hvert sprog har sin presse) udbredt sig så meget om mig og min hest, at denne plan måtte opgives ; da politidirektøren havde hørt mit navn, var han

strax på det rene med, at det var den meget omtalte arabiske hest, som sagen drejede sig om. Den anden udvej, som næppe havde slået fejl, havde været med klingende mønt at få lovene til at hvile en dag, men medens en smule bestikkelse ude på landet aldrig havde været over mine evner, blev her, da talen var om Konstan tinopel, de økonomiske betænkeligheder for store, til at jeg vilde forsøge dette middel. Tilsidst erklærede gesandten rent ud, at med det gode gik denne sag neppe i orden; jeg skulde derfor lade som ingen ting og bare se så übemærket som muligt at slippe over grænsen; i værste /ald kunde jeg altid telegrafisk underrette gesandtskabet380 i om situationen. Jeg fik så udstedt et pas, hvorpå der udtrykkelig bemærkedes, at jeg rejste til hest; på den måde kunde det maske lykkes at få hesten ført ind under rubriken »nødvendigt rejsegods«, og med den besked drog jeg så af sted. Under mit ophold i Konstantinopel havde jeg gjort bekendt skab med flere medlemmer af direktionen for det store »société des chemins de fer ottomans«, et tysk aktieselskab, der ejer så godt som alle jærnbaner i det europæiske Tyrki. Man viste mig der den sjældne elskværdighed at sende telegrafisk under retning til de forskellige stationer om min eventuelle ankomst, med pålæg til stationsforstanderne om at være mig behjælpelige ved given lejlighed, og desuden medgav man mig en anbefalings skrivelse af lignende indhold. Da jeg kom til grænsestationen, Mustafa Pasha, og skulde ind i Bulgarien, vidste jeg derfor ikke bedre end at -gå til stations forstanderen og spørge ham til råds i situationen. Han viste sig at være en overordentlig elskværdig mand; allerede inden jeg fik nævnet mit navn, var han på det rene med, hvem jeg var, og spurgte forekommende, om der var noget, han kunde hjælpe mig med. Jeg forklarede ham hele sagen og tilføjede, at jeg ikke havde nogen udførselstilladelse for hesten, men at mit pas lød på, at jeg var ridende, og jeg håbede, at hestens ledsagelse på den måde måtte opfattes som en selvfølgelig omstændighed, der ikke skulde volde videre betænkeligheder. Imidlertid stillede han sig meget tvivlende overfor dette; grænsetoldvæsenet vilde efter hans formening hævde, at en hest var en hest, og enten nogen red på den eller ej, blev den dog udført af riget, og det kunde ikke gå. »Jeg tror,« sagde han, »at De heller må søge at undgå enhver berøring med toldvæsenet og grænsevagten, så meget mere, som terrainet her gør det temmelig let at smutte übemærket ind; nu skal jeg anvise Dem en vej, og på den måde skal det nok gå.« Dermed begav vi os strax afsted; lige udenfor stationen passerede vi det hus, hvor grænsevagten havde station; men da vi381 endnu vare langt fra grænsen, og soldaterne desuden så mig i følge med jærnbaneembedsmanden, faldt det dem ikke ind, at der var noget på færde. På den anden side af huset løb chaus seen, der førte lige ind i Bulgarien, og på denne var der op stillet vagtposter med et par hundrede alens mellemrum. Men da vi vare komne et lille stykke hen ad vejen, gjorde den en drejning, så at vi ikke kunde iagttages fra nogen af siderne, og dette benyttede vi til at svinge ind på marken; der var nemlig, ikke hundrede alen fra chaussen, et vandløb, som havde tilførsel fra bjærgene, og som derfor ved forårstider havde skåret sig dybt ned i terrænet; nu derimod (i slutningen af juni) var det omtrent tørt, og bunden lå så dybt under terrænets niveau, at man ikke kunde iagttages ovenfra. Her tog min brave vejviser afsked fra mig: »Nu skal De bare holde Dem her og gå lige frem i ålejet, der er omtrent parallelt med chausseen, og når De så er kommen ind over grænsen, kan De rolig ride op på vejen igen; det vil være den nemmeste og sikreste måde.« Jeg takkede ham for hans venlige bistand, og derpå skiltes vi; han vendte tilbage til sin station og jeg red af sted til Bulgarien. Det var imidlertid en møjsommelig vandring nede i det ujævne åleje, og jeg ønskede intet heller end atter at kunne komme op på den gode vej. »Nu må Du da snart være ved grænsen«, tænkte jeg, og lidt efter, »så, nu kan Du vist godt smutte op på jordens overflade igen, nu er der vist ingen fare mere«. Som tænkt, så gjort, og jeg red op ad skråningen og ind på vejen; men übehagelig overrasket blev jeg dog ved at se, at der manglede endnu nogle hundrede alen hen til de store, hvide sten, der betegne demarkationslinjen, og endnu mere for bløffet blev jeg ved at høre mig anråbt af den yderste skild vagt, som jeg ganske vist havde bag ved mig, men i en foruro ligende kort afstand. Det var imidlertid ikke øjeblikket til at fortabe sig i sine overraskelser; sporer og pisk blev på stedet taget i anvendelse, og i den vildeste fart passerede jeg den smule af Tyrkiet, jeg havde tilbage, og nåede ind i nabostaten382 inden den forbausede skildvagt fik besindet sig på, hvad han egentlig skulde gøre. Så snart jeg havde passeret de hvide sten, kunde jeg trygt slå over i et roligere tempo; nu kunde jeg blæse alle tyrkiske love og deres håndhævere et langt stykke. Grænselinjen mellem Bulgarien og Tyrkiet er ikke her betegnet ved noget naturligt skæl, men som omtalt blot ved en række store mærkestene. Om disse fortalte forøvrigt en mand, jeg traf i den første bulgariske landsby, hvor jeg tog kvarter, den pudsige historie, at om vinteren, når sneen dækker alle

marker, benytte de bulgariske bønder sig om natten af lejligheden til at flytte grænsestenene. Der er derfor et evigt vrøvl, idet de ulykkelige lodsejere aldrig rigtig ved, om de bo i Tyrkiet eller i Bulgarien; nogle af dem ere for resten snedige nok til at benytte sig af denne tvetydighed i deres borgerlige stilling; thi når de tyrkiske oppebørselsmænd komme, forsikre de, at de ere bulgariske undersåtter; og få de på den anden side besøg af fyrst Ferdinands skatteopkrævere, blive de lige så hurtigt trofaste undersåtter af sultan Abdul-Hamid. — — Men jeg har foregrebet mig selv i min skildring og vender derfor tilbage til mit udgangspunkt, afrejsen fra Konstantinopel. Den rige afvexling, som der er i landskabet på Marmorhavets østlige bredder, genfinder man ikke her på den vestlige. Hele terrænet er i en irriterende grad ensformigt, bestående af en uendelig række slet dyrkede bakkestrøg, gennemfurede af et til svarende antal lige så regelmæssige dale. Og ligesom landet intet byder for den rejsende, er det samme tiifældet med byerne; der er noget forkrøblet og snavset over dem alle, langs hele ruten til Adrianopel, både Silivri, Tchorlu og Burgas. Kun den første af disse minder ved sit navn (af det antike Selybria) om oldtidens handelskyndige græske kolonister og ved sine middelalderlige borgruiner om det latinske kejserdømmes grund læggere. I det hele taget er der over disse egne af det evropæiske Tyrki noget forsømt, som man ikke undgår at lægge mærke til>383 især når man kommer fra Lille-Asien. Det er, som om Tyrkerne selv have opgivet at gøre noget for deres europæiske provinser, fordi de tro, at de selv dog ikke ret længe \ il)e komme til at herske over dem; så meget er i alt fald sikkert, at man i de senere år i administrationen øjensynlig har sin opmærksomhed mest henvendt på de asiatiske provinser og så vidt muligt koncentrerer alle vigtige ting der. Befolkningen her er hovedsagelig Tyrker og Græker; først nærmere hen ad grænsen til begynder Bulgarerne at gøre sig gældende. Jeg blev derfor meget forbauset, da jeg for første gang — det var på gaden i Burgas — hørte et sprog, som ikke tilhørte nogen af disse tre nationer; jeg forstod ikke noget deraf, men så meget kunde jeg da skønne, at det var et sprog af romansk oprindelse. Og ganske rigtig, ved at forhøre mig nærmere hos en -fransktalende embedsmand, som jeg f raf der, erfarede jeg, at det mærkelige sprog var spansk, og det tales af de talrige jødekolonier, som findes i flere af disse byer. En stor del af de jøder, som under de religiøse forfølgelser i Spanien i det sextende århundrede måtte flygte fra deres gamle boliger, søgte og fandt her hos de for intolerance udskregne Tyrker et nyt og fredeligt hjem. Med deres races ejendommelige konservative sejghed have de bevaret deres gamle sprog, og på denne måde er det spanske bleven forplantet hertil. Det er trods den lange tid kun i ringe grad bleven påvirket af om givende tungemål ; kun enkelte tyrkiske ord have afløst de gamle spanske. Af interesse paa hele dette stykke fra rigshovedstaden til grænsen er kun byen Adrianopel; midt i den frodige Maritza dal, hvis paa en gang venlige og storslåede karakter giver øjet en kvægende modsætning til de øde stepper mellem Tchorlu og Burgas, rage dens pragtfulde minareter op, og højest blandt dem alle tårnene på den berømte Selims moske, opført af Ægyptens erobrer, sultan Selim i begyndelsen af det sextende århundrede. Den er næst efter Muhammed Alis moske på citadellet i Kairo den384 smukkeste moske, jeg har set; der hersker i denne bygning en forening af pragt og harmoni, som minder om den orientalske arkitekturs bedste perioder. I øvrigt får man af Adrianopel netop det indtryk, som svarer til dens virkelige historie, nemlig af en by, som en gang har været den første, men som senere er bleven overfløjet uden at have udsigter til nogen sinde senere atter at komme frem. Skønt der ligger så mange århundreder imellem, har byen dog bevaret lidt af præget af den gamle sultanresidens, som den var, førend det græske kejserdømmes definitive fald bragte Konstan tinopel i Tyrkernes magt. Mærkeligt er det, at Adrianopel, skønt det af alle større tyrkiske byer er den, som er Europa nærmest, så fuldstændig har kunnet bevare sin orientalske karakter. En del har den omstændighed bidraget, at banen ikke berører selve byen; stationen ligger paa den anden side af floden i en afstand af omtrent halvanden fjerdingvej i en lille flække Karaghatch, og her har der rundtom de til jærnbanen hørende bygninger rejst sig en hel lille europæisk by, der danner den ejendommeligste modsætning til det østerlandske Adrianopel. Herfra har man kun en snes kilometer til grænsebyen, Mustafa Pasha, der kun er mærkelig ved sine udstrakte militær etablissementer. Der ligger her en overordenlig stærk garnison; hele Mustafa Pasha er egenlig bieven en soldaterkoloni, idet også alle de civile indbyggére, håndværkere og småhandlere, stå i den nøjeste forbindelse med og ere økonomisk afhængige af garnisonen. Denne besørger den udstrakte grænsevagttjeneste; thi, som jeg en gang har anført, terrænet her på den bulgariske grænse hører netop til de mest usikre egne i hele sultanens rige, så at en skarp opsigt nok kan gøres nødig. De talrige bjærgkløfter afgive sikre smuthuller, og tillige yder

den nære grænse et godt tilfiugtsted for de professionelle røvere, som snart ere på bulgarisk, snart på tyrkisk territorium.Som omtalt kom jeg altså lykkelig og vel ud af Tyrkiet, om end ikke på den ærligste måde, og glad var jeg; nu var jeg jo for alvor i Europa.

Bulgarien er nemlig i hovedsagen et virkelig europæisk land, og det i langt højere grad, end man i almindelighed troer. Det er interessant at se, hvorledes dette land i løbet af ganske få år er voxet frem så at sige af ingen ting, og at iagttage de stærke fremskridt, der stadig finde sted økonomisk og politisk, merkantilt og literært.

Overalt, hvor man færdes i Bulgarien, mærker man, at det er et ungt land. Byerne ere nye, chausseerne ere nye, alt tyder på, at det ikke har gamle traditioner bag sig. Men selv om der også nu og da som en uundgåelig følge heraf spores en del usikkerhed, er der på den anden side en raskhed og kvikhed over det hele, som man i mange gamle europæiske stater kan lede længe efter.

Den hurtige udvikling er bleven begunstiget ved Bulgariens overordenlig rige, naturlige hjælpekilder. Hvad enten det er hvede eller roser, man dyrker, alt skænker jorden i rigt mål; det er særlig i den lune dal mellem de snedækte Balkanbjærge og det høje Stara Planina, at rosenavlen er koncentreret, i de berømte egne om Kazamlik ; men også det øvrige Bulgarien gør et frugtbart og frodigt indtryk.

Og Bulgarien er tillige et smukt land; intet steds i Europa har jeg set pragtfuldere bjærgpartier end paa vejen mellem Filippopel og Sofia, fra den smilende Maritzadal til foden af Vitoshabjærget, ulvenes hjemsted. Desværre blev nydelsen en del forstyrret ved skybrudlignende regnskyl, som fra nu af stadig forfulgte mig lige til min ankomst til Belgrad. Jeg var netop oppe på et af de højeste punkter, mellem Filippopel og lands- byen Ichtiman, da denne plage for den rejsende, hvis tilstede- værelse jeg i Orienten var bleven vænnet helt af med at tænke på, første gang indfandt sig; stedet, hvor jeg befandt mig, var omtrent i højde med skyerne, og det kan ikke nægtes, at detindtryk, man får af et uvejr, bliver et helt andet, når man har det på så nært hold, end det, som man ellers er vant til. Skyerne komme ikke drivende hen over en, men komme væltende lige imod som en tæt tågebolge, der i næste øjeblik indeslutter en i sin klamme favn. Og ud fra disse skybanker for lynene i alle retninger, opad og nedad og til siderne under et stadig vedvarende bulder. Mærkelig nok lod min hingst sig ikke påvirke af dette ganske vist storartede, men dog ret uhygge- lige skuespil, men fortsatte ufortrøden sin gang, det eneste, som der også i denne situation var at gøre. Til alt uheld var jeg nemlig bleven overrasket på et sted, hvor der ikke i vid om- kreds fandtes spor af menneskelige boliger, idet hele terrænet på begge sider af vejen var skovbevoxet; jeg fandt ganske vist en lille hytte med taget sammenflettet af torret kvas, som syntes at have tjent nogle hyrder til midlertidigt opholdssted i solheden; men da det viste sig, at det regnede lige så stærkt inde i hytten som udenfor, opgav jeg snart denne unyttige tilflugt, og det varede da heller ikke længe, forend jeg var bleven så våd, at jeg ikke kunde blive vådere, så at jeg altså ingen anledning havde til ikke at gå på, og vi travede afsted, medens det rasende uvejr holdt ved, omtrent lige indtil jeg ved solnedgang nåede Ichtiman.

Derfra havde jeg endnu omtrent 60 kilometer at tilbage- lægge, indtil jeg nåede Sofia. Bulgariens hovedstad er en lille, venlig by med nogle og tredive tusind indbyggere; den ligger nede i en tragtformet dal, og man aner derfor ikke dens existens, forend man er i dens umiddelbare nærhed. By^en selv er, som den nu præsenterer sig, et af de håndgribeligste beviser på den kraft og hurtighed, hvormed alt går frem i det nyskabte fyrsten- dømme. Indtil for ganske få år siden var Sofia en lille tyrkisk flække af den sædvanlige slags, med små rønner og snævre, smudsige gader; men en sådan by kunde man naturligvis ikke være bekendt at have til hovedstad. Sa tog man sagen over-
387 h tvært, brækkede hele stadsen ned og lod en ny by med smukke huse, fine anlæg og elegante, brede gader fremstå. Derfor und lader Sofia ikke at gøre indtryk, så lille den end er; thi det harmoniske i anlæget får en til at glemme dens lidenhed. Ganske vist har for indbyggerne selv medaillen også en übebehagelig revers, nemlig de enorme huslejeafgifter, som ere blevne det uundgåelige resultat af denne dekorationsforandring. Sofia er således bleven en europæisk by, og Bulgarerne selv regne sig for jævnbyrdige med enhver europæisk nation. Jeg mindes et pudsigt træk, der angår dette; en dag kom jeg ind på en af de større restauranter, hvor jeg allerede flere gange havde været, og hvor der gaves både en bulgarisk og en fransk spiseseddel; denne gang bragte opvarteren mig den bulgariske, men da jeg ikke forstod et muk af, hvad der stod skrevet på den, gav jeg Ram den tilbage med

anmodning om at få den europæiske; det bulgariske krimskrams der kom ikke mig ved. I det samme lagde jeg mærke til et par bulgariske officerer, som sad ved bordet næstved; ved denne ytring antog begge en temmelig bøs mine, samtidig rsied at de indbyrdes sagde noget, som jeg ikke forstod, men som en herre, der ledsagede mig, bagefter fortolkede for mig som vredesytringer over den frækhed at mene, at bulgarisk ikke var i et og alt det samme som europæisk. For resten flotte folk, disse bulgariske officerer med deres elegante hvide uniformer og den klædelige, flade, hvide kasket efter russisk mønster. Der er noget djærvt og self-made over mange af dem, noget, som man let forstår, når man husker på, at de fleste selv have tjent sig op fra underofficerer, idet de have hentet deres epauletter på ærens mark. Da Russerne lige før udbrudet af den serbiske krig i året 1885 trak deres officerer bort fra Bulgarien, var der som bekendt af indfødte Bulgarere kun subalterne befalingsmænd tilbage, og med disse måtte man så udfylde de tomme kadrer, så godt det lod sig gøre.388 Forsøget var dristigt, men det kronedes med held, og ved Slivnitza, Tzaribrod og Pirot bestod de nybagte bataillons- og kompagnichefer deres prøve med glans. Den første af disse kamppladser ligger ikke mere end tredive kilometer fra hovedstaden, og den samme afstand er der herfra til Tzaribrod. Begge steder ser terrænet omtrent ens ud, og synes at have frembudt store fordele for Serberne: et temmelig bredt pas, hvor hele styrken kunde udfoldes dækket på begge sider af bjærgene, og med en jævnt nedadskrånende bakke foran, som fjenden måtte storme op ad. Alt dette nyttede som bekendt ikke, og når man har haft lejlighed til at sammenligne serbisk og bulgarisk militær, kan man også vel forstå, at det kunde gå således; der er over Serberne udbredt en sløjhed og træghed, der stiller dem i en lidet heldig modsætning til de flinke, energiske Bulgarer. Der havde allerede før krigen ikke existeret noget fredeligt forhold mellem de to nabofolk, og senere er dette naturligvis ikke blevet bedre. Man ynder i Serbien at betragte Bulgarien som hørende til Orienten, og sig selv som rene Europæere; i virkeligheden er der dog grumme ringe forskel. Vel have Serberne den fordel, at de have en noget ældre udvikling at se tilbage til, men med den raskhed, hvormed alt går frem i Bulgarien, vil det snart være dem, der ere længst tilbage. Forøvrigt er forskellen mellem de to folkeslag hverken sproglig eller etnografisk synderlig stor, og her på grænsen gå de fuldstændig over i hinanden. Var det ikke, fordi jeg havde haft pasvisering og toldeftersyn at besørge, vilde jeg ikke kunde have anet, at jeg ved Tzaribrod var kommen over en landegrænse og ind i et nyt rige. Naturen er bestandig den samme, landsbyerne se ens ud, sproget, man hører omkring sig, lyder ganske ens, og de. folk, man møder, ere omtrent ens klædte. Den almindelige nationale dragt består af en hvid trøje og et kort, hvidt skørt, hvilket tillige med en blå hue og et rødt bælte gør et fixt og oplivende indtryk.389 En ting var der dog, som på en ret sørgelig måde belærte mig om, at jeg ikke mere var i Bulgarien, nemlig de stadig stigende sproglige vanskeligheder. I Bulgarien havde jeg i alle kroer og landsbyer truffet bønder, der kunde tyrkisk, ganske vist kun de ældre, som have tilbragt det meste af deres levetid under Tyrkernes herredømme, og jeg havde derved haft den fornøjelse at kunne tale med disse bønder og udspørge dem om forskellige ting udover det trivielle: »Giv mig noget at spise« og »hvad koster det?« I Serbien derimod er kendskaben til dette sprog kun meget sporadisk forekommende, og medens jeg i byerne altid kunde være sikker på at træfFe folk, der forstod tysk, var jeg ved flere lejligheder ude paa landet henvist til de brokker, jeg havde opsnappet af en bulgarisk parlør, som jeg studerede, når tiden om dagen faldt mig lang, under mit ridt; de måtte nu i nøden tillige gælde for serbisk. For resten kom det samme diminutive gloseforråd på et senere stadium af turen til at fungere først som kroatisk og derpå som czechisk, og det gik altsammen udmærket; i en mængde ord, og særlig de i daglig tale almindelig forekommende, er overensstemmelsen mellem de forskellige slaviske sprog meget betydelig. Da jeg kom til Serbien, sporedes endnu virkningerne af statskupet af 2den (eller efter gregoriansk tidsregning 13de) april 1893, hvorved kong Alexander erklærede sig selv for myndig; i alle kroer og andre offenlige steder vare væggene endnu be klædte med proklamationer og adresser, udstedte i anledning af den vigtige begivenhed, og de endnu ikke fuldt ud åbenbare virkninger af den vare det stadige samtaleæmne. I Serbien går nemlig, i det mindste efter hvad den fremmede må skønne, alting ud på politik. Man taler om politik, tænker på politik og lever og ånder kun derfor. Medens den bulgariske bonde passer sine ågre og sit kvæg, sidder Serberen på kroen med et glas af den blegrøde landvin foran sig og drøfter de radikale og liberale partiers indbyrdes trækken tavl og debatterer Pasitch's og Nikolajevitch's fremtidsudsigter.390 Ingen er dog så optaget af politiken som embedsmændene, og det er også ganske naturligt, da de ere personligt inter esserede i de forskellige partiers vexlende skæbne. Det går nemlig i

Serbien som i Amerika: få de liberale magten, vil man hurtig se alle radikale personer være forsvundne fra de mere indbringende embedsstillinger, og når de radikale komme til fadet, er deres første opgave at foretage en grundig udrensning i embedsstanden af alle liberale elementer. Det er derfor, at det ikke er så vanskeligt for et ministerium at forskaffe sig majoritet ved rigsdagsvalgene ; thi embedsmændene, hvis leve brød ligger på bunden af valgurnen, anstrænge sig naturligvis det mest mulige for at skaffe sejren til det parti, der i øjeblikket er ved roret; man ved jo, at et politisk omslag fører med sig afsked eller forflyttelse til mindre indbringende embeder. — — Fra grænsen gik min rute over Pirot og det gamle Nisch, hvor nu exkong Milan synes at have slået sig til ro, videre mod nord i den frugtbare Moravadal, indtil jeg nåede Smédérevo (Semendria) ved den brede Donau. Jeg husker tydelig den eftermiddag, da jeg red over højdedragene bag ved byen og for første gang så den blå flod foran mig; thi Donau er, her i det mindste, virkelig blå og har ikke noget af de andre floders smudsige gullighed. Rundt om mig på begge sider af den stærkt bugtede Morava lå de frodige, tildels skovbevoxede bakkestrøg og ved foden af dem Smédérevo med sine venlige, hvide huse; bag ved denne den mægtige strøm og hist ovre en flad, ensformet slette, der uden spor af afvexling strakte sig, så langt øjet kunde række; det var den store, melankolske, ungarske Pushta. Dagen efter nåede jeg til Belgrad, og efter et tre dages op hold her satte jeg foden på ungarsk territorium; de egne, som Franzos så betegnende har kaldet»Halv-Asien«, lå nu bag ved mig.391 i Den opgave, jeg i det foregående havde stillet mig, var at skildre en del af Orienten med alle sine ejendommeligheder, naturens og de kulturhistoriske, således som de have frembudt sig for mig under mit toårige ophold, hvor jeg fik lejlighed til at mødes med repræsentanter for alle de betydeligste racer og trænge ind i adskillige, hidtil tildels mindre kendte forhold. Jeg slutter derfor min skildring her; nogen bestemt grænse kan der naturligvis ikke drages for et sådant begreb af rent kultur historisk indhold som Orienten, og det vilde f. ex. ikke falde vanskeligt at påpege enkelte spor af orientalsk indflydelse langt videre, end man i almindelighed tror, lige til Budapest eller endog lige til Wien. Dog er dette mere sporadisk, og skal der sættes nogen grænse, er det rimeligere at sætte den her; ligesom Donau tidligere gennem lange tider har været den politiske grænse mellem Okcidenten og Orienten, vil den endnu i nogen tid vedblive at være den kulturhistoriske; Balkanhalvøen er endnu ikke ophørt at høre Orienten til. For fuldstændigheds skyld bemærker jeg derfor kun, at jeg uden synderlige vanskeligheder tilbagelagde resten af vejen gennem Ungarn, Østerrig og Tyskland til Kjøbenhavn fra den 23de juli til den 28de august 1893. Dermed havde jeg med samme hest tilbagelagt c. 4500 kilometer, og min ven Mansurs for sikringer om min grå hingsts fortræffelige egenskaber havde på den mest glimrende måde stået deres prøve. Både under hele mit ophold i Ægypten og Syrien og under min færd gennem Lille-Asien på rejsen hjemad, hvis sidste del fik et for mig personlig aldeles uventet og uforberedt sportsligt anstrøg, var det ved siden af beskæftigelsen med mit specielle fag, de rent sproglige undersøgelser, væsenlig kultur historiske opgaver, som jeg forfulgte. Og i denne henseende kan man ikke tænke sig noget land, der byder gunstigere lejlighed for den rejsende forsker, end netop den muham medanske Orient, hvor den ene tidsalder på en så mærkelig392 måde rækker den anden hånden. Ved selvsyn at kunne iagt tage, hvad tidligere perioders forfattere have beskrevet, er mere værdt end en vidtløftig theoretisk undersøgelse; og her i Orienten finder man, hvor man end færdes, sådanne kulturhistoriske illu strationer. Her have de svundne perioder endnu bestandig liv, og de gamle værker lige fra de homeriske digte til »iooi nats« eventyr stå her levendegjorte for os. Og for at høste udbytte i denne retning er kun to ting nødvendige: dels ikke at stille for store fordringer (thi hensynet til legemlige behageligheder vil altid i Orienten blive en altfor stor hindring), dels at møde med enkelte forudsætninger, nemlig kendskaben til landets sprog og hvad der er endnu vigtigere, til befolkningens tankesæt og udtryksmåde. Man må gå ind på Orientalernes tilvante tankegang og vænne sig til at anse den for lige så berettiget som vor egen; ved at tiltale dem i europæisk ånd vil end ikke den største mester i orientalske sprog kunne få noget ud af dem. Det havde jeg allerede under mit ophold i Kairo set beviser på, og jeg søgte derfor at opna en gradvis trængen ind i orientalske livsforhold ved efterhånden at fjærne mit opholdssted mere og mere fra den europæiske civilisation, først fra Ægypten til Damaskus og derfra videre ind i ørkenen, idet jeg på den måde stræbte at leve mig mere og mere ind i mine omgivelser, og hvis jeg kan dømme efter det forhold, hvori jeg kom til at stå til alle de indfødte, jeg fik at gøre med, vare disse bestræbelser heller ikke uden held. Det er derfor med en dyb følelse af taknemlighed , at jeg slutter mine skildringer fra denne for mig så minderige færd i Orienten; jeg er taknemlig

først og fremmest over det næsten vidunderlige held, der dels bragte mig uskadt over alle farer og vanskeligheder, dels skænkede mig så gunstige lejlig heder, at kun Udet af det, jeg havde tænkt mig at opna, kom til at stå tilbage; men dernæst også over den venlighed og hjælpsomhed, som er bleven vist mig overalt, hvor jeg kom393 hen, af Europæere og Orientalere, af tcherkessiske røvere og snedige Levantinere. Kun derved blev det muligt for mig at opna begge de sider af rejselivets formål, som den homeriske sanger allerede for tre tusind år siden sammenfattede så kort og klart i be gyndelsen af det udødelige digt om den vidtberejste Græker fyrste: «Menneskers stae der han så og dem selv han lærte at kende.« Vejledning for bogbinderen.